

Tuomo Kokkonen

Sosiaalinen kansalaisuus kehittyvässä yhteiskunnassa

T. H. Marshallin sosiaalisia oikeuksia
korostava kansalaisuuskäsitys
hyvinvointivaltiota koskevan
keskustelun innoittajana

Tuomo Kokkonen

Sosiaalinen kansalaisuus
kehittyvässä yhteiskunnassa

T. H. Marshallin sosiaalisia oikeuksia korostava
kansalaisuuskäsitys hyvinvointivaltiota koskevan
keskustelun innoittajana

Esitetään Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212,
syyskuun 3. päivänä 2016 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on September 3, 2016 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2016

Sosiaalinen kansalaisuus kehittyvässä yhteiskunnassa

T. H. Marshallin sosiaalisia oikeuksia korostava
kansalaisuuskäsitys hyvinvointivaltiota koskevan
keskustelun innoittajana

Tuomo Kokkonen

Sosiaalinen kansalaisuus
kehittyvässä yhteiskunnassa

T. H. Marshallin sosiaalisia oikeuksia korostava
kansalaisuuskäsitys hyvinvointivaltiota koskevan
keskustelun innoittajana

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2016

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Timo Hautala

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

URN:ISBN:978-951-39-6734-5

ISBN 978-951-39-6734-5 (PDF)

ISBN 978-951-39-6733-8 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2016, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2016

ABSTRACT

Kokkonen, Tuomo

Social Citizenship in a Changing Society: T. H. Marshall's Concept of Citizenship as Stimulator for Development of the Welfare State

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2016, 85 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 557)

ISBN 978-951-39-6733-8 (nid.)

ISBN 978-951-39-6734-5 (PDF)

This study focuses on T. H. Marshall's (1893–1981) concept of social rights as a third element of liberal citizenship alongside civil rights and political rights. Marshall presented this concept of citizenship in 1949 in his seminal lecture *Citizenship and Social Class*. Although Marshall's idea of citizenship has been sharply criticised for not placing enough emphasis on the role of minorities in citizenship, for neglecting gender differences and for being overly optimistic about the possibilities of overcoming class differences, his ideas have been immensely influential in legitimating the welfare state.

In numerous articles and lectures on the British welfare state and the position of social science in modern society, Marshall elaborated his concept of citizenship. In this study Marshall's texts are contrasted with other influential social scientists of the time as well as with literature on the welfare state and citizenship. Methodologically, the study is based on Reinhart Koselleck's approach to the analysis of political concepts. In line with Koselleck, social rights are seen as a concept that serves as a 'regulative principle' of development for the welfare state. Social rights are important to societal change because they are rooted in the contemporary 'space of experience'. During the era of welfare state building, these rights have shown the way to the future by providing positive 'horizons of expectations'.

Koselleck also emphasises the contextual and changing nature of political concepts. This study analyses how Marshall's idea of social rights and the welfare state evolved during the years after the Second World War. Marshall was already critical of the unlimited expansion of social rights in the 1940s. After the early 1960s, his criticism further sharpened as he called for the renewal of a welfare state that had, according to him, lagged behind the general change in society. In recent decades the concept of social rights has changed due to criticism of the welfare state and social scientific discussions concerning individualisation and globalisation. The latter change is especially significant because it creates positive post-welfarist horizons of expectations. This change of citizenship is increasingly emphasised in the development of minority rights and multiculturalism. Contemporary development of citizenship also stresses the importance of human rights as the basis of social work and social policy.

Keywords: citizenship, social rights, social citizenship, human rights, welfare state, social policy, social work

Author's address Tuomo Kokkonen
Kokkola University Consortium Chydenius
Talonpojankatu 2B, 67701 Kokkola
Tuomo.kokkonen@chydenius.fi

Supervisors Professor Mikko Mäntysaari
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Reviewers Professor Maritta Törrönen
University of Helsinki

Professor Briitta Koskiahho-Cronström
University of Tampere

Opponents Professor Pauli Niemelä
University of Eastern Finland

TIIVISTELMÄ

Kokkonen, Tuomo

Sosiaalinen kansalaisuus kehittyvässä yhteiskunnassa: T. H. Marshallin sosiaalisia oikeuksia korostava kansalaisuuskäsitys hyvinvointivaltiota koskevan keskustelun innoittajana

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2016, 85 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research

ISSN 0075-4625; 557)

ISBN 978-951-39-6733-8 (nid.)

ISBN 978-951-39-6734-5 (PDF)

Tutkimus analysoi T. H. Marshallin (1893-1981) sosiaalisen kansalaisuuden käsitettä. Marshallin kansalaisuusajattelu on noussut modernin kansalaisuuskeskustelun klassikoksi ja se on nähty keskeiseksi hyvinvointivaltion kehityksen oikeuttajaksi. Sosiaalisen kansalaisuuden käsitteellään Marshall täydensi aikaisemmin yksilöllisiin vapausoikeuksiin ja poliittisiin oikeuksiin painottunutta käsitystä liberaalista kansalaisuudesta. Marshall esitteli näkemyksensä kansalaisuudesta vuonna 1949 pitämässään *Citizenship and Social Class* -luennossa. Sosiaalisen kansalaisuuden käsitettä on kuitenkin kritisoitu sukupuolten välisen tasa-arvon ja vähemmistöjen riittämättömästä huomioimisesta sekä liiasta optimismista koskien luokkarajojen ylittämistä.

Tutkimuksen aineistona on Marshallin toisen maailmansodan jälkeinen pääosin artikkeleista ja luennoista koostuva tuotanto. Tuotannossaan Marshall kommentoi brittiläisen hyvinvointivaltion kehitystä ja pohtii yhteiskuntatieteen asemaa modernissa yhteiskunnassa. Tässä tutkimuksessa Marshallin tuotantoa analysoidaan hyvinvointivaltiota ja kansalaisuutta koskevan tutkimuksen valossa. Metodisesti tutkimus perustuu Reinhart Koselleckin käsittehistorialliselle tutkimustavalle. Koselleckia seuraten sosiaaliset oikeudet nähdään hyvinvointivaltion kehitystä ohjaavana, mutta muutoksessa olevana 'regulaatiivisena periaatteena'. Sosiaaliset oikeudet ovat tärkeä käsite, koska niiden juuret ovat kunkin ajan 'kokemustilassa'. Tämän ansiosta ne kykenevät luomaan hyvinvointivaltion kehitykselle tulevaisuuteen suuntautuvia 'odotushorizontteja'.

Koselleck painottaa poliittisten käsitteiden muuttumista ja kontekstuaalisuutta. Marshall oli kriittinen sosiaalisten oikeuksien suoraviivaista laajenemista kohtaan ja jo 1940-luvulla ja 1960-luvulla hänen kritiikkinsä terävöityi. Marshallin mukaan hyvinvointivaltio oli jo 1960-luvulla jäänyt jälkeen yleisestä elämäntavan muutoksesta. Viime vuosikymmeninä sosiaalisten oikeuksien käsite on muuttunut sekä hyvinvointivaltiota vastaan kohdistetun kritiikin että yksilöllistymisen ja kansainvälistymisen vuoksi. Viimemainittu on sosiaalisten oikeuksien kannalta erityisen keskeinen, koska se luo hyvinvointivaltion jälkeiseen aikaan ulottuvia odotushorizontteja. Tämän seurauksena kansalaisuus on lisääntyvästi ottanut huomioon vähemmistöjen oikeuksia sekä kulttuurien välisiä eroja. Kehityskulku korostaa myös ihmisoikeuksien näkökulman merkitystä sosiaalityölle ja sosiaalipolitiikalle.

Asiasanat: kansalaisuus, sosiaaliset oikeudet, sosiaalinen kansalaisuus, ihmisoikeudet, hyvinvointivaltio, sosiaalipolitiikka, sosiaalityö

SISÄLLYSLUETTELO

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

SISÄLLYSLUETTELO

LUETTELO TUTKIMUKSEN OSAJULKAISUISTA

ESIPUHE.....	9
1 JOHDANTO.....	13
1.1 Liberaali hyvinvointivaltio.....	15
1.2 Tutkimuskysymys.....	20
2 T. H. MARSHALLIN AJATTELUN PÄÄLINJOJA.....	22
2.1 Brittiläisen hyvinvointivaltion käsite ja idea.....	25
2.2 Sosiologia yhteiskunnan palveluksessa.....	29
3 CITIZENSHIP AND SOCIAL CLASS -LUENTO MARSHALLIN AJATTELUN KULMAKIVENÄ.....	31
3.1 Klassikkoluennon keskeinen sisältö.....	31
3.2 Marshallin ajattelun kritiikki.....	35
4 TUTKIMUKSEN METODI.....	39
4.1 Poliittisten käsitteiden suhde yhteiskunnalliseen muutokseen.....	41
4.2 Metodisia johtopäätöksiä.....	45
5 TUTKIMUKSEN OSAJULKAISUT.....	47
5.1 Osajulkaisuiden esittely.....	48
5.2 Osajulkaisut tutkimuksen näkökulman syventäjinä.....	55
6 SOSIAALISEN KANSALAISSUUDEN RAJOJA KOETTELEMASSA.....	59
6.1 Kansalaisuus muuttuvassa maailmassa.....	61
7 HYVINVOINTIVALTIO JA SOSIAALINEN KANSALAISSUUS.....	67
7.1 Kun keskustelemme sosiaalisesta kansalaisuudesta, keskustelemmeko hyvinvointivaltiosta?.....	68
7.2 Kansalaisuuden kehitysdynamiikka murroksessa olevassa hyvinvointivaltiossa.....	71
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	77
KIRJALLISUUS.....	78
TUTKIMUSJULKAISUT	

LUETTELO TUTKIMUKSEN OSAJULKAISUISTA

- I Sosiaaliset oikeudet ja sosiaalipolitiikka: T. H. Marshallin näkökulma hyvinvointivaltioon. *Politiikka* vol. 46 (4) 2004, 264-276.
- II T. H. Marshallin yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsite. Näkökulma brittiläisen hyvinvointivaltion 1970-luvun murrokseen. *Janus* vol. 14 (1) 2006 4-17
- III Compromising the Status of a Citizen - Social Work as an Agent of Activation Policy in Finland. Teoksessa Oldric Chytil & Friedrich W Seibel (toim.): *Social Professions for Social Europe. Common Challenges and Discourses*. University of Ostrava 2010.
- IV Epätoivon perinteestä onnellisuuden tavoitteluun. Taloudellinen ajattelu, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja elämäntavan muutos J. K. Galbraithin runsauden yhteiskunnassa. *Janus* vol. 16 (1) 2008, 35-47.
- V Active Citizenship and Participation as Transformation of the Finnish Welfare State. Käsikirjoitus 2016.

ESIPUHE

Väitöskirjani tekeminen on osunut aikaan, jolloin tutkimusaiheeni keskeisimmät käsitteelliset merkkipaalut – sosiaalinen kansalaisuus ja hyvinvointivaltio – ovat kyseenalaistuneet yhä uudelleen ja uudelleen. Sosiaalisia oikeuksia eivät ole uhanneet ainoastaan hyvinvointivaltion vastainen kritiikki tai sosiaalisen näkökulman ja markkina-ajattelun välinen vastakohtaisuus vaan myös populismi sekä poliittinen ääriajattelu. Tapahtumien vyöryssä on ajoittain syntynyt tunne, että en aina tiedä kenen joukoissa seison, kun yritän pitää kiinni hyvinvointivaltiosta. Sosiaaliset oikeudet ja hyvinvointivaltio ovat institutionaalisen muutoksen lisäksi myös käsitteellisessä muutoksessa. Tämä muutos kytkee niitä yhteen mitä erilaisimpien poliittisten tavoitteiden kanssa ja vieläpä tavalla, joka usein on ristiriidassa sosiaaliselle kehitykselle keskeisten tasa-arvon, humanismin, demokratian ja edistysuskon kanssa.

Väitöskirjan kirjoittaminen on ollut minulle paitsi matka – pitkä sellainen – myös pyrkimystä saada ote tästä jatkuvassa liikkeessä olevasta ja saippuanliukkaasta ilmiöstä. Välillä työ on ollut turhauttavaa, eivätkä kokemukset epävarmuudesta, neuvottomuudesta ja harhapoluista ole jääneet tuntemattomiksi. Olen kuitenkin kokenut, että historiallisesta ja teoreettisesta vireestään huolimatta väitöskirjani aihe on ajankohtainen. Toisinaan tämä ajankohtaisuus on kulminoitunut tunteeseen, että sanomalehden avaaminen ja uutistapahtumiin perehtyminen pakottaa päivittäin arvioimaan uudelleen ajatteluni perusoletuksia tai sosiaalisesta kansalaisuudesta tekemiäni johtopäätöksiä. Jokapäiväisen uutisvirran reflektointi on myös aiheuttanut tuohtumusta ja jopa suuttumusta, mutta en koe maailman menneen yksinomaan huonoon suuntaan. Usein näkemäni yhteiskunnalliset muutokset ja lukemani päivänpoliittiset debatit ovat tuottaneet oivalluksia tai ainakin johdattaneet minut sellaisten tieteellisten keskustelujen pariin, joita en muuten olisi osannut nähdä vastauksina tutkimuskysymyksiini. Näen hyvinvointivaltion nykytilanteen sosiaaliliberaalin ajattelun olemusta kirkastavana testinä – en siis koe sitä merkiksi sosiaaliliberalismin yhteiskunnallisen relevanssin hiipumisesta.

Väitöskirjaa tehdessäni olen katsellut yhteiskuntaa Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa toimivan sosiaalityön opettajan näkökulmasta. Työni

on tarjonnut etuoikeutetun näköalapaikan eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden muutoksiin. En ole elänyt norsunluutornissa, mutta asemani opetustyössä on taannut minulle turvaa ja intellektuaalista riippumattomuutta viedä ajattelua eteenpäin vailla aikapaineita tai taloudellisia huolia. Erityistä kiitollisuutta tunnen siitä vapauttavasta ja innostavasta työilmapiiristä, jonka professori Aila-Leena Matthies ja johtaja Tanja Risikko ovat Kokkolan yliopistokeskus Chydeniukseen luoneet. Vuosien varrella olen saanut tukea työtovereiltani Sirkka Alholta, Johanna Hiitolalta, Kari Ilmoselta, Kati Komulaiselta, Helky Häkliltä, Gorana Panicilta, Niina Rantamäeltä, Ingo Stammilta, Anu-Riina Svenliniltä, Kati Turtiaiselta, Elina Vaara-Sjöblomilta, Katri Viitasalolta ja Sanna Virolaiselta. Tutkimukseni lopullisen idean muotoutumisen kannalta tärkeä vaihe oli myös PalKO-tutkimushankkeen kolme vuotta, joka tarjosi minulle mahdollisuuden moniin hedelmällisiin keskusteluihin Kati Närhen kanssa.

Tutkimusprosessin ensimmäisten osajulkaisuiden käsikirjoituksia ovat kommentoineet Risto Heiskala, Juho Saari ja Risto Eräsaari. Näillä kommenteilta oli merkittävä rooli siinä, että sitouduin tähän tutkimuskysymykseen ja motivoitin viemään hankettani pidemmälle. Risto Eräsaarelta sain sen tärkeän oivalluksen, että tutkimani käsitteellisen muutoksen kontekstina on nimenomaan kehittyvä yhteiskunta. Tuo oivallus ohjasi minut pois käsitehistorian hetteiköltä, johon tutkimukseni alkuvaiheissa olin jo lähes eksynyt. Tutkimusprosessin merkittävin käänne tapahtui, kun professori Mikko Mäntysaari alkoi ohjata vielä kovin raakilemaisessa vaiheessa olleen yhteenvetoartikkelin kirjoittamista. Mäntysaaren kärsivällisyys sekä hänen innostavat ja oivaltavat kommenttinsa antoivat ajattelulleni suuntaa silloinkin, kun en kyennyt täysin ymmärtämään, mitä olin tekemässä ja minne olin menossa. Työn viimeistelyvaiheessa hänen avaamansa ohjauskeskustelut auttoivat minua konkretisoimaan päämääriäni ja seulomaan oleellisen tuolloin ajoittain ei-niin-järjestäytyneestä ajattelustani ja huolimattomasti muotoilluista virkkeistäni.

Professori Maritta Törrönen sekä professori emerita Briitta Koskiahon-Cronström ovat toimineet työni esitarkastajina. Olen kiitollinen heidän esittämistään arvokkaista huomioista ja sekä käsikirjoitusta eteenpäin vieneistä korjausehdotuksista. Kiitän professori emeritus Pauli Niemelää, että hän suostui työni vastaväittäjäksi.

Tutkimustyöni ja yliopistossa antamani opetuksen myötä olen saanut olla osallinen akateemisessa yhteisössä, joka nykyisin on nopeassa muutoksessa. Olen tavannut innostavia ja viisaita kollegoita kokouksissa, konferensseissa, matkoilla, opetuksenvaihdossa, hankkeissa sekä eri yhteistyöryhmissä ja artikkelien julkaisuprosesseissa. Näissä yhteyksissä käydyt epäviralliset keskustelut ovat olleet minulle aivan yhtä tärkeitä kuin muukin yliopistossa tapahtuva ajatuksenvaihto. Opiskelijat ovat tärkeä osa akateemista yhteisöä. Opetustyössä minulla on ollut mahdollisuus paitsi auttaa opiskelijoitani eteenpäin myös oppia uutta. Olen opetustyössä usein saanut havaita, miten vaikeaa oman osaamisalueen erityiskysymysten opettaminen on – tämä kokemus näkyy myös siinä, miten olen väitöskirjaani viimeistellyt.

Pitkän tutkimusprosessin aikana myös perhe on ratkaisevassa roolissa. Haluan kiittää puolisoani Anita Kärkeä ja tyttärtäni Aura Kokkosta siitä, että olette kestäneet minua silloinkin, kun en ole ollut aivan parhaimmillani tai kun olen matkaillut ja ollut poissa kotoa. Mutta vielä enemmän kuin kärsivällisyyttä, arvostan niitä hyviä keskusteluja, joita olemme käyneet aamiaispöydässä, iltaa istuessa ja matkoillamme. Olen kokenut kiinnostuksenne tutkimusaiheettani kohtaan suorastaan imartelevaksi. Terävät kommenttinne sekä argumenttieni haastaminen, ovat testanneet ajatteluani terveellä tavalla. Anita on myös tehnyt valtavan työn väitöskirjani kieliasun parantamiseksi.

Jyväskylässä 27.7.2016
Tuomo Kokkonen

1 JOHDANTO

Eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden idea on nyt murroksessa: eurooppalaisiin hyvinvointivaltioihin kohdistuu vahva uudistumisen paine. Väitöskirjassani tutkin hyvinvointivaltioiden uudistamisen käsitteellisiä edellytyksiä ja reunaehtoja. Analyysini avainkäsite on brittiläisen sosiologin T. H. Marshallin (1893-1981) sosiaalisten oikeuksien käsite. Marshallin merkitys keskustelussa hyvinvointivaltiosta kulminoituu klassikkoluentoon *Citizenship and Social Class* (Marshall 1992 [1949]), jossa hän sisällytti sosiaaliset oikeudet osaksi liberaalia kansalaisuutta. Tutkimukseni aineisto koostuu Marshallin toisen maailmansodan jälkeisestä tuotannosta (Marshall 1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]), jonka lisäksi hyödynnän Marshallia koskevaa kommentaarikirjallisuutta, kansalaisuuden tutkimusta sekä hyvinvointivaltiota koskevia sosiaalipoliittisia keskusteluja.

Sosiaalisilla oikeuksilla tarkoitetaan niitä kansalaisoikeuksia, jotka liittyvät julkisen vallan takaamiin sosiaalisiin etuuksiin. Keskustelu saa tällöin usein oikeustieteellisen perusvireen, joka paikantaa sosiaaliset oikeudet kapeasti institutionaalisen sosiaalipolitiikan ydinalueille, toimeentuloturvaan sekä sosiaali- ja terveystalouteen. Hieman laajemmin ajateltuna sosiaaliset oikeudet voidaan kuitenkin rajata taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin ns. TSS-oikeuksiin, jolloin ne kattavat myös muun muassa koulutuspolitiikan ja työelämän kysymykset (Tuori & Kotkas 2008, 179-180; Pajukoski 2011, 82-84). TSS-oikeuksien lähestymistapa on hyvinvointivaltion institutionaalisen ymmärtämisen kannalta välttämätön. Sosiaalisten oikeuksien tarkastelu avaa mahdollisuuden empiirisesti tutkia sosiaalipolitiikan toteutumista ja näin luokitella hyvinvointivaltioita (esim. Esping-Andersen 1990) tai arvioida kuinka hyvin tai huonosti hyvinvointivaltio kykenee täyttämään yhteiskunnalliset tehtävänsä (esim. Van Aerschoot 2011). Lisäksi sosiaalisten oikeuksien empiirinen tutkimus on tarjonnut käyttötietoa hankkeille, joiden tarkoituksena on kehittää sosiaalipolitiikan järjestelmää. Hyvinvointivaltion itseymmärrystä tutkinut Jouko Kajanen (1996) kuitenkin huomauttaa, että sosiaalisten oikeuksien ja hyvinvointivaltion samastaminen toisiinsa on perustaltaan ongelmallista, sillä sosiaaliset oikeudet ymmärretään usein jonkintasoisen toimeentulon minimin toteutu-

miseksi. Sen sijaan hyvinvointivaltio on Kajanojan mukaan pohjimmiltaan tulevaisuuteen suuntautunut käsite. Hyvinvointivaltion itseymmärrys kantaa lupausta tulonjaon ja koulutuksen tasa-arvon kehittymisestä sekä sosiaalisten erojen supistamiseen tähtäävän politiikan harjoittamisesta yhteiskunnassa (emt., 89-90).

Citizenship and Social Class -luennossaan (1992 [1949]) Marshall määritteli sosiaaliset oikeudet edellä esiteltyjä oikeustieteellisiä tulkintoja laajemmalla tavalla, joka jossain määrin vastaa ajatusta TSS-oikeuksista. Sosiaalisten oikeuksien ydinsisältöjä olivat Marshallille paitsi toimeentuloturva ja sosiaali- ja terveyspalvelut myös koulutus- ja asuntopolitiikka. Oikeustieteellisen ajattelun sijaan hän johti sosiaalisten oikeuksien käsitteensä historian tutkimuksesta, yhteiskuntatieteistä ja yhteiskuntafilosofiasta. Pohjimmiltaan Marshallin käsitys sosiaalisista oikeuksista läheni Kajanojan (1996) luonnehdintaa hyvinvointivaltion tulevaisuuteen suuntautuneesta itseymmärryksestä. Sosiaaliset oikeudet eivät merkinneet Marshallille (1992 [1949]) ainoastaan spesifisti määriteltyä joukkoa kansalaisoikeuksia vaan ne ottivat kantaa myös yksilön ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen sekä siihen, minkälaiseen suuntaan liberalismi oli kehittymässä. Sosiaalisten oikeuksien tehtävänä oli tasapainottaa ja kohtuullistaa markkinoihin keskittyneiden yksilöllisten vapausoikeuksien sekä demokratiaa ja sananvapautta turvaavien poliittisten oikeuksien tahdittamaa liberalismiin kehitystä. *Citizenship*-luentoon perustuen voidaan sanoa, että Marshall (emt., 28) tarkoitti sosiaalisilla oikeuksilla kaikkia niitä kansalaisuuden piirteitä, jotka pyrkivät tekemään eroa ihmisarvon ja yksilön markkina-arvon välille. Marshall korosti kansalaisuutta määritellesään myös kansalaisoikeuksien statuksenomaista ja sopimuksellisuuden ylittävää luonnetta (emt., 18). Tässä mielessä hänen kansalaisuutta koskevalla keskustelullaan on luonteva yhteys keskusteluun ihmisoikeuksista, tosin korostaen ihmisoikeuksien yleistä merkitystä niiden oikeustieteellisen tulkinnan sijaan (vrt. Tuori & Kotkas 2008, 123-125; Mikola 2010, 298-337).

Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) liberaalia kansalaisuutta koskeva keskustelu on siis väljäreajaista ja tulevaisuuteen suuntautuvaa. Huomionarvoista sille on sosiaalisten oikeuksien jatkuva muutos ja kehittyminen. Käsitteiden sosiaalisten oikeuksien muuttuvaisuudesta on myös tämän tutkimuksen kannalta keskeinen. Analysoin tutkimuksessani sekä Marshallin käsitystä sosiaalisista oikeuksista että sitä, miten hänen sosiaalisten oikeuksiensa käsite on muuntunut toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Oletan sosiaalisen kansalaisuuden muutoksien liittyneen Euroopassa läheisesti sekä yhteiskunnan kehitykseen että siihen, millaiseksi ymmärrämme hyvinvointivaltion. Muutokset sosiaalisen kansalaisuuden käsitteessä ovat siten muokanneet hyvinvointivaltiota. Viime vuosikymmeninä poliittisen keskustelun paine on johtanut esimerkiksi siihen, että hyvinvointivaltiota on pyritty kehittämään suuntaan, jossa se toteuttaisi paremmin ihannetta sukupuolten välisestä tasa-arvosta sekä ottaisi huomioon yhä pidemmälle edenneen yksilöllistymisen sekä muutokset työelämässä. Nämä hyvinvointivaltion uudistamispyrkimykset ovat saaneet myös vahvaa tukea yhteiskuntatieteellisistä keskusteluista (Giddens 1991

& 1994; Beck 1992 & 1997; Hobson & Lister 2002). Tällä hetkellä kansalaisuutta koskeva keskustelu on puolestaan nostamassa muun muassa vähemmistöjen oikeuksia, ihmisoikeuksia sekä globalisaation yhteiskunnallisia vaikutuksia hyvinvointivaltion uudistamisen polttopisteeksi (Kymlicka & Norman 1994; Isin & Turner 2007). Edellisten kehityskulkujen lisäksi yhteiskunnallinen muutos on ajamassa liberaalia kansalaisuutta eteenpäin myös muun muassa ekologisten oikeuksien ja tiedollisten oikeuksien kaltaisilla alueilla, jotka perusvireeltään liittyvät Marshallin kansalaisuutta koskevaan keskusteluun.

Metodisesti tutkimukseni perustuu oletukselle Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) sosiaalisten oikeuksien käsitteen poliittisuudesta. Saksalaista käsittehistorioitsijaa Reinhart Koselleckia (2004, 49-57, 255-259) seuraten katson, että Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) keskustelu sosiaalisista oikeuksista voidaan ymmärtää toisen maailmansodan jälkeisten eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden kehitystä ohjaavaksi ja yhteiskunnallisten olojen muuttuessa jatkuvasti uusiutuvaksi 'regulatiiviseksi periaatteeksi'. Tarkoitin 'regulatiivisella periaatteella' tässä sitä, että hyvinvointivaltion laajentumisen vuosikymmeninä sosiaalisten oikeuksien vahvistamista koskevan keskustelun on oletettu näyttävän tietä kohti edistyneempää ja oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. Koselleckia myötäillen voidaan myös sanoa, että Marshallin (1992 [1949]) keskustelu sosiaalisesta kansalaisuudesta rakentaa siltaa yhteiskunnan nykyisyyttä edustavan 'kokemustilan' sekä tulevaisuuden 'odotushorisontin' välille. Vuosituhannen vaihteen lähestyessä sosiaalisten oikeuksien kyky ohjata yhteiskuntakehitystä on heikentynyt ja hyvinvointivaltiota kohtaan esitetty kritiikki on koventunut. Kaikkein pessimistisimmissä yhteiskuntafilosofisissa analyseissa on jopa arvioitu, että tämän sosiaalisen kehityksen tulevaisuuteen suuntautunut "utooppinen energia" on hiipunut (vrt. Habermas 1994, 190-192). Toisaalta hyvinvointivaltion kehityksen käytännöllinen tarkastelu tukee käsitystä, että sosiaaliset oikeudet ovat yhäkin keskeinen yhteiskuntakehityksen ohjaaja. Sosiaaliset oikeudet eivät enää määritä yhteiskunnan kokonaiskehitystä samaan tapaan kuin hyvinvointivaltion laajentumisen aikana tapahtui. Esimerkiksi työelämän kysymyksiä, asuntopolitiikkaa tai liikennepolitiikkaa tarkastellaan nykyisin markkinalähtöisemmin kuin hyvinvointivaltion kultakautena. Hyvinvointivaltion institutionaalisen ytimen muodostavien sosiaalityön ja sosiaaliturvan alueella sosiaalisten oikeuksien merkitys on kuitenkin yhä keskeinen.

1.1 Liberaali hyvinvointivaltio

Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) kansalaisuuskeskustelu avaa sosiaalisten oikeuksien kehittymisen lisäksi näkökulman myös liberalismin kehitykseen. Liberalismi on yksilöllisyyttä, moniarvoisuutta ja vapausaatteita korostava yhteiskuntafilosofinen suuntaus, jonka juuret paikannetaan yleensä 1700-luvun valistusaatteisiin sekä tuolloin käynnistyneeseen feodaalisen yhteiskunnan murentumiseen. Varhaisen liberalismin keskeinen tavoite oli

vapauttaa kaupankäynti ja politiikka feodalismiin ja kuningasvallan kahleista ja näin vakiinnuttaa edellytykset markkinataloudelle perustuvalla yhteiskunnalla. Kansalaisuuden näkökulmasta liberalismiin nousu merkitsi yksilöllisten vapausoikeuksien ja poliittisten oikeuksien syntyä. Liberalismin alkuperäisinä klassikoina pidetään muun muassa John Lockeä, Adam Smithiä ja Benjamin Frankliniä. Suomalaisista varhaisen liberalismiin vaikuttajista kuuluisin on Keski-Pohjanmaalla vaikuttanut Antti Chydenius (1729-1803). (Lieberman 2012; Magnusson 2012.)

Liberalismin perusidea voidaan tiivistää ajatukseen, että valtion ja julkisen vallan on pyrittävä takaamaan kansalaisten tasa-arvoinen kohtelu ja samalla vältettävä ottamasta kantaa siihen, mikä on hyvää elämää tai minkälaisia elämäntaparatkaisuja kansalaiset tekevät. Kapeasti tulkittuna liberaalin valtion tehtävät suhteessa kansalaisiin rajoittuvat lakien ja oikeusjärjestelmän ylläpitoon (Lieberman 2012, 143-161). Liberalismi on kuitenkin väljärajainen ja sisällöllisesti ristiriitainen ajatteluperinne, jonka kannat koskien valtion roolia yhteiskunnassa ovat vaihdelleet sekä historiallisesti että eri koulukuntien välillä. Liberalismissa markkinoiden vapauden ajatellaan olevan keskeistä, mutta myös sosiaalisella näkökulmalla on vankka asema osana liberaalia ajattelua. Sosiaalisen näkökulman tulo osaksi liberalismia tapahtui yhteiskuntatieteiden synnyn myötä 1800-luvulla, kun varhaisen liberalismiin käsitystä kaikkien periaatteellisesti tasa-arvoisuudesta alettiin kriittisesti pohtia teollistuvan ja kaupungistuvan yhteiskunnan köyhyyden ja työttömyyden ongelmia vasten. Ranskan toista, vuonna 1848 tapahtunutta vallankumousta pidetään ratkaisevana käännekohtana tässä kehityksessä. Muutos konkretisoitui ennen kaikkea siihen, että Ranskan 1848 vallankumouksen jälkeen ajatus yksilön oikeudesta työhön vakiintui osaksi liberaalia kansalaisuutta (Procacci 1997). Oikeus työhön korosti sekä yhdistyslaitoksen, esimerkiksi ammattiyhdistyksen, että valtion roolia yhteiskunnallisen kehityksen ohjaajina. Samalla ajatus markkinoiden ja yksioikeudellisten sopimusten keskeisyydestä yhteiskunnassa sai rinnalleen periaatteen, joka painotti abstraktin tasa-arvoisuuden lisäksi sisällöllistä tasa-arvoisuutta. Ajatus sisällöllisestä tasa-arvosta perustui käsitykselle, että yhteiskunta on velvollinen suojelemaan niitä kansalaisiaan, jotka eivät syystä tai toisesta pysty toteuttamaan heille kuuluvaa oikeutta työhön ja näin ansaitsemaan toimeentuloaan markkinoiden kautta. Liberalismin keskeiseksi sisällölliseksi ristiriidaksi muodostui tällöin se, miten periaate kansalaisuuden suojelusta suhteutui markkinoiden ja sopimusoikeuden vapauden sekä yksityisomaisuuden suojaan nähden (emt., 42-43).

Marshallin ajattelu, ja aivan erityisesti hänen *Citizenship and Social Class* -luentonsa, (Marshall 1992 [1949]) asettuu liberalismiin 1700-1800-lukujen taitteen sosiaalista näkökulmaa korostaneen kehitysuunteen jatkoksi. Tärkeä aatteellinen murros sosiaalisen näkökulman kehityksessä suhteessa varhaisempaan liberalismiin oli muun muassa sen tunnustaminen, että ilman tiettyjä perusresursseja ihmisen on mahdotonta harjoittaa sitä vapautta, jonka liberalismi on hänelle periaatteessa suonut. Näin ajateltuna siis hyväntekeväisyys ja jopa valtiovallan interventiot köyhyyden lieventämiseksi ovat hyväksyttäviä, jottei

liberalismin perusajatus kaikkia ihmisiä koskevasta vapaudesta jäisi teoreettiseksi ideaaliksi (Lieberman 2012, 97-126). Sosiaalisen näkökulman vakiintuminen on tärkeä käänne liberalismin kehityksessä, koska sen myötä avautui mahdollisuus tulkita sosiaalityö, sosiaalipolitiikka ja hyvinvointivaltio legitimiiksi osiksi liberaalia yhteiskuntaa. Alkujaan liberalismi oli suhtautunut valtiollaan yhteiskuntaa säätelevään rooliin torjuvasti ja korostanut julkisen vallan roolin sijaan markkinoiden vapautta sekä välitöntä poliittista demokratiaa.

Isaiah Berlin on keskeinen sosiaalista näkökulmaa liberalismissa käsittelevä yhteiskuntafilosofi. Esseessään *Two Concepts of Liberty* Berlin (2001 [1958]) puolustaa käsitystä, jonka mukaan liberaali ihanne vapaudesta ei muodostu ainoastaan yksilön toiminnan esteitä raivaavasta negatiivisesta vapauskäsityksestä, 'vapaudesta jostakin'. Berlinin mukaan liberalismi sisältää myös luonteeltaan positiivisen ihanteen 'vapaudesta johonkin'. Berlin tarkoittaa 'vapaudella johonkin' kaikkien yksilöiden – myös köyhien ja alistettujen – ihmisarvoon liittyvää mahdollisuutta toteuttaa ja kehittää itseään huolimatta siitä, että liberalismin kääntöpuolena on markkinoilla tapahtuva kilpailu. Berlinin teesi 'vapaudesta johonkin' sisältää siis kehotuksen suojata ihmisyyttä markkinoiden voimilta – ajatus, joka on perustaltaan hyvin samansuuntainen kuin Marshallin (1992 [1949]) käsitys sosiaalisista oikeuksista. Berlin ja Marshall pyrkivät kumpikin tahollaan löytämään sosiaalisten olojen kannalta realistisen tasapainon liberalismin yksilön vapautta korostavan perusvireen ja ihmisarvon viimesijaisen turvaamisen välille. Heidän liberalismikäsityksensä kulminoituu siis näkemykseen, etteivät liberalismin vapaudet saa jäädä pelkäksi abstraktiksi periaatteeksi. Yhteiskunnan on turvattava kaikille yksilöille riittävät resurssit, jotta he voivat myös käytännössä hyödyntää vapauksiaan.

Teoriakeskeisyydestä ja hetkittäin jopa oppihistoriallisuudesta huolimatta tutkimukseni keskipisteessä on käytännön sosiaalipolitiikkaan välittömästi liittyvä ajatus siitä, että köyhyyden torjuminen ja räikeän eriarvoisuuden välttäminen yhteiskunnassa asettavat suuntaviivat julkisen vallan toiminnalle. Sosiaalipolitiikan käsittein tutkimukseni suhdetta hyvinvointivaltioon voi kutsua reformistiseksi. Reformismin klassikoita ovat muun muassa Gunnar Myrdal (1958), John Kenneth Galbraith (1958) ja Suomessa Pekka Kuusi (1968 [1961]), Armas Nieminen (1985 [1955]) sekä Heikki Waris (1932; 1966). Viime vuosina reformismista on Suomessa keskusteltu osana 1990-luvun alun laman käynnistämien yhteiskunnallisten muutosten analyysiä, jonka fokuksessa ei ole enää hyvinvointivaltion laajeneminen vaan se, että Suomi on muuttunut kansainvälistyväksi ja taloudellista menestystä tavoittelevaksi kilpailukyky-yhteiskunnaksi (Heiskala, 2006, Kettunen 2015, 97-100). Tällöin sosiaalipolitiikkaa arvioidaan aikaisempaa kriittisemmin ja tavalla, joka asettaa erityisen painon sen taloudellisille vaikutuksille ja kustannustehokkuudelle. Tärkeitä hahmoja tässä keskustelussa ovat olleet muun muassa Raija Julkunen (2001; 2006; 2013), Briitta Koskiahho (2008; 2014) ja Juho Saari (1996; 2001; 2015).

Saaren (2001, 13) mukaan reformismia voi luonnehtia kolmella keskeisellä piirteellä. Ensinnäkin se on kolmannen tien politiikkaa, joka tarkastelee yhteiskunnallisia ongelmia käytännöllisesti ja välttämällä niiden kärjistämistä. Historial-

lisesti reformistisen kolmannen tien politiikan suunta on sijoittunut markkina-kapitalismin ja valtion sosialismin välimaastoon. Nykyisinkin sen linjaukset määrittyvät pyrkimyksistä välttää politiikkaa, joka on äärimmäisen individualistista tai jyrkän kollektivistista. Toiseksi reformismi on nimenomaisesti sosiaalipoliittinen suuntaus. Vaikka reformismi on ammentanut näköaloja laajoista yhteiskunnallisista aatevirtauksista liberalismista marxismiin, ei sen ensisijaisena tavoitteena ole käydä yhteiskuntafilosofista keskustelua vaan tuottaa ratkaisuja konkreettisiin sosiaalisiin ongelmiin. Kolmanneksi Saari korostaa, että reformi on sitoutunut institutionaaliseen lähestymistapaan siten, että sen huomio suuntautuu sekä muodollisiin ja virallisiin sääntöihin että julkilausumattomiin sosiaalisiin normeihin. Muodolliset säännöt pelkistyvät ennen muuta yhteiskunnallista toimintaa sääteleviin lakeihin ja sopimuksiin. Sosiaalisten normien sisältö lähestyy puolestaan sitä, mitä yleensä tarkoitetaan kulttuurilla tai esimerkiksi tavalla, jolla heikompiosaisia kansalaisia kohdellaan yhteiskunnassa.

Sosiaalityö on sekä tutkimus- että ammattikäytäntönä varsin käytännöllisellä tavalla sidoksissa hyvinvointivaltion järjestelmien ja toimintatapojen reformistiseen kehittämiseen. Asiakkaiden elämäntilanteiden tuntemisen ja asiakkaan edun ajamisen ansiosta sosiaalityöllä on varsin välitön suhde sekä sosiaalisiin ongelmiin että sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen. Suomalaisen sosiaalityön pitkässä linjassa tämä kanta konkretisoituu ehkä selkeimmin Jorma Sipilän (1989) teoksessa *Sosiaalityön jäljillä*. Myös Sipilän näkökulma sosiaalityöhön rakentuu osin samoista liberalismien kehittymisen teemoista kuin tämäkin tutkimus. Sipilälle sosiaalityön synnyn ympäristö oli 1800-luvun Britannia ja Yhdysvallat, joissa kiivaan teollistumisen synnyttämät työmahdollisuudet olivat saaneet väestön liikkeelle kohti kasvavia suurkaupunkeja. Tuolloin oli tarve kehittää toimintatapoja, jotka auttaisivat ihmisiä asettumaan uuteen elämäänsä ja jotka hillitsivät uuden elämänmuodon synnyttämiä sosiaalisia ongelmia ja moraalialia rappeuttavia houkutusia. Sipilän mukaan 1800-luvulla voitiin sosiaalityön kentällä hahmottaa kolme taustaltaan aikansa sosiaalisista liikkeistä kehittyneitä toimijaa: Charity Organisation Society (COS), settlementiliike sekä reformismi. COS on sittemmin tullut kuuluisaksi amerikkalaisen yksilökohtaisen sosiaalityön menetelmien kehittäjän Mary Richmondin kautta. Settlementiliikkeen johtohahmo oli puolestaan Chicagosta liikkeelle lähteneen Hull House toiminnan perustaja Jane Addams. (emt., 20-40.)

Kansalaisuuden näkökulmasta Addams voidaan ymmärtää erityisen keskeiseksi sosiaalityön klassikoksi. Addamsin perustaman Hull House -settlementin johtajatuksena oli sekä maahanmuuttajien sosiaalisiin ongelmiin tarttuminen Chicagossa että yhteiskunnallisten reformien edistäminen ja luokkarajojen ylittäminen. Näihin tavoitteisiin pyrittiin aluksi muun muassa kutsumalla - usein yläluokkaisia - vierailijoita Hull Houseen opettamaan filosofiaa, maalaustaidetta ja kirjallisuutta. Settlementissä toimi myös julkinen keittiö, siellä järjestettiin lasten päivähoitoa, tehtiin käsitöitä, pidettiin teatteriesityksiä ja opiskeltiin erilaisia käytännön taitoja. Lisäksi siellä kokoontui erilaisia klubeja, joissa käytiin keskusteluita ajalle tärkeitä yhteiskunnallisista kysymyksistä sosialismin ja ammattiyhdistystoiminnan teemoja kaihtamatta. Näiden toimin-

toijensa myötä Hull House toimi paitsi yhdyskuntatyön keskuksena myös kohtaamis- ja koulutuspaikkana monille sosiaalisia reformeja edistäneille aktivisteille, virkamiehille ja muille vaikuttajille (Addams 2004 [1910]; Eräsaari & Mäntysaari 2013, 217-220). Poliittisesti Addams oli demokratian keinoin uudistuksiin pyrkivä reformisti. Hänen ajatteluunsa vaikutti kuitenkin syvästi vuonna 1993-94 tapahtunut Pullmanin junavaunutehtaan työläisten lakkoliike. Aluksi Addams oli luottanut työnantajan kykyyn ratkaista lakko rauhanomaisesti ja yhteisymmärryksessä työnantajan kanssa. Lakon väkivaltainen murttaminen sai hänet muuttamaan mieltään ja syyttämään työnantajia pohjattomasta ahneudesta, minkä vuoksi Addams hakeutui läheisempään yhteistyöhön ammattiyhdistysliikkeen ja poliittisesti radikaalien vaikuttajien kanssa. Addamsin ajamaan poliittiseen agendaan kuuluivat palkkojen ja työolojen sääntely, lapsityövoiman käytön rajoittaminen sekä naisten äänioikeus (Eräsaari & Mäntysaari 2013, 224-226, 230-232).

Richmond ja Addams ovat keskeisiä hahmoja sosiaalityössä, koska heidän käsityksiinsä sosiaalityöstä sekä persooniensa eroihin konkretisoituvat alalle ominainen yksilökeskeisen ja yhteiskunnallisen näkökulman vastakkaisuus (vrt. Sipilä 1989). Kolmantena sosiaalityön klassisena virtauksena Sipilä (emt., 40-43) kiinnittää huomionsa brittiläiseen fabianismiin, ja erityisesti Beatrice Webbiin. Yhdessä miehensä Sidney Webbin kanssa Beatrice Webb perusti brittiläisen sosiaalipolitiikan tärkeimpänä ajatushautomona pidetyn London School of Economicsin (LSE) vuonna 1895 (Dahrendorf, 1995, 3-25). Webbin johdolla Fabian Society tähtäsi toiminnassaan yhteiskunnalliseen uudistuksiin, joiden sisältö oli paljolti yhteneväinen Addamsin (2004 [1910]; Eräsaari & Mäntysaari 2013) poliittisten tavoitteiden kanssa. Fabianistit kritisoivat 1800-luvun Britannian ankaraa köyhänhuollon lainsäädäntöä ja vaativat toteutettavaksi sellaisia yhteiskunnallisia reformeja, jotka vähentäisivät köyhyyttä ja uudistaisivat työelämää. Fabian Society toimi myös aktiivisesti köyhyyttä koskevassa tutkimuksessa, jonka havainnot osoittivat, että köyhyys oli tavattoman laajaa suhteessa niihin hyväntekeväisyystyön resursseihin, joiden puolesta COS puhui. Tämän seurauksena Webb kritisoikin yksilökohtaista sosiaalityötä siitä, että tehtiinpä yksilökohtaista työtä miten suurella antaumuksella tahansa, se tulisi olemaan riittämätöntä suhteessa avun tarpeeseen. Oli siis olemassa vaara, että yksilökohmainen sosiaalityö surkastuisi toiminnaksi, jossa pyritään joko moraaliin tai taroituksenmukaisuuteen perustuvien kriteerien erottamaan apua saavat köyhät niistä, joita ei autettaisi. Fabianistien tarjoama ratkaisu köyhyyden ongelmaan olikin moderni sosiaaliturvajärjestelmä, jonka muotoa se hahmotteli vuonna 1909 julkaistuissa Britannian sosiaalipolitiikan kehittämiseen vaikuttaneessa *Minority Report* -julkaisussaan (Sipilä 1989, 40-43; Briggs 1984, 4-7; Pease 1919).

Sipilän (1989) tarkastelulle on olennaista sosiaalityön näkeminen - muiden merkityksiensä ohella - pioneeriksi taistelussa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolesta sekä konkreettiseksi toimijaksi hyvinvointivaltion muotoilussa. Sipilälle sosiaalityö on hyvinvointivaltion keskeinen käytäntö, jonka tehtävä kulminoituu huono-osaisten kansalaisten puolustamiseen yhteiskunnassa sekä arkielämän jatkuvuuden turvaamiseen. Mäntysaari ja Pohjola (2009) puolestaan

korostavat sosiaalityön teoriakeskusteluissa tapahtunutta muutosta pois hypoteettis-deduktiivisen tutkimustavan ylivallasta. Sosiaalityön nykyaikaiset teoriakeskustelut ovat heidän mukaansa moniulotteisia ja painottavat teorian ja tutkimuksen käyttämistä välineenä sosiaalityön käytännöllisten ongelmien ratkaisuun. Mäntysaaren ja Pohjolan mukaan nykyaikainen sosiaalityön teoriakeskustelu on myös ottanut vaikutteita Karl Popperin (1966a & b) positivismista, joka reformismille tärkeällä tavalla korostaa yhteiskuntatieteen teoreettista moninaisuutta sekä tutkimuksen ”sosiaali-insinöörimäistä” suhdetta yhteiskunnalliseen muutokseen (vrt. Gambrell 2006). Tähän liittyen Niemelä (2016, 107-108) painottaa sosiaalityön yhteiskunnallisten sidosten kaksinaisuutta. Sosiaalityössä tapahtuva tiedontuotanto on Niemelän mukaan väylä, jonka kautta tieto ihmisten tarpeista ja sosiaalisista ongelmista välittyy laajemmin yhteiskuntaan ja edelleen poliittiseen päätöksentekoon. Sosiaalityön eetoksen perustana on hänen mukaansa hyvinvoinnin edistäminen, huono-osaisten ihmisten elämäntilanteen parantaminen sekä tiedon välittäminen sosiaalisista oikeuksista ja yhteiskunnan tarjoamista resursseista. Suomen kaltaisessa kehittyneessä hyvinvointivaltiossa sosiaalityön yhteiskunnallinen rooli suhteessa kansalaisiin on kuitenkin Niemelän mukaan peruuttamattoman ristiriitainen. Asiakkaidensa tukemisen lisäksi sosiaalityöllä on hyvinvointivaltiossa tehtävä, jossa sen on yhteiskunnan nimissä kontrolloitava asiakkaitaan. Se, miten hyvin sosiaalityö tässä kaksitahoisessa tehtävässään onnistuu, riippuu sosiaalityön eettisestä integriteetistä sekä asiakkaiden elämäntilannetta koskevan tiedon laadusta.

1.2 Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymykseni on, mitkä ovat Marshallin sosiaalisen kansalaisuuskäsityksen (Marshall 1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) kannalta hyvinvointivaltion kehityksen tärkeimmät suuntaviivat. Toiseksi olen kiinnostunut siitä, miten käsitys sosiaalisista oikeuksista on muuttunut yhtäällä Marshallin toisen maailmansodan jälkeisessä tuotannossa ja toisaalta siitä ammentaneessa kansalaisuutta koskevassa keskustelussa. Tarkastelen tutkimiani tekstejä kahdesta eri näkökulmasta. Yhtäällä olen kiinnostunut niissä julkilausutuista sosiaalista kansalaisuutta ja hyvinvointivaltiota koskevista käsityksistä ja kannanotoista. Siis siitä, miten sosiaalinen kansalaisuus ja hyvinvointivaltio ilmenevät tekstien aikalaisperspektiivissä. Toisaalla kiinnitän huomioni tutkimieni käsitteiden muutoksiin. Tutkin millaisia murtumia, muutoksia sekä sisäisiä jakolinjoja tai vastaavasti jatkumia ja luovuttamattomia periaatteita on löydettävissä keskustelussa sosiaalisesta kansalaisuudesta. Tutkimuksen loppuosassa käänän katseeni Marshallin jälkeiseen aikaan eli eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden viime vuosikymmenten muutoksiin, jotka liittyvät muun muassa teollisuusyhteiskunnan ajan päättymiseen, yhtenäiskulttuurin murentumiseen sekä kansallisvaltion aseman muuttumiseen.

Tutkimukseni on puheenvuoro siitä, kuinka kansalaisuus ja hyvinvointivaltio kytkeytyvät Marshallilla (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) toi-

siinsa, ja kuinka sosiaalisten oikeuksien käsitteelliset kehitysprosessit ja murrokset heijastuvat mahdollisuuksiin ymmärtää hyvinvointivaltiota. Metodisesti kyseessä on paitsi oppihistoriallisesti painottunut sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön perusteiden analyysi myös sosiaalisen kansalaisuuden nykykäsitteistön tulkinta (vrt. Palonen 1988; Koselleck 1979; 2004). Historiallisen kehityksen kannalta Marshallin ajattelun punaista lankaa – ja kenties yleisemmin hyvinvointivaltion kehityksen prosessia – voi mielestäni kuvata Isaiah Berlinin (2004) kuuluisalla erottelulla siilimäisestä ja kettumaisesta ajattelusta. Kettumaiselle ajattelulle on ominaista esimerkiksi Shakespearen näytelmien usko useiden rinnakkaisten totuuksien olemassaolosta sekä toimijalle annetusta vapaudesta – jopa vaatimuksesta – vaihtaa näkökulmaansa tilanteen mukaan. Marshall – tai hyvinvointivaltion politiikka – jäsenyytään tällöin berliniläisittäin ketuksi. Siilimäisellä ajattelulla Berlin sen sijaan tarkoitti järkähtämätöntä uskoa ilmiöiden alkusyihin, yhteen universaaliin periaatteeseen ja historialliseen determinismiin, kuten Platon, Hegel tai Marx yhteiskuntafilosofian klassikoista tekivät.

Suomalaisen yhteiskuntatieteen kentällä tutkimukseni asettuu osaksi 1980- ja 1990-luvulla väitöskirjatutkimuksissa vilkkaana käynnyttä debattia hyvinvointivaltion itseymmärryksestä (Urponen 1979; Eräsaari 1984; Kosonen 1987; Saari 1996; Kajanoja 1996; Anttonen 1997). Sosiaalityön kannalta näen, että tutkimuksellani on yhteys kansalaisuutta, ihmisarvoa ja osallisuutta sosiaalityön perustoina pohtivaan tutkimukseen (Dominelli 2007; Matthies 2014). Suomalaisen sosiaalityön kentällä tarkastelussani on myös sukulaisuutta jo mainittuun Sipilän laajalti luettuun *Sosiaalityön jäljillä* -teokseen (Sipilä 1989). Sipilän teoksen tavoitteena on jäsentää sosiaalityön ja yhteiskunnan välistä suhdetta aineistonaan yhteiskuntateoria sekä sosiaalityön historian ja aikalaistilanteen analyysi. Sipilä on myös kiinnostunut siitä, miten yhteiskunnan rakenteelliset puitteet sekä sosiaalityön tieto ja etiikka määrittävät sosiaalityön suhdetta asiakkaisiinsa. Samaa teemaa on sittemmin jatkanut Kirsi Juhila (2006) teoksessaan *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina*. Juhilan kiinnostuksen kohteena ovat hyvinvointivaltion nykyvaiheen sosiaalityölle ja sosiaalityön asiakassuhteille asettamat ehdot. Vaikka lähtökohtani ja menetelmäni ovat erilaisia kuin Sipilällä tai Juhilalla, voi myös tämän tutkimuksen katsoa analysoivan sosiaalisen kansalaisuuden näkökulmasta niitä puitteita, jotka määrittävät sosiaalityön asiakkuutta ja asiakastyötä.

Tämän yhteenvetoartikkelin toisessa luvussa esittelen Marshallia henkilönä ja yhteiskunnallisena ajattelijana. Kolmannessa luvussa syvennyn tutkimukseni ydintekstiin, Marshallin *Citizenship and Social Class* -luentoon (Marshall 1992 [1949]). Esittelen tämän klassikkoluennon sisältöä, siihen kohdistettua kritiikkiä sekä luvun lopuksi sitä, miten luennon näkökulma elää uusimmassa kansalaisuuskeskustelussa. Neljännen luvun aiheena on tutkimusmetodini. Viidennessä luvussa esittelen tutkimukseni osajulkaisut sekä sen, miten ne vievät tutkimuksen ”marshallilaista” näkökulmaa eteenpäin. Viidennen luvun lopussa teen väliyhteenvedon tutkimuskysymyksistäni. Kuudennessa ja seitsemännessä luvussa pohdin väliyhteenvedon pohjalta kansalaisuuskeskustelun suuntauksia viime vuosikymmenillä sekä hyvinvointivaltion nykytilannetta.

2 T. H. MARSHALLIN AJATTELUN PÄÄLINJOJA

Thomas Humprey Marshallin lapsuudenajan Britannia oli perin erilainen yhteiskunta kuin se sosiaalipolitiikan laajenemisen leimaama hyvinvointivaltio, jota hän toisen maailmansodan jälkeisissä teksteissään analysoi. Marshall syntyi vuonna 1893 vauraaseen lontoolaiseen arkkitehtiperheeseen vain kivenheiton päähän brittiläisen imperiumin vallan keskuksista. Perheen varallisuus oli peräisin isän isoisän tekemistä onnistuneista liiketoimista 1800-luvun alun teollistumiskehityksen aikaan. Varakkuutensa lisäksi Marshallin lapsuudenkoti oli kulttuurisesti aktiivinen ja viktoriaaninen. Tom, joka oli perheen kuudesta lapsesta neljäs, vietti lapsuuteensa palvelijoiden, autonkuljettajien sekä monien etuoikeuksien varmistamassa hyvinvoinnissa. Kasvatus oli ensiluokkaista, mutta myös konventionaalista tähdäten yksityisten hyveiden jalostamiseen sekä julkisen elämän vastuiden täyttämiseen. Elämäkerta-artikkelissaan Marshall (1973, 88) kuvaa saamaansa kouluopetusta rugbyyn ja porvarillisten näkemysten läpäisemäksi ja juuriaan myöten epäyhteiskunnalliseksi. Nuoruusvuosinaan hänen ainoa kontaktinsa työväenluokan elämään olivat Keski-Englannin synkkien teollisuuskaupunkien läpi vieneet matkat pohjoiselle järviolueelle perheen kesäpaikkaan, jonka isän isoisä oli vaurastuttuaan perustanut vuonna 1815. (Halsey 1984.)

Käännekohtaksi ajattelunsa kehittymisessä Marshall (1973, 87-90) nimeää ensimmäisen maailmansodan, josta hän vietti suurimman ajan sotavankeudessa Saksassa. Onnekasta Marshallin sotavankeudessa oli se, että hän vietti tuon ajan useiden innostavien yhteiskuntatieteilijöiden ja filosofien kanssa. He tutustuttivat hänet yhteiskuntatieteen perusteisiin sekä uudistusmieliseen yhteiskuntatieteelliseen ajatteluun. Merkittäväksi sodanaikaiseksi kokemukseksi Marshall (emt. 90) mainitsee sen, ettei hänellä ollut vankeusaikana mahdollisuutta samanlaisen yksityisyyden tai luokkakantaisten etuoikeuksien ylläpitämiseen kuin mihin hän oli tottunut aikaisemmassa elämässään (Halsey 1984, 2). Palattuaan sotavankeudesta Marshall hakeutui kokemustensa innoittamana Cambridgen Trinity Collegeen, josta hän väitteli taloushistorian alalta 1920-luvun alussa aiheenaan 1600-luvun ammattikuntalaitos.

Marshallin väitöskirjan valmistumista viivästytti se, että hän oli asettunut työväenpuolueen ehdokkaaksi vuoden 1922 parlamenttivaaleissa. Kohtuullisen hyvästä vaalituloksesta huolimatta Marshall luonnehti kokemuksiaan poliitikasta kielteisiksi. Vaalipiiri, jossa Marshall oli ollut ehdolla, sijaitsi konservatiivien kannatusalueella Surreyssä. Hän koki joutuneensa luokkaennakkoluulojen kohteeksi, minkä vuoksi hän sapeikkaasti valittikin, että alueen työläiset äänestivät konservatiivien ehdokasta hänen sijastaan, koska tämä oli pelotellut äänestäjiä väittämällä työväenpuolueen vaalivoiton johtavan työpaikkojen vähentymiseen. (Marshall 1973, 90.)

Marshallin ura historioitsijana Cambridgen Trinity Collegessa jäi lyhyeksi. Kuusi vuotta kestäneen Cambridgen kauden ja väitöskirjansa jälkeen Marshall (1973, 90-91) halusi tehdä irtioton Trinity Collegen norsunluutornimaiseksi kokemastaan ilmapiiristä. Vuonna 1926 hän hakeutui brittiläisen reformistisen ajattelun tukikohtana pidettyyn London School of Economicsiin (LSE) (Dahrendorf 1995). LSE:ssä Marshall aloitti akateemiseen taustaansa nähden vaatimattomasti toimien sosiaalityön opiskelijoiden tutorina. Vuonna 1929 Marshall eteni lehtoriksi sosiologian laitokselle opettamaan aluksi taloushistoriaa, mutta perehtyi samalla tuon ajan sosiologiseen tutkimukseen (Halsey 1984, 3-8). LSE:n sosiologian laitoksen johtajana Marshall toimi vuosina 1944-1949 ja sosiologian professorin virkaan hän astui vuonna 1946. Marshall toimi professuurissaan aina vuoteen 1956 asti. Tuona aikana hän ehti työskennellä myös monien muiden toisen maailmansodan jälkeiselle yhteiskuntakehitykselle keskeisten yhteiskuntatieteilijöiden rinnalla, kuten Friedrich Hayek, Karl Popper, Richard Titmuss sekä Karl Polanyi. Kuriositeettina mainittakoon, että Marshall tuli LSE:n ensimmäiseen tehtäväänsä, sosiaalityön opiskelijoiden opettajan työhön, Britannian toisen maailmansodan jälkeistä hyvinvointivaltiota hahmotelleen ns. Beveridge-suunnitelman (Beveridge 1969) kirjoittajan Sir William Beveridgen kutsumana ja vieläpä hetkellä, jolloin LSE:n perustajiin kuuluneet Sidney ja Beatrice Webb edelleen vaikuttivat yliopistossa.

Elämäkerta-artikkelissaan Marshall ei erityisesti korostanut historiallisen tutkimuksen merkitystä myöhemmälle tuotannolleen vaan pikemminkin vähäteli sitä. Esimerkiksi *Citizenship and Social Class* -luennon tyyliä hän kuvasi käsitteellä *histoire raisonnée*, erotuksena historiallisille lähteille perustuvasta varsinaisesta historiantutkimuksesta (Marshall 1973, 90-91; 1992 [1949]). Epäilemättä historiantutkijan koulutuksella oli kuitenkin merkittävä vaikutus Marshallin ajatteluun. Marshallin ajattelun pohjavirta on huomattavan yhteneväinen muun muassa Trinity Collegessa vaikuttaneen Edward Carrin (1986 [1961]) klassikko-teoksen *What is History* tarkastelulle historismista sekä determinismistä ja kausaalisuudesta historiallisessa ajattelussa. Tässä teoksessa Carr pyrkii etsimään vaihtoehtoa Marxin ja Hegelin historismille, mutta samalla välttämään positiota, jossa joutuisi puolustamaan äärimmäisyyksiin asti vietyä versiota historiallisesta kontingenssista. Carr ottaa etäisyyttä muun muassa Isaiah Berlinistä, jonka tapa puolustaa historian kontingenttia luonnetta on hänen mukaansa niin radikaali, että historia näyttäytyy siinä lopulta eräänlaisena sattumien ja vahinkojen sarjana (emt., 87-90). Carr (emt., 86) suhtautuu kriittisesti myös Karl Pop-

perin (1966a & b) tapaan puolustaa avointa yhteiskuntaa. Popperin kritiikki historismia kohtaan on hänen mukaansa liian summittaista ja yleistävää. Teoksensa loppupohdinnoissa Carr (emt., 128-151) päätyykin puolustamaan historiallisen ajattelun kontekstuaalisuutta sekä sen sidosta järkeen ja edistysajatteluun. Tämän seurauksena Carr pitää ikään kuin luonnollisena ja väistämättömänä esimerkiksi sitä, että brittiläinen yhteiskunta irtautui 1800-luvun lassez-faire kapitalismista ja muuttui 1900-luvulla yhteiskunnaksi, jossa sosiaali- ja talouspolitiikka käyvät käsi kädessä (emt., 136-137). Tämä kanta muistuttaa läheisesti Marshallin 1992 [1949] *Citizenship*-luennon pääsanomaa.

Vaikka Marshall tunnetaan vankasti brittiläisenä hahmona, jonka ajattelun soveltaminen muiden maiden tilanteen tulkintaan saattaa olla ongelmallista, pyrki hän suuntautumaan myös kansainvälisesti. Välittömästi toisen maailmansodan jälkeen Marshall työskenteli aktiivisesti luodakseen suhteita Länsi-Saksaan niin akateemisesti kuin myös asiantuntijana, kun koulujärjestelmää käynnistettiin uudelleen fasismin ajan jälkeen (Marshall 1973, 93). Lisäksi Marshallia huolestutti Saksan yhteiskunnallinen tilanne yleisemminkin. Toisen maailmansodan jälkeinen yhteiskunnallinen tilanne Saksassa edellytti hänen mukaansa koko yhteiskunnan jälleenrakennusta. Kysymys ei ollut pelkästään sodan infrastruktuurille ja taloudelle aiheuttamien tuhojen paikkaamisesta vaan yhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden ja jopa ihmisten identiteetin palauttamisesta fasismin jälkeen normaaliin tilanteeseen. Saksan kansan tuolloista tilannetta hän kuvasi sanomalla, että saksalaiset olivat nolllapisteessä vailla legitiimiä menneisyyttä (emt., 93-94). Todennäköisesti Marshall tarkasteli sodan jälkeisen Länsi-Saksan yhteiskuntaa paljolti juuri kansalaisuuden näkökulmasta ja eräänlaisena käänttöpuolena sille, mitä hän toi julki samaan aikaan valmistellessaan *Citizenship and Social Class* -luennossaan (Marshall 1992 [1949]), joka käsitteli Britannian itsevarmaa ja optimistista suuntautumista kohti hyvinvointivaltion aikaa.

Toinen linja, jossa Marshall suuntautui brittiläisen keskustelun ulkopuolelle oli, kansainvälisen kehityksen ja ihmisoikeuksien kysymykset. Ei liene pelkästään sattumaa, että Marshall julkaisi *Citizenship*-luentonsa (Marshall 1991 [1949]) vain vuotta Yhdistyneiden Kansakuntien vuonna 1948 antaman ihmisoikeuksien julistuksen jälkeen. Marshallin kiinnostuksesta kansainvälisen kehityksen kysymyksiin kertoo myös se, että jäätyään eläkkeelle vuonna 1956, hän siirtyi neljäksi vuodeksi johtamaan UNESCO:n Pariisissa sijainnutta yhteiskuntatieteellistä osastoa (Marshall 1973, 94-95). Tässä tehtävässään hän pyrki purkamaan Yhdistyneissä Kansakunnissa tuohon aikaan vallinnutta vastakkainasettelua taloustieteiden ja muiden yhteiskuntatieteiden välillä. Lisäksi Marshall korosti vertailevan tutkimuksen merkitystä kansainväliselle kehitykselle. Hänen ajattelunsa mukaan kansainvälinen organisaatio voi toimia tehokkaimmin niiden asioiden parissa, jotka yhdistävät, eivätkä erota kansakuntia (emt., 94).

2.1 Brittiläisen hyvinvointivaltion käsite ja idea

Hyvinvointivaltiollistumisen historian alkuvaiheet paikannetaan usein ensimmäisen maailmansodan jälkeisen Saksan Weimarin tasavaltaan, Yhdysvalloissa 1920-luvun lopun laman voittamiseksi syntyneeseen Rooseveltin The New Deal -ohjelmaan sekä 1930-luvulla käynnistyneeseen Ruotsin kansankotihankkeeseen. Yhteistä näille kaikille hyvinvointivaltiollisille avauksille oli, että sosiaaliset uudistukset yhdistyivät niissä poliittiseen demokratiaan sekä pyrkimykseen edistää tasa-arvoa (Braatoy 1939).

Tutkimukseni keskiössä olevan brittiläisen hyvinvointivaltion historian merkkipaaluksi nimetään yleensä ns. *Beveridge*-raportti. Sir William Beveridge johti Britannian sosiaalipolitiikan uudistamista pohtinutta komiteaa, joka vuonna 1941 laati *Social Insurance and Allied Services* -raportin (Beveridge 1967 [1941]). Aikaisempien hyvinvointivaltiollisten avauksien tavoin *Beveridge*-raportin keskiössä oli demokratiaan, vapauteen ja tasa-arvoon pohjautuneen liberalismiin puolustaminen. Raportti oli myös kiinteä osa Britannian tuolloisia sotapropagandaa ja sotapropagandaa. Se voidaan ymmärtää kansalaisille suunnatuksi toiveikkaaksi puheenvuoroksi sodan jälkeisestä tulevaisuudesta sekä siitä, mikä on Britannian erityisluonne suhteessa fasisin Saksan totalitarismiin. Raportin sanoman tiivistävä päätösjakso on otsikoitu "Planning for Peace in War" (emt., 170-172). Beveridge korostaa, että sosiaalipolitiikan kokonaisuudistuksen on palveltava koko kansakuntaa ja tarjottava jokaiselle lupaus paremmasta elämästä ja mahdollisuudesta perustarpeidensa – mukaan luettuna mahdollisuus "korkeampien" tarpeiden – toteuttamiseen. Beveridge maalasi raportissaan kuvaa utooppisesta tulevaisuudesta, jossa koettu hyvinvointi ei ollut luonteeltaan pelkästään aineellista vaan myös henkistä.

...it [the plan] can be carried through only by concentrated determination of the British democracy to free itself once for all of the scandal of physical want for which there is no economic or moral justification. When that effort has been made, the plan leaves room and encouragement to all individuals to win for themselves something above the national minimum, to find and to satisfy and to produce the means of satisfying new and higher needs than bare physical needs. (Beveridge 1967 [1941], 170.)

Vaikka *Social Insurance and Allied Services* -raporttia (Beveridge 1967 [1941]) pidetään avaintekstinä paitsi Britannian hyvinvointivaltiollistumiseen myös yleisemminkin eurooppalaisen sosiaalipolitiikan kehitykseen, se ei syntynyt tyhjiössä. Se, että raportin ehdotukset vaikuttivat realistisilta, perustui paljolti Britannian sotien välisenä aikana tapahtuneeseen sosiaalivakuutuksen laajamittaiseen, joskin hajanaiseen kehitykseen. Raportista näkyy selvästi myös se, että Beveridgellä oli vankka yhteiskuntatieteellinen tausta. Beveridge oli saanut peruskoulutuksensa LSE:ssä ja työskenteli siellä pitkään toimien tämän Britannian sosiaalipoliittisen ajattelun kannalta keskeisen yliopiston johtajana vuosina 1919-1937 ja tehden myös läheistä yhteistyötä koulun perustajien Beatrice ja Sidney Webbin kanssa (Harris 1984; Dahrendorf 1995, Weale 2012). Beveridge (1967 [1941]) oli myös hyvin selvillä johtamansa komitean työn kiistanalaisuu-

desta. Tämä tulee esille raporttiin liitetystä saatekirjeestä, jossa hän kertoo, että raportin sisällön poliittisuuden vuoksi hän luovuttaa raportin vain itsensä eikä koko komitean allekirjoittamana. Sota kuitenkin lisäsi Beveridgen ehdotuksien poliittista kannatusta. Sodan myötä valtion rooli oli vahvistunut ja sota oli totuttanut kansalaiset talouden rajoituksiin sekä siihen, että resurssien jakoa säädeltiin yhteisen edun nimissä muun muassa elintarvikkeiden ja polttoaineen sääntötelyn kautta. Sota oli siis valmistellut yhteiskuntaa sosiaalipolitiikan laajentumiselle, kuten Titmuss argumentoi esseessään *War and Social Policy* (Titmuss 1987, 102-112). Titmussin mukaan sota omaa taipumuksen muokata yhteiskunnan mielialoja suuntaan, joka on suojea sosiaalipolitiikan laajentumiselle ja tasa-arvoajattelulle. Max Weberiin viitaten Titmuss myös olettaa, että sodan aikana sotilaiden kuri muuntuu kotirintamalla siviilien keskuudessa velvollisuudentunnoksi kansakuntaa kohtaan – ilmiö josta Marshall (1992 [1949], 46) käytti *Citizenship and Social Class* -luennossaan nimitystä Dunkerquen henki.

Social Insurance and Allied Services -raportin yhteiskunnalliset tavoitteet Beveridge (1967 [1941]) tiivistää lupaukseen viiden kansalaisen aktiivisuutta sekä yhteiskunnallista kehitystä jarruttaneen jättiläisen nujertamisesta: puutteen ja köyhyyden, sairauden, tietämättömyyden, kurjuuden sekä joutilaisuuden hävittämisestä Britanniaasta (emt., 170). Käytännön tasolla raportti tähtäsi Britanniaan sotien välisellä ajalla kehittyneen hajanaisen sosiaalipoliittisen järjestelmän yhtenäistämiseen ja rationalisoimiseen. Uudistuksen peruseriaatteena olivat tasasuuret perusturvan kaltaiset etuudet, tasasuuret vakuutusmaksut, hallinnon yhtenäistäminen, etuuskien tason riittävyuden varmistaminen, sosiaalipolitiikan kattavuus sekä väestön turvaaminen kaikkia keskeisiä sosiaalisia riskejä vastaan (emt., 121-122). Sosiaalipolitiikan kokonaisuudistus realisoitui kansalaisille sosiaalivakuutuksen uudistuksena sekä ilmaisina ja julkisesti tuotettuina sosiaali- ja terveystaloudellina. Uudistusten esittelemisen rinnalla Beveridge näki raportissaan vaivaa myös ehdotettujen toimintamallien taloudellisen realistisuuden perustelulle. Raportissa esitetyjen laskelmien laatimisessa oli hyödynnetty myös taloustieteilijä Milton Keynesin asiantuntemusta (Weale 2012). Sen mukaan Britannia oli jo sotien välisenä aikana saavuttanut sen kaltaisen vaurauden, jossa puutteen ja muiden ”viiden jättiläisen” kukistaminen oli aineellisten resurssien puolesta mahdollista. Lisäksi oli odotettavissa, että taloudellinen kasvu tulee sodan päättymisen jälkeen olemaan jälleenrakennuksen ansiosta tavanomaista nopeampaa, mikä entisestään parantaa sosiaalipolitiikan kehittämisen mahdollisuuksia (Beveridge 1967 [1941], 165-170).

Poliittisesti Beveridgen (1967 [1941]) *Social Insurance and Allied Services* -raportti taiteili Marshallin ajattelun tavoin brittiläisen luokkayhteiskunnan vastakkaisuusien välillä. Yhtäällä *Social Insurance and Allied Services* -raportti lupasi, että harjoitettu politiikka tulisi kohdentamaan aikaisempaa suuremman osan lisääntyvästä vauraudesta nimenomaan palkansaajille. Tätä sanomaa kuitenkin terästettiin loppuluvun kauniilla sanankänteillä demokratiasta ja kansakunnan kukoistamisesta sekä konkreettisilla vakuutuksilla, etteivät uudistukset aiheuttaisi laajamittaisia tulonsiirtoja rikkailta köyhille. Johtotähtenä oli muuttaa yhteiskuntaa, mutta ei mullistaa sen perusrakenteita. Avaimena muutokseen oli

puutteen ja muiden ”viiden jättiläisen” hävittäminen, jonka ansioista yhteiskunnan inhimillisiä resursseja voitaisiin hyödyntää aikaisempaa tehokkaammin. Tällöin kaikilla olisi joutilaisuuden ja avun passiivisen vastaanottamisen sijaan mahdollisuus ansaita oma elantonsa. Tavoitteena oli huono-osaisten kansalaisten nostaminen kohtalomaiseksi muodostuneesta kurjuudesta tuottavaan työhön ja toimintakykyyn, niin että he voisivat kollektiivisesti omalla ahkeruudellaan tuottaa rahoituksen tarvitsemaansa sosiaaliseen turvaan. Nykykäsittein ilmaistuna *Social Insurance and Allied Services* -raportti olikin paitsi ohjelma sosiaalipolitiikan kokonaisuudistuksesta myös ohjelma taloudellisesta kasvusta ja kansalaisten aktivoimisesta (emt. 170-172).

Toinen huomattavan tärkeä brittiläisen hyvinvointivaltion muotoutumiseen vaikuttanut teksti oli arkkipiispa William Templen myös vuonna 1941 julkaiseva *The State* (Temple 1967 [1941]) esse. Myöhemmin hän laajensi ajatteluaan vuonna 1942 julkaistussa kirjassaan *Christianity and Social Order* (Temple 1976 [1942]). Templen (1967 [1941]) *The State* -esseetä pidetään keskeisenä hyvinvointivaltion käsitettä muokanneena kirjoituksena. Templen mukaan valtion moraalinen tehtävä on palvella tavallista kansalaista. Tähän liittyen hän tekee myös eron hyvinvointivaltion (welfare state) ja voimaan perustuvan valtion (power state) välillä. Templelle potentiaalisia kansaa palvelevia hyvinvointivaltioita olivat Britannian kaltaiset poliittiset demokratiat. Voimaan perustuvia valtioita, jollaiseksi hän nimesi natsi-Saksan sekä vähemmän tuomitsevasti Stalinin Neuvostoliiton, leimasi puolestaan diktatorinen vallankäyttö sekä se, että kansan odotettiin palvelevan valtiota (emt., 20-21). Ajattelunsa Temple perusti kristillissosialismille. Hänen mukaansa ihminen on maallisessa elämässään oikeutettu yhteisöiden kuten perheen tai valtion jäsenyyteen. Ihmisen ei hänen mukaansa ole mahdollista elää ilman yhteisöiden tarjoamaa suojaa, yhteenkuuluvuutta ja yhteisöiden asettamia velvollisuuksia ja rajoituksia. Näin ollen yhteisöt, erityisesti yhteiskunnan elämää järjestävä valtio, ovat jumalan olemassaolon maallinen jatke (emt., 22-23). Lisäksi Temple korosti, että yhteiskunnan modernisoituminen korosti entisestään valtion kansalaisia palvelevan tehtävän laajentumista. Lainkäytön, järjestyksenpidon ja rangaistusten asettamisen lisäksi yhteiskunnan modernisoituminen korosti valtion hyvinvointitehtävän tärkeyttä, mikä ilmeni kaikkein selvimmin teollistumisen synnyttämässä sosiaalisissa ongelmissa ja työsuojelun tarpeessa. Rajat valtion roolin laajenemiselle Temple paikansi jumalan tahdon toteutumiseen. Jumalan oikeus hallita oli hänen mukaansa ehdotonta ja ennalta määrättyä. Valtion oikeus hallita määrittyi sen sijaan kontingentilla ja ehdollisella tavalla riippuen siitä, miten se palveli kansalaisia ja toteutti jumalan tahtoa maan päällä (emt., 23-24). (ks. myös Temple 1976; Briggs 1984.)

Templen ajattelu heijasteli tuon ajan Britanniassa yleisiä kristillissosialistisia virtauksia. Brittiläisestä kristillisestä sosialismista on usein käytetty nimitystä eettinen sosialismi (Halsey 1996). Mannermaiseen kristillissosialismiin verrattuna brittiläinen eettinen sosialismi oli painotetun pragmaattista. Sille ei ollut keskeistä esimerkiksi kysymys ihmisen aidoista vs. epäaidoista tarpeista tai vieraantumisen vaan huomion keskipisteenä oli – kuten Templen hyvinvointival-

tiota koskeva ajattelu selkeästi osoittaa – millaisten yhteiskunnallisten reformien kautta jumalan tahtoa voidaan parhaiten toteuttaa maan päällä. Toiseksi eettinen sosialismi oli vielä jyrkemmin totalitarismin vastaista kuin kristillisosialismi yleensä (Fromm 1966). Poliittisena ajatusperinteenä eettinen sosialismi poikkesi sosialismin valtavirrasta myös kritisoidessaan sosialismissa yleisesti omaksuttuja ajatuksia kollektivismista. Lisäksi eettinen sosialismi pyrkii irtautumaan marxismin hegeliläisestä historiankäsityksestä. Näiden sosialistiselle ajattelulle yleisesti tärkeiden opinkappaleiden sijaan se korosti liberaaleja sitoumuksia Ranskan vallankumouksen periaatteita vapaudesta, veljeydestä sekä tasa-arvosta sekä alleviivasi niiden rinnalla kristillisten hyveiden merkitystä niin yksilön kuin kansakunnankin toimissa. Lisäksi eettiset sosialistit uskoivat, että sosiologialla on erityinen rooli modernissa yhteiskunnassa tapahtuvassa tasa-arvon puolustamisessa. Sosiologia pystyi perustelemaan sosiaalista ihmiskäsitystä ja näin tekemään eroa varhaisemman liberalismien luonnonoikeudelliseen käsitykseen tasa-arvosta sekä tuottamaan sosiaalisille tosiseikoille perustuvia näköaloja tulevaisuudesta. Eettisen sosialismin näkökulmasta sosialismi merkitsi viimekädessä moraalille perustuvaa taistelua tasa-arvon, altruismin ja sosiaalisen oikeuden puolesta (emt. 87-94).

Eettinen sosialismi on osa brittiläistä reformistista vasemmistolaisista poliittista perinnettä, jonka yleisesti hahmotetaan ulottuvan Thomas Mooren utopiasta ja 1800-luvun sosiaalipoliittisten uudistusten esitaistelusta aina 1990-luvun blairismiin. Marshallin ohella eettisen sosialismin parhaiten tunnettuja hahmoja ovat muun muassa Tawney, Hobhouse, Titmuss sekä George Orwell (Halsey 1996, 86-87). Marshallin asema eettisessä sosialismissa voidaan paikantaa osaksi sen liberaalia ja maltillista siipeä. Tästä kertoo sekin, että Marshall on usein – kriittisesti – ymmärretty eettisen sosialismin ohella brittiläisen butskellismin edustajaksi. Butskellismilla tarkoitetaan kantaa, jossa hyvinvointivaltio pyritään oikeuttamaan poliittisen argumentoinnin sijaan sillä, että hyvinvointivaltiollistuminen on osa yhteiskunnan luonnollista kehitystä. Eettisen sosialismin valtavirtaan Marshall puolestaan liittyi humanismin, egalitarianismin, yhteiskunnallisen integraation ja solidaarisuuden kaipuun sekä oikeuksien ja velvollisuuksien tasapainoa korostavan moraalinsa kautta (emt., 87). Sen sijaan sosiaalisia oikeuksia ja hyvinvointivaltiota koskevan keskustelun kannalta on tärkeä huomata, että Marshall ei jakanut monien muiden eettisten sosialistien markkinoita kohtaan esittämää suorasukaista kritiikkiä. Tiivistetysti: kapitalistisen yhteiskunnan murskaamisen sijaan Marshall tarkasteli sosiaalisten oikeuksien kehitystä yhteiskuntakäsityksen tasapainottajana ja mahdollisuutena ylittää yhteiskuntaa jakaneet luokkaristiriidat. Tähän viittaa myös *Citizenship and Social Class* -luennon (Marshall 1992 [1949]) nimeen liittyvä ajatus kansalaisuuden kehityksen luokkayhteiskunnan jaoista saavuttamasta voitosta. Marshall ei myöskään pitänyt ongelmana sitä, että markkinoihin liittyvien yksilöllisten vapausoikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien näkökulmat törmäsivät usein toisiinsa. Hänelle kansalaisuuden eri elementtien väliset poliittiset konfliktit olivat tärkeä osa liberalismia (emt., 44-49).

2.2 Sosiologia yhteiskunnan palveluksessa

Marshall (Marshall 1973, 90-91) kuvasi elämäkertä-artikkelissaan omia sosiologisia sitoumuksiaan sekä kohtaamiensa sosiologisten kiinnostuksen kohteidensa kautta. Marshall nimesi keskeisiksi kiinnostuksen kohteikseen sosiaalisen stratifikaation, sosiaalipolitiikan sekä professioiden sosiologian, mikä on ehkä hieman yllättävää suhteessa yleiseen Marshall-käsitykseen. Marshallin ansioita sosiologina määritti myös se, että suurin osa hänen toisen maailmansodan jälkeisistä kirjoituksista – niistäkin joiden anti olisi kenties sosiologisesti merkittävää – on vaikea irrottaa brittiläisen yhteiskuntatieteen keskusteluista sekä brittiläisen yhteiskunnan tilanteesta. Brian Turnerin (2009, 66-67) mukaan Marshallin kirjoitusten tärkein anti on kaikesta huolimatta kansalaisuutta koskevassa keskustelussa, millä alalla hän asettui aikansa merkittävämpien sosiologisten, muun muassa Ralf Dahrendorf ja Seymour Martin Lipset, rinnalle.

Marshall (1973) nimeää sosiologian oppi-isikseen suuren joukon sosiologian 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun sosiologeja. LSE:n piiristä hän korostaa muun muassa L. T. Hobhousen ja Morris Ginsbergin vaikutusta ajattelunsa muovaajana. Kansainvälisesti Marshall kiinnittyi Karl Mannheimin käsitykseen sosiologiasta (emt. 91) ja hänen ajattelussaan voidaan myös nähdä jälkiä Durkheimista Parsonsiin ulottuvasta funktionalismin perinteestä. Selkeimmät sosiologiset linjauksensa Marshall teki vuonna 1946 London School of Economicsissa pitämässään *Sociology at the Crossroads* -virkaanastujaisluennossaan (Marshall 1963, 3-24) sekä vuodelta 1960 olevassa *Sociology – the Road Ahead* -luennossaan (Marshall 1963, 25-43). Näissä luennoissa Marshall asetti itsensä osaksi paitsi funktionalismia myös sosiologiassa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana yleisiä systeemiteoreettisia sekä positivistisia virtauksia. Sosiologian yhteiskuntaa edistävän roolin hän kuvasi tavalla, joka muistuttaa Popperin kuuluisaa luonnehdintaa vallankumousta ja riskejä karttavasta vähittäisiä uudistuksia tekevästä sosiaali-insinööristä (Popper 1966, vol 1 & 2). *Crossroads*-luennossaan Marshall (1963, 13-16) asettuu puolustamaan tutkimustrategiaa, jota hän kutsuu Robert Mertonin viitaten ”kohtuullisten mittaisten askelten” strategiaksi. Tällä metaforalla Marshall kritisoi puhtaasti teoriaan keskittyneitä sosiologeja vaarasta, että laiminlyödessään empiirisen analyysin he muuttuvat käsitteidensä orjiksi. Hänen mielestään käsitteet ovat sosiologian ydin, mutta hän uskoi, että niitä ei voida täydellistyttää ellei niitä käytetä yhteiskunnan olojen empiiriseen analyysiin. Toisaalta Marshall varoittaa sosiologiaa sortumasta pienipiirteiseen mikrotason analyysiin. Tämänkaltaisen tutkimus saattaa saada motivaationsa teoreettisesta kiinnostuksesta tai – Popperin avaamaan positivismia koskevan keskustelun ääreläidalla – myös pyrkimyksestä kehittää sosiologiasta luonnontieteiden kaltainen tiede. Yhteiskunnan kehittämissuorityksien kannalta äärimmäisen mikrotasoinen tutkimus ei kuitenkaan ole kiinnostavaa, koska sen mittakaava ei sovi ratkaisemaan niitä kysymyksiä, joita yhteiskunnan muutos yhteiskuntatieteille esittää.

Göran Therbornin (2000) mukaan 1950-luvulla evoluutioon ja edistykseen keskittynyt sosiologia teki tilaa rakenteen ja funktionaalisen järjestyksen sosiologialle. Therbornin jaottelussa Marshall näyttäytyy tyypillisenä aikakautensa sosiologina. *The Road Ahead* -luennossaan Marshall (1963, 30-32) tekee sosiologisen funktionalismin hengessä eron ei-systeemisten, pro-systeemisten ja anti-systeemisten sosiaalisten ilmiöiden välille tavalla, jossa systeemisyys – tai konkreettisemmin yhteiskunnallinen integraatio – saa jopa normatiivisen merkityksen. Ei-systeemisillä ilmiöillä ei Marshallin mukaan ole yhteiskunnalle sosiaalisena systeeminä merkitystä pro-systeemisten ilmiöiden asettuessa viimekädessä vahvistamaan yhteiskuntarakennetta. Anti-systeemisten sosiaalisten ilmiöiden tavoite on puolestaan vastustaa tai purkaa yhteiskuntarakennetta. Marshallin mukaan yhteiskunnallinen muutos voi periaatteessa kummuta mistä tahansa sosiaalisten ilmiöiden luokasta, mutta on silti tärkeää tehdä ero non- ja anti-systeemisten sosiaalisten ilmiöiden ja pro-systeemisten ilmiöiden välillä. Non- ja antisysteemiset sosiaaliset ilmiöt muuttavat hänen mukaansa yhteiskuntaa vallankumouksellisella tavalla nopeasti ja murskaten vanhoja yhteiskuntarakenteita uusien tieltä. Pro-systeemisten ilmiöiden aiheuttama sosiaalinen muutos on puolestaan vähittäistä ja yhteiskuntarakennetta sisältä päin muokkaavaa toimintaa. Tyypillisiä esimerkkejä pro-systeemisestä ilmiöstä ovat reformistiset pyrkimykset kehittää yhteiskuntaa ja lieventää sosiaalisia ongelmia. Marshall asettaa tämänkaltaisen evoluutionomaiseksi kutsumansa yhteiskunnallisen muutoksen sosiologian tutkimuskohteiden keskiöön, sillä hänen mukaansa sosiologian keskeinen tehtävä on nimenomaan systeemisen sosiaalisen toiminnan tutkiminen.

Voidaan sanoa, että sosiologina Marshall myötäili vahvasti aikansa yhteiskuntatieteen funktionalismin ajattelutavan omaksunutta valtavirtaa. Huomionarvoinen piirre Marshallin sosiologisessa ajattelussa on myös hänen sitoutumisensa tieteellisen tutkimuksen käytännöllisyyteen. Hänen mielestään tieteen oli oltava yhteiskunnan käytössä ja tieteellisellä työllä oli pyrittävä muokkaamaan yhteiskunnan oloja parempaan suuntaan. Kiinnostava tähän liittyvä dokumentti on Marshallin kirjoittama yhteenveto Britannian sosiologisen yhdistyksen konferenssista vuodelta 1953 (Marshall 1953). Siinä Marshall tukee vahvasti Gunnar Myrdalin tapaa kytkeä sosiologia ja taloustiede yhteen tavalla, joka tuottaa politiikan teon kannalta relevanttia tutkimusta. Marshallin mukaan akateemisen ajattelun laskeutuminen alas norsunluutornistaan tulee olemaan yhteiskuntatieteen suunta yleisemminkin. Tällöin vaarana on perustutkimuksen laiminlyöminen, mutta tätä uhkaa ei pidä Marshallin mukaan kuitenkaan liioitella. Toisessa vaakakupissa perustutkimukseen nähden on se, palveleeko yhteiskuntatiede yhteiskuntaa ja voidaanko yhteiskuntatieteen panosta ylipäättään käyttää yhteiskuntakehityksen ohjaamiseen (emt., 207-208).

3 CITIZENSHIP AND SOCIAL CLASS -LUENTO MARSHALLIN AJATTELUN KULMAKIVENÄ

Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luento vuodelta 1949 on keskeinen Marshallia koskevan kommentaarikirjallisuuden kohde. *Citizenship*-luennon merkityksestä kertoo myös se, kuinka vahvasti se on läsnä hyvinvointivaltiota koskevissa nykykeskusteluissa ja kuinka rutiininomaisesti siihen viitataan, kun halutaan paikantaa hyvinvointivaltion perimmäistä olemusta tai perustella sosiaalisten oikeuksien asemaa liberaalissa yhteiskunnassa. Ei liene liioiteltua väittää, että *Citizenship*-luennossa esitettyä kansalaisuuden kolmijakoa käytetään sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön keskusteluissa rituaalinomaisesti. Yhtä rituaalinomaisesti sosiologiassa tehdään viittauksia Gemeinschaft vs. Gesellschaft -erotteluun tai Weberin protestanttiseen etiikkaan.

3.1 Klassikkoluennon keskeinen sisältö

Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -klassikkoluento kertoo jostain hyvin olennaista Marshallista yhteiskunnallisena ajattelijana sekä myös käsityksistämme sosiaalisen kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion keskinäisistä suhteista. Marshall tuo luennossaan esille kansalaisuutta koskevan ajattelunsa kattavana ja silti kompaktina kokonaisuutena. Luento esittelee Marshallin käsityksen yhteiskunnallisesta muutoksesta ja liberalismiin kehityksestä sekä hänen keskeiset ajatuksensa siitä, mitä kansalaisuus on. Toiseksi *Citizenship* -luennolla oli myös suuri merkitys Marshallin myöhemmälle tuotannolle (Marshall 1963; 1964; 1975 [1965]; 1981). Myöhempi tuotanto motivoitui pyrkimyksestä suhteuttaa *Citizenship*-luennon sanomaa toisen maailmansodan jälkeisen ajan yhteiskunnalliseen muutokseen. Kolmanneksi *Citizenship and Social Class* -luento on leimannut Marshallin ajattelua myös negatiivisesti. Monet Marshallin 1940-luvulla esittämät käsitykset kansalaisuudesta muodostuivat pysyviksi Marshall-kritiikin maaleiksi. Kyseiset käsitykset selittyvät kuitenkin usein enemmän brittiläisen yhteiskunnan tuolloisesta tilanteesta kuin siitä, että olisivat

elementaarisen tärkeitä osia Marshallin kansalaisuutta koskevassa ajattelussa. (Turner 2009, 65-70.)

Marshall (1992 [1949]) piti *Citizenship and Social Class* -luentonsa Cambridgeissä John Maynard Keynesin edeltäjänä mielletyn brittiläisen 1800-luvulla vaikuttaneen taloustieteilijän Alfred Marshallin muistoluentona. Huomiota herättävää tässä painettuna noin 50 liuskan mittaisessa klassikkoluennossa on sen kaunopuheisuus sekä se, että luento on kirjoitettu yleistajuiseen tai vähintäänkin tieteenalojen rajat sujuvasti ylittävään tyyliin. Marshall ei myöskään kaihda ottamasta luennossaan kantaa poliittisesti kuumiin kysymyksiin. Luennon aloituksessa hän keskustelee reformistisen ajattelun perusolemuksesta Alfred Marshallin henkilön ja kokemusmaailman kautta ottaen samalla yleisesti kantaa muun muassa tasa-arvon ja ihmisyyden kunnioituksen puolesta sekä kritisoiden markkinoiden asemaa yhteiskuntaa ohjaavana voimana. Marshallin mukaan markkinoiden täydellinen vapaus on vahingollista, koska se tuomitsee työväenluokan elämäntilanteeseen, jota määrittävät pitkät työpäivät sekä turmiolliset elämäntavat (emt., 3-6). Kenties hieman romantisoivasti Marshall päätyy luentonsa alkuosan päätteeksi tulkitsemaan 1800-luvulla vaikuttaneen sukunimikaimansa sanomaa siten, että tämä kannatti markkinoiden vapaan toiminnan rajoittamista, jotta työväenluokalle tarjoutuisi työnteon rasituksista huolimatta mahdollisuus elää elämäänsä sivistyneesti sekä osallisina yhteiskunnassa vallitsevasta kulttuurista (emt. 6).

Marshallin taloushistorioitsijan peruskoulutuksen valossa ei ole yllättävää, että *Citizenship and Social Class* -luennon (Marshall 1992 [1949]) pääjuoni käsittelee brittiläisen yhteiskunnan modernisoitumista keskiajan jälkeen sekä 1940-luvun lopun yhteiskunnallisen tilanteen analyysiä. Asetelmasta nousee myös *Citizenship*-luennon parhaiten tunnettu jakso, joka esittelee Marshallin kuuluisan liberaalin kansalaisuuden kolmijaon. Marshall jäsentää liberaalin kansalaisuuden kehityksen mukailleen valtavirtaisia käsityksiä modernisoituvan teollisuusyhteiskunnan kehityksestä ja keskeisistä instituutioista. 1) 1700-luvulla vakiintuivat feodaalisen yhteiskunnan perusteita voimakkaasti murentaneet yksilölliset vapausoikeudet. 2) 1800-luku oli poliittisten oikeuksien kehittymisen aikaa, jota leimasi muun muassa äänioikeuden laajentuminen sekä ammattiyhdistysliikkeen aseman vahvistuminen. 3) 1900-lukua Marshall puolestaan kuvasi brittiläistä yhteiskuntaa perustavalla tavalla mullistaneeksi ”sosiaalisten oikeuksien vuosisadaksi”. Sosiaaliset oikeudet tekevät eron varhaisemman luonnonoikeudelliselle liberalismille perustuneen yhteiskunnan ja modernin, kypsälle ja vakiintuneelle liberalismille perustuneen yhteiskunnan välillä (emt., 8-17). Sosiaalisten oikeuksien merkityksellisyys tulee esille jo *Citizenship and Social Class* -luennon otsikossa. Se viittaa ajatukseen, että sosiaalisten oikeuksien toteutumisen myötä tapahtuva kohtalonomaisen köyhyyden hävittäminen sekä sosiaalisen liikkuvuuden lisääntyminen edustaa kansalaisuuden voittoa brittiläistä yhteiskuntaa aikaisemmin pirstoneista luokkaeroista. Kansalaisuuden kehitys on Marshallille siis vastavoima luokkayhteiskunnassa tapahtuvalle yhteiskunnallisen integraation heikentymiselle (emt., 44-45).

Olen aikaisemmin ottanut esille, että Marshall jäsenetään usein butskelismien edustajaksi, mikä merkitsee sitä, että häneen liitetään ajatus hyvinvointivaltion kehittymisen olevan funktionalisesti väistämätöntä ja luonnollista eikä niinkään poliittisen taistelun tulos (Halsey 1996). Marshall (1992 [1949]) antaa-kin *Citizenship and Social Class* -luennossaan aineksia tälle käsitykselle todetessaan, että sosiaaliset oikeudet ovat välttämätön ja luonnollinen osa liberaalia kansalaisuutta. Marshallin mukaan sosiaaliset oikeudet täydellistyttävät liberalismin ydinajatusta tasa-arvosta, joka on riippumatonta yksilön syntyperästä. Samalla eriarvoisuus kohtuullistui ja se sai säänneltyä legitimiiksi mielletyn hahmon. Sosiaalisten oikeuksien yhteiskunnassa eriarvoisuus ei uhannut yhteiskunnan olemassaoloa, vaan se oli yhteiskunnan toiminnan kannalta hyödyllinen voima (emt., 19-20).

Marshall (1992 [1949]) korosti kansalaisuuden kehittymisen myötä tapahtuneen luokkayhteiskunnan murenemisen merkitystä. Hänen mukaansa sosiaaliset oikeudet toivat alkujaan yksilökeskeiseen liberalismiin inhimillisen sävyn, joka oikeutti kuvaamaan 1900-luvun puolivälin Britanniaa "sosialistiseksi" yhteiskunnaksi (emt., 7). Sosiaalisten oikeuksien synnyn myötä yksilön ja yhteiskunnan suhde ei palautunut enää ainoastaan yksilöllisistä vapausoikeuksista juontaviin yksilöiden välisiin sopimuksiin. Kansalaisuus alkoi perustua sopimusten lisäksi kansalaisen statuksenomaiselle oikeudelle nauttia yhteisön jäsenyyteen sisältyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista (emt., 18).

Citizenship is a status bestowed on those who are full members of a community. All who possess the status are equal with respect to the rights and duties with which status is endowed. (Marshall 1992 [1949], 18.)

Kiinnostava ja tutkimukseni tematiikan kannalta tärkeä osa *Citizenship and Social Class* -luennon argumentaatiota on se, että Marshall (1992 [1949], 9) luonnehtii liberaalin kansalaisuuden kehitystä kansalaisuuden evoluutioksi. Viittaus evoluutioon on yksi Marshallin luennon ylevän ja yleistajuisen retoriikan huipentumista. Tällä sanavalinnalla on myös yhteiskuntatieteelliset perustelunsa. Marshall lienee omaksunut evoluution käsitteen paitsi Alfred Marshallilta, jonka hän mainitsi luentonsa alussa (emt., 3-9), myös Joseph Schumpeteriltä, joka oli alkujaan itävaltalainen, mutta 1900-luvun alkupuolella Yhdysvalloissa vaikuttanut taloustieteilijä (Shionoya & Nishizawa 2008, 3-8). Alfred Marshallille ja Schumpeterille ajatus yhteiskunnallisesta evoluutiosta liittyi taloustieteen klassisen koulukunnan kritiikkiin sekä haluun ottaa askel taloustieteen ydinalueelta kohti sosiologiaa. Tavoitteena oli näin luoda kokonaisvaltaisempi ja 'orgaanisempi' kuva yhteiskunnallisesta muutoksesta. Alfred Marshall korosti erityisesti utilitarismin kritiikkiä sekä humanistista ihmiskäsitystä ja etiikkaa yhteiskunnallisen evoluution avainpiirteinä. Schumpeter puolestaan tavoitteli taloustieteiden ja sosiologian näkökulmien yhdistämistä niin, että talouden kehityksen tarkastelu nivoutuisi yhteiskunnan instituutioiden ja kulttuurin sekä arvojen tarkasteluun. Tämä muodostaisi tieteellisen kokonaiskuvan inhimillisen toiminnan perusteista. Viimekädessä Schumpeter tavoitteli yleisen yhteiskunta-

tieteen kehittämistä, joka kykenisi haastamaan marxismin inhimillisen elämän kokonaisvaltaisessa ymmärtämisessä (Shionoya & Nishizawa 2008, 2-4).

Edellisen perusteella on helppo tulkita, että Marshallin (1992 [1949], 3-6) viittaus kansalaisuuden evoluutioon sisältää paitsi butskellismia myös sitoutumista sosiologiseen funktionalismiin, jonka äärimmäisenä muotona on teesi siitä, että sosiaaliset oikeudet ovat liberaalin yhteiskunnan kehityksen väistämätön lopputulos. Tätä käsitystä tukee myös Marshallin (1963, 30-32) tekemä erottelu pro-systeemisen ja ei-systeemisen sekä anti-systeemisen toiminnan välillä. Kansalaisuuden kehitys on paraatiesimerkki järjestelmää vahvistavasta pro-systeemisestä sosiaalisesta toiminnasta, ja siksi sen kehitys on lähtökohtaisesti evoluutionomaista. Oletan kuitenkin, että Marshallin ajattelu ei ole tässä kohdin aivan niin yksitulkintaista kuin yleensä luullaan. Lähempi Marshallin (1992 [1949]) klassikkoluennon tarkastelu osoittaa, ettei näin suoraviivainen tulkinta tee oikeutta Marshallin käsitykselle yhteiskunnallisesta muutoksesta. Yhteiskunnallista muutosta eteenpäin ajavan funktionalismin lisäksi Marshall nimittäin korosti myös ristiriitojen merkitystä yhteiskunnalliselle kehitykselle. Liberaalin kansalaisuuden yleisen vahvistumisen ohella Marshall tuo luennoissaan selvästi esiin, että kansalaisuuden elementit – yksilölliset vapausoikeudet, poliittiset oikeudet ja sosiaaliset oikeudet – käyvät jatkuvaa keskinäistä taistelua. Marshallin mukaan kansalaisuuden elementtien väliset suhteet ovat jännitteiset, ne ovat hänen mukaansa ”tuskin puheväleissä keskenään” (emt., 9-10).

Marshallin (1992 [1949], 19) käsitys kansalaisuudesta on kansalaisen aseman statuksenomaisuutta korostava, mutta samaan aikaan hän näkee kansalaisuuden avoimeksi, historialliseksi prosessiksi. Hänen käsityksensä kansalaisuudesta ei siis ole staattinen. Marshallin mukaan kukin aika ja yhteiskunta luo omat kansalaisuutta koskevat ihanteensa liberalismien yleisten arvojen – erityisesti tasa-arvoistumisen – puitteissa (emt., 18).

There is no universal principle that determines what those duties shall be, but societies in which citizenship is a developing institution create an image of an ideal citizenship against which achievement can be measured and towards which aspiration can be directed. The urge forward along the path thus plotted is an urge towards a fuller measure of equality, an enrichment of the stuff of which status is made and an increase in the number of those on whom the status is bestowed. (Marshall 1992 [1949], 18.)

Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luennossa on myös monia muita piirteitä, jotka korostavat hänen ajattelunsa monitulkintaisuutta. Hyvä esimerkki tästä on se, miten Marshall suhtautuu liberalismien kehittymisen puoleksi langaksi nostamaansa tasa-arvoistumiseen. Yhtäällä hän kirjoittaa tasa-arvosta niin painokkaasti, ettei yksikään *Citizenship*-luennon lukija voi olla ymmärtämättä sitä, miksi aikaisemmat yhteiskuntamuodot – niin sääty-yhteiskunta kuin luokkayhteiskuntakin – olivat epätasa-arvon järjestelmiä, ja miksi Britanniaan 1900-luvun mittaen muotoutunutta sosiaalisten oikeuksien yhteiskuntaa leimaa suorastaan järkähtämätön pyrkimys tasa-arvoon (emt., 18, 44). Toisaalta Marshall on varauksellinen ja empivä tämän kehityskulun mahdollisuuksien suhteen. Tämä puoli hänen ajattelustaan tulee selvimmän esille

Citizenship-luennon loppuosassa, joka analysoi ja kommentoi kansalaisuuden aikalaistilannetta Britanniassa. Toisin kuin yleensä ajatellaan, Marshall ei esimerkiksi uskonut siihen, että Britanniassa välittömästi toisen maailmansodan jälkeen toteutetut ilmaiset hyvinvointipalvelut sekä kattava sosiaaliturva olisivat sosiaalisen uudistusajattelun peruuttamattomia saavutuksia. Hän toi selvästi esille myös epäluottamuksensa brittiläisen hyvinvointivaltion sosiaalista perustaa kohtaa. Marshall ei luottanut siihen, että 1940-luvun lopun Britanniassa vielä vahvana elänyt sodan synnyttämä yhteishenki voisi olla pitkäaikainen tukipilari sosiaaliselle kehitykselle tai että kansallisella yhteisöllä olisi ylipääntään pysyvästi mahdollisuuksia koota kansalaisia yhteen, tukemaan yhteiskunnan kollektiivisia kehityspyrkimyksiä. Epäilystensä kautta Marshall otti siis selkeästi etäisyyttä toisen maailmansodan jälkeisen ajan ajoittain suorastaan utooppiseen hyvinvointivaltio-optimismiin. Realistisiksi yhteiskunnan integraation sfääreiksi Marshall näki valtiota rajallisemmat ja paikallisemmat sosiaaliset kokonaisuudet kuten esimerkiksi ammattiyhdistykset tai kunnat ja kaupungit (emt., 47-49).

Citizenship and Social Class -luennon loppuosassa Marshall (1992 [1949], 45) korostaa myös sitä, että liberaalin kansalaisuuden kehittymisen tavoitteena ei edes ole täydellinen tasa-arvo, vaan – kuten jo edellä todettu – yhteiskunnallisten erojen asettamista sellaisiin puitteisiin jossa ne ovat legitimejä eivätkä uhkaa yhteiskunnan integraatiota. Marshallin käsitys hyvinvointivaltiosta perustuukin sosiaalisten oikeuksien lisäksi myös yksilöllisille vapausoikeuksille ja poliittisille oikeuksille. Tämä ajattelutapa alleviivaa hyvinvointivaltion kehityksen avoimuutta, mutta myös Marshallin suhdetta liberalismiin peruseräiteisiin yleensä. Hyvinvointivaltion nykyisen kehityssuunnan kannalta hän tuo kiinnostavasti esille, että liberaaliin kansalaisuuteen jo alkuaan kuuluneilla yksilöllisillä vapausoikeuksilla ja poliittisilla oikeuksilla on suorastaan ensisijainen merkitys tasa-arvon tuottamisessa. Lisäksi Marshall (emt., 45-46) pohtii, kuinka yhteiskunnallinen kehitys muuttaa jatkuvasti kansalaisuuteen liitettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien luonnetta ja keskinäistä tasapainoa. Keskustellessaan toisen maailmansodan jälkeisen tasa-arvoistuvan yhteiskunnan tulevaisuudesta hän tapalee näkymää, jossa motiivi työntekoon liittyy entistä enemmän työväenluokan mahdollisuuksiin edistää omaa henkilökohtaista etuaan ja korottaa omaa elintasoaan. Tässä mielessä Marshallin sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta on paitsi integraatioltaan vahva valtiokeskeinen yhteiskunta myös markkinoiden toiminnalle ja yksilöllisyydelle perustuva yhteiskunta.

3.2 Marshallin ajattelun kritiikki

Marshallin *Citizenship and Social Class* -luennon (Marshall 1992 [1949]) ydinteetit on usein kanonisoitu ”teoriaksi kansalaisuudesta”, mutta hän on ollut myös rajun kritiikin kohteena. Osa kritiikistä liittyy välittömästi Marshallin ajattelun ongelmiin ja puutteisiin. Osaltaan kritiikissä on kuitenkin kyse siitä, että mo-

nien muiden aikansa sosiologien tavoin Marshall korosti yhteiskuntarakenteiden funktionaalisuutta sekä yhteiskuntakehityksen evoluutionomaisuutta – kummatkin painotuksia, joista 1960-luvulla esiin noussut marxismin ja feminismin teemojen varaan rakentunut sosiologinen ajattelu pyrki tietoisesti irtautumaan (Therborn 2000).

Saaren (2001, 81-84) keskeiset *Citizenship*-luennon kritiikit koskevat Marshallin tulkintaa kansalaisuuden historiallisesta kehityksestä ja erityisesti luokkaristiriitojen merkityksestä kansalaisuudelle. Kritiikki koskee myös sukupuolen ja kansalaisuuden suhdetta sekä taloudellisen kasvun ja omaisuuden jakautumisen merkitystä kansalaisuudelle. Turneriin (1993) perustuen Saari (2001, 81-82) korostaa, että Marshallin tulkinta kansalaisuuden kehittymisen syistä oli kenties pätevä Britanniassa, jossa valtiollistuminen tuotti ylhäältä alaspäin leviävää kansalaisuutta. Monissa muissa maissa, paraatiesimerkkinä Yhdysvallat, kansalaisuuden kehityksen moottorina on kuitenkin ollut kansalaisyhteiskunnan ruohonjuuritason ja yksityisen sfäärin aktiivisuus. Toisaalta on kuitenkin Marshallin puolustukseksi todettava, että luokkaristiriidoilla oli paljon keskeisempi rooli hänen ajattelussaan kuin kritiikeissä yleensä annetaan ymmärtää. *Citizenship*-luennossaan Marshall (1992 [1949], 25-26) esimerkiksi korosti työväenkytymyksen politisoitumisen sekä poliittisten oikeuksien synnyn kautta vahvistuneen työväenliikkeen merkitystä vapaan kapitalismin vastaisessa liikehdinnässä. Näin ollen Marshall sitoutuu käsitykseen, ettei 1900-luvulla tapahtunut sosiaalisten oikeuksien nousu olisi ollut mahdollista ilman luokkayhteiskuntaa kritisoinutta esitaistelua sosiaalisten oikeuksien puolesta. Merkittävä ero Marshallin ja 1900-luvun jälkipuoliskon luokkatutkimuksen välillä kuitenkin oli se, että toisin kuin luokkatutkimuksessa yleensä, Marshall näki sosiaalisten oikeuksien kehittymisen ja vahvistumisen tienä luokkayhteiskunnan tuolle puolen. Yhteiskuntaluokat eivät olleet Marshallille osa normaalia yhteiskuntarakennetta. Hän näki yhteiskuntaluokat markkinoiden säätelemättömän toiminnan ei-aiotuksi sivutuotteeksi ja siinä mielessä järjestäytyneen yhteiskunnan kannalta non- tai anti-systeemiseksi ilmiöksi kuten hän asian itse ilmaisi (Marshall 1963, 30-32; 1992 [1949], 18-19).

Sukupuoli oli puolestaan aihe, jonka Marshall (1992 [1949]) ohittaa klassikkoluennossaan muutamalla kommentilla. Sama kritiikki pätee toki lähes kaikkiin sosiologian klassisiin teorioihin, mutta Marshallin kohdalla ongelma oli kenties erityisen polttava. Sukupuoli on piilevästi keskeinen aihe Marshallin kansalaisuutta koskevassa keskustelussa, sillä käsitteleväthän monet hänen korostamistaan sosiaalisista oikeuksista reproduktiota, perhettä tai kulttuurisesti naiseuteen liittyviä elämänalueita. Toisen maailmansodan jälkeisessä feministisessä tutkimuksessa onkin nähty paljon vaivaa kansalaisuuden historian ja teorian kirjoittamiseen tavalla, jossa se ei rakentuisi mieskeskeisen tai androsentrisen yhteiskuntäkäsityksen varaan. Anneli Anttosen (1997, 55-60) mukaan feministien kritiikin linja 1960-luvulta eteenpäin on kulkenut sukupuoleen liittyvän rakenteellisen eriarvoisuuden kritiikistä kohti kulttuurin, arkielämän ja ruumiillisuuden aiheita. Marshalliin – kuten myös Beveridgeen ja Titmussiin – liittyen Anttonen (emt., 160-166) toteaa, että toisen maailmansodan jälkeen muo-

toutuneen brittiläisen hyvinvointivaltion käsitys kansalaisuudesta kohdentui työtä tekeviin miehiin ja jätti naiset asemaan, jossa heidän keskeinen roolinsa oli olla kotiäitejä. Brittiläistä hyvinvointivaltiota voi näin ollen luonnehtia paternalistiseksi mieselättäjyyden varaan rakentuneeksi yhteiskunnaksi. Silloinkin kun brittiläinen hyvinvointivaltio tarjosi naisille mahdollisuuksia suuntautua kodin piiristä työelämään, merkitsi se lähinnä työmahdollisuuksia terveydenhuollossa ja muilla hyvinvointivaltion hoito-, hoiva- ja kasvatusaloilla (Pateman 1989, 179-181).

Kolmantena Marshalliin kohdistuneena kritiikkinä Saari (2001, 82-83) jäsentää kansalaisuuden ja talouden suhteen. Vaikka Marshallin käsitys yhteiskuntatieteestä korosti soveltavan tutkimuksen merkitystä ja sitä, että sosiologian tulisi taloustieteen tavoin suuntautua yhteiskuntapoliittisesti tärkeään käytötietoon (vrt. Marshall 1953, 207-209), hän ei omassa tutkimustyössään kiinnittänyt riittävästi huomiota taloudellisen kasvun ja sosiaalisen kansalaisuuden kehittymisen yhteyteen. Lisäksi Marshall ohitti Saaren mukaan liian kevyesti sen, miten omaisuuden ja varallisuuden jakautuminen muovaa kansalaisuutta. Samaan aiheeseen liittyy myös Gösta Esping-Andersenin (1991) klassikkoteoksessa *The Three Worlds of Welfare Capitalism* esitetty kiinnostava Marshallin kritiikki. Esping-Andersenin asettaa tutkimuksessaan hyvinvointivaltion kehittyneisyyden mittapuuksi dekommodifikaation eli kansalaisuuden riippumattomuuden markkinoista. Esping-Andersenin (1990, 21-26) mukaan Marshallin ajattelun keskeisenä kontekstina ollut brittiläinen hyvinvointivaltio ei koskaan pyrkinyt kohti riittävää tulontasausta, minkä johdosta siihen liittyvä ajatus solidarisuudesta tai kansalaisuuden "sosiaalisesta" perusluonteesta oli kaksinaamainen. Vaikka anglosaksinen hyvinvointivaltio periaatteessa varjelikin kaikkien kansalaisten ihmisyyttä, jätti se etuisuuksien alhaisen tason vuoksi kaikkein köyhimmät kestävämmään taloudelliseen tilanteeseen, eräänlaiseen kunnialliseen köyhyyteen. Tämän johdosta brittiläinen hyvinvointivaltio ei todellisuudessa purkanut luokkayhteiskunnan rakenteita vaan pikemminkin vahvisti niitä. Käytännön tasolla tämä näkyi tulojen ja elämäntavan eroissa sekä siinä, että varakkaampi kansanosia liukui hyvinvointivaltion nimellisesti universaalista ja kattavasta järjestelmästä itse rahoittamiensa parempitasoisten palvelujen ja yksityisen sosiaalivakuutuksen piiriin.

Hyvinvointivaltion käytäntöjen kannalta kansalaisuuden ja talouden yhteys on tärkeä, sillä onhan yksi sosiaalipolitiikan peruskysymyksistä se, miten ja millä resursseilla ihmisten tarpeita voidaan tyydyttää. Kansalaisuuden ja talouden näkökulmasta on myös tärkeää ottaa huomioon se, että talouskasvu on ollut keskeinen hyvinvointivaltion kasvua ruokkineiden ns. hyvien kehien energianlähde. Esimerkiksi Kuusi (1968 [1961]) korosti *60-luvun sosiaalipolitiikka* -teoksessaan tätä voimakkaasti. Kuusen ajattelu perustuu paitsi keynesiläiselle talousteorialle myös J. K. Galbraithin *The Affluent Society* -teokselle (Galbraith 1958), jota käsittelem yhdessä tämän tutkimuksen osajulkaisusta (Kokkonen 2008). Kuusen (1968 [1961]) mukaan kansantulon kasvattamisen pyrkimyksen on oltava yhteiskuntapolitiikassa etusijalla, periaatteessa jopa kansantulon taustoittamisen edellä. Käytännössä Kuusi oli kuitenkin vakuuttunut siitä, että tu-

lonjakomekanismien kehittäminen ja vähävaraisen väestön kulutusmahdollisuuksien tukeminen oli edullista myös kansantulon kokonaisuuden kasvattamisen näkökulmasta. Sosiaalisten oikeuksien laajeneminen ja hyvinvointivaltion laajeneminen ovat siis omiaan kiihdyttämään talouskasvua. Hyvinvointivaltion ja talouskasvun välillä vallitsee ns. hyvä kehä (Kettunen 2015, 84-88). (Tuomioja 2002.)

Pyrkimys talouskasvun kiihdyttämiseen ja tulonjaon tasoittamiseen loivat Kuusen (1968 [1961], 15-34) mukaan perustan sille, että yhteiskunta saattoi olla kansalaisen parasta tavoitteleva yhteisyrittäjä. Vastaavasti oloissa, joissa talous ei kasva, on kansalaisuuteen liittyvistä etuuksista kilvoittelulla Saaren (2001, 82) mukaan vaara kaventua nollasummapeliksi. Havainto on ajankohtainen eurooppalaisten hyvinvointivaltion nykyisin kohtaaman hitaan talouskasvun ja siihen liittyvän niukkuuspolitiikan vuoksi. Paul Pierson (2002) kutsuu 1990-luvulle ajoittunutta sosiaalisen eetoksen murrosta siirtymäksi pysyvän niukkuuden aikaan (emt. 380). Pysyvän niukkuuden aika on Piersonin mukaan muun muassa teollisen yhteiskunnan muutoksista sekä toisen maailmansotien jälkeisen hyvinvointivaltiota vastaan suunnatusta kritiikistä noussut uudenlainen poliittinen perspektiivi. Hyvinvointivaltion kehitykseen liittyneistä hyvän kehän ajatusmalleista poiketen se korostaa sosiaalipolitiikan kustannuksien rajoittamista tai jopa niiden leikkaamista. Sosiaalipoliittisen reformin vakuuttavuus ei motivoidu Piersonin mukaan tällöin enää siitä, miten se lievittää sosiaalisia ongelmia tai kohottaa kansalaisten hyvinvointia, vaan siitä mitkä ovat toteutettujen uudistusten kustannusvaikutukset julkiselle taloudelle (emt. 376). Pysyvän niukkuuden ajan poliittinen konsensus ei siis ainoastaan tarkastele sosiaalipolitiikkaa talouden näkökulmasta vaan se rajoittaa huomionsa sosiaalipolitiikan suoriin kustannuksiin. Tämä johtaa hyvän kehän näkökulman ohittamiseen merkityksettömänä sekä unohtaa sosiaalipolitiikan edistyshenkiselle perusvastolle ominaisen tulevaisuusperspektiivin. Viimevuosien sosiaalipolitiikkaa puolustavissa keskusteluissa näitä tavoitteita on pyritty tuomaan esille korostamalla sosiaalipolitiikkaa investointina, joka rakentaa inhimillistä ja sosiaalista pääomaa (Kajanoja 1998, 46-47).

4 TUTKIMUKSEN METODI

Tässä luvussa tarkastelen siitä, minkälaisia tutkimani tekstit ovat tutkimuskohteina ja miten niitä tulisi tulkita. Lähtökohtani on oletus Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) toisen maailmansodan jälkeisen tuotannon poliittisesta luonteesta sekä siitä, että kansalaisuutta ja sosiaalisia oikeuksia koskeva keskustelu on yleisemminkin perusluonteeltaan poliittista yhteiskuntatiedettä. Tutkimusotteeni on käsitehistoriallinen ja se tukeutuu saksalaisen käsitehistorioitsijan Reinhard Koselleckin (1979; 2004) poliittisia käsitteitä analysoivaan ajatteluun.

Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) tuotannon poliittisuus näyttää ilmenevän kahdella eri tavalla. Voidaan puhua Marshallin *politics* ja *policy*-asenteista yhteiskuntaa kohtaan. Merkittävä osa Marshallin toisen maailmansodan jälkeisestä tuotannosta, ja etenkin hänen *Citizenship and Social Class*-luentonsa (Marshall 1992 [1949]), on selkeästi hengeltään *politics*-tyylistä. Marshall suuntaa tällöin sanansa akateemisia kollegoitaan laajemmalle yleisölle. Hän käyttää suhteellisen yleistajuista kieltä ja asettaa kirjoittamisessaan etusijalle pyrkimyksen puolustaa sosiaaliliberalismia ja eettiseen sosialismin ihanteiden mukaista edistysajattelua. *Citizenship*-luento on tästä erityisen hyvä esimerkki. Kuten edellä olen tuonut esille, luennon mukaan liberalismiin kehittymisen tai yhteiskunnan muuttuminen paremmaksi paikaksi elää ei ole ainoastaan tieteellisen ajattelun asia vaan vahvasti eettinen ja poliittinen kysymys. Vaikka Marshall perustikin *Citizenship*-luentonsa muun muassa historian tutkimuksessa ja sosiologiassa vakiintuneisiin oppeihin ja tietoihin, hän ei selvästikään käyttänyt niitä teoreettisesti eheän tai empiirisesti täysin paikkansa pitävän argumentaation rakentamiseen. Pikemminkin hän tavoitteli poliittisen ajattelunsa mukaista kokonaiskuvaa brittiläisen yhteiskunnan historiasta ja 1940-luvun lopun aikalaistilanteesta.

Policy-tyylinen linja suhteessa politiikkaan tulee esille niissä Marshallin kirjoituksissa, joissa hän ottaa kantaa yhteiskuntatieteen suuntautumiseen toisen maailmansodan jälkeisessä maailmassa. Marshall oli tällöin viileän ammatillinen tiedemies, joka korosti tutkimuksen tehtävää tuottaa tietoa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi. *Sociology at the Crossroads* -virkaan-

astujaisluennossaan (Marshall 1963, 3-24) sekä *Sociology – the Road Ahead* -luennossaan (Marshall 1963, 25-43) hänen tiedepoliittiset kantansa saivat jopa lähes teknokraattisia sävyjä. Marshall korosti, että yhteiskuntatieteiden oli valittava tutkimusaiheensa viisaasti ja tavalla, joka palvelisi yhteiskuntaa. Tällä linjauksella hän kritisoi ensisijassa sodan jälkeisille vuosikymmenille tyypillisiä pieni-piirteisiä survey-analyysejä, mutta pyrki ottamaan etäisyyttä mahdollisuudesta, että yhteiskuntatiede eristäytyisi akateemiseen norsunluutorniinsa painiskelemaan puhtaasti teoreettisten kysymysten parissa (emt., 31-37).

Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) sosiaalista kansalaisuutta koskeva keskustelu vaikuttaa siis eräänlaiselta tulen ja veden liitolta. Kuuma ja usein kaunosieluinenkin sosiaaliliberalismin puolustaminen yhdistyy ajatukseen, että viimekädessä yhteiskuntakehityksen suuntaa koskevat päätökset on perustettava demokraattisen päätöksenteon ohella myös tutkimustietoon ja rationaalisuuteen. Lajityypiltään Marshallin tapaa kirjoittaa, kuten myös suurta osaa Marshallista ammentaneesta kansalaisuutta koskevasta keskustelusta, voinee luonnehtia poliittiseksi sosiologiaksi (Hicks, Janoski & Schwartz 2004; Nash 2010) tai *politics*-tyylisten tekstien huippukohdissa jopa nykyaikaisemmalla käsitteellä aikalaisdiagnoosiksi (Noro 2004). Aikalaisdiagnoosi ja poliittinen sosiologia (Hicks, Janoski & Schwartz 2004; Noro 2004; Nash 2010) kietoutuvat yhteen siten, että kummankin kiinnostuksen kohteena on aikaista tilanne, siihen liittyvät sosiaaliset kysymykset sekä poliittiset valinnat. Kummankin kirjoitustyylin taustamotiivina on usein pyrkimys suuntautua nykyisyydestä tulevaisuuteen ja luodata sitä, mihin käsillä olevat muutokset ovat yhteiskuntaa kuljettamassa.

Vaikkei Marshallin tapa kirjoittaa edustakaan yhteiskuntatieteen valtavirtaa, se ei poikkea jyrkästi brittiläisessä yhteiskuntatieteessä yleisestä esseemäisestä tavasta kirjoittaa. Monet Marshallin aikalaisista kollegoista Isaiah Berlinestä Richard Titmussiin kirjoittivat ainakin osan tuotannostaan hyvin samaan tyyliin kuin Marshall. Poliittisen sosiologian rooli on ollut keskeinen myös modernin sosiologian syntyvaiheissa, esimerkiksi Marxin, Weberin tai Durkheimin toiminnassa, ja sitä pidetään yhäkin yhtenä keskeisenä sosiologisen kirjoittamisen lajityyppinä. Esimerkki nykyisin paljon luetuista poliittisen sosiologian kirjoittajista on muun muassa Richard Sennett (Hicks, Janoski & Schwartz 2004; Nash 2010). Aikalaisdiagnoosiin on viime vuosikymmeninä puolestaan viitattu erityisesti modernin yhteiskunnan murrosta ja postmodernia tilannetta koskevan keskustelun yhteydessä. Termi on vakiintunut Ulrich Beckin, Anthony Giddensin ja Zygmunt Baumanin suurta suosiota nauttineiden myöhäis- tai postmodernia yhteiskunnallista tilannetta ruotivissa teksteissä. Noron (2004) mukaan aikalaisdiagnoosi on kirjoittamisajankohtansa yhteiskunnallista tilannetta luotaava tieteellisen kirjoittamisen genre. Sen keskeinen ominaispiirre on paitsi avautuminen kohti kunkin epookin poliittista ja kulttuurista ilmapiiriä myös se, että aikalaisdiagnostinen teksti hakee uskottavuutta pyrkimyksistään vakuuttaa lukijansa tosiasioihin liittyvien argumenttien lisäksi myös retorisin keinoin. Aikalaisanalyysi asettaa ajan hengen tavoittelun etusijalle. Se ottaa näin laskelmoidusti etäisyyttä sosiologisen teorian kahdesta päätyypistä: empii-

riseen aineistoon nojautuvasta tutkimusteoriasta ja sosiologian teoriaperinnettä rakentavasta yleisestä teoriasta. Tehokkaimmillaan aikalaisanalyysi kurottaa nykyisyydestä kohti tulevaa määrittelemällä itse analysoimansa tapahtuman, ja on näin aina askeleen edellä empiriassa kiinni olevaa tieteellistä tutkimusta (emt., 32).

Aikalaisdiagnoosin ero poliittiseen sosiologiaan on veteen piirretty viiva, mutta voidaan sanoa, että sen keinot ovat moninaisemmat ja tyyli värikkäämpää kuin poliittisessa sosiologiassa. Noron (2004, 32) mukaan aikalaisdiagnostinen teksti eroaa konventionaalisesta sosiologiasta siten, että tutkimuksen kurinalaisuuden sijaan se on korostetun ”performatiivista” ja omaa taipumuksen muodin tavoin hakea uusinta uutta tulkintaa. Aikalaisdiagnostinen kirjoittaminen omaa taipumuksen ohittaa empiriassa kiinni olevan tieteellisen tutkimuksen rajoitteet, mikä tarjoaa sille mahdollisuuden määritellä kulloinenkin tilanne tavalla, joka kurottaa pitkälle eikä rajoitu nykyhetkeen. *Citizenship and Social Class* -luennossa tällainen empiriisen maailman rajoitukset ylittävä kaukokatseisuus tulee esille paitsi Marshallin (1992 [1949], 17) luonnehdinnassa 1900-luvusta sosiaalisten oikeuksien vuosisatana, myös siinä miten hän kuvaa 1940-luvun lopun Britanniaa lähes sosialistiseksi yhteiskunnaksi. Siinä eriarvoisuus oli saanut säännellyn ja kohtuulliseksi mielletyn hahmon ja muuttunut siten legitimiiksi ja yhteiskunnan toiminnan kannalta hyödylliseksi voimaksi (emt., 7, 19-20). Laveasanainen maalailu työmiehen oikeudesta kehittää itseään sekä pyrkiä kohti parempaa elämää (emt., 5-8) tai sosiaaliturvan laajentumista legitimoitunut vaatimus siitä, että ihmisarvoa ei saa mitata yksilön markkina-arvon kautta (emt., 44-45), ovat väitteitä, joiden merkitystä on vaikea kiistää, vaikka ne luonnehtivatkin yhteiskunnallista muutosta hyvin yleisellä tasolla (emt., 5). Nämä yleistykset tarjoavat Marshallille (mt., 44-49) sillan pohtia luentonsa lopussa tasa-arvoistumiskehityksen rajoja, yksilöllisten vapausoikeuksien ja poliittisten oikeuksien merkitystä tasa-arvolle sekä toisen maailmansodan jälkeisen kansallisen konsensuksen rapautumista tavalla, joka selvästikin kurottaa luennon kirjoittamishetkellä vasta rakenteilla olevan hyvinvointivaltion ”tuolle puolen”.

4.1 Poliittisten käsitteiden suhde yhteiskunnalliseen muutokseen

Tutkimuksellista ajatteluani ohjaavaa käsitehistoriallista tutkimustapaa voi kuvata tutkimuskysymyksen esittämisen tavaksi tai asenteeksi tutkittavia tekstejä kohtaan. Sen punainen lanka on kiinnostus siihen, miten käsitteitä on luotu, kuinka niille on annettu erilaisia merkityksiä, ja miten niiden hallinnasta ja oikeasta käytöstä on käyty kamppailua. Käsitehistoriallisessa tutkimuksessa otetaan siis lähtökohdaksi se, että käsitteet ovat aikaan ja paikkaan sidottuja, jatkuvasti muuntuvia ja vähintäänkin potentiaalisesti kiistanalaisia. (Hyvärinen & Kumpp. 2003, 9.)

Nykyaikaisesti ymmärrettyyn käsitehistorialliseen tutkimukseen sisältyy myös vaatimus yhteiskuntatieteissä 1900-luvulla tapahtuneen kielellisen käänteen ottamista vakavasti tavalla, joka väistämättä problematisoi käytettyjen käsitteiden ja reaalityodellisuuden välisen suhteen. Näin ollen esimerkiksi aikalaisdiagnostisen kirjoittamisen performatiivisuus (vrt. Noro 2004, 32) ei ole ongelma käsitehistorialliselle tutkimustavalle vaan pikemminkin performatiivisuus on ominaisuus, joka tekee tekstistä poliittisen analyysin kannalta kiinnostavaa. Kari Palonen (2003, 467-468) menee poliittisten käsitteiden ja reaalityodellisuuden välisen suhteen radikalisoimisessa niin pitkälle, että hänen mielestään käsitehistoriallisen tutkimuksen suoranaisena ideana on luopua siitä, että politiikalla olisi jokin varsinainen merkitys. Tämä johtuu seikoista, joita Palonen (1988, 14-16) kutsuu poliittisten tekstien läpitulkinvaraisuudeksi ja tyhjentymättömyydeksi. Läpitulkinvaraisuusteilla Palonen tarkoittaa sitä, että jokainen tekstiä koskeva tulkinta on kiistettävissä ja jokaiselle tulkinnalle voidaan esittää vaihtoehtoja ja vastaväitteitä. Tämän seurauksena poliittisen puheen luonne pelkistyy käyttötilanteeseen ja niihin vallitseviin poliittisen kielenkäytön vaihtoehtoihin, jotka tuolloin ovat käytettävissä. Poliittisten tekstien tulkinnassa tyhjentymättömyydestä tarkoitetaan sitä, että minkään poliittista tekstiä koskevan yksittäisen tulkinnan ei voida olettaa antavan siitä tyhjentävää käsitystä. Poliittisten tekstien tutkimuksessa on siis Palosen mukaan aina relativistinen sivumaku, minkä johdosta myös tämän tutkimuksen päätelmät epäilemättä jäävät vaille sitä konkreettisuutta jota yhteiskuntatieteelliseltä tutkimukselta usein odotetaan.

Tutkimukseni metodisessa ajattelussa on keskeistä Koselleckin (1979; 2004) käsitehistoriallinen tutkimustapa. Se kiinnittää erityistä huomiota käsitteiden ja yhteiskunnallisen muutoksen suhteeseen modernissa yhteiskunnassa. Myös Koselleck sitoutuu käsitykseen, jonka mukaan käsitteiden ja todellisuuden suhde on altis relativismille, joskaan hänen kantansa ei ole yhtä radikaali kuin Palosen (1988). Modernisuuden sijaan, tai synonyyminä sille, Koselleck (2004, 222-236) puhuu aikaisempia historiallisia kausia seuranneesta uudesta ajasta – *Neue Zeit* tai *Neuzeit*. Verrattuna aikaisempiin käsityksiin historiasta Koselleckin määritelmä uudesta ajasta sisältää teesin historian temporalisoitumisesta eli katkelmallisuudesta. Uuden ajan synty voidaan hänen mukaansa paikantaa keskiajan ja renessanssin jälkeiseen Eurooppaan, jossa uskopuhdistuksen myötä asemaansa menettäneen kirkon ja voimiaan kasvattavan kansalaisyhteiskunnan suhteet muuttuivat tavalla, jonka seurauksena yhteiskunnallista keskustelua ei voitu enää rajata pienen eliitin etuoikeudeksi. Tällöin myös aikaisemmin väistämättömältä näyttänyt tulevaisuus politisoitui ja muuttui ristiriitaisten näkemysten taistelukentäksi, jota ei ollut enää mahdollista hallita yhdenlaisen totuuden – esimerkiksi kirkon tai kuninkaan totuuden – avulla. Pitkien historiallisten kaarien, esimerkiksi antiikin tai keskiajan, piirtämisen sijaan uusi aika, tai täsmällisemmin sanottuna moderni poliittinen puhe ja poliittiset käsitteet, pilkkoo ajan epookkeiksi tai aikakausiksi, jotka ovat vuosisadan mittaisia, ehkä lyhyempiäkin (Koselleck 2004, 236-245).

Ratkaiseva historiallinen käännekohta Koselleckin (2004) kuvaamassa uuden ajan muotoutumisessa on Ranskan vuonna 1789 käynnistynyt ensimmäinen vallankumous. Ranskan ensimmäinen vallankumous liittyy Koselleckin uuden ajan liberalismiin. Mutta se on itsessään myös paraatiesimerkki siitä, kuinka poliittiset käsitteet muuttuvat ja kuinka niiden muutokset toimivat epookkien vaihdoksen maamerkkeinä. Koselleckin (emt., 43-45) mukaan ennen Ranskan ensimmäistä vallankumousta vallankumouksen merkitys viittasi yhteiskunnalliseen kaaokseen, sotaan, väkivaltaan ja ylipäätään elinolojen huononemiseen. Ranskan ensimmäisessä vallankumouksessa vallankumouksen käsite sai kuitenkin merkityksiä, jotka ennakoivat menetysten sijaan toivottua tulevaisuutta ja elinolojen paranemista. Nämä merkitykset ovat sittemmin säilyneet osana sitä, millaiseksi ymmärrämme vallankumouksen. Poliittisesti tähän positiivisesti ymmärrettyyn käsitykseen vallankumouksesta on tukeuduttu niin Neuvostoliiton kuin Kiinan kansantasavallankin syntyyn johtaneissa työväenluokan vallankumouksissa. Oleellista tällöin ei ollut pelkästään se, että vallankumouksen käsite kuvasi vallan vaihtumista vaan myös se, että siihen liittyvä lupaus paremmasta tulevaisuudesta oikeutti näihin mullistuksiin liittyneen väkivallan ja jopa sisällissodat. Poliitiikan lisäksi positiivisesti virittyneen vallankumous-retoriikan käyttö on levinnyt monille muille alueille kuvaamaan erilaisten modernisaatioprosessien mullistavia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Tässä mielessä esimerkiksi teollistuminen tai vaikkapa viime vuosikymmeninä elämää mullistanut tietotekniikan kehitys saavat myönteisen ja optimistisen kaiun, kun ne tulkitaan luonteeltaan 'vallankumouksellisiksi' muutoksiksi.

Koselleckin (2004, 240-242) käsitys modernin poliittisen kielenkäytön luonteesta voidaan tiivistää teesiin, jonka mukaan uudessa ajassa käsitteiden suhde historiaan on kääntynyt päinvastaiseksi kuin mitä se oli aikaisemmin. Käsitteiden mahdolliset käyttötavat eivät enää määrity nykyisestä yhteiskunnallisesta tilanteesta – saati menneisyydestä. Lunastaakseen itselleen aseman poliittisena käsitteenä käsitteen on suuntauduttava tulevaisuuteen. Poliittisilla käsitteillä on tuki yhäkin menneisyytensä eli 'historiallisten merkitysvarantojensa painolasti' (emt., 255). Mutta niiden kiinnostavuus ja merkityksellisyys nousee nimenomaan siitä, että ne ovat kykeneviä sekä muuttumaan että tuottamaan murroksia aikakaudessa. Tätä suhdetta Koselleck kuvaa nykyisyyden 'kokemustilan' ja tulevaisuuden 'odotushorisontin' avulla (emt., 255-263). Kokemustilan ja odotushorisontin välisen sidoksen johdosta modernin yhteiskunnan nykyisyys on aina läheisesti sidoksissa näkymiin tulevaisuudesta. Vallankumouksen merkitys nykyajassa on tästä hyvä esimerkki, mutta myös muut meille nykyisin tärkeät poliittiset käsitteet imevät energiaansa nykyhetken kokemustilan ja tulevaisuuden odotushorisontin välisestä jännitteestä. Se mitä ajatamme sodasta, rauhasta tai demokratiasta riippuu paljolti juuri siitä, minkälainen odotushorisontti niihin kulloinkin liittyy. Tietyissä yhteiskunnallisissa oloissa, ehkäpä juuri demokratian puolustamiseksi, jopa sota saatetaan nähdä tienä parempaan tulevaisuuteen. Erityisen vakuuttava poliittinen käsite on silloin, kun sen odotushorisontti liittyy suoraan ihmisten konkreettisiin elinoloihin. Näin voimme ymmärtää esimerkiksi sen, miksi sota terrorismia vastaan

tai kansanmurhan pysäyttämiseksi on oikeutetumpaa kuin esimerkiksi sota, jonka tavoitteena on varjella kauppasuhteita tai kansallista etua.

Myös tämän tutkimuksen pääkäsitteet, sosiaaliset oikeudet ja hyvinvointivaltio, jäsentävät keskeisellä tavalla modernien eurooppalaisten yhteiskuntien kokemustilaa ja odotushorisonttia. Suomessa hyvinvointivaltiota on tutkittu hieman vastaavasta näkökulmasta Juho Saaren (2006) toimittamassa *Historiallinen käänne* -teoksessa. Kyseisen kirjan johtavana ajatuksena on tarkastella suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä käsitteiden muutoksena, sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa usein korostuvan vertailevan tutkimuksen sekä kansallisten mallien määrittämisen sijaan. On kiinnostavaa, kuinka *Historiallinen käänne* -teoksessa nähdään hyvinvointivaltion muutos samaan aikaan sekä ajan ja paikan merkitsemäksi tapahtumaksi että osaksi yleistä länsimaista modernisoitumisen historiaa. Hyvinvointivaltiota historiallisena epookkina, tai hyvinvointivaltion kehityksen eri ajanjaksoja, ei sen mukaan voi määritellä kalendaarisesti vuosilukujen tai edes vuosikymmenten perusteella vaan muutoksen keskeisiä maamerkkejä ovat erilaiset rakenteet, instituutiot ja prosessit. Sama pätee myös hyvinvointivaltion muutoksen paikkoihin, joita ei voi määritellä suoraviivaisesti kansallisvaltion rajojen eikä edes hyvinvointivaltion mallien tai regimien perusteella. Hyvinvointivaltion muutoksen prosessit ovat polkuriippuvaisia ilmiöitä, joissa paikalliset kehityskulut nivoutuvat yhteen yleisempien kehityskulujen kanssa realisoituakseen sitten konkreettisina hyvinvointivaltiota muokkaavina poliittisina painotuksina (emt., 16-17).

Pauli Kettunen (2004; 2010) on kiinnittänyt huomionsa Pohjoismaiden erityiseen yhteiskuntaa koskevien käsitteiden käyttöön. Kettusen (2004, 167-169) mukaan yhteiskunta on sinänsä hyvä esimerkki uuden ajan poliittisesta käsitteestä (Koselleck 2004), jonka synty ajoittuu liberalismiin alkuvaiheen yhteiskunnallisiin mullistuksiin, mutta jonka muotoilusta, käytöstä ja hallinnasta käydään yhäkin jatkuvaa taistelua. Yhteiskunnan tulevaisuus ja sen olemus esimerkiksi suhteessa kansallisvaltioon tai kansalliseen identiteettiin on yhäkin jatkuvasti kaikkien huulilla. Pohjoismaisen ajatus hyvinvointivaltiosta edustaa kuitenkin Kettusen (2004, 169-171) mukaan tärkeää erityistapausta yhteiskuntaa koskevassa poliittisessä puheessa. Pohjoismaiselle ajattelulle on tyypillistä valtion ja yhteiskunnan tiukka liitto ja tätä seurannut yhteiskunnan sulauttaminen hyvinvointivaltioksi. Käytännön politiikanteossa pohjoismaisen hyvinvointivaltion asema yhteiskunnan synonyyminä on ilmennyt paitsi sosiaalipoliittikan laajuutena myös siinä miten hyvinvointivaltio on hallinnut keskustelua yhteiskunnan tulevaisuuden vaihtoehdoista. Erityisen selvästi tämä ilmeni aikana, jolloin keynesiläinen talouspoliittinen ajattelu tuki käsitystä sosiaalipoliittikan laajenemisen ja talouskasvun muodostamista hyvistä kehistä. Toista maailmansotaa seuranneina vuosikymmeninä hyvien kehien kautta talouskasvua ja hyvinvointia tuottanut pohjoismaisen hyvinvointivaltio näyttäytyi politiikan kenttää hallinneena toimijana, joka voimallisesti raivasi tietä kohti uutta ja parempaa tulevaisuutta (Kettunen 2010, 26-28).

4.2 Metodisia johtopäätöksiä

Käsitehistoriallinen tutkimustapa avaa aineistooni – eli Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) toisen maailmansodan jälkeiseen tuotantoon ja siitä nousseeseen kansalaisuuskeskusteluun – näkökulman, joka suhteuttaa yksittäisten kannanottojen merkityksen osaksi Marshall-keskustelujen pitkää linjaa. Käsitehistorian kannalta tärkeintä kansalaisuuskeskustelussa sekä sen poliittisissa ydinkäsitteissä on se, miten ne välittävät yhteiskunnan kulloisenkin kokemustilan suhdetta tulevaisuuden odotushorisontteihin (Koselleck 2004). Marshallin hyvin tunnettu ja paljon siteerattu *Citizenship and Social Class* -luento (Marshall 1992 [1949]) on tästä erityisen hyvä esimerkki.

Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luennossa kiinnostavinta on tapa, jolla tämä luento maalaa kuvaa sosiaalisten oikeuksien merkityksestä yhteiskunnan tulevaisuudelle. Marshall perusteli sosiaalisten oikeuksien syntyä vedoten liberaalin yhteiskunnan jo vuosisatoja jatkuneeseen kehityslinjaan. Sosiaaliset oikeudet olivat tavallaan välttämätön lisäys alkujaan yksilöllisten vapausoikeuksien ja poliittisten oikeuksien varaan rakentuneelle kansalaisuudelle. Tästä huolimatta hän korosti kansalaisuuden olevan prosessissa oleva muutoskäsite, jonka 'evoluutio' tulisi vastaisuudessakin hakemaan uusia muotoja. Marshallin (emt., 28) mukaan sosiaalisten oikeuksien potentiaali ei rajoittunut 1940-luvun lopun Britannian kokemustilaan, joka oli paitsi eriarvoisuudesta johtuneen puutteen ja kärsimyksen myös sota-ajan peruja olevan säännöstelyn läpäisemä. Kansalaisuuden kehityksen viimekätisenä tavoitteena oli kumota epäoikeudenmukaiset eriarvoisuudet, liittyivätpä ne sitten feodaaliseen sääty-yhteiskuntaan tai liberalismiin varhaisvaiheen luokkayhteiskuntaan. Marshallin mukaan brittiläisen yhteiskunnan aikaisemmin "pilvenpiirtäjää" muistuttanut sosiaalinen rakenne muuttuisi sosiaalisten oikeuksien vaikutuksen myötä "bungalowin" kaltaiseksi – kielikuva joka viestii paitsi vapautta ja tasa-arvoa myös luo kuvaa nykyaikaisesta ja hyvinvoivasta elämäntavasta.

...Class-abatement is still the aim of social rights, but it has acquired a new meaning. It is no longer merely an attempt to abate the obvious nuisance of destruction of lowest ranks of society. It has assumed the guise of action modifying the whole pattern of social inequality. It is no longer content to raise the floor-level in the basement of social edifice, leaving superstructure as it was. It has begun to remodel the whole building, and it might even end by converting a skyscraper into a bungalow. (Marshall 1992 [1949], 18.)

Pidän käsitehistoriallista tutkimustapaa myös käytännöllisenä ratkaisuna viedä eteenpäin ja puitteistaa tämän tyyppistä tutkimusta. Valitsemani metodinen linja auttaa minua välttämään takertumista aineistoni loputtomiin yksityiskohtiin, sisäisiin ristiriitoihin ja epätasaisuuksiin. Samalla se asettaa tiukat rajat sille, millaisia tutkimustuloksia tutkimuksella on mahdollista saada. Yksiselitteisesti ilmaistuna tutkimuksen mahdolliset tulokset määrittävät niistä rajoituksesta, joita Palonen (1988) kuvaa poliittisten tekstien läpitulokinnanvaraisuudeksi ja tyhjentyttömyydeksi. Tämä merkitsee sitä, että Marshallin (1992 [1949])

Citizenship and Social Class -luentoa kuten muitakaan aineistoni tekstejä ei voi tulkita 'teoriaksi kansalaisuudesta', ei ainakaan Noron (2004) mainitseamalla tavalla tutkimusteorian tai yleisenä yhteiskuntateorian. Se rajoittaa mahdollisuuksia tehdä pitkälle vietyä sosiologista tai sosiaalipoliittista analyysiä Marshallin ajattelusta - seikka johon useat tutkimukseni osajulkaisuistakin ovat törmänneet (Kokkonen 2004; 2006). Sen sijaan pyrin hahmottamaan sosiaalisia oikeuksia koskevassa käsitteistössä tapahtuneita murroksia sekä sitä, miten nämä käsitteet ovat tuottaneet aikakaudenvaihdoksia tai aikakauden murroksia hyvinvointivaltion epookin sisälle. Keskeinen huomio on tällöin ensinnäkin teksteissä ilmenevä kokemustilan ja odotushorisontin jännite (Koselleck 2004), ja toiseksi se, minkälaista poliittista apukäsitteistöä sosiaaliin oikeuksiin kulumoinitua kansalaisuuden kehitys kerää mukaansa.

5 TUTKIMUKSEN OSAJULKAISUT

Esittelen seuraavassa väitöskirjani osajulkaisuiden sisällön ja tutkimustulokset. Osajulkaisuiden esittely etenee kronologisesti. Kaksi ensimmäistä osajulkaisua (Kokkonen 2004 & 2006) rajautuvat suhteellisen tiukasti Marshallin tuotannon analyysiin. Ensimmäisestä osajulkaisusta käytän nimitystä *hyvinvointivaltioartikkeli* (Kokkonen 2004) ja toisesta nimitystä *yhdysviiva-artikkeli* (Kokkonen 2006). Artikkelit ovat syntyneet tutkimusprosessin siinä vaiheessa, jolloin metodinen punainen lankani oli pääasiassa oppihistoriallinen. Sittenmin tutkimukseni näkökulmaksi on vahvistunut käsitteiden muutoksen analysointi. Marshallin ajattelussa tapahtuneet muutokset ovat näissä artikkeleissa kuitenkin voimakkaasti esillä. Yhtäällä kummatkin artikkelit selkiyttävät käsitystä Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luennon keskeisestä sisällöstä ja toisaalta ne analysoivat kyseisen luennon suhdetta Marshallin heikommin tunnettuun myöhempään tuotantoon (Marshall 1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]). Myöhemmässä tuotannossaan hän tarkasteli aikaisempia käsityksiään sosiaalisesta kansalaisuudesta ja hyvinvointivaltiosta sekä reagoi yhteiskunnallisessa tilanteessa tapahtuneisiin muutoksiin. Tutkimukseni nykyisessä kokonaisuudessa hyvinvointivaltioartikkeli ja yhdysviiva-artikkeli muodostavat perustan sille, miten ymmärrän sosiaalisen kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion välisen suhteen.

Kolmatta osajulkaisua (Kokkonen 2008) kutsun *runsausartikkeliksi*. Se on analyysi yhdysvaltalaisen taloustieteilijän John Kenneth Galbraithin runsauden yhteiskunnan käsitteestä. Artikkeli selkeyttää sosiaalisen kansalaisuuden taustalla olevaa taloudellista ajattelua liittyen sekä sosiaalisen kansalaisuuden ja talouskasvun väliseen yhteyteen. Välillisesti se luo näkökulmaa myös siihen, miksi eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden viimeaikaista tilannetta leimannut julkisen talouden niukkuus on sosiaaliselle kansalaisuudelle paitsi käytännöllinen ongelma myös teoreettinen ja ideologinen haaste. Neljännessä ja viidennessä osajulkaisussa (Kokkonen 2010, Kokkonen, Närhi & Matthies 2016) analysoin suomalaisen hyvinvointivaltion muutosta. Neljättä osajulkaisua (Kokkonen 2010) kutsun *statusartikkeliksi*. Se analysoi sosiaalipolitiikan nykysuuntausten, erityisesti kansalaisuuden sopimuksellisuutta korostavan aktivointipolitiikan sekä Marshallin statuksenomaisuutta painottavan kansalaisuuden määritelmän

jännitettä (Marshall 1992 [1949], 18). Viides osajulkaisu (Kokkonen, Närhi & Matthies 2016) on *osallisuusartikkeli*. Tarkastelen siinä kriittisesti sitä, miten osallisuutta koskeva keskustelu muuttaa kansalaisen oikeuksien ja velvollisuuksien välistä tasapainoa sosiaalipolitiikassa sekä sitä, kuinka tämä muutos kohdentuu kansalaisuuden eri alueisiin sekä eri väestöryhmiin.

5.1 Osajulkaisuiden esittely

Hyvinvointivaltioartikkeli: Sosiaaliset oikeudet ja sosiaalipolitiikka: T. H. Marshallin näkökulma hyvinvointivaltioon (Kokkonen 2004)

Väitöskirjani ensimmäisessä osajulkaisussa (Kokkonen 2004) tarkastelen Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luennon sisältöä sekä sen suhdetta Marshallin 1950-60-lukujen taitteen teksteihin. Korostan artikkelissa tällä aikavälillä tapahtunutta Marshallin ajattelun muutosta ja hänen brittiläistä hyvinvointivaltiota kohtaan tuntemiensa epäilysten heräämistä. Artikkelin pu-reutuu siis Marshallin poliittisen ajattelun muuttumiseen välittömästi toisen maailmansodan jälkeen.

Artikkelin tärkein tutkimustulos on Marshallin ambivalenssi suhtautumisen hyvinvointivaltioon ja sosiaaliseen kansalaisuuteen. Marshallin suhde näihin käsitteisiin oli samaan aikaan sekä utooppinen että epäilevä (Taulukko1). Hyvinvointivaltioartikkeli kritisoi myös mielestäni usein liian yksipuolista Marshallin sosiaalista kansalaisuuskäsitystä koskevaa keskustelua.

TAULUKKO 1. *Citizenship and Social Class* -luennon (Marshall 1992 [1949]) utopiat ja niitä vastaavat epäilyt.

Utopia	Epäily
1) Sosiaaliset oikeudet ovat osa liberalismia. Sosiaalisten oikeuksien synty täydentää liberaalin käsityksen kansalaisuudesta.	1) Sosiaalisten oikeuksien suhde liberalismiin kokonaisuuteen on jännitteinen ja osin yksilöllisille vapausoikeuksille ja poliittisille oikeuksille alisteinen
2) Kansalaisuus on yhteiskunnan integraatiota palveleva prosessi. Kansalaisuuden sosiologiset juuret ovat yhteiskunnan eriytymiskehityksessä.	2) Toisen maailmansodan jälkeisen sosiaalisen kansalaisuuden perusta oli epävakaa, se perustui sodan poikkeusoloille (ns. "Dunkerquen henki")
3) Sosiaalisten oikeuksien myötä kansalaisuus muuttuu statuksenomaiseksi sosiaalisiksi liimaksi. Sosiaaliset oikeudet ovat yhteiskunnalle välttämättömiä.	3) Ei ole olemassa kansalaisuuden kehittämistä ohjaavaa determinismia, on keskusteltava kansalaisuuden elementtien välisestä tasapainosta.

Taulukko 1 on kolmetasoinen. 1) Marshallin mukaan sosiaalisten oikeuksien yhteiskunnallista ja inhimillistä välttämättömyyttä vastaa niiden potentiaalisesti ristiriitainen suhde liberalismiin käsitykseen yksilönvapaudesta sekä poliittisista oikeuksista. 2) Sosiaaliset oikeudet ovat sekä periaatteessa että hyvinvointivaltion synnyn hetkellä 1940-luvun lopussa olleet yhteiskuntaa integroiva ja luokkarakenteen jakoja purkavia voimia. On tärkeä tiedostaa, että tämä kehitys

on mahdollistunut toisen maailmansodan jälkeisen kansallisen yhteenkuuluvuuden ja yhteiskunnallisen solidaarisuuden ansiosta. Tämän vuoksi sosiaaliset oikeudet olivat alttiita rauhantilan tuottamille yhteiskunnallisille muutoksille. 3) Vaikka Marshall tukikin keskustelullaan olemassa olevaa hyvinvointivaltiota, hän kutsui epäilyillään esiin keskustelua sosiaalisten oikeuksien luonteesta suhteessa liberaalin kansalaisuuden kokonaisuuteen. Marshallin käsitys kansalaisuudesta oli siis samaan aikaan staattinen ja jopa deterministinen, mutta myös prosessinomainen ja päämääriltään avoin.

Hyvinvointivaltioartikkeli (Kokkonen 2004) korostaa Marshall ajattelun antiutooppisia piirteitä. Merkkejä tästä oli jo olemassa *Citizenship*-luennossa (Marshall 1992 [1949]), mutta täyteen mittaansa Marshallin antiutooppinen asenne voimistui vasta 1960-luvulle tultaessa. Jossain määrin voidaan puhua jopa siitä, että Marshallin antiutooppisuus alkoi kääntyä pessimismiksi hyvinvointivaltion tulevaisuutta kohtaan. Kulminaatiopisteeksi tässä asennemuutoksessa nostan artikkelissa Marshallin vuonna 1961 pitämän *Welfare State and the Affluent Society* -luennon (Marshall 1963, 267-288). Luennossaan Marshall pelkisti hyvinvointia koskevan optimisminsa katkeamisen seuraavaan seitsemään päätelmään. 1) Inflaation eteneminen ja elintason nousu olivat suhteellisesti heikentäneet hyvinvointivaltion tarjoamia etuuksia, minkä vuoksi 2) harjoitettu politiikka oli saanut yhä enemmän hyvinvointivaltiota edeltäneen ajan köyhäinhuollon piirteitä. Tämän johdosta 3) hyvinvointivaltion tuloja uudelleen jakava merkitys oli vähentynyt ja 4) se oli menettänyt arvostusta kansalaisten silmissä. Lisäksi Marshall arvioi, että klassisen brittiläisen ohjenuorana alkujaan ollut 6-7) sosiaalipolitiikan universalismi alkoi rakoilla niin eläkepolitiikassa kuin palveluissakin ylempien yhteiskuntaluokkien hakeutuessa yksityisen vakuutusturvan sekä palveluiden piiriin. Kun myös hyvinvointivaltion 1940-luvun sotavuosilta perua oleva hallintojärjestelmä alkoi näyttää kansalaisten silmissä vanhanaikaiselta ja tehottomalta, arvioi Marshall hyvinvointivaltion kulta-ajan päättyneen 1960-luvulle tultaessa. (Kokkonen 2004, 274.)

Käsitteellistän artikkelissa (Kokkonen 2004) tätä murrosta hyödyntäen Reesen (1995) ajatusta Marshallin ajattelun jakautumisesta kahteen eri kauteen. Aikakaudella, josta Reese käyttää nimitystä *sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta versio I*, oli ominaista keskittyminen sosiaalisen kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion ideoihin sekä täytöntöönpanoon *Citizenship and Social Class* -luennon (Marshall 1992 [1949]) hengessä. *Sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta versio II* puolestaan ilmentää Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981) myöhemmän tuotannon painotuksia. Myöhemmässä tuotannossaan Marshall asetti enemmän painoa sosiaalisen kansalaisuuden kehitystä kohtaan tuntemilleen epäilyille, joista monet alkoivat yhteiskunnallisen muutoksen myötä realisoitua hyvinvointivaltion käytännöllisiksi ongelmiksi. Oleellinen piirre sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta II:ssa on myös se, että Marshall alkoi tulkita löysemmin sitoumuksiaan suhteessa *Citizenship and Social Class* -luennossa (Marshall 1992 [1949]) esitettyihin normatiivisiin käsityksiin sosiaalisten oikeuksien luonteesta, esimerkiksi sen statuksenomaisuudesta. Marshall alkoi 1970-luvulle tultaessa tarkastella sosiaalisia oikeuksia ehdottomien ja lakiin kirjoitettujen oikeuksien

sijaan palvelunkäyttäjien ja etuuksien saajien julkiseen valtaan kohdistamien ”legitiimien odotusten” näkökulmasta (Rees 1995, 352-353).

Yhdysviiva-artikkeli: T. H: Marshallin yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsite (Kokkonen 2006)

Väitöskirjani toisessa osajulkaisussa (Kokkonen 2006) analysoin Marshallin ajattelua hänen vuonna 1972 julkaistussa *Value Problems of Welfare Capitalism* -artikkelissa (Marshall 1981, 104-122) esitellyn yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteen kautta. Yhdysviivayhteiskunnallisuudella Marshall tarkoitti demokraattista-hyvinvointi-kapitalismia. Hän myös ajatteli, että 1970-luvun brittiläisen hyvinvointivaltion olemus vastasi tätä käsitteellistä hybridiä, sillä kansalaisuuden elementit olivat kietoutuneet toisiinsa hyvinvointivaltiollistumisen myötä. Erityisesti tämä koski hyvinvoinnin ja kapitalismin yhteyttä. Se oli ajoittain kehittynyt jopa asteelle, jossa näiden osajärjestelmien toimintaperiaatteet, Marshallin käsittein aksiaaliset periaatteet, sekoittuivat toisiinsa ja loivat instituutioita, joiden luonne ei ollut sen enempää puhtaasti hyvinvoinnin kuin kapitalisminkaan mukainen.

Yhdysviivayhteiskunnallisuus vastaa perusrakenteeltaan *Citizenship and Social Class* -luennossa (Marshall 1992 [1949]) esitettyä yksilölliset vapausoikeuden, poliittiset oikeudet ja sosiaaliset oikeudet sisältävää kansalaisuuden kolmijakoa. Samalla yhdysviivayhteiskunnallisuus oli kuitenkin empiirisyydessään selvästi poikkeava verrattuna Marshallin aikaisempiin tapoihin käsitteellistää modernia liberaalia yhteiskuntaa. Aatteisiin tai arvoihin kiinnittymisen sijaan yhdysviivayhteiskunnallisuuden ensimmäinen tavoite oli heijastaa 1970-luvun alun brittiläisen hyvinvointivaltion institutionaalista rakennetta ja luonnetta. Käsitevalinta antoi siis Marshallille mahdollisuuden *Citizenship*-luennon historiallisiin kaariin tukeutuvasta esseismistä poikkeavaan realismiin, erityisesti siihen miten hyvinvointi-instituutioiden suhde kapitalismiin on kehittymässä. Vaikka periaatteelliset konfliktit olivatkin osa myös yhdysviivayhteiskunnallisuuden toimintaa, sosiaalisia oikeuksia ei enää tarvinnut hahmottaa kategorisesti sosiaalisen ja taloudellisen välisen vastakkainasettelun kautta. Yhdysviivayhteiskunnallisuudessa aatteen tilalle oli astunut byrokraattisuus, professionaalisuus sekä muut hyvinvointi-instituutioiden toimintaperiaatteet. Yhdysviivayhteiskunnallisuuden yhteiskunta ei siten ollut enää aidosti sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta. Se oli vailla *Citizenship*-luennon maailmankuvan selkeyttä ja periaatteellisuutta. Yhdysviivayhteiskunnallisuudessa sosiaaliset oikeudet olivat maallistuneet hyvinvointi-instituutioiden tuotoksiksi, eivätkä ne enää kantaneet sitä tulevaisuuteen suuntautunutta poliittista eetosta ja optimismia, joka oli ollut 1940-luvun lopun brittiläiselle yhteiskunnalle ominaista. (Kokkonen 2006.)

Yhdysviivayhteiskunnallisuudessa Marshallin hyvinvointivaltion kehitystä kohtaan tuntemat epäilyt (Kokkonen 2004) ovat paljastuneet käytännössä todellisiksi ja Marshallin tapa käsitteellistää kansalaisuutta on saanut sävyn, joka sopii yhteen sen kanssa mitä Reese (1995, 352-353) tarkoittaa käsitteellään *Sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta versio II*. Viittaaan artikkelissa (Kokkonen 2006) siihen kuinka Marshall *Social Policy* -oppikirjassaan (1975 [1965], 205-207) korosti, että sosiaalisten oikeuksien institutionaalinen ja lakeihin perustuva olemassaolo ei vielä taannut niiden toteutumista kansalaisten elämässä. Tämä so-

siaalisten oikeuksien ehdollisuus ilmeni muun muassa siinä, että päästäkseen käsiksi sosiaalisiin oikeuksiinsa kansalaisen oli Marshallin (1975 [1965], 205–207) mukaan tunnistettava oma tilanteensa etuuksien näkökulmasta ja ymmärrettävä sosiaalipolitiikan säädökset tavalla, joka antoi hänelle edellytykset esittää asiansa oikeassa valossa. Toiseksi kansalaisen oli omattava sellainen elämänhallinta ja sosiaaliset suhteet, joiden avulla hän kykeni kääntämään saamansa sosiaaliturvan tai -palvelut todelliseksi hyvinvoinniksi. Yhdysviivayhteiskunnan kypsä ja ongelmiensa kanssa kamppaileva hyvinvointivaltio ei ollut siis enää lainkaan niin itsevarma oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja ihmisytyden puolustaja kuin hyvinvointivaltio oli ollut *Citizenship and Social Class* -luennon kirjoittamisen aikaan 1940-luvun lopulla.

Runsausartikkeli: Epätoivon perinteestä onnellisuuden tavoitteluun – taloudellinen ajattelu, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja elämäntavan muutos J. K. Galbraithin runsauden yhteiskunnassa (Kokkonen 2008)

Väitöskirjani kolmas osajulkaisu (Kokkonen 2008) tarkastelee kanadalais-yhdysvaltalaisen taloustieteilijän J. K. Galbraithin *The Affluent Society* -teoksessa (Galbraith 1958) esittelemää runsauden yhteiskunnan käsitettä. Analyysin kohteita ovat Galbraithin hahmotteleman runsauden yhteiskunnan käsitteellinen perusta sekä sen implikaatiot sosiaalipolitiikalle ja kansalaisuudelle. Galbraithin näkökulma eroaa Marshallista siinä, että se ammentaa taloustieteestä ja analysoi amerikkalaisen yhteiskunnan kehitystä. Yhdistävä linkki Marshallin ja Galbraithin välillä on pyrkimys tarkastella toisen maailmansodan jälkeisen yhteiskunnan kehitysmahdollisuuksia ja muutoksia näkökulmasta, joka pyrkii liudentamaan yhteiskunnallisten jakojen merkitystä sekä edistämään tasa-arvoa. Galbraithin ajattelu vaikutti Marshallin käsityksiin hyvinvointivaltiosta. Erityisen selvästi tämä yhteys on esillä ensimmäiselle osajulkaisulle (Kokkonen 2006) tärkeässä *Welfare State and the Affluent Society* -luennossa (Marshall 1963, 267–288).

Runsausartikkelin (Kokkonen 2008) alkuosassa esittelen Galbraithin (1958) *The Affluent Society* -teoksen taloustieteen historiasta nousevaa pääjuonta, joka muistuttaa laaja-alaisissa historiallisissa kaarissaan hieman Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luennon tarkastelutapaa. Siinä missä Marshallin lähtökohtana on liberaalin kansalaisuuden kehitys, Galbraith (1958) rakentaa runsauden yhteiskunnan käsitteensä Ricardon ja Malthusin klassisen taloustieteen kritiikille sekä oletukselle 1900-luvulla tapahtuneesta yhteiskunnan tuotantovoimien tehostumisesta. Ricardon ja Malthusin klassisessa taloustieteessä Galbraith kiinnitti huomionsa kolmeen ongelmaan, jotka kaikki liittyivät klassisen taloustieteen taipumukseen lisätä kansalaisten eriarvoisuutta. 1) Klassinen taloustiede oli moralistista ja korosti tarpeettoman ankarasti olemassaolon taistelun ja köyhyyden välttämättömyyttä yhteiskunnassa. Tällä perusteella Galbraith nimitti Ricardon ja Malthusin ajattelua ”epätoivon perinteeksi”. 2) Galbraith näki välttämättömäksi laajentaa klassisen taloustieteen näkökulmaa suuntaan, jossa se tarkastelisi myös kulttuuria ja arkipäiväisiä ajattelumalleja. Tällä alueella hänen maalinaan oli erityisesti ”epätoivon perinnettä” väljästi vastaava kulttuurinen ajattelutapa, ”tavanomainen viisaus”. Galbraithin mukaan ”tavanomainen viisaus” oli kohtuuttoman yksinkertaistava korostaes-

saan, että kaikissa tilanteissa on eletävä ”suu säkkiä myöden”, työntekoa ja budjetin tasapainoa korostaen ja pitäen huolta siitä, että ”sen ei pidä leipää syömän joka ei työtä tee”. Ankaruudessaan ja puritaanisuudessaan tavanomainen viisaus antoi tekosyyntä sortaa köyhiä ja huono-osaisia ihmisiä.

Lisäksi Galbraith (1958) kritisoi 3) klassisen taloustieteen ajattelun kyvyttömyyttä tarkastella itseään kriittisesti ja uudistua. Itsereflektiivisyyden puutteesta seurannut pessimismi olikin hänen mukaan klassisen taloustieteen julmin piirre, joka teki siitä eräänlaisen Darwinin evoluutioteorian yhteiskunnallistetun version. Galbraithin mukaan oli tärkeää tehdä ero 1700-luvun talouden ja 1900-luvun puolivälissä todeksi tulleen kasvunäkymiltään ja tuotantovoimiltaan lähes rajatoman talouden välillä. Teollisuustuotannon tehostuminen loi tosiasiallisia mahdollisuuksia koko väestön elinolojen parantamiselle, samalla kun kohonnut kulutuskäsky omai taipumuksen kiihdyttää taloudellista kasvua. Lisäksi mullistukset taloudessa muuttivat yksilön käyttäytymistä markkinoilla. Kun tuotteita oli teollisen tuotannon ansiosta markkinoilla yltäkylläisesti, alkoi niiden hinta määräytyä tavaran riittävyys sijaan tyylistä, ominaisuuksista ja haluttavuudesta käsin. Runsauden yhteiskunnan ero klassisen taloustieteen yhteiskuntaan huipentui siihen, että sen taloutta eivät määrittäneet määrälliset rajoitteet, vaan kyky tehdä tuotteista kiinnostavia ja kyky lisätä niiden kiinnostavuutta mainonnan keinoin.

Artikkelin (Kokkonen 2008) perusväite on, että Galbraithin (1958) runsauden yhteiskunta on Marshallin sosiaalisia oikeuksia korostavan kansalaisuusajattelun kannalta merkittävä käsite. Se tarjosi yhteiskunnan heikompiensa väestöä kohottamaan pyrkivän näköalan, josta myös Marshall keskustelee läpi tuotantonsa. Galbraithia voidaan pitää myös yhtenä yhdysvaltalaisen hyvinvointiyhteiskunnan oikeuttajista ja tulkeista samaan tapaan kuin Marshall oli *Citizenship and Social Class* -luennollaan (Marshall 1992 [1949]) vaikuttanut brittiläisen hyvinvointivaltion vakiintumiseen. Marshallin tapaan myös Galbraith oletti yhteiskunnan kehityksen lieventävän luokkaeroja ja vähentävän eriarvoisuutta. Galbraithin kuvaamassa kehityksessä tämä tapahtui ensinnäkin sillä tavoin, että ”epätoivon perinteestä” ja ”tavanomaisesta viisaudesta” irtautunut yhteiskunta ei leimannut köyhiä vaan tarjosi yritteliäille yksilöille mahdollisuuksia parantaa omaa elämäänsä. Toisekseen runsauden yhteiskunnan poliittinen ilmapiiri suosi koulujärjestelmän, sosiaaliturvan sekä julkisten palveluiden kehittämistä, mikä entisestään vähensi köyhyysongelman kohtalomaisuutta. Kolmanneksi runsauden yhteiskunnan taloudellisen dynamiikan tuottama elintason nousu paransi myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten elinoloja. Näiden kolmen tekijän yhteisvaikutuksen ansiosta Galbraith oli optimistinen sen suhteen, että taloudellisen ajattelun muuttuminen purkaisi myös köyhyyden kaikkein pinttyneimpiä muotoja kuten suurkaupunkien ghettojen sekä maaseudun heikosti kehittyneiden alueiden saarekeköyhyyttä.

Statusartikkeli: Compromising the Status of a Citizen – Social work as an Agent of Activation Policy in Finland (Kokkonen 2010)

Neljännessä osajulkaisussa (Kokkonen 2010) analysoin Marshallin näkökulmasta sitä, minkälaisia muutostendessejä Suomessa vuonna 2001 voimaan tullut laki kuntouttavasta työtoiminnasta on tuonut kansalaisuuteen. Artikkelin

ydin on Marshallin *Citizenship*-luennossa (Marshall 1992 [1949], 18) esittämä kansalaisuuden määritelmä, jossa hän korostaa yksilön aseman statuksenomaisuutta sekä tähän liittyvää ajatusta tasa-arvosta.

Marshallin (1992 [1949], 18) mukaan kansalaisuuden statuksenomaisuus ei ole itsestään selvä liberaalin kansalaisuuskäsityksen piirre. Liberaalin kansalaisuuskäsityksen vakiintuneet elementit, yksilölliset vapausoikeudet sekä poliittiset oikeudet, korostivat statuksenomaisuuden sijaan sopimuksellisuutta kansalaisia yhteenliittävänä siteenä. Yksilölliset vapausoikeudet ja poliittiset oikeudet tuottivat kansalaisuuden statuksenomaisuutta ainoastaan siinä mielessä, että niiden ansiosta feodaalisessa yhteiskunnassa vain pienelle eliitille kuuluneet kansalaisvapaudet levisivät yhä laajempien väestönosien ulottuville. Yksilölliset vapausoikeudet ja poliittiset oikeudet eivät myöskään ottaneet suoranaisesti kantaa yhteiskunnallisen tulonjaon kautta syntyvään eriarvoisuuteen. Siksi sosiaalisilla oikeuksilla on erityinen rooli tasa-arvon – ja siten myös kansalaisuuden statuksenomaisuuden – vaalimisessa. Köyhyyden ja tulonjaon kysymyksiin ulottuvan kansalaisuuden statuksenomaisuuden korostaminen on siis asia, joka asettaa sosiaaliset oikeudet erilaiseen asemaan liberaalin kansalaisuuden kahteen muuhun elementtiin nähden. Viimekädessä Marshallin käsitys kansalaisuuden statuksenomaisuudesta luonteesta kantaa sosiaalisten oikeuksien ihannetta siitä, ettei yksilön arvoa mitata yksin markkinoiden jälkeensä jättämän tulonjaon perusteella vaan että jokaisella yksilöllä olisi hallussaan riittävät resurssit elää ihmisarvoista ja yhteiskunnan normaliteettien mukaista elämää.

Artikkelissani (Kokkonen 2010) katson, että sosiaalisten oikeuksien toteutumista kuntouttavan työtoiminnan lain mukaisessa aktivoinnissa voidaan tarkastella kansalaisuuden statuksenomaisuuden ja sopimuksellisuuden kannalta. Käsitteellisesti ajatellen Suomessa toteutettu kuntouttavan työtoiminnan mukainen aktivointityö on ongelmallista, koska se siirtää kansalaisten sosiaalisia oikeuksia sopimuksellisuuden piiriin. Näin ollen kuntouttavan työtoiminnan toimenpiteet heikentävät suomalaisen sosiaalisen kansalaisuuden statuksenomaisuutta määrittäessään kansalaisen oikeuksia aktivointisopimusten perusteella. Kuntouttava työtoiminta asettaa tilannekohtaisia ehtoja asiakkaan sosiaalisten oikeuksien toteutumiseksi vetäen myös viimesijaisesta sosiaaliturvasta vastaavat ammattikunnat, ei vähiten sosiaalityön, mukaan tähän prosessiin. Tämä teoreettinen päätelmä on kuitenkin ristiriitainen empiirisen tutkimuksen tuloksiin nähden. Tehdyn empiirisen tutkimuksen perusteella voidaan arvioida, että laki kuntouttavasta työtoiminnasta on saanut suhteellisen myönteisen vastaanoton niin asiakkailta kuin aktivointityötä tekevilta työntekijöiltä. Sen voidaan ajatella jopa edistäneen sosiaalisia oikeuksia vaikka toiminnan tavoitteeksi asetettu yksilön työllistyminen vapaille työmarkkinoille onkin osoittautunut ongelmalliseksi ja liian kapeasti ymmärretyksi aktivointitoiminnan päämääräksi (Keskitalo 2007; Kotiranta 2008).

Osallisuusartikkeli: Active citizenship and participation as transformation of the Finnish welfare state (Käsikirjoitus 2016)

Osallisuusartikkeli (Kokkonen, Närhi & Matthies 2016) on syntynyt osana työskentelyäni PalkKO-tutkimushankkeessa. Artikkelini on itse kirjoittamani, mut-

ta se perustuu PaIKO-tutkimushankkeen jäsenten kanssa yhteistyössä analysoituun aineistoon sekä hankkeessa kehitettyyn teoreettiseen näkökulmaan. Artikkelissa analysoidaan suomalaisen hyvinvointivaltion kehitystä osallisuuskeskustelun kannalta (Johansson & Hvinden 2007; Evers & Guillemard 2013). Artikkelin aineistona ovat Suomen hallitusten ohjelmat kolmelta viimeisimmältä vaalikaudelta vuosilta 2003-2015. Aineistoa on analysoitu kvalitatiivisen sisälönanalyysin avulla kiinnittäen erityistä huomiota siihen, miten osallisuuspolitiikka muotoilee uudelleen eri asemassa olevien kansalaisten kansalaisoikeuksia ja -velvollisuuksia.

Väitämme osallisuusartikkelissa (Kokkonen, Närhi & Matthies 2016), että viimeisimpien hallituskausien aikana tapahtunut yhä määrätietoisempi politiikanteon kiertyminen osallisuuden teeman ympärille, on tuottanut Suomeen hyvinvointivaltion osallistavan käänteen. Tarkasteltaessa osallisuuspolitiikan kehitystä empiirisesti huomataan, että sen linja on ollut jatkuvasti konkretisoituva ja yhä selkeämmin rahassa mitattaviin politiikan tavoitteisiin keskittyvä. Vuonna 2003 aloittaneen Vanhasen ensimmäisen hallituksen aikana osallisuuspolitiikka keskittyi muun muassa hallinnon läpinäkyvyyteen ja demokraattisuuteen sekä vähemmistöjen asemaan ja ihmisoikeuksiin. Osallisuuspolitiikan keskeinen hanke oli tuolloin Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma (Valtioneuvosto 2003). Vuonna 2007 aloittaneen Vanhasen toisen hallituksen sekä 2011 aloittaneen Kataisen hallituksen aikana osallisuuspolitiikan tekeminen on vahvistunut erityisesti aktivointipolitiikassa. Työhön osallistumisesta on muodostunut aikaisempaakin selkeämpi osallisuuden – ja täyden kansalaisuuden – mita. Kataisen hallituksen aikana osallisuuspolitiikan vähitellen yhä voimakkaammin talouteen keskittyvää suuntautumista ovat voimistaneet lisäksi heikossa taloudellisessa tilanteessa tehdyt julkisen talouden menoleikkaukset sekä lisääntynyt työttömyys, joka tuonut suuremman joukon kansalaisia aktivointipolitiikan toimenpiteiden piiriin.

Teoreettisesti artikkelin (Kokkonen, Närhi & Matthies 2016) ankkurina on Marshallin (1992 [1949]) kansalaisuuden kolmijakoa muistuttava Johansson ja Hvindenin (2007) tekemä jako sosio-liberaalin, libertaarin sekä republikaanisen kansalaisuuden ideologioiden välillä. Kun kutakin näistä ulottuvuuksista analysoidaan kansalaisoikeuksien ja -velvollisuuksien näkökulmasta, huomataan että osallisuuspolitiikka on siirtämässä kansalaisuuden painopistettä pois pohjoismaiselle hyvinvointivaltiolle tyypillisestä oikeuksiin keskittyneestä sosiaaliliberaalista kansalaisuudesta. Se on siirtymässä kohti libertaaria sekä republikaanista tulkintaa kansalaisuudesta ja vieläpä painottaen kansalaisvelvollisuuksia suhteessa kansalaisoikeuksiin. Taulukko 2 selkeyttää kuvaa hyvinvointivaltion osallistavan käänteen tuottamasta kansalaisuuden muutoksesta. Osallisuusartikkelissa kutsumme tätä kehitystä samanaikaiseksi 1) kansalaisuuden supistumisen (kansalaisoikeuksien painoarvon vähentyminen kansalaisuudessa (siirtyminen kohti taulukon asemia 2, 4 ja 6) ja 2) kansalaisuuden laajentumiseksi (hyvinvointivaltiokansalaisuuden ulottuminen laajemmalle sosiaalisen kansalaisuuskäsityksen ulkopuolelle (siirtyminen kohti taulukon asemia 3, 4, 5, ja 6).

TAULUKKO 2. Hyvinvointivaltion osallistavan käänteen tuottamat kansalaisuuden muutostendenssit

		Liberaalin kansalaisuuden supistuminen	
		Kansalaisoikeudet (kansalaisuuden passiivinen ulottuvuus)	Kansalaisvelvollisuudet (kansalaisuuden aktiivinen ulottuvuus)
Liberaalin kansalaisuuden laajeneminen	Sosio-liberaali kansalaisuuden ideologia	1	2
	Libertaari kansalaisuuden ideologia	3	4
	Republikaaninen kansalaisuuden ideologia	5	6

Osallisuusartikkeli (Kokkonen, Närhi & Matthies 2016) päättyy siihen, että hyvinvointivaltion osallistavan käänteen myötä sosiaalinen kansalaisuus Suomessa on menettänyt aikaisempia universalistiseen ja institutionalistiseen sosiaalipolitiikkakäsitykseen viittavia piirteitä. Erityisen huolestuttavaa kehityksessä on ollut, että sen myötä suomalaisen sosiaalipolitiikan suhde tasa-arvon tavoitteeseen on höltynyt. Tämä sosiaalisen kansalaisuuden kehityssuunta johtuu pääosin siitä, että kansalaisoikeuksia on heikennetty suhteessa kansalaisvelvollisuuksiin erityisesti niillä sosiaalipolitiikan alueilla, jotka ovat keskeisimpiä jo ennestään heikoimmassa asemassa olevalle väestölle. Erityisesti tämä kritiikki kohdistuu jatkuvasti tehostettuun ja yhä yksilö- ja toimenpidekeskeisemmäksi muuttuneeseen aktivointipolitiikkaan. Jopa Kataisen hallituksen toimeenpanemassa nuorisotakuussa on tämäntyyppisiä piirteitä, sillä arvioinneissa sen on havaittu tuottavan parhaiten tulosta jo ennestään hyvinvoivien nuorten keskuudessa. Sen sijaan syrjäytymisvaarassa oleville huono-osaisille nuorille nuorisotakuu on näyttänyt julkisen vallan tehostuneina aktivointitoimenpiteinä.

5.2 Osajulkaisut tutkimuksen näkökulman syventäjänä

Kiinnostukseni kohteena on Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) sosiaalisia oikeuksia liberalismissa painottavan kansalaisuuskäsityksen antamat suuntaviivat hyvinvointivaltion kehitykselle. Tutkimuksen asetelma perustuu kahteen oletukseen. Ensinnäkin katson, että sosiaaliset oikeudet ovat keskeinen hyvinvointivaltion kehitysmahdollisuuksia ohjaava voima, jonka

ymmärtämisessä Marshall on keskeinen klassikko. Marshallin ajattelua ei kuitenkaan tule mielestäni ottaa vastaan oppihistoriallisesti teoriana sosiaalisesta kansalaisuudesta, vaan puheenvuoroina, jotka on esitetty osana keskustelua hyvinvointivaltion tilanteesta toisen maailmansodan jälkeisessä Britanniassa. Toiseksi tartun tutkimuksessani siihen, että sosiaalisten oikeuksien korostamisen ohella Marshallin ajattelun keskeinen ominaisuus on sen moniselitteisyys, ambivalenssi sekä politiikan näkeminen valintojen sekä vaihtoehtojen näkökulmasta. Tutkimukseni argumentaatio on siis samalla tavalla jännitteistä kuin sen taustalla oleva yhteiskunnallisen muutoksen kenttäkin. Tutkimuksessani elää rinnan käsitys sosiaalisten oikeuksien mullistavasta vaikutuksesta liberaalismin kehitykselle sekä epäilykseni tämän kehityskulun jatkumisesta, sisäisistä ongelmista ja lopputuloksesta.

Taulukko 3 tiivistää osajulkaisuiden keskeiset piirteet sekä sen, miten ne asettuvat osaksi hyvinvointivaltion muutosta ja Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) sosiaalisia oikeuksia koskevan ajattelun muuttumista.

TAULUKKO 3. Tutkimuksen osajulkaisuiden keskeiset tulokset ja relevanssi tutkimuskysymysten kannalta

Osajulkaisu	Keskeinen tutkimustulos	Suhde hyvinvointivaltion muutokseen
Hyvinvointivaltio-artikkeli	Marshallin ambivalentti suhde sosiaalisen kansalaisuuden mahdollisuuksia kohtaan (antiutooppisuus)	T. H. Marshallin <i>Citizenship</i> -luennossa esittämän sosiaalisen kansalaisuuskäsityksen analyysi, siihen sisältyvät utopiat ja epäilykset
Yhdysviiva-artikkeli	Marshallin pyrkimys kohti realistisempaa ja vähemmän ideologista hyvinvointivaltion analyysiä	Hyvinvointivaltio-optimismin hiipuminen Britanniassa sekä hyvinvointivaltion organisatorinen monimutkaistuminen
Runsausartikkeli	Taloudellisen kasvupyrimyksen keskeisyys osana toisen maailmansodan jälkeistä sosiaalista kehitystä	Taloudellinen kasvu oli hyvinvointivaltioiden keskeinen kehitystendenssi, se tuki hyvinvointivaltiolistumista mutta rapautti sen kulttuurista perustaa
Statusartikkeli	Sosiaalisen kansalaisuuden statuksenomaisuuden suhde aikamme aktivoivaan sosiaalipolitiikkaan	Sosiaalisen kansalaisuuden kehityksen joustavuus ja sen kehityksen ristiriidat
Osallisuusartikkeli	Vuosituhatvuoden vaihteen jälkeisen osallisuuspolitiikan vaikutukset sosiaaliselle kansalaisuudelle, kansalaisoikeuksien ja -velvollisuuksien kannalta	Hyvinvointivaltion osallistava käänne on jatkoa Marshallin kuvaamalle kansalaisuuden evoluutiolle eli sosiaalisen kansalaisuuden uudelleenmäärittelylle

Metodisesti osajulkaisuiden keskeiset tutkimukset ja niiden suhde hyvinvointivaltion muutokseen vastaavat Koselleckin (2004) ajattelun keskeistä jännitettä nykyhetken kokemushorisontin ja tulevaisuuteen suuntautuvan odotushorisontin välillä. Hyvinvointivaltioartikkelin (Kokkonen 2004) kokemushorisontti oli

päällisin puolin itsevarma toisesta maailmansodasta voittajana selvinnyt Britannia. Sen odotushorisonttia himmensivät lähinnä vain Marshallin omat epäilykset sosiaalisten oikeuksien laajenemisen rajoista sekä niiden tasapainosta suhteessa liberaalin kansalaisuuden kokonaisuuteen. Yhdysviiva-artikkelin (Kokkonen 2006) sosiaalista kansalaisuutta koskevat epäilykset olivat jo osoittautuneet pitkälti tosiksi. Sosiaalisen kansalaisuuden kehitys oli menettänyt utooppisuutensa ja sen tilalla olivat kultakautensa loppua eläneen brittiläisen hyvinvointivaltion ongelmat. Näissä oloissa Marshall pyrki yhtäällä suhteuttamaan sosiaalisen kansalaisuuden tulevaisuuden odotushorisonttia vallitseviin realiteetteihin sekä toisaalla puolustamaan sosiaalisen kansalaisuuskäsityksensä ydintä, erityisesti kaikkein äärimmäisimmän köyhyyden torjuntaa. Runsaus-artikkeli (Kokkonen 2008) ei käsittele välittömästi Marshallia eikä myöskään Britannian tilannetta. Sen relevanssi tälle tarkastelulle perustuu Galbraithin (1958) talouskasvua korostaneiden ajatusten merkittävyyteen eurooppalaisille hyvinvointivaltioille. Galbraithin tulkinta taloudellisen kasvupyrkimyksen keskeisyydestä vastasi myös kokemusta 1950-1960-lukujen eurooppalaisen hyvinvointivaltion tilanteesta. Taloudellisen kasvupyrkimyksen avaamat näköalat olivat myös keskeisiä eurooppalaisille hyvinvointivaltiolle. Ne avasivat tulevaisuuden odotushorisontin, joka yhtäällä rapautti sodan jälkeen muotoutuneen hyvinvointivaltion perustaa. Mutta toisaalta tämä kasvupyrkimys alkoi luoda visiota uudenlaisesta kasvavan tuotannon ja yksityisen kulutuksen varaan rakentuneesta runsaudenyhteiskunnasta.

Tutkimuksen kaksi viimeistä osajulkaisua poikkeavat aikaisemmista osajulkaisuista siten, että niiden aiheena on hyvinvointivaltioiden nykytilanne. Statusartikkelin (Kokkonen 2010) lähtökohta kuitenkin tiukasti Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luennossa. Marshallin ajatus sosiaalisen kansalaisuuden statuksenomaisuudesta vs. varhaisemman liberalismiin kansalaisuuden sopimuksellisuudesta asettaa nykyaikaisen hyvinvointivaltion ristiriitaiseen tilanteeseen. Hyvinvointivaltion kehityksen odotushorisontti saa näin ollen sävyn, jossa käytännössä lupaavilta ja mielekkäiltä vaikuttavat sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön kehittämisen linjaukset – palveluiden käyttäjien kanssa laaditut sopimukset – voivat näyttäytyä myös sosiaalisten oikeuksien heikentämisen merkityksessä.

Hieman vastaavankaltainen ristiriita on käsillä myös osallisuusartikkelissa (Kokkonen, Närhi & Matthies 2016). Osallisuuden edistäminen on sinänsä liberaalin kansalaisuuden keskeinen tavoite, joka oli ensisijainen myös hyvinvointivaltion varhaisessa kehityksessä. Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship*-luennon lisäksi tämä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka toisen maailmansodan jälkeisessä Britanniassa pyrittiin *Beveridge*-raportin (Beveridge 1969) viitoittamalla tavalla karsimaan joutilaisuutta ja muita väestön aktiivisuutta ja työteliäisyyttä verotaneita sosiaalisia ongelmia. Nykyaikaisen hyvinvointivaltiosta osallisuusyhteiskunnaksi muuttuvan yhteiskunnan odotushorisontissa osallisuuspolitiikka vaikuttaa kuitenkin poliittiselta linjaukselta, johon sosiaalisen kansalaisuuden näkökulmasta on pakko suhtautua ambivalentisti. Osallisuuspolitiikka määrittelee hyvinvointivaltiota tavalla, joka usein kääntyy lisäämään huono-osaisen

väestön velvollisuuksia sen sijaan, että vahvistaisi heidän oikeuksiaan. Tämä muutos kansalaisuuteen liittyvien oikeuksien ja velvollisuuksien tasapainossa heikentää hyvinvointivaltion sidosta tasa-arvoon. Se myös siirtää kansalaisuuden painopistettä sosiaalisten oikeuksien alueelta kohti yksilöllisiä vapausoikeuksia ja poliittisia oikeuksia.

6 SOSIAALISEN KANSALAIUUUDEN RAJOJA KOETTELEMASSA

Olen edellisessä luvussa esitellyt alustavia johtopäätöksiä siitä, millaisen näköalan tutkimukseni osajulkaisut (Kokkonen 2004; 2006; 2008; 2010 & Kokkonen, Närhi & Matthies 2016) avaavat Marshallin ajatteluun sekä Marshallin herättämään keskusteluun sosiaalisesta kansalaisuudesta. Tutkimissani teksteissä valitsee aikalaiskokemuksen sekä tulevaisuushorisontin välinen jännite (Koselleck 1979; 2004). Sosiaalisen kansalaisuuden käytännöllinen sisältö viittaa kulloiseenkin yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Tämän rinnalla sosiaalinen kansalaisuus näyttäytyy kuitenkin myös muutoksessa olevana ja rajoiltaan väljänä hyvinvointivaltion kehitystä eteenpäin ajavana ongelma- ja tehtävälistana. Tiivistetysti: hyvinvointivaltion tulevaisuuden agendat määrittyvät paljolti sosiaalisen kansalaisuuden näkökulmasta. Marshallin (1992, 18) *Citizenship and Social Class* -luennossa esittämä toteamus siitä, että jokainen aika ja yhteiskunta luo oman ihanteensa kansalaisuudesta, vaikuttaa tässä valossa realistisemmalta sosiaalisen kansalaisuuden määreeltä kuin mikään yksittäin universaalisti päteväksi julistettu teesi kansalaisuudesta.

Yhteiskunnan jatkuva muutos ja kansalaisuuden prosessinomaisuus näyttävät nakertaneen myös monia Marshallin sosiaalista kansalaisuuskäsitystä koskevia kritiikkejä. Kansalaisuutta koskeva keskustelu on aikaan sidottua kuten on myös sen kritiikki. Esimerkiksi Esping-Andersenin (1991) *The Three Worlds of Welfare Capitalism* -teoksessa Marshallin sosiaalisesta kansalaisuuskäsityksestä esitetty kritiikki on mielestäni samankaltaista aikaan sidottua hyvinvointivaltiota koskevaa keskustelua kuin oli Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luentokin. Esping-Andersenin (1991) ajatus tasoltaan suhteellisen korkean sosiaaliturvan tarjoamasta kansalaisaseman dekommodifikaatiosta eli riippumattomuudesta markkinoista oli ymmärrettävän houkutteleva siinä 1980-90-lukujen taitteen kontekstissa, jossa brittiläinen hyvinvointivaltio oli jo ohittanut kultakautensa ja joutunut jatkuvien menoleikkausten kohteeksi (Wilding 1995). Samaan aikaan Esping-Andersenin ensisijaisen kiinnostuksen kohteen eli skandinaavisen hyvinvointivaltion, ja aivan erityisesti Ruotsin, tilanne näytti vielä suhteellisen hyvältä. Tällä hetkellä hyvinvointivaltion maisema on

kuitenkin perin erilainen. Esping-Andersenin käsitys skandinaavisesta hyvinvointivaltiosta on käytännöllisen sosiaalipolitiikan mielessä vanhentunut siinä missä Marshallin 1940-luvun lopun ajatukset sosiaalisesta kansalaisuudesta. Reaalisen hyvinvointivaltiokeskustelun sijaan näiden konseptien nykyinen merkitys kulminoituukin enemmän sosiaalisen kansalaisuuden yleiseen tuntemiseen. Kuten olen tuonut esille, Marshallin ajattelussa tärkeintä saattaa olla se, että hän tarkasteli hyvinvointivaltiota osana liberalismia. Vastaavasti Esping Andersen (1991) kehitti hyvinvointivaltioita vertailevaa tutkimusta. Hän toi dekommodifikaation käsitteen osaksi sosiaalipoliittisen keskustelun valtavirtaa antaen näin muun muassa feministiselle tutkimukselle mahdollisuuden tematisoida sosiaaliset oikeudet *exit out of work* -oikeuksiksi, jotka ovat julkisen elämän lisäksi sidoksissa perheen ja hoivan yksityiseen elämänpiiriin (Anttonen 1997, 160-164).

Arvioitaessa Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) ajattelun merkitystä sosiaalista kansalaisuutta ja hyvinvointivaltiota koskevalle keskustelulle, kiinnittyy huomio myös siihen, että joustavuuden ja muutoksen korostamisen vastapainoksi hän oli joissain suhteissa hämmästyttävän jääräpäinen. Marshall piti läpi tuotantonsa kiinni muutamista hieman epätavallisista kannoista, joista tutkimukseni kannalta ehkä tärkein on jo *Citizenship*-luennossa (Marshall 1992 [1949]) esillä ollut pyrkimys korostaa kansalaisuuden elementtien autonomisuutta. Marshall korosti, että perustasolla liberaalin kansalaisuuden elementeillä oli perustaltaan sama tavoite – edistää vapautta ja yhteiskunnallista tasa-arvoa. Liberaalin kansalaisuuden elementtien tiet erkanivat kuitenkin jo varhain siten, että kehittyneessä liberalismissa ne ”olivat tuskin puheväleissä keskenään” (emt., 9-10). Lisäksi kansalaisuuden elementtien keskinäisestä työnjaosta oli syytä pitää kiinni silloinkin, kun yhteiskunnallinen kehitys pyrki johdattamaan yhteiskuntaa kohti kansalaisuuden elementtien fuusioitumista. Näin esimerkiksi yhdysviivayhteiskunnallisuuden tapauksessa oli käymässä (Marshall 1981, 104-122).

Suomalaisesta näkökulmasta on kenties erikoista myös se, miten Marshall (1992 [1949], 27-34) *Citizenship and Social Class* -luennostaan aina viimeisimpiin teksteihinsä saakka korosti sitä, ettei työmarkkinoilla tapahtuva kollektiivinen sopiminen ollut osa sosiaalista kansalaisuutta. Vaikka kollektiivisella sopimisella on sosiaalinen ulottuvuutensa, se on Marshallin mukaan pohjimmiltaan markkinoiden toimintaa, jossa pyritään sopimaan käypä hinta työntekijän työpanokselle. Sosiaalisten oikeuksien tavoitteena on puolestaan turvata kansalaisen mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään, olipa hän menestynyt markkinoilla tapahtuvassa työnjaossa kuinka huonosti tahansa. Tämä ihmisarvon turvaaminen voi tapahtua tulonsiirtojen kautta, joka Marshallille tarkoitti brittiläisen hyvinvointivaltion tasasuuria ja universaaleja etuuksia. Vielä tulonsiirtojakin perustavampi sosiaalisen kansalaisuuden alue Marshallille oli koulutus ja palvelujärjestelmä. Marshall uskoi, että koulutuksen ja palveluiden piirissä syntyvät yhteiset kokemukset liittävät yhteen eri yhteiskuntaluokat huolimatta heidän taustojensa eroista. Koulutus ja palvelut luovat hänen mukaansa aitoa mahdollisuuksien tasa-arvoa. Tämän ansiosta sosiaalisia oikeuksia painottava liberaali

kansalaisuus pystyy kehityksensä myötä voittamaan kapitalistisen talouden tuottaman yhteiskuntaluokkien vastakkaisuuden.

Yksityisten vapausoikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien keskinäisen eron lisäksi Marshall korosti myös poliittisten oikeuksien erityisluonnetta. Marshall ilmeisesti näki yksilölliset vapausoikeudet ja poliittiset oikeudet tietyllä tavalla perustavammiksi liberaalin kansalaisuuden elementeiksi kuin sosiaaliset oikeudet. Äärimmäisenä esimerkkinä tästä ovat *The Right to Welfare and Other Essays* -teoksen (Marshall 1981) jälkisanat vuoden 1969 *Reflections on Power* -luentoon (emt., 137-152). Tässä luennossa Marshall puolusti demokratiaa ja kritisoi totalitarismia vedoten Neuvostoliiton Tšekkoslovakiaan tekemään hyökkäykseen. Argumentaatiossaan hän palaa demokratian periaatteiden puutteelliseen toteutumiseen niin Euroopassa, esimerkiksi Espanjassa ja Portugalissa, kuin muissakin maanosissa, ja huomauttaa demokratiaa kohtaan tunnetun kunnioituksen olevan puutteellista myös Britanniassa. Tästä hän nostaa esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen lakot ja protestit juuri valitun Margaret Thacherin johtaman konservatiivihallituksen hyvinvointivaltiota purkavaa politiikkaa vastaan. Marshallin mukaan oli erikoista, miten voimakkaasti ammattiyhdistys hyökkäsi juuri äskettäin selvällä äänen enemmistöllä vaalit voittanutta hallitusta vastaan. Hänen mielestään ammattiyhdistyksen olisi kaikesta huolimatta pitänyt kunnioittaa vapaissa vaaleissa valittua hallitusta, joka tuolloin pyrki laittamaan vaaliohjelmansa täytäntöön. Ammattiyhdistyksen kritiikki vasta työnsä aloittanutta hallitusta vastaan synnytti vaikutelman, että ammattiyhdistysjohtajat mielsivät jäsenistöltään toimilleen saaman oikeutuksen verrannolliseksi pääministerin ja hallituksen parlamenttivaalien kautta saamaan poliittiseen mandaattiin (emt., 154-156).

6.1 Kansalaisuus muuttuvassa maailmassa

Oppihistoriallisesti Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992) kansalaisuutta koskeva keskustelu vaikuttaa monessa suhteessa vanhentuneelta, sillä sen yhteiskunnallinen kuin poliittinenkin konteksti on jo häipynyt historian hämärään. Keskeisenä Marshall-tutkijana pidetty Bryan S. Turner (2001) on tiivistänyt toisen maailmansodan jälkeisen ajan yhteiskunnalliset muutokset teoksiksi Marshallin sosiaalisen kansalaisuuskäsityksen eroosiosta. Turnerin mukaan Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luennossa 1940-luvun lopulla julkilausuttu käsitys sosiaalisesta kansalaisuudesta perustui paitsi tuon ajan nopealle talouskasvulle ja täystyöllisyydelle myös sotaa edeltäneeltä ajalta peräisin olevalle perhe-elämää, seksuaalisuutta sekä miehen ja naisen roolia määritelleelle yhtenäiskulttuurille. Toisen maailmansodan jälkeen muotoutunut sosiaalista kansalaisuutta perusteli tuon ajan kansallisvaltioiden asema sekä Britannian tapauksessa aivan erityisesti kylmän sodan aikainen vastakkainasettelu. Tässä kontekstissa hyvinvointivaltion kehittäminen konkretisoi länsimaisen vaihtoehdon sosialistiselle elämäntavalle. Turnerin mukaan edellä mainitun sosiaalisen kansalaisuuden perustan 1970-luvulta alkaen tapahtunut

murentuminen on pakottanut kansalaisuuskeskustelun etsimään uusia sosiaalisia perustoja. Turner ei analyysissään kuitenkaan kuuluta sosiaalisen kansalaisuuden arvoista luopumista vaan niiden lujittamista ja ulottamista kansallisvaltioista riippumattomalle tasolle. Hänen mukaansa keskeisimpiä kansalaisuuden kehityssuuntia ovat ihmisoikeuksien, kulttuuristen oikeuksien vähemmistöjä koskevien oikeuksien ja ekologisten oikeuksien kaltaiset alueet, jotka olivat jääneet katveeseen kansalaisuuden aikaisemmassa kansallisvaltioiden rajojen määrittämässä kehityksessä (Turner 2001, 203-207).

Turnerin (2001) Marshall-kritiikki voidaan ymmärtää pyrkimykseksi koota yhteen ajallemme ominaisia liberaalin kansalaisuuden kannalta tärkeitä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Turner ei kuitenkaan käy tätä keskustelua yksin eikä hän ole edes sen aloittaja. Keskeiseksi tekstiksi Marshallin jälkeisen kansalaisuuskeskustelun kannalta nostetaan usein Will Kymlickan ja Wayne Normanin (1994) *Return of the Citizen* -artikkeli. Kymlicka ja Norman motivoivat artikkelinsa väitteellä, että 1970-80-lukujen hyvinvointivaltiokritiikki, erityisesti Englannin ja Yhdysvaltain uusoiikeistolainen thatcherismi ja reaganismi, on tuottanut tarpeen arvioida uudelleen kansalaisen asemaa, oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskunnassa ja että vanhentuneisuudestaan huolimatta Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luento on yhäkin avainteksti tähän problematiikkaan. Kymlicka ja Norman korostavat myös, että hyvinvointivaltion vastaiseksi mielletyn uusoiikeiston kritiikin kohteena ei ole ainoastaan valtion rooli yhteiskunnassa. Uusoiikeisto pyrkii myös määrittämään uudelleen sosiaalisia oikeuksia korostavan käsityksen liberaalista kansalaisuudesta ja kaventamaan sitä. Tärkeässä asemassa on tällöin hyökätä niitä hyvinvointivaltion epäonnistumisia vastaan, jotka koskevat ennen muuta kansalaisuutta. Paraatiesimerkki tästä on väite siitä, että hyvinvointivaltio passivoi kansalaisia ja on siten epäonnistunut itse itselleen asettamassa tavoitteessa edistää kansalaisten aktiivisuutta, toimintakykyä ja laajentuneiden oikeuksien vastapainona olevaa velvollisuudentuntoa (vrt. Hirschman 1991). Toinen kohta, jossa Kymlicka ja Norman (1994) korostavat uusoiikeiston pyrkimystä pureutua erityisesti kansalaisuuden problematiikkaan, on väite yhteiskunnallisen integraation heikkeneemisestä sekä lisääntyvästä syrjäytymisestä. Tämä väite osuu jälleen hyvinvointivaltion arkaan paikkaan, sillä olihan sosiaalisten oikeuksien alkuperäinen perustelu nimenomaan siinä, että näin voidaan lujittaa yhteiskunnallista integraatiota ja vahvistaa myös kaikkein huonoimmassa asemassa olevien kansalaisten osallisuutta.

Etsiessään suuntaa kansalaisuuden tulevaisuudelle Kymlickan ja Normanin (1992) *Return of the Citizen* -artikkeli hyökkää paitsi thatcherismin ja reaganismin lippujen alle järjestäytyneitä uusoiikeistoa vastaan, myös paikallisyhteisöiden ja niihin kytkeytyneen velvollisuudentunnon tärkeyden puolesta puhunutta ja julkisen elämän köyhtymisestä huolta kantanutta kommunitarismia vastaan (emt., 359-369). Kymlicka ja Norman (emt., 369-377) muotoilevat Marshallin (1992 [1949], 18) klassista kansalaisuuden määritelmää hieman uuteen muotoon painottamalla, että kansalaisuus ei ole vain Marshallin korostamaa statusta ja jäsenyyttä yhteiskunnassa vaan myös oikeutta identiteettiin. Heidän

muutoksensa Marshallin alkuperäisajatukseen ei ole suuri, ja se oikeastaan sisältyy Marshallin klassikkoluentoon latentisti, korostihan hän luennossaan jokaisen kansalaisen oikeutta paitsi ihmisarvoiseen elämään, myös yhteiskunnassa vallitsevasta kulttuurista nauttimiseen. 1990-luvun jo monikulttuuriseksi muuttuneen yhteiskunnan kontekstissa kansalaisuuden näkeminen oikeutena identiteettiin saa kuitenkin täysin erilaisen merkityksen kuin se sai 1940-luvun lopun Britanniassa. Siinä missä oikeus identiteettiin kristallisoitui Marshallille – tosin vain metaforana – työmiehellekin suoduksi oikeudeksi elää herrasmiehen kaltaista elämää (Marshall 1992 [1949], 6-7), Kymlicka ja Norman näkivät sen oikeutena erilaisuuteen sekä erilaisten vähemmistöjen täysimääräisenä hyväksymisenä kansalaisiksi. Kärjistäen voidaan siis sanoa, että siinä missä Marshallin sosiaaliliberalismissa oli viktoriaanisen kulttuurin sivumaku, suuntautuivat Kymlicka ja Norman täysillä kohti myöhäismodernia aikaa ja ”erojen politiikkaa”.

Marshallin jälkeisen kansalaisuuskeskustelun toinen piirre on pyrkimys laajentaa kansalaisuuden käsitettä yksilöllisten vapausoikeuksien, poliittisten oikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien ulkopuolelle (vrt. Marshall 1992 [1949]). Isin ja Turner (2007) tulkitsevat, että tämä edustaa muutosta kansalaisuuden kehityksessä. Kansalaisuuden alue ei enää kulminoidu yksinomaan tulonjaon ja aineellisten resurssien kysymyksiin vaan niiden rinnalle on noussut identiteetin tunnustamisen problematiikka. Tulkinta on samansuuntainen kuin Kymlickan ja Normanin (1994) tulkita kansalaisuuden muutostarpeesta. Isin ja Turner (2007) alleviivaavat kuitenkin erityisen selvästi niitä muutoksia, joita ihmisoikeuksien vahvempi huomioiminen tuottaa kansalaisuuden teoriassa. Heidän mukaansa ihmisoikeuksissa on oleellista esimerkiksi se, että ne eivät kytkeydy velvollisuuksiin eikä niiden nauttiminen edellytä yksilöltä mitään aikaisempaa panosta yhteiskunnan hyväksi. Ihmisoikeuksien näkökulma yksilön ja yhteiskunnan väliseen siteeseen on siis radikaalisti erilainen kuin kansalaisuuden konventionaaliosuudella, jossa yksilön oikeudet saivat viimekätisen perustelunsa syntyperään sekä usein myös työmarkkinoille osallistumisen kautta. Ihmisoikeudet ovat siten luovuttamattomampia kuin kansalaisoikeudet. Ihmisoikeuksiin ei liity kansalaisoikeuksille ominaista ehtoa – kysymystä siitä onko ihmisellä yhteisöön kuulumiseen kautta ”oikeus nauttia oikeuksista” (emt, 12-13). (Ks. myös Turner 1993.)

Ihmisoikeuksien korostaminen johtaa myös vaatimuksiin kansalaisoikeuksien laajentamisesta. Idealistisesti voidaan ajatella, että yksilölliset vapausoikeudet, poliittiset oikeudet ja sosiaaliset oikeudet turvaavat ihmisoikeuksien toteutumisen kansallisvaltiossa. Käytännössä kuitenkin jo pelkästään erilaisuuden täysi hyväksyminen (Kymlicka & Norman 1992; Isin & Turner 2007) johtaa vaatimuksen kansalaisuuden laajentamisesta esimerkiksi seksuaalisten oikeuksien tai etnisten vähemmistöjen ryhmäoikeuksien alueelle. Ihmisoikeuksien näkökulma eroaa kansalaisuuden konventionaaliosuudesta myös siinä, että se on luonteeltaan kosmopoliittinen, ei kansallisvaltioon rajautuva. Tähän liittyen Isin ja Turner (2007, 13-15) korostavat, että ihmisoikeuksiin kytkeytyy ajatus yksilöiden maailmanlaajuisesta vapaasta liikkuvuudesta. Idealistisesti

ajateltuna ihmisoikeuksien toteutuminen laajentaisi yksilön toiminnan sfääriä vastaavalla tavalla kansallisvaltioiden ulkopuolelle kuin globalisoituminen on irrottanut kansainväliset suuryritykset ja rahan liikkumisen kansallisvaltioista. Vastaavasti nämä ihmisoikeuksien hieman yksilöllisiä vapausoikeuksia muistuttavat piirteet edellyttävät hallinnon ja poliittisen demokratian ulottamista kansallisvaltiota laajemmalle. Vaikuttaisikin siltä, että ihmisoikeuksien täysi toteuttaminen edellyttää yhtäällä kansalaisuuden sisällön tarkastelemista kansallisvaltion puitteissa ja toisaalta demokratian laajentamista kansallisvaltioiden ulkopuolelle, globaalille tai kosmopoliittiselle tasolle.

Hyvinvointivaltiokeskusteluissa tämä kansalaisuuden muutos on tullut näyttävimmän esille ensin Anthony Giddensin (1991; 1994; 1998) myöhäismodernia yhteiskunnallista tilannetta ja elämänpolitiikkaa käsittelevissä kirjoituksissa ja sittemmin Ulrich Beckin (2005; 2006) visiossa kosmopoliittisesta valtiosta. Giddensin käsitys myöhäismodernista yhteiskunnallisesta tilanteesta ja elämänpolitiikasta pohjautuu vahvasti Marshallin kritiikille. Giddensin (1994, 51-77) mukaan Marshall on ollut yksi keskeinen hahmo luotaessa toisen maailmansodan jälkeistä hyvinvointivaltiota. Marshallin käsitys sosiaalisten oikeuksien suhteesta liberalismiin yksityisiin vapausoikeuksiin sekä poliittisiin oikeuksiin oli tärkeä hyvinvointivaltion oikeuttamisessa. Giddensin mukaan Marshall vaikutti siihen, että käsitys hyvinvointivaltiosta etäännytti marxismista sekä äärimmäisen vasemmiston ajattelusta ja vakiintui tarkoittamaan kohtuullista kompromissia sosiaalisten näkökohtien ja markkinoiden vapauden välillä (emt., 69-72). Lisäksi Giddens korosti Marshallin ajattelun merkittävyyttä siinä, millaisiksi hyvinvointivaltioon liitetyt käsitykset mm. demokratiasta, tulonjaosta, köyhyydestä, sukupuolesta sekä kansalaisuuden aktiivisuudesta ja passiivisuudesta muodostuivat (emt., 73-77). Marshallin keskeisen aseman vuoksi Giddens myös langetti hänen päälleen raskaan vastuun hyvinvointivaltion kohtaamista ongelmista. Paljolti saamaan tapaan kuin Turner (2001) esitti Marshallin kansalaisuuskäsityksen eroosiosta, Giddens (1994) väittää hyvinvointivaltion muodostuneen epätarkoituksenmukaiseksi ja muuttuneen sosiaalisen todellisuuden realiteetteja huonosti vastaavaksi instituutioksi. Hyvinvointivaltion ongelmallisuus ilmenee Giddensin mukaan paitsi taloudellisen perustan rakoullisessa ja täystyöllisyydelle perustuneen elämänmallin vähittäisenä katoamisena myös siinä, ettei toisen maailmansodan jälkeinen hyvinvointivaltio vastaa vuosituhannen vaihteen käsityksiä yksilöllisyydestä ja demokratiasta.

Tulevaisuudenvisiona Giddens (1991, 209-231) rakentaa ajatukselle emansipatorisen politiikan ja elämänpolitiikan käsitteiden erottelulle. Emansipatorisella politiikalla hän tarkoittaa sosiaalisten oikeuksien nousuun kytkeytyntä sosiaalipolitiikkaa, jonka tavoitteena on ollut vapauttaa yksilö riiston, kurjuuden ja kohtuuttoman eriarvoisuuden puristuksesta ja tarjota hänelle mahdollisuus itsensä toteuttamiseen. Marshallin (1992 [1949], 5-7) *Citizenship*-luennon alkuosassa esitetty huoli työväestön elinolojen inhimillisyydestä, elämän sivilisoitumisesta sekä kaikkien kansalaisten mahdollisuudesta nauttia yhteisen kulttuurin hedelmistä on tyypillinen emansipatorisen politiikan ongelma. Tasa-arvon käsittein ilmaistuna emansipatorinen politiikka tavoitteli

lopputuloksen tasa-arvoa. Sille tärkeitä sosiaalipolitiikan suuntaviittoa olivat tulonsiirrot sekä inhimillisen elämän suojaaminen markkinoiden tuottamalta epävarmuudelta – näkökulma joka hyvinvointivaltioiden kehityksessä huipentuu Esping-Andersenin (1990) ajatukseen markkinariippuvuuden vähentämisestä eli dekommodifikaatiosta sosiaalipolitiikan kehittyneisyyden mittana. Yleisellä tasolla emansipatorinen politiikka oli siis politiikkaa, jonka johtolankana oli pelastaa ihmisarvo kapitalismin voimilta sekä Berlinin (2001) kanta liberalismista ”vapautena johonkin”.

Tärkeää Giddensin (1991, 209-231) emansipatorisen politiikan käsitteessä oli oivallus, että kun yksilöt vapautetaan toteuttamaan itseään, he vapautuvat samalla paitsi puutteen kahleista myös perinteiden ja tapojen kahleista. Perinteiden ja tapojen murtuminen edusti Giddensille prosessia, jonka myötä sosiaalinen elämä muuttuu yksilökeskeiseen hahmoon, jota vastaava politiikka on elämänpolitiikkaa. Elämänpolitiikan keskiössä ei ole enää emansipatorisen politiikan kohde eli modernille teollisuusyhteiskunnalle ominaiset sosiaaliset ongelmat. Elämänpolitiikka ei myöskään emansipatorisen politiikan tavoin asetu markkinoiden vastavoimaksi. Sen sijaan elämänpolitiikka nousee myöhäismodernille sosiaaliselle tilanteelle ominaisesta identiteetin, ruumiillisuuden ja itsensä toteuttamisen problematiikasta. Elämänpolitiikka on Giddensin mukaan elämänvalintojen politiikkaa (emt., 214-220). Hyvinvointivaltiolta elämänpolitiikka edellyttää luottamusta kansalaisyhteiskunnan toimintaan, avoimuutta ja demokraattisuutta sekä inklusiivisen ja inhimillistä pääomaa tähdentävän näkökulman omaksumista. Sosiaalipolitiikan tulisi luopua sille emansipatorisessa politiikassa ominaisista toimintatavoista. Esimerkiksi köyhyyden torjunnassa voitaisiin laajojen tulonsiirto-ohjelmien sijaan helpottaa ihmisten ponnisteluja työpaikkojen välisissä katkoksissa sekä tukea yhteisöjen ponnistelua elinolojen parantamiseksi (Giddens, 99-128). Lisäksi Giddens korostaa pluralismin ja kosmopoliittisuuden yhteyttä elämänpolitiikkaan. Hänen mukaansa on ponnisteltava kansallisvaltioiden rajat ylittävän demokraattisten järjestelmien synnyttämiseksi vastapainona globalisaation ytimenä olevalle markkinoiden vallalle (emt. 129-153).

Giddensin (1991; 1994; 1998) elämänpolitiikan käsitteen varaan rakentuneen vision merkitystä on korostanut sen yhteys Britanniassa vuonna 1994 valtaan nousseen pääministeri Tony Blairin hallituksen politiikkaan. Suomessa Giddens on puolestaan antanut vaikutteita vuosituhannen vaihteen vilkkaaseen keskusteluun ehkäisevästä sosiaalipolitiikasta (Rauhala 1998; Rauhala & Simppura & Uusitalo 2000). Giddensin ajatuksia kosmopoliittisuudesta on sittemmin voimakkaimmin vienyt eteenpäin Ulrich Beck (2005, 92-101) joka käyttää tästä tavoitteesta nimitystä kosmopoliittinen valtio. Beckin visio kosmopoliittisesta valtiosta on tietyllä tapaa analoginen Marshallin (1992 [1949]) käsitykselle feodaalisen vallan paikallisten hallintoyksiköiden murenemisesta modernin kansallisvaltion tieltä. Beckin mukaan kosmopoliittisen valtion on ansaittava asemansa samaan aikaan sekä tunnustamalla kansallisvaltioiden ja alueiden identiteettiä että rakentamalla globaalia poliittista yhteisöä, joka tarjoaa kansalaisyhteiskunnalle vastaavat puitteet kuin mitä globalisaatio on tarjonnut kapitalis-

mille. Lisäksi kosmopoliittisen valtion on koordinoitava pyrkimyksiä kansallisvaltioiden ongelmien ratkaisemiseksi sekä vaalittava etnisten ryhmien välisiä rauhanomaisia suhteita (emt. 92-97). Ehkä kaikkein tärkein tehtävä, jonka Beck (emt., 97-101) säilyttää kosmopoliittiselle valtiolle, on globalisoituneiden markkinoiden aiheuttamien riskien hallitseminen paikallisesti. Tässä suhteessa kosmopoliittinen valtio kohtaa hieman samanlaisen sosiaalisten näkökohtien ja markkinoiden vapauden välisen asetelman kuin hyvinvointivaltio kohtasi aikanaan. Kosmopoliittisen valtion on löydettävä ratkaisuja, jotka samanaikaisesti suojaavat ihmisiä ja ihmisryhmiä globaalilta kilpailulta ja jättävät markkinoiden vapauden koskemattomaksi, jotta kansallisvaltion rajat ylittävien taloudellisten suhteiden laajentuminen on mahdollista.

7 HYVINVOINTIVALTIO JA SOSIAALINEN KANSALAIKUUS

Olen analysoinut sosiaalisen kansalaisuuden käsitteen muuttumista pitäen kiinnekohtanani Marshallin toisen maailmansodan jälkeistä tuotantoa (Marshall 1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]). Olen hahmottanut hyvinvointivaltion kehityksen tärkeimpiä suuntaviivoja ja rajoitteita liberaalin kansalaisuuden näkökulmasta. Analyysissäni markkinoiden, demokratian ja sosiaalisen näkökulman väliset jännitteet liberalismiin sisällä ovat yhäkin ajankohtaisia. Toisaalta olen vakuuttunut, että sosiaalisen kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion konteksti on muuttumassa globaalin kapitalismin murenaessa kansallisvaltioiden suvereenisuutta. Lisäksi monikulttuurinen, moniarvoinen ja yksilökeskeinen käsitys kansalaisuudesta asettaa kyseenalaiseksi hyvinvointivaltion ytimessä olevat ajatukset yhtenäiskulttuuriin solidaarisuudesta.

Kokoan tässä luvussa yhteen aikaisempaa analyysiä. Pohdin kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion suhdetta metodisesti ja käsitteellisesti, minkä jälkeen pureudun havaitsemiini käsitteellisiin murroksiin sosiaalisessa kansalaisuudessa sekä hyvinvointivaltiossa, hyvinvointivaltion nykyistä tilannetta unohtamatta. Tutkimuskysymyksen yhteydessä olen nimennyt hyvinvointivaltion nykyisen murroksen keskeisiksi ominaispiirteiksi ensinnäkin elämänpolitiikan näköalan nousemisen osaksi sosiaalipolitiikan keskusteluja (esim. Giddens 1991; 1994) ja toisaalta pyrkimyksen korostaa kansalaisuuden aktiivisuutta (esim. Johansson & Hvinden 2007; Evers & Guillemard 2013). Nykyisiin sosiaalista kansalaisuutta ja hyvinvointivaltiota koskeviin keskusteluihin tuo tärkeän sävyn myös se, että julkisen vallan roolia talouspolitiikassa korostaneen keynesiläisen talouspolitiikan sijaan julkista taloutta ohjataan korostamalla budjettikurin, niukkuuden ja leikkausten ensisijaisuutta (esim. Pierson 2002; Kananen 2014).

7.1 Kun keskustelemme sosiaalisesta kansalaisuudesta, keskustelemmeko hyvinvointivaltiosta?

Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) keskustelu sosiaalisesta kansalaisuudesta on helppo ymmärtää osaksi keskustelua hyvinvointivaltiosta – niin minäkin olen tässä tutkimuksessa tehnyt. Tukea sosiaalisen kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion käsitteiden samastamiselle voidaan saada esimerkiksi siitä, että Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship*-luennossa läpi käymä liberaalin kansalaisuuden kehityshistoria muodostaa kertomuksen, jonka päätepisteessä on Beveridge-suunnitelman (Beveridge 1969) ehdotuksille perustuva ns. klassinen brittiläinen hyvinvointivaltio. Vakuuttaessaan lukijansa sosiaalisen kansalaisuuden kehitystä koskevasta narraatiosta Marshall luo samalla uskottavan historiallisen perustan hyvinvointivaltion synnylle Britanniassa.

Sosiaalisten oikeuksien kehityksen ja hyvinvointivaltion kehityksen samastaminen on luontevaa, koska Marshallin (1992) *Citizenship*-luennon analyysi valtiollistumisesta on paljolti samansisältöinen kuin millaiseksi valtio käsitteään sosiaalipolitiikan keskusteluissa. Marshallin mukaan feodaalisen yhteiskunta- ja valtarakenteen korvautumisen modernilla keskitetyllä valtiolla on suorastaan kynnyksysymys kansalaisuuden kehitykselle. Liberaali kansalaisuus otti ensiaskeleensa markkinoiden vapautumisen ja laajentumisen kautta, mutta tämän jälkeen useimmat sen kehitysaskeleet toteutuivat nimenomaan valtiollistumisen kautta. Valtio oli keskeinen toimija niin yksityisille vapausoikeuksille tärkeän oikeusjärjestelmän täytäntöön panijana kuin myös demokratian laajentajana. Sosiaalisten oikeuksien alkuperän Marshall paikantaa 1800-luvulla muodostuneiden poliittisten oikeuksien mahdollistamaan työväenluokan liikehdintään elin- ja työolojen parantamisen puolesta, mutta valtion rooli oli keskeinen myös sosiaalisten oikeuksien synnylle. Työväenliikkeen vaatimat sosiaaliset reformit edellyttivät muutoksia työlainsäädäntöön ja sisälsivät vaatimuksen ensin koulujärjestelmän kehittämisestä ja myöhemmin sosiaalivakuutuksesta liikkeelle lähteneen sosiaalipolitiikan luomiselle (emt., 8-27). Toisen maailmansodan jälkeen toteutetut hyvinvointivaltiolliset uudistukset olivat siis vain jäävuoren huippu sille, miten valtiollistuminen oli edellisinä vuosisatoina Britanniassa edistänyt yhteiskunnan kehitystä kohti tilannetta, jossa myös sosiaaliset oikeudet koettiin välttämättömäksi osaksi kansalaisuutta.

Sosiaalista kansalaisuutta koskevan keskustelun palauttaminen keskusteluksi hyvinvointivaltiosta sisältää kuitenkin ongelmia, joista perustavanlaatuisin koskee kysymystä siitä, missä määrin sosiaaliset oikeudet lopultakaan vastaavat käsitystämme hyvinvointivaltiosta. Esimerkiksi Barbalet (1988, 59-79) pitää tärkeänä huomiona sitä, että kansalaisuuden sosiaalisia oikeuksia korostanut kehitys ja hyvinvointivaltion vahvistuminen ovat vähintäänkin eri sävyisiä – ellei peräti erilaisia – tulkintoja toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan huipentuneesta modernisaatiokehityksestä. Vaikka hyvinvointivaltion muotoutumisella ja vahvistumisella on asiallisesti ottaen ollut sosiaalisia oikeuksia vahvistava vaikutus, ja päinvastoin, niin kansalaisuuden näkökulmasta sosiaa-

liset oikeudet eivät ole itseisarvoinen tavoite. Sosiaalisten oikeuksien ohella liberaali kansalaisuus rakentuu kokonaisuudesta, johon kuuluvat myös poliittiset oikeudet ja yksilölliset vapausoikeudet. Tämän vuoksi hyvinvointivaltion kehityksen ja kansalaisuuden kehityksen – tai Marshallin (1992 [1949], 18) sanoin ilmaistuna kansalaisuuden evoluution – painopisteet ja päämäärät ovat hieman erilaisia. Hyvinvointivaltion kehityksen lähtökohtina on korostettu kapitalistisen yhteiskunnan luokkaristiriitojen tuottamia paineita. Marshall näki sosiaalisten oikeuksien kehityksen olevan liberalismiin sisäinen korjausliike, joka tuottaa ratkaisun liberalismiin varhaiskehityksen myötä kärjistyneiden luokkaristiriitojen ongelmaan. Vastaavasti hyvinvointivaltiollistumisen päämäärä – jälleen rajusti yksinkertaistaen – on ollut hyvinvoinnin lisääminen ja sosiaalisten ongelmien ehkäisy. Kansalaisuuden kehitykselle nämä ovat olleet ainoastaan välitavoitteita lopullisten päämäärien palautuessa ihmisarvon kunnioittamiseen, yhteiskunnalliseen integraatioon sekä liberalismille tärkeisiin tasa-arvon, vapauden ja demokratian arvoihin.

Kiinnostava ero hyvinvointivaltion ja Marshallin sosiaalisia oikeuksia korostavan kansalaisuuskäsityksen välillä on myös käsityksessä tasa-arvosta. Hyvinvointivaltiollinen tasa-arvoajattelu voidaan pelkistää käsitykseen tulonjaon tasa-arvosta sekä eri ihmisryhmien kohtelun yhtäläisyydestä. Hyvinvointivaltion kehityksessä on myös asetettu erityistä painoa sukupuolten välisen eriarvoisuuden vähentämiselle sekä pidetty tärkeänä, että heikossa asemassa olevia ihmisiä ja ihmisryhmiä tuetaan positiivisen diskriminaation avulla. Tämän tyyppinen hyvinvointivaltioajattelu on yleistä sosiaalipolitiikan pohjoismaisessa perinteessä ja Britanniassa sitä on korostanut Marshallin aikalaisista Titmuss (1987). *Citizenship*-luennossaan Marshall (1992 [1949]) puolestaan linjaa sosiaalisten oikeuksien kehityksen vaikutukset tasa-arvoajatteluun hyvin erilaisella tavalla. Yhtäällä Marshall korostaa – ja tämä on hänen luentonsa kantava teema – että kansalaisuus on sinänsä tasa-arvon järjestelmä siinä missä luokkayhteiskunta on eriarvoisuuden järjestelmä. Luennon loppuosassa (emt., 44-45) Marshall käy kuitenkin kiinnostavan keskustelun siitä, että perustaltaan tasa-arvoisessa yhteiskunnassa eriarvoisuus on mahdollista, kunhan se koetaan legitimiiksi eikä sen lähteenä ei ole syntyperä eikä kohtuuton markkinoiden vapaus vaan yksilöiden oma toiminta ja päätökset. Marshallin mukaan tämänkaltainen legitimi eriarvoisuus ei ole ainoastaan hyväksyttävää vaan jopa toivottavaa, sillä se on yhteiskunnan dynamiikan ja kehityksen kannalta välttämätöntä (emt. 44). Sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta ei siis pyri täydelliseen tasa-arvoon. Se hakee tasapainoa sosiaalisten oikeuksien näköpiirissä olevan lopputuloksen tasa-arvon ja yksilöllisille vapausoikeuksille ominaisen mahdollisuuksien tasa-arvon välillä – kiinnittäen kuitenkin koko ajan huomionsa siihen, että yhteiskunnassa vallitsevat erot koetaan legitimeiksi (emt., 45).

On myös mahdollista, että Marshall jätti sosiaalisia oikeuksia korostaneen kansalaisuuskäsityksensä ja hyvinvointivaltion suhteen kenties tarkoituksella hieman auki. On huomattavaa, että *Citizenship and Social Class* -luennossa Marshall (1992 [1949]) käytti hyvinvointivaltion käsitettä vain kertaalleen. Ja tämäkin tapahtui samassa yhteydessä kun Marshall keskusteli 1900-luvun alkupuol-

len sosiaalisesta liikehdinnästä reformien puolesta (emt., 25), ei toisen maailmansodan jälkeisistä Beveridge-suunnitelmaan (Beveridge 1969) perustuneista, yleisemmin hyvinvointivaltiolliseksi mielletyistä uudistuksista. Marshallin vaikeutuminen hyvinvointivaltiosta saattoi johtua ideologisesta valinnasta tai siitä, että hän mielsi itsensä enemmän kansalaisuuden kuin hyvinvointivaltion teoreetikoksi. Selityksen pidättyväisyydelle Marshall antaa vuonna 1953 pitämässään *Social Selection and the Welfare State* -luennossa (Marshall 1963, 245-266). Sen aloituksessa hän toteaa ensin nyreähkään sävyyn, että hyvinvointivaltion käsite on liian laaja yhdellä luennolla käsiteltäväksi. Myöhemmin hän kuitenkin jatkaa, että vaikka hyvinvointivaltion määrittäminen on vaikeaa, sitä voi kuvata individualismin ja kollektivismien välisellä ulottuvuudella. Konventionaalisen sosiaalipolitiikan teorian kannalta kenties yllättävästi individualismi on Marshallin mielestä hyvinvointivaltion hallitseva piirre. Hyvinvointivaltiovaltiota voimakkaasti määrittävät negatiiviset piirteet, kuten vapautuminen Beveridgen (1969) kuuluisaksi tekemästä viidestä jättiläisestä sekä se, että onnellisuuden, terveyden tai hyvinvoinnin kaltaiset inhimillisen olemassaolon positiiviset määreet ovat vahvasti yksilöön kohdentuvia.

Edellisten käsitteellisten kysymysten lisäksi tutkimukselleni tärkeä sosiaalisen kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion välinen suhde voidaan kyseenalaistaa myös esittämällä, että tulkintani Koselleckin (1979; 2004) käsitehistoriallisesta tutkimustavasta on ollut yksinkertaistava. Pelkistetysti ilmaistuna Koselleckin perusajatus on, että käsitteiden tutkiminen on tärkeää, koska käsitteet ja niiden muutokset vaikuttavat yhteiskunnan kehitykseen. Ehkä realistisempaa on kuitenkin kuvata sosiaalisen kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion suhdetta yksisuuntaisen syy-seuraus-suhteen sijaan kaksisuuntaiseksi ja dialogiseksi. Kansalaisuuden kehityksen ja yhteiskunnallisen muutoksen kaksisuuntaisuus tulee selkeästi esille jo Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship*-luennossa. Siinä Marshall johti käsityksensä kansalaisuuden muutoksesta ja modernisaatiosta paitsi liberaalista aatemaailmastaan myös Britanniassa keskiajan jälkeen tapahtuneista modernisaatioprosesseista. Aivan erityisessä asemassa Marshallin argumentaatiolle olivat Britanniassa 1940-luvun lopulla toteutetut sosiaalipoliittiset reformit, joille hän pyrki antamaan hieman toisenlaisen sävyn kuin Beveridge (1969) oli kuuluisassa *Social Insurance and Allied Services* -raportissaan tehnyt. Beveridge oli kirjoittanut raporttinsa nimenomaan hallinnolliseksi asiakirjaksi, suunnitelmaksi Britannian sosiaalipolitiikan uudistamisesta, ja vielä tilanteessa jossa sen lupaukset tulevaisuudesta valjastettiin väistämättä osaksi sotaponnisteluja. Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship*-luento on puolestaan noussut klassikkoasemaan jo tapahtuneen yhteiskunnallisen murroksen tulkitsijana.

Yhteiskunnallisen tilanteen – siis hyvinvointivaltion – vaikutus Marshallin sosiaalista kansalaisuutta koskevaan ajatteluun on kaikkein selkeämmin esillä hänen myöhemmässä tuotannossaan (Marshall 1963; 1964; 1975 [1965]; 1981). Olen edellä tarkastellut muun muassa miten Marshall (1963, 267-288; Kokkonen 2008) 1960-luvun alussa purki turhautumistaan brittiläisen hyvinvointivaltion tilanteeseen vaatien harjoitettuun politiikkaan muutoksia, jotka vastasivat tuon

ajan elämäntyylin ja poliittisen ajattelun realiteetteja paremmin kuin Beveridgen (1969) toisen maailmansodan aikana esittämät ajatukset sodan jälkeisestä sosiaalipolitiikasta. Toinen vastaava yritys tarttua voimakkaasti yhteiskuntakehitykseen löytyy Marshallin (1981) postuumisti julkaistusta *The Right to Welfare* -teoksesta. Tämä teos koostuu Marshallin 1960-1970-luvun teksteistä, joita täydensivät Marshallin 1970- ja 1980-lukujen taitetta kommentoivat jälkisanat. Osa *Right to Welfare* -teoksen jälkisanoista on kirjoitettu suorastaan pamflettimaisten suoriksi kommenteiksi tuon ajan Britannian tilanteesta. *Value Problems of Welfare Capitalism* -artikkelin jälkisanoissa (emt., 123-136) hän pohtii markkinoistuvan hyvinvointitalouden ja ”hyvinvoinnin sekatalouden” tilannetta kansalaisoikeuksien ja etiikan kannalta. Marshall on huolissaan siitä, minkä suunnan hyvinvointivaltio on ottamassa, mutta halusi toisaalta välttää hyvinvointivaltion kääntymisen takaisin edellisinä vuosikymmeninä koettuun keskitettyyn ja byrokraattiseen politiikkaan. Tästä dilemmasta hän laajentaa keskustelunsa koskemaan sosialismia. 1900-luvun alkupuolella vaikuttanutta brittiläistä vasemmistolaista taloustieteilijää Evan Durbinia lainaten Marshall (emt., 127) toteaa, että taloudelliseen tasa-arvoon tähänneen ja keskitettyä vallankäyttöä suosineen sosialismin kapean käsitteen ohella on olemassa myös avarampi ja kompleksisempi käsitys sosialismista. Tällainen sosialismi ei asettanut taloudellista tasa-arvoa vaan tarkasteli sitä suhteessa demokratiaan, kansalaisvapauksiin ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen yleensä.

Voidaan siis olettaa, että sosiaaliliberaalin ajattelutapansa ohjaamana Marshall yhtäällä halusi puolustaa sosiaalisten arvojen asemaa yhteiskunnassa, mutta toisaalta – liberalisti kun oli – pyrki sovittamaan ne yhteen liberalismien perusarvojen kanssa. Marshall halusi sosialismin, ja tietenkin myös hyvinvointivaltion, olevan sekä liberaalin yhteiskuntafilosofian kannalta hyväksyttävää ja demokratian testin läpäissyttä. Liberalismin perusarvojen kunnioittaminen oli hänelle tärkeämpää kuin yksittäiset taistelut sosiaalisten uudistusten puolesta.

7.2 Kansalaisuuden kehitysdynamiikka murroksessa olevassa hyvinvointivaltiossa

Marshallin toisen maailmansodan jälkeisen tuotannon käsitys kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion suhteesta voidaan pelkistää kolmeen eri ajanjaksoon, joiden keskeiset piirteet on esitetty taulukossa 5. Kukin taulukon ajanjaksoista edustaa yhtä vaihetta sosiaalisen kansalaisuuden kehityksessä.

TAULUKKO 5. Kansalaisuuden muutos ja hyvinvointivaltion liikkumatila

Ajanjakso	Sosiaalisen kansalaisuuden keskeiset teemat	Hyvinvointivaltion kehitysvaihe
1. <i>Sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta versio I (1949-1970)</i>	Laajenevat sosiaaliset oikeudet, kansalaisuuden statuksenomaisuus ja vakaa talouskasvu	Universaali sosiaalipolitiikka, sosiaalipolitiikan talouden ja välinen hyvä kehä
2. <i>Sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta versio II (1960-2000)</i>	Sosiaalisten oikeuksien laajenemisen pysähtyminen, kansalaisuuden aikaisemman kehityksen kritiikki sekä epävakautuva talous	Hyvinvointivaltion kehityksen kriisiytyminen, hyvinvointivaltion kritiikki sekä uusoikeiston nousu
3. <i>Hyvinvointivaltion tuolle puolen kurrottava näkemys kansalaisuudesta (1990-2015)</i>	Kansalaisuutta ajatellaan uudelleen yksilöllistymisen, erojen sekä globalisoitumisen kannalta, kansalaisoikeuksille ja -velvollisuuksille haetaan aktiivisesti uutta tasapainoa	Hyvinvointivaltio niukkuuden, talouskasvun hiipumisen ja kansalaisaktiivisuuden jännitekentässä

Taulukon 5 ensimmäisestä ajanjaksosta käytän käsitettä *sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta versio I* (Rees 1995). Kysymys on eräänlaisesta alkutilasta tämän tutkimuksen aiheena olevassa historian kaareissa. Ajanjakson kuva sekä sosiaalisesta kansalaisuudesta että yhteiskunnallisesta tilanteesta perustuu *Citizenship and Social Class* -luennossa (Marshall 1992 [1949]) esitettyyn ajatukseen kansalaisuuden statuksenomaisuudesta, Beveridge -suunnitelman mukaisesta kattavasta sosiaaliturvasta ja hyvinvointipalveluista. Tällä ajanjaksolla Marshall myös suhtautui epäilyksistään huolimatta pohjimmiltaan optimistisesti siihen, että näin järjestetty hyvinvointivaltio kykenee palvelemaan kansalaisia ja luomaan yhtenäisyyttä ja tasa-arvoa yhteiskuntaan. Hyvinvointivaltion yleistä kehitystä luotaavissa analyyseissä *sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta versio I* tunnetaan hyvinvointivaltioiden toisen maailmansodan jälkeisenä kultakautena. Marshallin *Citizenship*-luennossa esittämän kansalaisuusikäsitteen lisäksi sen kivijalka muodostui institutionaalisen sosiaalipolitiikan ja keynesiläisen talouspolitiikan kohtaamisesta. Institutionaalinen sosiaalipolitiikka otti köyhän kansanosan ja muiden erillisryhmien sijaan sosiaalisten interventtioiden kohteeksi koko kansan. Näin se teki eroa aikaisempaan köyhäinhoidolliseen sosiaalipolitiikkaan, josta käytetään nimitystä residuaalinen sosiaalipolitiikka. Residuaalisen sosiaalipolitiikan ongelmana oli, ettei se lisännyt tehokkaasti tasa-arvoa vaan päinvastoin stigmatisoi palveluiden ja etuuksien käyttäjiä tavalla, joka heikensi yhteiskunnan integraatiota (Titmuss 1974, 23-46). Keynesiläisyyden ytimenä oli puolestaan se, että talouden oli oltava viimekädessä aina poliittisessa ohjauksessa ja että julkinen kulutus ei supistanut talouskasvua vaan päinvastoin kiihdytti sitä (Pierson 2007, 28-30). Hyvinvointivaltion ja kapitalismin suhde jäsenyi tällöin tavalla, jota olen kuvannut Galbraithin runsaudenyhteiskunnan käsitettä analyysoivassa runsausartikkelissa (Kokkonen 2008).

Taulukon 5 toisen ajanjakson johtoteemana on, kuinka Marshallin optimismi alkoi hiipua 1960-luvulta alkaen sosiaalisten oikeuksien evoluution kautta saavutettavaan yhteiskunnalliseen edistykseen. 1970-luvulle tultaessa hyvinvointivaltion yhteiskunnallisen perustan heikkenemistä vauhditti Britannialle sodan jälkeisellä tärkeän savupiipputeollisuuden rakennemuutos sekä hidastunut taloudellinen kasvu. Samaan aikaan Marshall kiinnitti enemmän huomiota laajentuneiden sosiaalipoliittisten järjestelmien organisatorisiin ongelmiin sekä elämäntavan muutokseen. Näiden muutosten seurauksena hyvinvointivaltiosta tuli poliittisesti yhä kiistanalaisempi hanke ja sen kannatuspohja alkoi rakoilla aikaisempaa enemmän (vrt. Marshall 1981). Tähän ajanjaksoon olen tutkimuksessani viitannut käsitteellä *sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta versio II* (Rees 1995).

Eurooppalaisten yhteiskuntien kehityksessä *sosiaalisten oikeuksien yhteiskunta versio II*, sijoittuu taitteeseen, jossa sosiaalipolitiikan toisen maailmansodan jälkeinen laajentuminen oli päättymässä ja erilaisista hyvinvointivaltion kriisiä koskevat keskustelut nousivat sosiaalipolitiikan keskiöön. Pessimistisesti hyvinvointivaltio nähtiin yhteiskuntana, jonka kehittämistä koskeva konsensus oli rapautunut ja joka kohtaamiensa taloudellisten ongelmien vuoksi oli ajautunut kasvukehityksestä pysyvän niukkuuden aikaan (Pierson 2007, 141-170). Paul Piersonin (2002) artikkeli *Coping with permanent austerity* on nykyisin jo lähes klassikoksi noussut kuvaus siitä, mihin tilanteeseen tämä kehityskulku ajoi hyvinvointivaltion. Pierson väittää, että koska suuret rakenteelliset muutokset hyvinvointivaltioiden taloudessa ovat niukkuuden oloissa poliittisesti mahdottomia, on hallitusten pakko keskittyä hyvinvointivaltion kulujen vähittäiseen leikkaamiseen. Pierson erottaa artikkelissaan kolme tähän liittyvää hallinnollista strategiaa: rekommodifikaation, budjettikehysten käyttöön ottamisen sekä sosiaalipolitiikan rekaliibroinnin. Rekommodifikaatiolla hän tarkoittaa Esping-Andersenin (1991) kuvaamalle dekommodifikaatiolle käännteistä kehitystä, jossa pyritään lisäämään markkinoiden tuottamien muutospaineiden vaikutusta kansalaisiin (emt. 379-380). Käytännössä rekommodifikaation keskeinen tavoite palautuu sellaisiin politiikan muutoksiin, jotka lisäävät työmarkkinoiden joustavuutta ja heikentävät sosiaalisia oikeuksia työelämän alueella. Budjettikehysten käyttöönotto puolestaan patoaa hyvinvointivaltion laajenemispyrkimyksiä ja niihin liittyvää sosiaalimenojen kasvua (emt., 380-381). Kysymys on täsmätoimesta julkista kulutusta vastaan ja pyrkimyksestä asettaa ennalta määrättyt rajat sosiaalipolitiikan kehittämiseen liittyville poliittisille lupauksille. Kolmas Piersonin kuvaama hyvinvointipolitiikan uudelleensuuntautumisen tendenssi on rekaliibrointi, jolla hän tarkoittaa sosiaalimenojen nousua rajoittamaan pyrkiviä sosiaalipolitiikan uudistuksia (emt. 381-384). Tyypillisimmillään rekaliibroinnissa on kysymys etuuskien tason leikkaamisesta tai niiden ehtojen kiristämisestä, mistä hyvä esimerkki on nykyisin lähes kaikissa Euroopan maissa käynnissä oleva keskustelu eläkeiän nostosta.

Piersonin (2002) teesiin hyvinvointivaltion kohtaamasta pysyvästä niukkuudesta kätkeytyy konkreettisten sosiaalipoliittisten muutosten lisäksi se mulistis, että kansalaisuusajattelun voima ohjata hyvinvointivaltiota heikkeni. Py-

syvän niukkuuden oloissa vallitsee tendenssi toteuttaa sosiaalipolitiikkaa talouskeskeisten näkökohtien ohjaamana ja julkisen talouden säästöjä korostaen. Kansainvälisesti tunnetuin esimerkki tästä on brittiläisen hyvinvointivaltion kohtalo 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla, kun Thatcherin uusoikeistolainen hallitus toteutti toistuvia leikkauksiaan. Vaikkei Thatcherin hallitus onnistunutkaan mullistamaan brittiläisen hyvinvointivaltion institutionaalista ydintä, mullisti se käsityksen sosiaalisesta kansalaisuudesta siten, ettei edes poliittisten suhdanteiden muuttuminen mahdollistanut paluuta hyvinvointivaltion kultakauden kansalaisuuteen. Sosiaalisia oikeuksia ja tasa-arvoa korostanut kansalaisuus käsitys sai antaa tilaa velvollisuuksia ja yksilöllistä aloitteellisuutta korostaneelle kansalaisuudelle. Vastaavanlainen murros tapahtui myös Suomessa 1990-luvun alun laman seurauksena. 1990-luvun aikana Suomen alkujaan selvästi pohjoismaisen mallin mukainen hyvinvointivaltio ja sosiaalinen kansalaisuus trimmattiin hahmoon, jossa talouden kasvu ja kansainvälinen kilpailukyky olivat ensisijaisia. Samalla luovuttiin osittain aikaisemmasta tasa-arvoa korostaneesta politiikasta ja omaksuttiin ajatus, että tuloerot ovat yhteiskunnan kokonaisedun mukaisia, koska ne kannustavat yritteliäitä yksilöitä eteenpäin ja koska ”vauraus valuu alaspäin” niin, että rikkaiden rikastuminen kohottaa lopulta myös kaikkein köyhimpien kansalaisten elintasoja (Julkunen 2001, 258-274).

Taulukon 5 kolmas ajanjakso on sävyllään tästä selvästi poikkeava. Olen nimennyt sen *Hyvinvointivaltion tuolle puolen kurottava näkemys kansalaisuudesta*. Edellytyksiä sen muotoutumiselle on vaikea löytää Marshallin tuotannosta muuten kuin siten, ettei Marshall suhtautunut toisen maailmansodan jälkeen muotoutuneisiin käsityksiin sosiaalisesta kansalaisuudesta tai hyvinvointivaltion pysyvänä saavutuksena, vaan pikemminkin jatkuvassa muutoksessa olevina prosessina. Tämän kansalaisuuden ja hyvinvointivaltion kehityksen vaiheen juuret ovat paitsi hyvinvointivaltion jo 1970-luvulla kohtaamissa ongelmassa myös Marshallin alkuperäisen kansalaisuusajattelun sosiaalisen perustan eroosiossa (Turner 2001). Kymlickan ja Normanin vuonna 1992 julkaisemaa artikkelia *Return of the Citizen* voidaan pitää lähtölaukauksena tälle hyvinvointivaltion kehityksen vaiheelle. Hyvinvointivaltion alkuperäisten rajojen ylittäminen tuli mahdolliseksi kun Kymlicka ja Norman ajattelivat sosiaalisen kansalaisuuden perustan radikaalisti uudelleen. He tarttuvat Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luennon sosiaaliliberaaliin sanomaan ihmisyyden kunnioittamisesta, tasa-arvosta ja yhteiskunnallisten jakojen ylittämisestä, mutta eivät tarkastelleet sitä kansallisvaltion tai yhtenäiskulttuurin kannalta vaan kokonaisuutena, joka avautuu osaksi kansallisvaltiota laajempaa kosmopoliittista politiikkaa (vrt. Beck 2005; 2006). Sosiaalisen kansalaisuuden kiinnostaviksi muodostuvat tällöin yksilöllisyys, erojen hyväksyminen sekä monikulttuurisuus – siis paljolti samat teemat, joiden avulla Giddens (1991; 1994; 1998) kehittäi elämänpolitiikan varaan rakentuneen käsityksensä hyvinvointivaltion tulevaisuudesta.

Pohdittaessa taulukon 5 eri tasojen välisiä suhteita on huomattava, ettei ajatus hyvinvointivaltion tuolle puolen ulottuvasta kehityksestä ei ole sinänsä

uusi. Keskustelu hyvinvointivaltion rajat ylittävstä yhteiskunnallisesta kehityksestä käynnistyi jo kohta hyvinvointivaltion synnyn jälkeen. Esimerkiksi vuonna 1960 julkaistussa *Beyond the Welfare State* -teoksessaan Gunnar Myrdal (1961) maalaa kiinnostavan näköalan hyvinvointivaltion ajan jälkeiseen Ruotsiin. Myrdalin lähtökohtana on hyvinvointivaltio "säädeltyä yhteiskuntana". Hänen mukaansa tämän kaltainen yhteiskunta vastaa useimpien kansalaisten tarpeisiin, ja nauttii siten myös heidän kannatustaan huolimatta keskitetystä ja ylhäältä alaspäin suuntautuvasta hallinnostaan (emt., 61-62). Myrdal kuitenkin näki säädellyssä yhteiskunnassa potentiaalia omien rajojensa ylittämiseen, koska tällöin yhteiskunta on vakaa, hyvin järjestäytynyt ja koska sen kansalaiset ovat hyvin koulutettuja ja vastuullisia. Käytännössä Myrdalin hahmottelema tie hyvinvointivaltion tuolle puolen kulkee ammattiliittojen sekä paikallishallinnon vahvistumisen kautta. Näiden ruohonjuuritason instituutioiden avulla kollektiivista päätöksentekoa voidaan viedä lähemmäksi kansalaisia ja siten syventää demokratiaa ja kansalaisten osallistumista (emt., 62-67). Tärkeänä osana tätä kehitystä on myös valtion suorien yhteiskuntaan kohdistuvien interventtioiden väheneminen. Myrdal uskookin, että hänen visionsa hyvinvointivaltion tuolle puolen kurottavasta yhteiskunnasta tyydyttää sekä hyvinvointivaltion kannattajia että heitä jotka haluavat painottaa klassiselle liberalismille ensiarvoisia yksilön vapausoikeuksia ja poliittisia oikeuksia, ja jotka karsastavat kaikkea markkinoiden vapauden rajoittamista ja vahvaa valtiota (emt., 69-70).

Myrdalin (1961) ajatuksessa hyvinvointivaltion jälkeisestä yhteiskunnasta on tiettyjä samankaltaisuuksia Marshallin ajatteluun. Ensinnäkin Myrdal luottaa Marshallin tavoin liberaaliin kansalaisuuteen yhteiskunnan kehityksen punaisena lankana. Toiseksi myös Myrdal epäilee valtion kykyä organisoida liberaalia yhteiskuntaa. Jo *Citizenship*-luennossa Marshall (1992 [1949], 46-47) varoitti brittiläisiä siitä, ettei sodan aikana syntynyt "Dunkerquen henki" voinut olla pysyvä perusta yhteiskunnalliselle kehitykselle. Samassa yhteydessä hän totesi, ettei kansallisvaltio voi kestävästi toimia yhteiskunnallisen integraation edistäjänä vaan viimekädessä yhteiskunnallinen solidaarisuus ja lojaalisuus syntyy kansalaisia lähellä olevissa instituutioissa, esimerkiksi paikallishallinnossa ja varsinkin ammattiyhdistyksissä, joiden toiminta ulottuu työpaikkatasolle saakka.

But the national community is too large and remote to command this kind of loyalty and to make it a continual driving force. That is why many people think that the solution to our problems lies in the development of more limited loyalties, to the local community and especially to the working group. In this latter form of industrial citizenship, devolving from its obligations down to the basic units of production might supply some of the vigour that citizenship in general appears to lack. (Marshall 1992 [1949], 46-47.)

Oleellista taulukossa 5 esitetyssä ajatuksessa hyvinvointivaltion tuolle puolen kurottavasta kansalaisuudesta ei ole ainoastaan valtion roolin heikentyminen, sosiaalisten oikeuksien ja yksilöllisten vapausoikeuksien vastakkaisuuden ylittäminen tai yhteiskunnan perustaminen vahvemmin ruohonjuuritasolta nousevaan demokratiaan. Uudempi kansalaisuutta koskeva keskustelu (Kymlicka &

Norman 1991; Turner 2001) osoittaa, että tärkeintä myöhäismodernin ajan hyvinvointivaltion rajojen ylittämisessä on hyvinvointivaltion alkuperäisten kulttuuristen järjestysten ja identiteettiä koskevien käsitysten kyseenalaistaminen. Tämä tulee hauskaasti esille LSE:n johtajana vuodesta 1987-1997 toimineen Ralf Dahrendorfin teoksessa *Huomisen Eurooppaan* (Dahrendorf 1991). Hänen kirjeen muotoon laaditun argumentaation kärki kohdistuu siihen, että Ruotsin kaltaisen kehittyneen hyvinvointivaltion todellisuus on - Dahrendorfin mukaan onneksi - aina ollut sotkuisempaa ja monimielisempää kuin ylevät ja utooppiset kuvaukset hyvinvointivaltion ideasta.

Luonnostelitte mielestäni yhteiskuntaa jota kahlitsevat tiukat julkiset ja yksityiset moraalisäännöt, mutta jossa elinvoimainen talous silti kukoistaa elävät rinnan niin järjestyksen ja kurin kunnioitus kuin poliittinen moniarvoisuuskin - kenties eräänlaista "Ruotsia". Huomatkaa lainausmerkit. "Ruotsi" ei ole Ruotsi vaan, vaan se on unelma jolla ei ole maantieteellistä sijaintia missään Euroopan kartalla. Kaiken lisäksi saamme kiittää onneamme, ettei todellisessa maailmassa ole tätä "Ruotsia" olemassaakaan. Sen yksi ääripää olisi nimittäin Lee Kwan Yewin Singapore, joka töin tuskin sietää edes yhtä opposition edustajaa parlamentissaan ja joka säättää kahdensadan dollarin sakan roskan pudottamisesta kadulle. Toinen ääripää olisi ehkä Platonin Valtio, jossa filosofikuninkaat pitävät toisinajattelun kurissa koska vain heillä on totuus hallussaan. Oikea Ruotsi on kaikeksi onneksi vapaa maa. Siellä on ylin kyllin (joskaan ei ehkä tarpeeksi) nuhrisuutta ja monimielisyyttä, konflikteja sekä kykyä muutoksiin, joiden ansiosta ihmiselämän mahdollisuudet ja niiden myötä ihmiset kukoistavat. (Dahrendorf 1991, 10-11.)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni punainen lanka on oletus sosiaalisen kansalaisuuden ajatusmuodon joustavuudesta ja prosessinomaisuudesta. Oletan keskustelun sosiaalisen kansalaisuuden muutoksista luovan tilaa – ja myös tilausta – hyvinvointivaltion muuttumiselle. Analyysissäni olen kuvannut tämän prosessin perusehtoja hyödyntäen Koselleckin (2004, 255-263) tapaa tutkia poliittisia käsitteitä. Erityisesti huomioni on kohdistunut Koselleckin ajatuksiin kokemustilasta ja odotushorisontista. Olen tulkinnut keskustelun sosiaalisesta kansalaisuudesta ajaneen hyvinvointivaltion kehitystä eteenpäin ja toimineen siten odotushorisonttina, joka muuttuessaan luo mahdollisuuksia kokemustilaamme määrittävän hyvinvointivaltion tulevalle kehittymiselle. Ensimmäinen keskeinen vaihe tässä prosessissa on ollut Marshallin (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class* -luennossa esitetty toisen maailmansodan jälkeisen hyvinvointivaltion vakiintuminen osaksi liberaalia markkinataloudelle perustuvaa yhteiskuntaa. Toisessa vaiheessa 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä seurasi hyvinvointivaltion vastaisen kritiikin nousu sekä epäily hyvinvointivaltion mahdollisuuksista. Tällä hetkellä elämme puolestaan aikaa, jossa viime vuosituhaten lopulla ja vuosituhaten vaihteessa aktivoituneet monikulttuurisuutta, osallisuutta ja kosmopoliittisuutta koskevat keskustelut ovat vastakkain hyvinvointivaltiota näivettävän niukuuspolitiikan ja uusliberalismin kanssa. (vrt. Taulukko 5.)

Käsitykseni liberalismista poikkeaa tavanomaisesta suomalaisesta hyvinvointivaltiota koskevasta keskustelusta. Niin sosiaalityössä kuin sosiaalipolitiikassakin liberalismi nähdään usein yksiselitteisesti uhkana hyvinvointivaltiolle sen sijaan, että se edustaisi hyvinvointivaltion aatteellista perustaa kuten tässä tutkimuksessa olen olettanut. Nykyisiä hyvinvointivaltioita koskevia keskusteluja seuraten voidaan kriittisesti väittää, että liian usein liberalismi kavennetaan niissä sisältämään vain uusliberalismin. Uusliberalismi on aikamme poliittisen oikeiston suosima versio libertarismista. Uusliberalistit suhtautuvat kielteisesti valtion puuttumiseen niin talouteen kuin yksityiselämäänkin, missä mielessä heidän voidaan olettaa suuntautuvan periaatteellisen kielteisesti myös sosiaalisen kansalaisuuden kehitystä kohtaan. Uusliberalistisen ajattelun toinen tärkeä hyvinvointivaltion vastainen opinkappale on käsitys siitä, että sosiaaliturvan eri muotojen kehittyminen johtaa moraalikatoon sekä kansalaisten omaloitteisuuden ja osallisuuden hiipumiseen (vrt. Lillrank 2011). Yhteiskuntafilo-

sofian kannalta uusliberalistien voidaan sanoa kannattavan sen kaltaista ihannetta vapaudesta, joka on lähellä Berlinin (2001, 47-56) negatiivista vapauskäsitystä. Tällöin vapaus ymmärretään yksilön mahdollisimman suureksi riippumattomuudeksi valtiovallasta ja muista yhteiskunnan hallinnan instituutiosta. Uusliberalistien hyvinvointivaltiota koskeva ajattelu on myös läheistä sukua Albert Hirschmanin (1991) analysoimaan oikeistolaisessa ajattelussa yleisesti käytettyyn kolmeen hyvinvointivaltion vastaiseen teesiin. Niiden mukaan hyvinvointivaltion oletetaan ensinnäkin kannustavan kansalaisia joutilaisuuteen sekä toiseksi vaarantavan yksilön oikeuksien ja demokratian tulevaisuuden. Kolmanneksi Hirschmanin analysoiman poliittisen retoriikan mukaan hyvinvointivaltion kehitys on myös turhaa. Oikeistolainen poliittinen retoriikka väittää hyvinvointivaltion tarjoamien etuisuuksien kohdentuvan poliittisesti vahvimmille ryhmille sen sijaan, että ne auttaisivat yhteiskunnan köyhiä tai muuttaisivat köyhyyttä aiheuttavia yhteiskunnallisia rakenteita (emt., 11-132).

Uusliberalismi on siis varsin kaukana tämän tutkimuksen keskiössä olevasta sosiaaliliberalismista. Vaikka hedelmällinen vuoropuhelu näiden kahden liberalismien variaation välillä tuntuukin lähes mahdottomalta, havainnollistaa niiden vertaaminen sitä, että liberalismi ei yksiselitteisesti suuntaudu hyvinvointivaltiota vastaan vaan pikemminkin esittää vaihtoehtoja hyvinvointivaltion kansalaisuusnäkökulmalle sekä arvoille. Näkemykseni mukaan liberalismi on sekä hyvinvointivaltion kriitikko että sen liittolainen (vrt. Mäntysaari 2001). Liberalismin eri vaihtoehtojen hahmottaminen voi tuottaa hyvinvointivaltiota vastaan suunnattua kritiikkiä, mutta myös oikeuttaa hyvinvointivaltiota sekä antaa suuntaviivoja sen kehittämiseksi. Hyvinvointivaltion näkeminen liberalismien kannalta on myös realistista, sillä hyvinvointivaltiota koskevat päätökset ovat perustaltaan poliittisia ja lopputuloksiltaan kontingenteja. Tässä tutkimuksessa vahvimmin esiin noussut esimerkki hyvinvointivaltiota eteenpäin ajaneiden poliittisten päätösten arvaamattomasta luonteesta koskee osallisuutta ja aktiivista kansalaisuutta (Kokkonen, Närhi & Matthies 2016). Vaikka osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus hyväksytäänkin nykyisin keskeiseksi sosiaalisen kansalaisuuden määreeksi, on niiden konkreettista sisältöä silti vaikea määrittää. Osallisuuteen tukeutuen voidaan harjoittaa politiikkaa, joka vähentää eriarvoisuutta ja edistää sosiaaliliberaalia ajatusta tasa-arvosta. Mutta yhtä hyvin osallisuuden ihannetta voidaan hyödyntää perusteluna republikaanisten tai markkinoita korostavien libertarististen politiikan linjausten puolesta (vrt. Johansson & Hvinden 2007). Tässä jälkimmäisessä muodossa osallisuuspolitiikka saa hahmon, joka muistuttaa uusliberaalien keskustelijoiden suosimaa ja poliittisessa oikeistossa kannatettua hyvinvointivaltion kritiikkiä.

Marshall (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) suhtautuu varsin joustavasti tulonjaon tasaamiseen sosiaalisen kansalaisuuden edellytyksenä. Tässä kohden Marshallin näkemys hyvinvointivaltiosta eroaa siten varsin selvästi suomalaistakin keskustelua hallinneesta pohjoismaisen hyvinvointivaltion käsitteestä. Pohjoismaissa on totuttu ajattelemaan, että tulonsiirto tuotettu kansalaisuuden markkinariippumattomuus eli dekommodifikaation aste heijastelee hyvinvointivaltion kehittyneisyyttä (vrt. Esping-Andersen, 1990; Saari 1996).

Tämä kanta selkeästi poikkeaa Marshallin tavasta ymmärtää hyvinvointivaltio. Marshall (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) ei silti suhtautunut välinpitämättömästi siihen, minkälaisen vallan markkinat saavat kansalaisuuden määrittelijöinä. *Citizenship and Social Class* -luennosta alkaen Marshallin sosiaalisen kansalaisuuskäsityksen punaisena lankana oli, että markkinoiden voimat eivät missään oloissa saa uhata yhdenkään kansalaisen ihmisarvoa. Lisäksi Marshall hyökkäsi sellaista eriarvoisuutta vastaan, joka on kohtuutonta ja luokkarajoja synnyttävää. Marshallin kansalaisuusajattelu korosti solidaarisuutta sekä yhteiskunnallista integraatiota. Käytännössä sosiaaliseen kansalaisuuteen sitoutuminen tarkoitti Marshallille perusturvasta huolehtimista, äärimmäisen köyhyyden vastustamista sekä palvelu- ja koulutusjärjestelmän pitämistä tasolla, joka turvaa myös huono-osaisten kansalaisten mahdollisuuden pyrkiä eteenpäin elämässään. Vaikka näin määritelty ajatus sosiaalisesta kansalaisuudesta onkin paljon dekommodifikaatiota vaikeammin mitattavissa oleva hyvinvointivaltion määre, ei sitä voi väittää hampaattomaksi hyvinvointivaltion puolustamisen kannalta. Marshallin kuvaamat sosiaalisen kansalaisuuden tunnusmerkit ovat seikkoja, joiden voidaan perustellusti kyseenalaistuneen suomalaisen hyvinvointivaltion viime vuosikymmenten kehityksessä. Vaikka suomalaisessa sosiaalipolitiikassa on 1990-luvun alun laman jälkeen suuntauduttu eriarvoisuuden vähentämisen sijaan köyhyyden ja huono-osaisuuden vähentämiseen, näyttää siltä, että äärimmäinen huono-osaisuus on lisääntymässä. Meneillään olevan kehityksen vuoksi yhteiskunnalliset jaot ovat syvenemässä ja köyhyys on muuttumassa aikaisempaa kohtalomaisemmaksi elämäntilanteeksi (Saari 2015, 231-233, 250-258).

Tärkeänä Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) asettaman hyvinvointivaltion kehityksen suuntaviittana pidän myös demokratian korostamista sekä sosiaalisen kansalaisuuden näkemistä jatkuvana muutoksena – tai evoluutiona. Tällä määritelmällä Marshall liitti yhteen sosiaalisen kansalaisuuden ja avoimen käsityksen historiasta. Samalla hän korosti kummankin ilmiön prosessinomaisuutta ja esitti voimakkaan vastateesin käsityksille, jotka sijoittavat hyvinvointivaltion kehityksen päätepisteen hyvinvointi-totalitarismiin sekä käsitykseen hyvinvointivaltiosta utopiana. Marshallin mukaan on tärkeää, että kukin aika ja yhteiskunta saa painaa sosiaaliseen kansalaisuuteen omat merkkinsä ja sisällyttää siihen omat lisäyksensä. Sosiaalisen kansalaisuuden kehityksen avoimuuden vuoksi on myös luontevaa, ettei hyvinvointivaltion kehitys pysähtynyt sen ensimmäisten vuosikymmenten saavutuksiin vaan on sittemmin ulottunut koskemaan muun muassa sukupuolten välistä tasa-arvoa, monikulttuurisuutta sekä valtakulttuurin ja kansallisvaltion ongelmallista asemaa sosiaalisessa kehityksessä.

Sosiaalityön kannalta Marshallin (1963; 1964; 1975 [1965]; 1981; 1992 [1949]) näkökulma sosiaaliseen kansalaisuuteen on kiinnostava, koska se puoltaa hyvinvointivaltion kehityksen suuntaamista niille sosiaalipolitiikan alueille, joissa sosiaalityö toimii erityisen vahvasti. Sosiaalityö on ammattikunta, jonka erityisenä tehtävänä on yleisesti sosiaalisen kansalaisuuden edistäminen sekä erityisesti köyhimmän ja huono-osaisimman väestön puolesta toimiminen. So-

siaalityön eettisten ohjeiden (Talentia 2013) keskeisiä suuntaviivoja ovat ammattikunnan pyrkimys edistää ihmisoikeuksien toteutumista sekä oikeudenmukaisuutta. Eettiset ohjeet nimeävät oikeudenmukaisuuden käytännöllisiksi sisällöiksi muun muassa negatiivisen syrjinnän estämisen, erilaisuuden tunnustamisen sekä pyrkimyksen rakenteellisin toimin ajaa heikommassa asemassa olevien kansalaisten etua ja pyrkiä edistämään sosiaalisesti oikeudenmukaisia poliittisia uudistuksia (emt., 9). Sosiaalityön eettisten ohjeiden nykyinen olemus heijastelee myös vahvasti uudemman sosiaalista kansalaisuutta koskevan keskustelun virtauksia. Eettiset ohjeet eivät näe sosiaalityötä yksinomaan hyvinvointivaltion systeeminä jatkeena. Sen sijaan ne vaan asettavat etusijalle yhteiskunnallisten vähemmistöjen oikeuksien toteutumisen, yhteistyön kolmannen sektorin ja vapaaehtoistyön kanssa sekä sosiaalityön ymmärtämisen kansallisvaltioiden rajat ylittäväksi kosmopoliittiseksi sosiaalseksi liikkeeksi. Vastaavat näkökulmat sosiaalityön painopisteistä ja kehittämisestä korostuvat myös sosiaalityön kansainvälisten järjestöjen ohjelmatyössä (Dominelli 2007; ISW 2014).

Väitöstutkimusta tehdessäni en ole voinut olla havaitsematta sitä, miten vähän sosiaalityössä tehdään nykyisin tutkimusta, joka on kiinnostunut käsitteistä ja joka käsitteellisesti pureutuu sosiaalisen kansalaisuuden kysymyksiin. Aivan erityisen vähän sosiaalityössä on osoitettu huomiota tässä tutkimuksessa korostamalleni käsitteiden poliittisuudelle. Käsitteitä kohtaan herkän tutkimuksen vähäisyys on erityisen ongelmallista juuri nyt, kun hyvinvointivaltion murros tuottaa erityisen tarpeen etsiä vastauksia siihen ”mitä on sosiaalipoliitikka” (vrt. Nieminen 1985 [1955]; Eräsaari 1984), ”mikä on pohjoismainen hyvinvointivaltio” (vrt. Kettunen 2011) tai mitä tarkoittaa, kun ollaan ”sosiaalityön jäljillä” (vrt. Sipilä 1989). Kiinnostus käsitteitä kohtaan on tärkeää, koska käsitteet johdattavat sosiaalityön kehitystä eteenpäin ja asettavat lopulta konkreettisia puitteita sosiaalihuollon ja sosiaalipalveluiden asiakkuudelle. Tutkimuksessani esille ottamani ”osallisuus”, ”monikulttuurisuus” ja ”kosmopoliittisuus” ovat esimerkkejä tämän tyyppisistä tulevaisuutta määrittävistä tieteellisen keskustelun käsitteistä. Huomionarvoista on myös se, että arkipäivän politiikassa sekä soveltavan tutkimuksen kielenkäytössä hyvinvointivaltiota uudistetaan vetoamalla sosiaaliturvan ”kannustavuuteen”, sosiaali- ja terveystalveluiden ”vaikuttavuuteen” tai maahanmuuttajien ”kotoutumiseen”. Edellä mainitsemiä asioiden tavoiteltavuutta nyt ja tässä on vaikea asettaa kyseenalaiseksi, mutta niiden käytännön sisällöt sekä pidempiaikainen merkitys sosiaalisen kansalaisuuden kehitykselle riippuvat lähes täysin puhunnan kontekstista sekä puhujien poliittisista kannoista. Sosiaalityön ei ainoastaan pidä passiivisesti omaksua näitä käsitteitä käyttöönsä vaan myös pyrkiä aktiivisesti analysoimaan niiden sisältöä ja määrittelemään niitä tavoilla, jotka vievät sosiaalista kansalaisuutta sosiaalityön arvojen ja tiedon mukaiseen suuntaan.

KIRJALLISUUS

- Addams, Jane (2004 [1910]) *Twenty Years At Hull House*. Whitefish: Kessinger.
- Anttonen, Anneli (1997) *Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite*. Tampere: Tampere University Press.
- Beck, Ulrich (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*. Lontoo: Sage.
- Beck, Ulrich (1997) *The Reinvention of Politics. Rethinking, Modernity in the Global Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich (2005) *Power in the Global Age. A New Global Political Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich (2006) *The Cosmopolitan Vision*. Cambridge: Polity Press.
- Berlin, Isaiah (2001) *Vapaus, ihmisyy ja historia. Valikoima esseitä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Berlin, Isaiah (2004) *Siili ja kettu. Tutkielma Tolstoin historianfilosofiasta*. Helsinki: Otava.
- Beveridge, William (1969) *Social Insurance and Allied Services*. New York: Agathon Press Inc.
- Braatoy, Bjarne (1939) *The New Sweden: A Vindication of Democracy*. Lontoo: Thomas Nelson and Sons, Ltd.
- Brigs, Asa (1984) *Towards the Welfare State*. Teoksessa Paul Parker (toim.) *Founders of the Welfare State*. Lontoo: Heinemann.
- Carr, Edward (1986 [1961]) *What is History?* New York: Palgrave Macmillan.
- Dahrendorf, Ralf (1991) *Huomisen Eurooppaan*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Dahrendorf, Ralf (1995) *LSE. A History of the London School of Economics and Political Science 1895-1995*. Oxford: Oxford University Press.
- Dominelli, Lena (2007) *Human Rights in Social Work Practice: An Invisible Part of the Social Work Curriculum?* Teoksessa Elisabeth Reichert (toim.) *Challenges in Human Rights. A Social Work Perspective*. New York: Columbia University Press.
- Eräsaari, Leena & Mäntysaari, Mikko (2013) *Jane Addams sosiaalisen demokratian teoreetikkona ja poliittisena edistäjänä*. Teoksessa Olli-Pekka Moisio, Pekka Korhonen & Terhi-Anna Wilska (toim.) *Yhteiskuntatieteiden ovella*. Jyväskylä: SoPhi.
- Eräsaari, Risto & Rahkonen Keijo (1975) *Johdanto*. Teoksessa Risto Eräsaari & Keijo Rahkonen (toim.) *Työväenkysymyksestä sosiaalipolitiikkaan. Yrjö-Koskisesta Heikki Warikseen*. Tapiola: Weilin+Göös.
- Esping-Andersen, Gosta (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Fromm, Erich (1966) *Introduction*. Teoksessa Erich Fromm (toim.) *Socialist Humanism. An International Symposium*. New York: Doubleday & Company Inc.
- Galbraith, John Kenneth (1969) *Runsauden yhteiskunta*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Galbraith, John Kenneth (1970) *Uusi yhteiskunta*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Galbraith, John Kenneth (1970) *Sotilasmahdin valvonta*. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Galbraith, John Kenneth (1972) *Taloudellinen ajattelu*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Galbraith, John Kenneth (1974) *Valta ja raha*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Galbraith, John Kenneth (1977) *Epävarmuuden aika*. Porvoo: WSOY.
- Galbraith, John Kenneth (1979) *Raha, mistä se tulee, minne se menee*. Porvoo: WSOY.
- Galbraith, John Kenneth (1984) *Vallankaappaus amerikkalaiseen tapaan*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Galbraith, John Kenneth (1984) *Vallan anatomia*. Porvoo: WSOY.
- Gambrill, Eileen (2006) *Social Work Practice. A Critical Thinker's Guide*. Second Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1998) *The Third Way - The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Harris, Jose (1984) *The Webbs*. Teoksessa Paul Parker (toim.) *Founders of the Welfare State*. Lontoo: Heinemann.
- Habermas, Jürgen (1994) *Uusi yleiskatsauksettomuus*. Teoksessa Järki ja kommunikaatio. *Tekstejä 1981-1989*. Tampere: Gaudeamus.
- Heiskala, Risto (1996) *Kohti keinotekoisista yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Heiskala, Risto (2006) *Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros*. Teoksessa Risto Heiskala ja Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Hicks, Alexander, Janoski, Thomas & Schwartz, Mildred (2004) *Political Sociology in the New Millennium*. Sivut 1-33 teoksessa Thomas Janoski, Robert Alford, Alexander Hicks & Mildred Schwartz: *The Handbook of Political Sociology*. New York: Cambridge University Press.
- Hirschman, Albert (1991) *The Rhetoric of Reaction. Perversity, Futility, Jeopardy*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Hobson, Barbara & Lister, Ruth (2002) *Citizenship*. Sivut 23-54 teoksessa Barbara Hobson, Jane Lewis & Birte Sim: *Contested concepts in gender and social politics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hobson, Barbara (2005) *Feminist Theorizing and Feminisms in Political Sociology*. Sivut 135-152 teoksessa Thomas Janoski, Robert R. Alford, Alexander M. Hicks, Mildred A. Schwartz: *The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization*. New York: Cambridge University Press.
- Inin, Engin & Turner, Bryan (2007) *Investigating Citizenship: An Agenda for Citizenship Studies*. *Citizenship Studies* 11 (1), 5-17.
- Hyvärinen, Matti; Kurunmäki, Jussi; Palonen, Kari; Pulkkinen Tuija & Stenius Henrik (2003) *Johdanto*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) *Käsitteet*

- liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere: Vastapaino.
- ISW (2014) Global Agenda for Social Work and Social Development: First Report. Promoting Social and Economic Equalities. Lontoo: Sage.
- Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen Raija (2006) Kuka Vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, Raija (2013) Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikka Suomessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin edistämislaitos.
- Kajanoja, Jouko (1996) Kommunikatiivinen yhteiskunta. Puheenvuoro hyvinvointivaltiosta. Jyväskylä: Gummerrus.
- Kajanoja, Jouko (1998) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Jouko Kajanoja & Reijo Väärälä (toim.) Sosiaalinen pääoma. Käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Kananen, Johannes (2014) The Nordic Welfare State in Three Eras. From Emancipation to Dicipline. Farnham: Ashgate.
- Kettunen, Pauli (2003) Yhteiskunta. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere: Vastapaino.
- Kettunen, Pauli (2011) National, Nordic and Trans-Nordic: transnational perspectives on the history of the Nordic welfare states. Teoksessa Pauli Kettunen ja Klaus Petersen (toim.) Beyond Welfare State Models. Cheltenham: Edward Elgar.
- Kettunen, Pauli (2015) Hyvinvointivaltion yhteiskunta. Teoksessa Janne Autto & Mikael Nygård (toim.) Hyvinvointivaltion kulttuurintutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kokkonen, Tuomo (2004) Sosiaaliset oikeudet ja sosiaalipolitiikka: T. H. Marshallin näkökulma hyvinvointivaltioon. *Politiikka* 46:4.
- Koselleck, Reinhart (1979) *Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten.* Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Koselleck, Reinhart (2004) *Futures of the Past. On the Semantics of Historical Time.* New York: Columbia University Press.
- Koskiahho, Briitta (2008) Hyvinvointipalveluiden tavaratalossa: palvelutalous ja sosiaalipolitiikka Englannissa, Ruotsissa ja Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Koskiahho, Briitta (2014) Kumppanuuden sosiaalipolitiikkaa etsimässä. Tallinna: United Press.
- Kuusi, Pekka (1968 [1961]) 60-luvun sosiaalipolitiikka. Porvoo: WSOY.
- Kymlicka, Will & Norman, Wayne (1994) Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory. *Ethics* 104 (1), 352-381.

- Lieberman, Jethro (2012) *Liberalism Underessed*. Oxford: Oxford University Press.
- Lillrank, Paul (2011) *Maailman parantaja. Miksi porvarilliset arvot voittavat populismin ja totalitarismin*. Helsinki: Taloustieto.
- Magnusson, Lars (2012) *Anders Chydenius's life and work*. Teoksessa Maren Jonasson & Pertti Hyttinen (toim.) *Anticipating The Wealth of Nations. The Selected Works of Anders Chydenius (1729-1803)*. New York: Routledge.
- Marshall, Tom (1953) *Conference of the British Sociological Association, 1953. Impressions of the Conference*. *British Journal of Sociology* 4 (3) 201-209.
- Marshall, Tom (1963) *Sociology at the Crossroads*. Lontoo: Heineman.
- Marshall, Tom (1992 [1949]) *Citizenship and Social Class*. Lontoo: Pluto Press.
- Matthies, Aila-Leena (2014) *How Participation, Marginalization and Welfare Services are Connected*. Teoksessa Aila-Leena matthies and Lars Uggehoj (toim.) *Participation, Marginalisation and Welfare Services. Concepts, Politics and practices Across European Countries*. Farnham: Ashgate.
- Mikkola, Matti (2010) *Social Rights of Europe*. Porvoo: Karelactio.
- Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli (2009) *Johdanto*. Teoksessa Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola (toim.) *Sosiaalityö ja Teoria*. Juva: PS-kustannus.
- Myrdal, Gunnar (1961) *Beyond the Welfare State. Economic Planning in the Welfare States and its International Implications*. Lontoo: Gerald Duckworth & co. Ltd.
- Mäntysaari, Mikko (2001) *Liberaalin sosiaalityön mahdollisuus*. Näyteluento professorin viranhakua varten Jyväskylän yliopistossa.
- Nash, Kate (2010) *Contemporary Political Sociology. Second Edition*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Niemelä, Pauli (2016) *Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetosena*. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara ja Minna Veistilä (toimi.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nieminen, Armas (1985 [1955]) *Mitä on sosiaalipolitiikka*. Tutkimus sosiaalipolitiikan käsitteen ja järjestelmän kehityksestä. Porvoo: WSOY.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo (2014) *Transformation of Participation Policies and Social Citizenship in Finnish Welfare Governance*. Teoksessa Aila-Leena matthies and Lars Uggehoj (toim.) *Participation, Marginalisation and Welfare Services. Concepts, Politics and practices Across European Countries*. Farnham: Ashgate.
- Palonen, Kari (2003) *Politiikka. Taustaa ja tavoitteita*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Pajukoski, Marja (2011) *Muuttuvat sosiaaliset oikeudet*. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toimi.) *Sosiaalipolitiikka - Hukassa vai uuden jäljillä*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

- Palonen, Kari (1988) *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon.* Tampere: Vastapaino.
- Pateman, Carole (1989) *The Disorder of Women.* Stanford University Press: Stanford.
- Pease, Edward (1919) *The History of the Fabian Society.* Alexandria: Library of Alexandria.
- Pierson, Christopher (2007) *Beyond the Welfare State. The New Political Economy of Welfare.* Cambridge: Polity Press.
- Pierson, Paul (2002) Coping with permanent austerity: welfare state restructuring in affluent democracies. *Revue française de sociologie* 43 (2), 369-406.
- Popper, Karl (1966a) *The Open Society and It's Enemies. Volume I. The Spell of Plato.* London: Routledge & Keegan Paul.
- Popper, Karl (1966b) *The Open Society and It's Enemies. Volume I. The High Tide of Profecy: Hegel, Marx, and the Aftermath.* London: Routledge & Keegan Paul.
- Procacci, Giovanna (1997) Sosiologian köyhät. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) *Biovallan kysymyksiä. Kirjoituksia köyhyyden ja sosiaalisten uhkien hallinnoimisesta.* Tampere: Gaudeamus.
- Rauhala, Pirkko-Liisa (1998) Onko keskustelu ehkäisevästä sosiaalipolitiikasta uutta Suomessa? *Yhteiskuntapolitiikka* 63 (2), 121-139.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Simpura, Jussi & Uusitalo, Hannu (2000) Hyvinvoinnin tutkimusperinteet, hyvinvointipolitiikka ja 1990-luvun uudet avaukset. *Yhteiskuntapolitiikka* 65 (3), 191-207.
- Ryan, Alan (2012) *The Making of Modern Liberalism.* Princeton University Press: Oxford.
- Saari, Juho (1996) Sosiaalipolitiikka markkinariippuvuuden vähentäjänä. Sosiaalitaloudellinen näkökulma jälkiteollistuvan yhteiskunnan sosiaalipolitiikkaa. *Stakes, tutkimuksia* 69. Saarijärvi: Gummerus.
- Saari, Juho (2001) Reformismi. Sosiaalipolitiikan perusteet 200-luvun alussa. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho (2006) Johdanto: historiallinen käänne. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Historiallinen käänne.* Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus
- Shionoya, Yuichi & Nishizava, Tamotsu (2008) Introduction. Teoksessa Yuichi Shionoya & Tamotsu Nishizava (toim.) *Economic Sociology of Capitalist Development.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Sipilä, Jorma (1989) *Sosiaalityön jäljillä.* Helsinki: Tammi.
- Talentia (2013) *Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet.* Helsinki: Ammattieettinen lautakunta.
- Temple, William (1967) *The State.* Teoksessa Charles Schottland (toim.) *The welfare State.* Lontoo: Harper & Row, Publishers.
- Temple, William (1976) *Christianity and Social Order.* Southampton: The Camelot Press.

- Therborn, Göran (1996) *European Modernity and Beyond. The Trajectory of European Societies 1945-2000*. Lontoo: Sage.
- Therborn, Göran (2000) At the birth of second century sociology: times of reflexivity, spaces of identity, and nodes of knowledge. *British Journal of Sociology* 51 (1), 37-57.
- Titmuss, Richard (1987) *The Philosophy of Welfare. Selected Writings of Richard M. Titmuss*. Lontoo: Allen & Unwin.
- Tuomioja, Erkki (2002) Pekka Kuusi ja 60-luvun sosiaalipolitiikka Suomen suunnannäyttäjänä. *Janus* 2/04
- Tuori, Kaarlo & Kotkas, Toomas (2008) *Sosiaalioikeus*. Helsinki: WSOYpro.
- Turner, Bryan (1993) *Outline of the Theory of Human Rights*. Teoksessa Bryan Turner (toim) *Citizenship and Social Theory*. Lontoo: Sage.
- Turner, Bryan S. (1999) *Classical Sociology*. London: Sage.
- Turner, Bryan (2001) The Erosion of Citizenship. *British Journal of Sociology* 52 (2), 189-209.
- Urponen, Kyösti (1979) *Sosiaalipolitiikka soveltavana yhteiskuntatieteenä. Teoreettis-historiallinen analyysi sosiaalipolitiikkatieteen problematiikasta. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 30*. Turku: Sosiaalipoliittinen yhdistys.
- Van Aerschoot, Paul (2011) *Activation Policies and the Protection of Individual Rights. A Critical Assessment of the Situation in Denmark, Finland and Sweden*. Burlington: Ashgate.
- Waris, Heikki (1932) *Työläisyhteiskunnan synty Helsingin pitkänsillan pohjoispuolelle*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Waris, Heikki (1966) *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka: Johdatus sosiaalipolitiikkaan*. Porvoo: WSOY.
- Weale, Hilary (2012) *Father of The Welfare State*. Lontoo: LSE Connect (<http://www.lse.ac.uk/alumni/LSEConnect/pdf/winter2012/Beveridge.pdf>)

ORIGINAL PAPERS

I

SOSIAALISET OIKEUDET JA SOSIAALIPOLITIikka: T. H. MARSHALLIN NÄKÖKULMA HYVINVOINTIVALTIOON

by

Kokkonen, T 2004

Politiikka vol. 46 (4) 2004, 264-276

Reproduced with kind permission by Valtiotieteellinen yhdistys.

Sosiaaliset oikeudet ja sosiaalipolitiikka: T. H. Marshallin näkökulma hyvinvointivaltioon

TUOMO KOKKONEN

ABSTRACT
Social rights and social policy: T. H. Marshall's view to the welfare state

This article analyses T. H. Marshall's contribution to the British discussion over social policy after II World War. In his classic lecture *Citizenship and Social class*, given 1949, Marshall took a positive attitude towards the classic British welfare state outlined by Sir William Beveridge. Marshall saw comprehensive social services and the improvements of social security as social extensions of the liberal citizenship. According to him, the post-war situation in Britain was revolutionary because it accomplished civil and political rights of the citizenship with a social element. However, Marshall's position is much more complex than often understood. Along with the recently revived discussion over Marshallian theory of liberal citizenship, attention has been given to the specific doubts Marshall expressed in relation to the future of social policy. Already in the late 1940s he discussed for an example, about the limits of egalitarian movement. He was also worried about how the wearing out of unified and collective culture of wartime eroded social foundations of the welfare state. Carefully studied, this less often known aspect of Marshall's work reminds us of the initially complex and contested nature of the welfare state.

1. Johdanto

Sosiaalisten oikeuksien laajeneminen on yksi 1900-luvun yhteiskuntakehityksen keskeisimmistä teemoista – onpa mennyttä vuosisataa kutsuttu jopa ”sosiaalisten oikeuksien vuosisadaksi”¹. Etenkin täällä Euroopassa sosiaalipolitiikan laajentu-

minen on viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana juurruttanut sosiaalisen kansalaisuuskäsityksen osaksi identiteettiämme ja yhteiskuntaamme. Saksassa ja useimmissa muissa Manner-Euroopan maissa tämä saavutettiin sosiaalivakuutusvaltiolla, jossa alueellinen päätöksenteko sekä kirkko ja muu kolmas sektori kantavat suuren vastuun hyvinvointipalvelujen toteuttamisessa. Britanniassa ja Skandinaviassa käynnistyi puolestaan toisen maailmansodan jälkeen hyvinvointivaltiollistuminen, tärkeimpinä piirteinään universaalit, kaikille kansalaisille suunnatut palvelut ja sosiaaliturvan muodot, keskitetty suunnittelu sekä pyrkimys keynesiläisen talouspolitiikan avulla hallita kapitalismin suhdanteita. (Therborn 1995, 85–99).

Keskityn seuraavassa edellä kuvatuista eurooppalaisen sosiaalipolitiikan perinteistä jälkimmäiseen: analysoin sosiaalisten oikeuksien ja hyvinvointivaltion välistä problematiikkaa T. H. Marshallin (1992) vuonna 1949 pitämän *Citizenship*

¹ Suomalaisittain kiinnostava ilmentymä 1900-luvun puolivälissä tapahtuneen kehityksen radikaalisuudesta on Kauko Sipposen Valtiotieteellisen Yhdistyksen vuosikokouksessa 1953 pitämä esitelmä ”Yksilön vapaus ja yhteis-hyvävaltio”. Sipponen esitteli siinä Britannian sosiaalipoliittista kehityksen taustoja, ideologiaa sekä loi katsauksen myös välittömästi toista maailmansotaa seuranneisiin reformeihin. Lähes suoraan Marshallia (1992, 10–11) siteeraten hän kirjoitti: ”1900-lukua voidaan nimittää sosiaalisten oikeuksien vuosisadaksi, jos kerran 1700-lukua katsotaan siviilioikeuksien, kuten esim. omistusoikeuden, ja 1800-lukua kansalaisten poliittisten oikeuksien turvaamisen vuosisadoiksi.” (Sipponen 1954, 47).

and Social Class -luennon lähtökohdista käsin. Tämän kansalaisuuden teoriana tunnetun, noin 50 sivun mittaisen sosiaalipolitiikan minikokoisen klassikon lisäksi kiinnitän huomioni myös Marshallin myöhempään tuotantoon kuuluvaan *Sociology at the Crossroads* -teokseen (Marshall 1963; 1964²). Argumenttini lähtökohtana on Marshallin varauksellinen suhtautuminen vuoden 1942 Beveridge-suunnitelmasta mallinsa saaneeseen, niin sanottuun klassiseen brittiläiseen hyvinvointivaltioon sekä sen kehittämiseen, päämääriin ja uudistamiseen (Beveridge 1969; Lowe 1994). Tämä varauksellisuus ilmeni ikään kuin piilevänä jo Marshallin kansalaisuuden teoriassa ja se tuli selvemmin esiin *Crossroads* -teoksen 1950–1960-lukujen vaihteen teksteissä. *Citizenship and Social Class* -luennossa tämä konkretisoituu siihen, ettei Marshall (1992) lainkaan käytä käsitettä hyvinvointivaltio, vaikka tämä olikin toisen maailmansodan jälkeisen poliittisen retoriikan keskeisimpiä iskusanoja Britanniassa.

Crossroads -teoksen (Marshall 1963) kiinnostavinta antia ovat puolestaan sen ensimmäisen osan pohdinnat, jotka koskevat sosiologiaa tieteenä, sekä kolmannen osan aikalaisanalyttiset artikkelit, joissa Marshall pohtii muun muassa J. K. Galbraithin (1958) *runsauden yhteiskunnan* (*affluent society*) soveltuvuutta 1960-luvun alun Britannian yhteiskunnallisten olojen tulkinnaksi. Runsauden yhteiskunnan teema kiehtoi Marshallia, mutta irtottautuminen hyvinvointivaltiosta ei kuitenkaan ollut hänelle helppoa. Sosiologisesti Marshall epäilemättä piti runsauden yhteiskuntaa hyvinvointivaltiota mielekkäämpänä käsitteenä, mutta sen ongelmana oli galbraithilaisen ajattelun kuluskeskeisyys sekä monissa muissakin suhteissa hyvinvointivaltiota ohuempi normatiivisuus. Runsauden yhteiskuntaan kiteytyvä käsitteellinen siirtyminen hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan olisi merkinnyt monien sosiaalipolitiikalle keskeisten arvojen hylkäämistä, kuten Marshall (1963, 267–288) vuonna 1961 kirjoittamassaan *The Welfare State and the Affluent Society* -artikkelissaan toteaa.

Marshallin ajattelu sisältääkin, paitsi sosiaalipolitiikan laajenemista perustelevia elementtejä, myös epäilyksiä hyvinvointivaltion tulevaisuudes-

ta. Sosiaalipoliittikkona Marshall oli useimmista kollegoistaan poikkeava – ehkäpä hyvinvointivaltion klassisen kauden auktoriteetteja enemmän hän muistuttaa Anthony Giddensia (1994; 1998) ja muita nykyaikaisella tavalla hyvinvointivaltion kustannuksien karsimista suosittelevia ja julkisen vallan vastuuta uudelleen arvioivia sosiaalidemokraatteja. Marshallin kansalaisuuden problematiikasta kumpuavat näkemykset vaikuttavat korostetun liberaaleilta verrattuna vaikkapa Richard Titmussin käsitykseen ”institutionaalisesta sosiaalipolitiikasta”, Gunnar Myrdalin ”luotuun harmoniaan” tai Gösta Esping-Andersenin 1980–1990-lukujen taitteessa kiteyttämään ”skandinaaviseen hyvinvointivaltioon”. Sosiaalipolitiikan keskustelujen valtavirtaan verrattuna Marshallin voidaan sanoa olevan poikkeuksellisen avoin markkinoiden suuntaan. Isaiah Berlinin (2001, 44–102) kuuluisaan *Kaksi vapauden käsitettä* -esseeseen pohjautuen Marshallin suhdetta sosiaalipolitiikan valtavirtaan voisi hahmotella esimerkiksi siten, että hän pyrki aidosti tukeutumaan kumpaankin Berlinin osoittamista liberalismien perusteista. Vaikka Marshall kritisoiakin markkinoiden tuottamia sosiaalisia ongelmia ja epäoikeudenmukaisuuksia, hän ei missään vaiheessa hylännyt liberalismin historiallisessa ja ideologisessa ytimessä olevan negatiivisen vapauskäsitteen (vapaus jostakin) ihannetta ihmisen toiminnan rajoittamattomuudesta, vaan korosti sen rinnakkaisuutta sosiaalipolitiikassa yleensä voimakkaammin korostetun positiivisen vapauskäsitteen (vapaus johonkin) kanssa.

2. Kansalaisuuden kenttä

Marshallilaisen sosiaalipolitiittisen ajattelun suhde hyvinvointivaltioon konkretisoidaan seuraavassa kolmeksi toisiaan vastaavaksi utopian ja epäilyksen pariaksi, jotka koskevat sosiaalisten oikeuksien suhdetta liberalismiin, hyvinvointivaltion sosiaalista perustaa sekä kansalaisuuskehityksen determinismia. Analyysini koskee varsinaisesti vain Marshallin suhdetta hyvinvointivaltioon, vieläpä brittiläisen hyvinvointivaltion varhaisvaiheisiin ennen 1970-luvulla esiin nousutta hyvinvointivaltion kritiikkiä ja politiikan oikeistosuhdannetta. Uskon kuitenkin käyttämäni näkökulman olevan relevantti myös yleisempien hyvinvointivaltioiden, niiden itseymmärrystä, uudistamista sekä jopa ”hyvinvointivaltioiden jälkeistä aikaa” koskevien keskustelujen kannalta.

² Sama teos, varustettuna S. M. Lipsetin kirjoittamalla esipuheella, on julkaistu vuonna 1964 pehmeäkantisena nimellä *Class, Citizenship and Social Development*

Marshallin tuotannon lukemiselle haen näkökulmaa niistä liberaalia kansalaisuutta koskevan keskustelun 1970-luvulle ajoittuneen käänteen jälkeisistä teksteistä, joiden pyrkimyksenä on ollut kritisoida Marshallin monien mielestä vanhentunutta ajattelua, löytää siitä uusia sävyjä sekä viedä eteenpäin ja uudistaa sitä (Bottomore 1992, 65–73; Kymlicka ja Norman 1994). Tämän lähestymistavan kannalta merkittäviä monografioita ovat kirjoittaneet muun muassa Bryan S. Turner (1986; 1999), J. M. Barbalet (1988), Ruth Lister (1997), Isin ja Wood (1999) sekä Faulks (2000). Lisäksi saatavilla on lukuisia joukko samanhenkisiä antologioita (mm. Turner 1993; Steenbergen 1994; Bulmer ja Reese 1996) sekä artikkelimuotoista keskustelua. Viimevuosina ilmestyneistä Marshall-aiheisista artikkeleista kiinnostavimpia ovat puolestaan A. M. Reesen (1995) *The Other T. H. Marshall*, Martin Powelin (2002) *The Hidden History of Citizenship* sekä Turnerin (2001) virkaanastujaisesitys *The Erosion of Citizenship*. Sosiaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion kannalta tämä uusi kansalaisuuskeskustelu on tärkeää, koska se on moninaistanut sosiaaliliberalismin sisältöä muun muassa korostamalla kulttuurin merkitystä kansalaisuudessa. Siten se on tehnyt mahdolliseksi tarkastella Marshallia muustakin kuin *Citizenship and Social Class* -luennon standardiluennosta käsin. Näin ollen uusi kansalaisuuskeskustelu ikään kuin legitimoit tämän artikkelin sisältämän sosiaalipoliittisen ajattelun ja hyvinvointivaltion suhdetta kyseenalaistavan analyysin. Sen näkökulmasta on ymmärrettävää, ettei Marshall ole ainoastaan hyvinvointivaltion teoreetikko *par excellence*, vaan myös kansalaisuuskeskustelun sosiologisen linjan moderni klassikko ja uranuurtaja.

Marshallin ajattelun erilaisten vivahteiden ymmärtämisen kannalta erityisen kiinnostavia julkaisuja ovat Barbaletin (1988) teos *Citizenship – Rights, Struggle and Class Inequality* sekä Reesen (1995) artikkeli *The Other T. H. Marshall*. Reese (1995) on kiteyttänyt päätelmänsä iskeväksi väitteeksi, ettei Marshall kehittänyt yhtä, vaan kaksi teoriaa kansalaisuudesta. Vuoden 1949 *Citizenship and Social Class* -luento (Marshall 1992) muodostaa Reesen käsitteistössä marshallilaisen kansalaisuuskäsityksen ensimmäisen tyypin (*marshallilainen kansalaisuuskäsitys tyyppiä I*). Kysymys on ajattelusta, jonka tavoitteena oli tehdä kansalaisuudesta paksua, juurevaa ja vahvoihin oikeuksiin ryyditettyä³. Reesen mukaan Marshallin kansalaisuu-

den teorian painotukset selittyvät ainakin osittain toisen maailmansodan jälkeisten vuosien ilmapiirillä niin Britanniassa kuin kansainvälisestikin – elettiinhan tuolloin jälleenrakennuksen ja sosiaalisuunnittelun euforian aikaa, joka heijastui eurooppalaisen kehityksen ohella myös muun muassa 1948 annetussa YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa. 1960-luvulle tultaessa klassinen hyvinvointivaltioajattelu alkoi kuitenkin vaikuttaa jäykältä ja aikansa eläneeltä, ja oli aika ottaa esille marshallilaisen kansalaisuuskäsityksen toinen tyyppi (*marshallilainen kansalaisuuskäsitys tyyppiä II*). Edellä mainittu *Crossroads*-teos (Marshall 1963) edustaa Marshallin tuotannossa tämän uuden vaiheen tunnistelua, sillä täysin kypsäksi marshallilaisen kansalaisuuskäsityksen tyyppi II oli kehittynyt vasta Marshallin postuumisti julkaisemassa *The Right to Welfare* -teoksessa esitetyssä *yhdysviivayhteiskunnallisuuden (hyphenated society)* käsitteessä (Marshall 1981, 104–122, 123–136). Yhdysviivayhteiskunnallisuudella Marshall tarkoitti koko yhteiskunnan piiriinsä sulkeneen hyvinvointi-ideologian jälkeistä tilannetta, jossa julkisen vallan harjoittaman sosiaalipolitiikan autonomia oli kyseenalaistunut, ja se joutui toimissaan jatkuvasti sulautumaan yhteen talouden ja politiikan osajärjestelmien kanssa. Tämän seurauksena kyseenalaistuvat niin hyvinvointivaltion kaltaiset selkeälinjaiset sosiaalipoliittiset ratkaisut kuin kansalaisten sosiaaliset oikeudetkin. Yhdysviivayhteiskunnallisuudessa sosiaaliset oikeudet olivat tilannekohtaisia, hallinnollisesta ja poliittisesta harkinnasta sekä käytettävissä olevista resursseista riippuvaisia, sillä sosiaalipolitiikan on ollut pakko luopua ainakin osasta sille aikaisemmin kuuluneesta autonomiasta ja toimia läheisemmässä yhteistyössä kapitalistisen talouden ja politiikan demokratiaa korostavien periaatteiden kanssa.

Barbaletin (1988) käsitys Marshallista liittyy läheisesti Reesen (1995) havaitsemaan kansalaisuuskäsityksen muutokseen. Myös Barbalet hyväksyy väitteen Marshallin ajattelussa tapahtuneesta muutoksesta, mutta tämän lisäksi hän painottaa siihen kautta linjan, jo *Citizenship and Social Class* -luentoon (Marshall 1992), sisältyntä ambivalenssia ja päämäärien avoimuutta. Perus-

³ Ohut (thin) ja paksu (thick) kansalaisuus on käsitepari jolla kuvataan sekä kansalaisten keskinäisten suhteiden että kansalaisuuden ja valtiiovallan välisen suhteen intensiivisyyttä. (Faulks 2000, 10–13.)

teellisessä argumentaatioissaan Barbalet (1988, 59–96) korostaa ainakin seitsemää sosiaalisten oikeuksien luonteeseen liittyvää varaumaa. 1) Marshallin käsitys sosiaalisista oikeuksista oli yhteisöllinen ja kulttuurinen. Tämän perusluonteensa vuoksi 2) marshallilaiset sosiaaliset oikeudet eivät erityisesti korostaneet tulonsiirtojen kautta toteutuvaa tasa-arvoa. Kulttuurisen luonteensa vuoksi 3) sosiaaliset oikeudet ovat myös tiukasti sidoksissa yhteiskunnan sosiaaliseen perustaan, eikä ole kuviteltavissa, että ne olisivat luonteeltaan staattisia tai muuttumattomia. 4) Sosiaalisia oikeuksia ei myöskään Marshallin mukaan voi yksinkertaisessa mielessä ”antaa” yksilölle, vaan niiden hyödyntäminen edellyttää elämänhallintaa, osallisuutta yhteiskuntaan sekä yksilön kykyä ja halua kääntää hänellä olevat taloudelliset resurssit hyvinvoinniksi. 5) Sosiaalisten oikeuksien toteutuminen riippuu siis valtion ja julkisen vallan ohella myös yksilön toimijuudesta. Verrattuna muihin kansalaisoikeuksiin 6) sosiaaliset oikeudet ovat erityisen riippuvaisia hallinnollisista ja ammatillisista päätöksistä. Jopa vahvan hyvinvointivaltiollisuuden ytimessä olevassa Beveridgen (1969) kaavailemassa ”kattavassa sosiaaliturvassa”⁴ käsitys sosiaalisista oikeuksista on joustavampi kuin esimerkiksi käsitys äänioikeudesta tai kansalaisen oikeudesta tehdä sopimuksia. Lisäksi on realistista ajatella, että 7) sosiaaliset oikeudet olivat myös laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla ehdollisia. Sosiaalipolitiikan käytäntöjä suunniteltaessa niiden saatavuuteen vaikuttavat sekä julkisen talouden fiskaaliset seikat että etiikan ja moraalin muutoksia heijastelevat hallinnolliset ja professionaaliset uudelleenarvioinnit.

Barbaletin (1988) ja Reesen (1995) painotuksiltaan oppihistoriallisten puheenvuorojen ohella Turnerin (2001) virkaanastujaisesityksensä *The Erosion of Citizenship* voidaan pitää avaintekstinä marshallilaisen kansalaisuuskäsityksen ymmärtämiseen. Turner esittää virkaanastujaisesityksensä tiiviin, lähtökohdiltaan sosiologisen ja aikalaisanalyttisen katsauksen Marshallin ajattelun yhteiskunnallisesta merkityksestä. Jo aikaisemmin Turner (1986, 64) on korostanut kansalaisuuden

⁴ Toisin kuin yleensä annetaan ymmärtää, Beveridge (1969) ei viitannut kuuluisassa raportissaan sosiaalipolitiikan universalisuuteen tai universalismiin. Hän käytti konkreettisempaa käsitettä sosiaalipolitiikan kattavuus (comprehensiveness), vaikka tarkoitus oli tietenkin sama.

luonnetta sosiaalisena käytäntönä, jonka olemus on sosiologisesta perustastaan huolimatta kontingentti, päämääriltään avoin. *The Erosion of Citizenship* -esityksessään hän (Turner 2001) konkretisoi tämän väitteen näkemykseksi, jonka mukaan toisen maailmansodan jälkeiset sosiaaliset ja yhteiskunnalliset muutokset ovat vieneet edellytykset ortodoksisesti ymmärretyn marshallilaisen kansalaisuuskäsityksen – tässä artikkelissa hyvinvointivaltiollisen kansalaisuuskäsityksen – toteutumiselta.

Kansalaisuuden eroosiota on Turnerin mukaan tapahtunut kolmella eri alueella. 1) Työelämässä kansalaisuuden sosiaalisen perustan heikkeneminen ilmenee epävarmuuden lisääntymisenä, työttömyytenä sekä työväenluokan yhteisöllisyyden heikentymisenä. 2) Armeijan ja sodankäynnin alueella marshallilaisen sosiaal kansalaisuuden edellytykset ovat kaventuneet kylmän sodan asteittaisen päättymisen ja lievittymisen vuoksi. Turnerin mukaan tällä kehityksellä on ollut Britanniassa jotakuinkin vastaavankaltainen vaikutus kuin Vietnamin sodan epäonnistumisella oli Yhdysvalloissa: se murensi mahdollisuudet lujittaa kansalaisuutta maata puolustamaan alttiin sotilaallisuuden sekä sotilaallisten rituaalien kautta⁵. 3) Perheessä, vanhemmuudessa ja reproduktiossa toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneet sosiaaliset ja teknologiset muutokset ovat puolestaan pakottaneet arvioimaan uudelleen kansalaisuuteen – erityisesti sosiaalisiin oikeuksiin – sisältyneitä käsityksiä normaaliudesta. Sukupuolten välistä tasa-arvoa vaatineen feminismin esittämä Marshall-kritiikki oli avaus tähän suuntaan, asettihan se kyseenalaiseksi Marshallin luennon mieskeskeisyyden sekä konventionaalisen käsityksen sukupuolirooleista. Sittemmin myös ehkäisymenetelmien ja genetiikan kehittyminen sekä seksuaalisia vähemmistöjen identiteettien selkiytyminen ovat nousseet teemoiksi, joiden vaikutus kansalaisuuteen tulisi Turnerin mukaan ottaa avoimen pohdinnan kohteeksi.

⁵ ”Sota terrorismia vastaan” saattaa ehkä pakottaa arvioimaan uudelleen Turnerin analyysin tätä osa-alueetta. Voidaan ajatella, että sota terrorismia vastaan on monessa suhteessa yhtäläinen kylmän sodan kanssa ja jopa ylittää sen. Toisin kuin kylmä sota, on nykyisin käynnissä oleva taistelu tuonut maailmanpoliittisten vastakkainasetteluista kumpuavat vaarat osaksi länsimaista arkipäivää. Tässä suhteessa terrorismin vastainen taistelu on lähempänä esimerkiksi Pohjois-Irlannin tilanteesta kummunnutta terrorismia kuin kylmää sotaa.

3. Kansalaisuuden teorian pääkohtia

Kansalaisuutta koskevat nykykeskustelut ja niiden linkit sosiaalipolitiikkaan kutsuvat siis lähestymään marshallilaista kansalaisuuskäsitystä, paitsi oppihistoriallisesti, myös yhteiskunnan muutoksen huomioiden ja vakiintuneita käsityksiä dekonstruoiden. Oppihistorialliselta kannalta Marshallin (1992) *Citizenship and Social Class* -luento on totuttu pitämään vuodelta 1942 olevan niin sanotun Beveridge -suunnitelman (Beveridge 1969) ohella klassisen brittiläisen hyvinvointivaltion avaintekstinä. Beveridge (1969) antoi kuuluisalla sosiaaliturvan ja palvelujärjestelmän uudistamista koskevalla raportillaan hallinnollisen ja institutionaalisen hahmon Britanniassa sodan jälkeen koetulle sosiaalipoliittiselle kehitykselle, jolla kontekstina olivat sodan ajan kansallishenki ja uhkakuvat. Kansalaisuuden teorian (Marshall 1992) marshallilainen kansalaisuuskäsitys tyyppiä I (Rees 1995) puolestaan työskenteli ainakin kolmella merkittävällä tavalla koetun kehityksen legitimoimiseksi ja sen nivomiseksi osaksi rauhanajan yhteiskuntaa ja sen tulevaisuudennäkymiä. 1) Jakamalla moderneille yhteiskunnille ominaisen kansalaisuuden problematiikan kolmeen toisiaan täydentävään elementtiin – yksilölliset vapausoikeudet (*civil rights*), poliittiset oikeudet (*political rights*) sekä sosiaaliset oikeudet (*social rights*) – se loi kokonaisuuden, jossa myös sosiaalipolitiikka näyttäytyi liberalismien tavoitteita palvelevana voimana (Marshall 1992, 8–17). 2) Tarkastelemalla Britanniassa keskiajan jälkeen tapahtunutta kansalaisuuden kehitystä eriytymisen ja modernisaation kehyksissä se loi asetelman, jossa tapahtunut näyttäytyi liberaalin yhteiskuntafilosofian lisäksi myös 1900-luvun puolivälissä vaikutusvaltansa huipulla olleen sosiologian kannalta luonnollisena ja yhteiskunnan integraatiota palvelevana prosessina (emt., 8). Lisäksi 3) Marshallin (Marshall 1992, 18, 41) kansalaisuuden teoriassaan antamat kansalaisuuden määritelmät ennakoivat normatiivisesti ja käytännössäkin sitä, millaisiksi olemme oppineet näkemään kansalaisen aseman täysiin mittoihinsa kehittyneessä hyvinvointivaltiossa. Marshallin mukaan kansalaisuus oli talousjärjestelmästä kumpuavalle luokkarakenteelle vastakohtainen tasa-arvon järjestelmä, jossa yksilöllä oli statuksenomainen asema yhteisön – käytännössä kansallisen valtion – täysivaltaisena ja tasa-arvoisena jäsenenä⁶ sekä siitä juontuvat oikeudet ja velvollisuudet.

Välittömästi brittiläiseen hyvinvointivaltioon liittyvien yhteyksiensä lisäksi Marshallin (1992) *Citizenship and Social Class* -luento on myös klasminen tulkinta julkisen vallan sosiaalipoliittisen roolin laajentumisen sosiologisista seurauksista. Yleisellä tasolla sosiaalipoliittisten uudistusten kautta toteutunut kansalaisuuden kehitys edusti Marshallille edistystä, modernisaatiota sekä vastausta sosiologian peruskysymykseen: ”miten yhteiskunta on mahdollinen”. Tässä mielessä kansalaisuuden teorian ajatuksenkulku ja eetos on siis analoginen sosiologian 1800-luvun suurklassikoiden, muun muassa Durkheimin kanssa. Kansalaisuutta koskevien pohdintojen rinnalla Marshallin varhaisemman tuotannon yhdeksi pääargumentiksi voidaan nostaa kulttuurisesti painottunut käsitys siitä, että sosiaalisten oikeuksien synty ja vakiintuminen muuttaa alun perin yksilöllisyyttä korostaneen liberaalin kansalaisuuden ”mentaliteetiltään” tasa-arvoiseksi sosiaalisesti liimaksi. Tämä sosiaalinen liima liittyy yhteiskunnan jäsenet toisiinsa luokka-asemasta, sukupuolesta, uskonnosta tai ihonväristä riippumatta (Rees 1995; Turner 1999, 267). Käytännössä ajatus sosiaalisesta liimasta konkretisoitui Marshallin esittämän tasa-arvoisuutta korostaneen kansalaisuuden määritelmän (emt., 18) ohella siihen, että hän sisällytti sosiaaliin oikeuksiin kulttuurisen elementin, kuten viittaus kansalaisuuden statuksenomaisuuteen oikeastaan jo vihjaakin.

Sosiaaliset oikeudet olivat Marshallille, paitsi liberaalin kansalaisuuden ajallisesti viimeisenä kehittyneenä osa, niin myös vastaus varhaisempien liberalismikäsityksien puutteisiin. Sosiaalisilla oikeuksilla Marshall tarkoitti yhtä hyvin aineellisia etuisuuksia, jotka tarjoavat mahdollisuuden normaaliin elämäntapaan kuin myös oikeutta niiden taustalla vaikuttavaan perinteeseen ja jaettuihin elämänarvoihin⁷. Keskeisiä yhteiskunnan sosiaalisen integraation lähteitä olivat hänelle luokkarakenteen ylittämättömistä jaoista tasa-arvoistumisen myötä vapautunut kansalaisyhteiskunta sekä

⁶ ”Citizenship is a status bestowed on those who are full members of a community. All who possess the status are equal with respect to the rights and duties with which the status is endowed.” (Marshall 1992, 18.)

⁷ ”By the social element I mean the whole range of from right to modicum of economic welfare and security to the right to share to the full in social heritage and to live the life of a civilised being according to the standards prevailing in society.” Marshall 1992, 8.)

julkiset sosiaali-, terveys- ja koulutuspalvelut. Vielä 1940-luvun lopussa Marshall nimittäin uskoi optimisesti siihen, että Beveridgen (1969) suosittelemasta julkisesta palvelujärjestelmästä muodostuu areena, joka tuottaa yhteisiä ja yhdistäviä kokemuksia erilaista yhteiskunnallisista lähtökohdista olevien kansalaisille.

Se, mitä edellä nimitin Marshallin ajattelun dekonstruktioksi, on puolestaan perusteltua muun muassa seuraavien seikkojen johdosta – tosin huomautettakoon vielä, että kysymys on ehkä enemmänkin muun muassa Barbaletin (1988), Reesen (1995) ja Turnerin (1999, 2001) motivoimasta Marshallin tuotannon kriittisestä uudelleenluennasta kuin varsinaisesta dekonstruktiosta. 1) Kansalaisuuden teoriaa (Marshall 1992) koskevassa keskustelussa on osoitettu yllättävän vähän huomiota sille, että sosiaalisten oikeuksien laajenemisen vastapainoksi Marshall keskustelee luentonsa loppupuolella huomattavan pitkät osuudet sosiaalipolitiikan laajenemisen rajoista. Tekstistä välittyy huoli sosiaalipolitiikan laajenemisen ”pysäyttysääntöjen” puutteesta. Marshall (1992, 8–9, 18) kiistää tiukasti esimerkiksi sen, että *Citizenship and Social Class* -luennossa esitetty historiallinen kertomus olisi mikään yleinen kehityskulku. Vaikka hänen humaani ja sosiaalidemokraattinen käsityksensä liberalismista epäilemättä sisälsikin toiveen liberaalin kansalaisuuden rakentumisesta viimekädessä ”sosiaalisille” periaatteille, ei tämä merkinnyt sitä, että hän olisi oletanut sosiaalisten oikeuksien kehityskulun olevan kaikkialla samantyyppistä.⁸ 2) Marshall ennakoiki myös sitä, että hyvinvointivaltion sosiaalinen perusta oli epävakaa. Väliittömästi 1940-luvun tilanteeseen liittyen hän huomautti, että brittiläisen sosiaalipolitiikan laajentumien oli tukeutunut paljolti toisen maailmansodan jälkeiseen yhteiskunnalliseen erityistilanteeseen, josta saatettiin käyttää nimitystä ”Dunkerquen henki” (Marshall 1992, 26–27). Yleisessä sosiologisessa mielessä 3) kansallisvaltio oli Marshallin mukaan liian laaja ja liian etäällä kansalaisista pystyäkseen ylläpitämään hyvinvointivaltion sosiaalista ja kulttuurista perustaa myös rauhan

oloissa (1992, 46–47). Vaikka Beveridgen (1969) ajatus sosiaalipolitiikan kattavuudesta, keskusjohdoisuudesta ja kansallisesti yhtenäisestä järjestelmästä oli Marshallin kansalaisuuden teoriassa keskeisessä osassa (1992, 27–43), halusi hän kuitenkin korostaa myös sitä, että viime kädessä sosiaalipolitiikan oikeutuksen on nouseva paikallisista elämänmuodoista ja yhteisöistä, ammattiyhdistyksestä sekä muista kansalaisia lähellä olevista tahtoista.

Ehkä kaikkein yllättävin seikka, joka erottaa kansalaisuuden teorian konventionaalisesti ymmärretystä hyvinvointivaltiollisuudesta, on kuitenkin se, miten Marshall ymmärsi yksilöllisten vapausoikeuksien, poliittisten oikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien keskinäisen suhteen. 4) Marshallin (1992, 10) mukaan moderni kansalaisuus ei ollut eheä tai harmoninen kokonaisuus. Vaikka kansalaisuuden teorian kuvaama kansalaisuuden kolmijakoinen rakenne olikin alkuaan tulosta työjaollisesti jäsentyneen kokonaisuuden muotoutumisesta, lähtökohtana esimerkiksi kyläyhteisö tai feodaalialueen kaupunki, se kehittyi eri alueillaan eri tahtia ja sillä tavoin ristiriitaisesti, että lopulta ”kansalaisuuden elementit olivat keskenään tuskin puheväleissä” (Marshall 1992, 10).

Citizenship and Social Class -luennossa hahmotellun historiallisen kaaren selväpiirteisyyteen tulee suhtautua varauksellisesti. Konkreettisen historiallisen kehityksen päälinjoja Britanniassa voidaan kenties kuvata nimeämällä 1700-luku yksilöllisten vapausoikeuksien muotoutumisen vuosisadaksi, 1800-luku poliittisten oikeuksien vakiintumisen vuosisadaksi ja 1900-luku, kuten jo todettiin, sosiaalisten oikeuksien läpimurron vuosisadaksi. Olisi kuitenkin harhaanjohtavaa kuvitella, että tämän menneisyyden perusteella olisi ennakoitavissa minkälaiseksi kansalaisuuden kokonaisuus tulevaisuudessa muotoutuu. Marshallin mukaan ei ollut olemassa kansalaisuutta eteenpäin luotsaavaa historiallista determinismia, vaan kysymys oli politiikkaan ja kansalaisyhteiskuntaan sisältyvistä vaikeasti arvioitavissa olevista epävarmuuksista. Näin ollen Marshall ei voinutkaan kansalaisuuden teorian päätännössä enää vedota esityksensä alussa esille ottamiinsa kansalaisuuden määritelmiin, joiden punaisena lankana oli nähdä kansalaisuus tasa-arvon järjestelmänä. Sen sijaan hänen oli keskusteltava paljon epämiellyttävämistä teemoista, kuten siitä, miten pitkälle sosiaalipolitiittisen egalitarismin oli ylipäättään suotavaa

⁸ ”There is no universal principle that determines what those rights and duties shall be, but societies in which citizenship is a developing institution create an image of an ideal citizenship against which achievement can be measured and towards which aspiration can be directed.” (Marshall 1992, 18.)

edetä tai mitkä ovat legitimit yhteiskunnalliset erot (Marshall 1992, 44–49). Marshallin mukaan jo 1940-luvun lopun Britanniassa oli tultu tilanteeseen, jossa kansalaisuuden sosiaalisen elementin yksioikoisen vahvistamisen ohella, oli myös keskusteltava kansalaisuuden elementtien keskeisestä tasapainosta sekä niiden suhteesta kapitalismin peruseriaatteisiin. Oli myös muistettava se liberalisminkin klassikoihin perustuva opetus, että tasa-arvon tavoitetta palvelee, ei ainoastaan talouden kesyttäminen, vaan myös yksilön vapaus toimia markkinoilla.

We are not aiming at absolute equality. There are limits in the egalitarian movement. But the movement is a double one. It operates partly through citizenship and partly through the economic system. In both cases the aim is to remove inequalities which cannot be regarded as legitimate, but the legitimacy is different. In the former it is the standard of social justice, in the latter it is social justice combined with economic necessity. It is possible therefore, that the inequalities permitted by the two halves of the movement will not coincide. (Marshall 1992, 45).

4. Utopiat ja epäilyt

Edellä esitetty katsaus Marshallin (1992) *Citizenship and Social Class* -luentoon liittyy läheisesti Reesen (1995) väitteeseen kahden toisilleen rinnakkaisen – hetkittäin jopa toisilleen vastakkaisen – marshallilaisen kansalaisuuskäsityksen olemassa olosta. Marshallin (1992) käsitys kansalaisuuden kehityksestä ei ollut hyvinvointivaltio-optimismin huippuaikoinakaan niin yksiuotteinen kuin mitä usein ajatellaan. Hänen *Citizenship and Social Class* -luentonsa edustaa monien silmissä sosiaalipolitiikan kultakauden ”täydellistä maailmaa”, jossa hyvinvointivaltioistumisen varmistamat sosiaaliset oikeudet yhdistävät kansalaiset toisiinsa ja eheyttävät yhteiskunnan työntäen syrjään kapitalismin tuottamat luokkaristiriidat. Luentonsa lennokkaimmissa kohdissa Marshall ei todellakaan antanut sosiaalipolitiikan rahoituksen tai hallinnon ongelmien tai sosiaalisten ongelmien reaalisien monimutkaisuuden häiritä antamansa vaikutelman utooppisuutta (Dahrendorf 1988, 35–47). Mutta tällä optimismilla on kuitenkin myös kääntöpuolensa. Antamiensa tulevaisuutta koskevien lupaus-ten ohella Marshall (1992) tuo kansalaisuuden teo-

riassaan esiin myös sosiaalipolitiikan kehittämistä koskevia ristiriitoja sekä säröjä tuolloin vielä uutuudenkiiltävän hyvinvointivaltion perustuksissa. Jo 1940-luvun lopussa Marshallin asenteessa oli mukana ainakin häivähdyks epäälyä sosiaalipolitiikan laajentumisen tuottamia tulevaisuudennäkymiä kohtaan. Marshall näki kansalaisuuden kehityksen pohjimmitaan sillä tavoin kompleksisena ilmiönä, ettei sitä voinut yksiselitteisesti tulkita argumentiksi minkään tietyn sosiaalipoliittisen mallin – ei edes Beveridgeläisen hyvinvointivaltion – puolesta (Barbalet 1988, 64–67).

Taulukon 1 muotoon tiivistettynä Marshallin (1992) keskeisimmät hyvinvointivaltiota koskevat utopiat ja epäilyt voidaan hahmottaa seuraavasti. 1) Sosiaalisten oikeuksien välttämättömyyttä ja niiden positiivisia yhteiskunnallisia ja inhimillisiä vaikutuksia vastaa niiden viimekädessä kiistanalainen suhde liberalismiin yksilönvapauteen ja poliittisiin oikeuksiin kiteytyviin ydinteemoihin. Tämän vuoksi sosiaalisia oikeuksia voidaan edistää, paitsi valtiokeskeisen sosiaalipolitiikan, myös poliittisen toiminnan ja konfliktien kautta. 2) Vaikka sosiaaliset oikeudet sisältävän kansalaisuuden synty olikin yhteiskuntaa integroiva prosessi, jonka juuret olivat eriytymiskehityksessä sekä yhteisessä kulttuurissa, 1940-luvun lopun Britanniassa sosiaalisia oikeuksia toteuttaneet sosiaalipoliittiset uudistukset perustuivat toisen maailmansodan poikkeuksille kokemuksille ja sen jälkeisen ajan erityisololle. Tämän vuoksi sodan jälkeen esiin murtautuneen sosiaalisen kansalaisuuden perusta oli muutoksille altis. Kansalaisuutta ja sosiaalisia oikeuksia tuli arvioida sosiaalipolitiikan tulosten lisäksi myös siltä kannalta, miten ne suhteutuivat sosiaaliseen perustaansa. 3) Liittyen ajatukseen kansalaisuudesta sosiaalisena liimana, Marshallin käsitystä kansalaisuudesta on kutsuttu paksuksi tai juurevaksi. On ajateltu, että korostaessaan kansalaisuuden statuksenomaista sosiaalista luonnetta, Marshall onnistui luomaan senkaltaisen liberaalin käsityksen kansalaisuudesta, joka aikaisemmasta liberalismista poiketen viittaa ainakin osittain feodaalisen kansalaisuuden – jopa antiikin Kreikan poliiksen – sosiaaliseen kiinteeseen ja vakauteen (Faulks 2000, 14–20).

Kansalaisuutta ja sosiaalisia oikeuksia koskevan keskustelun tasoja ja näkökulmia (1–3) oleellisempaa edellisessä taulukossa 1 on kuitenkin kansalaisuusnäkökulman kokonaisuudessaan läpäisevä, utooppisuuden ja epäilyksen välinen vuoropuhelu.

Taulukko 1: <i>Citizenship and Social Class</i> -luennon (Marshall 1992) utopiat ja niitä vastaavat epäilyt.	
Utopia	Epäily
1) Sosiaaliset oikeudet ovat välttämätön osa liberalismia. Sosiaalisten oikeuksien synty täydentää liberaalin käsityksen kansalaisuudesta.	1) Sosiaalisten oikeuksien suhde liberalismiin kokonaisuuteen on jännitteinen ja osin yksilöllisille vapausoikeuksille sekä poliittisille oikeuksille alisteinen.
2) Kansalaisuus on yhteiskunnan integraatiota palveleva prosessi. Kansalaisuuden sosiologiset juuret ovat yhteiskunnan eriytymiskehityksessä.	2) Toisen maailmansodan jälkeisen sosiaalisen kansalaisuuden perusta oli epävakaa, se perustui sodan poikkeusoloille (ns. ”Dunkerquen henki”).
3) Sosiaalisten oikeuksien myötä kansalaisuus muuttuu statuksenomaiseksi sosiaalisesti liimaksi. Sosiaaliset oikeudet ovat yhteiskunnalle välttämättömät.	3) Ei ole olemassa kansalaisuuden kehittämistä ohjaavaa determinismia, on keskusteltava kansalaisuuden elementtien keskinäisestä tasapainosta.

Vaikka sosiaalisten oikeuksien vahvistuminen olikin kansalaisuuden teorian (Marshall 1992) kirjoittamisen aikaan vallitseva kehityssuunta, sisälsivät Marshallin ajattelun perusrakenteet myös väitteen siitä, ettei kansalaisuutta koskeva keskustelu päätynyt hyvinvointivaltion syntymiseen. Kansalaisuuden sosiaalista kehitystä kohtaan kokemastaan myötätunnosta huolimatta Marshall piti selvänä sitä, että kansalaisuuden käytännöistä ja luonteesta tultaisiin jatkossakin taistelemaan aivan yhtä kiivaasti ja konfliktien täyttämällä tavalla kuin oli taisteltu hyvinvointivaltion esivalmistelunkin yhteydessä.

Marshallin tapauksessa utooppisen ja epäilevän asenteen rinnakkaisuudesta nousevaa kansalaisuuskäsityksen perimmäistä avoimuutta voidaan ymmärtää sekä hänen poliittisten asenteidensa että sosiologia-käsityksensä perusteella. Poliittisesti Marshall oli sekä sosialisti että liberaali. Hänen ajattelunsa juuret olivat syvästi siinä kristillisosialistisessa perinteessä, joka vaikutti 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alun Britanniassa. Tässä mielessä hänen voidaan katsoa edustavan samaa brittiläisten hyvinvointivaltion pioneerien koulukuntaa kuin esimerkiksi L. T. Hobhouse, T. H. Green tai R. H. Tawney (Halsey 1996). Leimallista näiden niin sanottujen eettisten sosialistien ajattelulle oli antitotalitarismi sekä yhteiskunnan sosiaalisen perustan näkeminen kaiken yhteiskuntakehityksen lähtökohdaksi. Muun muassa neuvosto-sosialismille ominaisen vallankumouksen ja kapitalismin hävittämisen sijasta eettiset sosialistit kytkivät sosialismin edistymisen ihmiskunnan moraalisen tilan kohoamiseen ja markkinoista lähtöisin olevan moraaliala rapauttavan vai-

kuksen torjumiseen. Marshallin tapauksessa on kuitenkin huomattava, että 1940-luvun lopulta alkaen hän kuitenkin irtautui asteittain eettisen sosialismin perinteestä – tai alkoi ainakin tulkita sitä väljemmin. Esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeisen eettisen sosialismin ehkä puhtain edustaja Richard M. Titmuss (1974; 1997) etsi vielä 1960–1970-luvuillakin muun muassa käsitteiden *institutionaalinen sosiaalipolitiikka*, *stigma* ja *lahja* avulla uusia tapoja ilmaista edustamansa sosiaalipoliittisen perinteen moraaliala ja arvoja. Sen sijaan *Sociology at the Crossroads* -teoksesta (Marshall 1963) liikkeelle lähtenyt marshallilainen kansalaisuuskäsitys lähestyi tyyppiä II (Rees 1995) maallistuneen ajan sosiaalisista ja hallinnollisista realiteeteista käsin. Toisin kuin brittiläisen kristillisosialistisen ajattelun ”ortodoksisimpia” edustajia, Marshallia ei voinut pitää moralistina tai pysyviksi tarkoitettujen tai universaalien järjestelmien rakentajana. Tieteellisen toiminnan ylevien päämäärien sijaan hän korosti enemmänkin teoreettisten ja normatiivisten ajatusten muuttuvaisuutta, suhdetta sosiaaliseen kontekstiinsa sekä sosiologian velvollisuutta palvella yhteiskunnan kehittämistä (Halsey 1984).

Sosiologina Marshall puolestaan vierasti niin pitäytymistä yleiseen teoriaan kuin sen vastakohtaakin, kokonaisuuden hallinnan kadottavaa empirismia. Vuonna 1946 London School of Economicsissa antamassaan virkaanastujaisesityksessä *Sociology at the Crossroads*, Marshall (1963, 3–24) oli linjannut sosiologian tehtävän korostamalla, miten tärkeää on tutkia konkreettisia ja kulloinkin ajankohtaisia ilmiöitä. Hänen mukaansa äärimmäisen yleisiin tai lilliputtimaisen pieniin ongel-

miin paneutumisen sijaan sosiologian tuli pyrkiä ennen muuta olemaan hyödyllinen tiede (emt., 22–24). Teorioiden norsunluutorniin eristäytyminen olisi pahinta, mitä sosiologialle voisi hänen mielestään tapahtua. ”Olkoon sosiologian valitsema tie liikenteestä ruuhkainen ja muiden matkalaisten kanssa käytyjen keskustelujen täyttämä”, päättää Marshall tämän kolme vuotta ennen kansalaisuuden teoriaa (Marshall 1992) pitämänsä luennon. Vuonna 1973 kirjoittamassaan muistelma-artikkelissaan Marshall selittää ajattelunsa ulottuvuuksia kuvaamalla sosiologiaa sekä itsenäiseksi tieteenä, jonka välinein oli mahdollista yleisesti kommentoida liberaalin kansalaisuuden suuntaa, että sosiaalipoliittikan tiedontarvetta palvelevaksi professioksi ja yhteiskunnalliseksi käytännöksi. Kaikkein ratkaisevin sosiologisen teorian testi oli hänen mukaansa kysymys, joka vastaa väljästi edellä esitettyä utooppisuuden ja epäilyn kaksinaisuutta (Taulukko 1.). Toisin sanoen, miten suhteuttaa sosiologian teoriasta kumpuavat normatiiviset ja poliittiset ideat, kuten sosiaalisten oikeuksien edistäminen tai hyvinvointivaltiollistuminen, empiirisen tutkimuksen realismiin:

A 'professional' sociologist is one who has acquired, by disciplining himself and all his mental process, a special expertise in the operations by which data are identified, conceptualized, categorized and analyzed. But this expertise will be ineffective unless two other qualities also present – subtlety, imagination and judgement in the selection and formulation of fruitful hypothesis, and an ability to make the maximum legitimate use of an admittedly rather je-neune theoretical apparatus, consisting, as I have said, not of a general theoretical system, but of those less ambitious explanatory propositions which I once, rather fancifully, christened 'stepping-stones in the middle distance'⁹ and Merton, at about the same time, called 'theories of middle range'. (Marshall 1973, 98).

5. Toinen teoria kansalaisuudesta

Jos sosiaalisia oikeuksia pidetään 1900-luvun yhteiskuntakehitystä Euroopassa leimanneen hyvinvointivaltiollisen sosiaalipoliittikan perusteluna, on Marshallin (1992) *Citizenship and Social Class*

⁹ Marshall viittaa tässä kohdin vuoden 1946 *Sociology at the Crossroads* -virkaanastujaisluentoonsa London School of Economicsissa. (Marshall 1963, 3–24).

-luennossa ilmenevä utopioiden ja epäilysten välinen ambivalenssi skandaalinomaista. Marshallin epärointiä kautta se hyvinvointivaltio, jota sosiaalipoliittisessa kirjallisuudessa on usein pidetty yhtenä modernisuuden huipentumana, näyttää eräänlaisena antiklimaksina, sosiaalisten oikeuksien alakäsitteenä ja erityistapauksena. Maltillisesti asiaa lähestyttäessä paljastuu kuitenkin, että kyseessä on normaali ja konkreettinen asenne sosiaalipoliittikkaa kohtaan. Marshallin ajatteluun sisältyi todellakin jo hyvinvointivaltion nousun hetkellä sellainen realismi ja ambivalenssi, joka teki pysyvien päämäärien ja olotilojen tavoittelujen mahdolliseksi (vrt. Barbalet 1988) ja jonka seurauksena vahvoja ja peruuttamia sosiaalisia oikeuksista puolustava marshallilainen kansalaisuusikäsite tyyppiä I oli jo alkujaan tuomittu olemaan vain lyhyt välivaihe ennen joustavampaa marshallilaista kansalaisuuskäsitteestä tyyppiä II (vrt. Rees 1995). Marshallin näkökulmasta hyvinvointivaltio oli aikaan ja paikkaan sidottu prosessi, joka tuli mahdolliseksi Britannian historian erityispiirteiden sekä toisen maailmansodan synnyttämän poikkeustilanteen johdosta. Marshall ei ollut systeemirakentaja, eikä uskonut pysyviin tai universaaleihin totuuksiin (Halsey 1984). Näin ollen ei ollutkaan ihme, että *Citizenship and Social Class* -luentoa (Marshall 1992) hallinnut, kaikista huolimatta hyvinvointivaltiolla myötäsukainen asenne alkoi rakoilla hyvin pian 1950-luvulla.

Enteitä tulevasta hyvinvointivaltion kriitistä voidaan lukea jo Marshallin vuonna 1953 pitämästä luennosta *Social Selection in the Welfare State* (Marshall 1963, 245–266). Tämän sosiaalipoliittikan, erityisesti koulutuspolitiikan, tasa-arvoistavia vaikutuksia pohtivan luennon tunnelma on arkinen ja loppupäätelmissään huomattavan varauksellinen verrattuna vain neljä vuotta aikaisemmin kirjoitettuun kansalaisuuden teoriaan (Marshall 1992). Ironiseen sävyyn Marshall toteaa jo luentonsa aloituksessa, ettei annettu aihe innosta häntä millään erityisellä tavalla, sillä se sisältää sanan hyvinvointivaltio – ”käsite, johon olen vuosien varrella oppinut suhtautumaan varauksellisesti, ja joka on sitä paitsi sisällöltään liian laaja yhdellä luennolla käsiteltäväksi” (Marshall 1992, 245). *Social Selection* -luentonsa jatkossa Marshall linjaa, että järkevämpää kuin hyvinvointivaltion määrittely, olisi sen kuvaileminen ulottuvuudella, joka viritetty individualismin ja kollektivismien välille. Individualismi on Marshallin (1992, 246–248) mukaan hy-

vinvointivaltion hallitseva piirre sen vuoksi, että sekä hyvinvoinnin negatiiviset määreet – vapaus puutteesta (want), sairaudesta (disease), tietämättömyydestä (ignorance), kurjuudesta (squalor) ja joutilaisuudesta (idleness) (vrt. Beveridge 1969) – että onnellisuuden ja terveyden kaltaiset hyvinvoinnin positiiviset määreet kohdistuvat ennen muuta yksilöön ja yksilön oikeuksiin. Kollektiivisuutensa ohella hyvinvointivaltio sisältää siis sellaisia lupauksia hyvästä elämästä, vapaudesta, yhteiskunnan tuesta ja mahdollisuuksien tasa-arvosta, jotka eivät voi olla kohdistetut muulle kuin yksilölle. Vaikka hyvinvointivaltion yksilökeskeisyys voikin Marshallin mukaan realisoitua myös kurinpitona ja pakotteina, on sen punaisena lankana kuitenkin kunnioittaa yksilöllisten valintojen ensisijaisuutta sekä auttaa kansalaisia omien päämääriensä saavuttamisessa¹⁰.

Hyvinvointivaltion yksilökeskeisyyden kääntöpuolta, kollektivismia, Marshall (1963, 245–266) käsittelee huomattavasti varauksellisemmin kuin individualismia. Siinä missä individualismi edusti hänelle hyvinvointivaltion positiivista substanssia ja sosiaalipolitiikan humaania perustelua, kollektivismi oli hänelle kannatettavimmillaan silloin, kun sitä sovelletaan rajoitetusti ja siten, että se on kesytetty palvelemaan individualismia. Kollektivismista keskustellessaan Marshall joutuu siis palaamaan *Citizenship and Social Class* -luennon (Marshall 1992) lopussa esille ottamaansa kysymykseen sosiaalisten oikeuksien rajoista. Hänen mukaansa sosiaaliset oikeudet eivät koskaan voi ylittää liberalismien ytimessä olevia yksilöllisiä vapausoikeuksia ja poliittisia oikeuksia. Toisaalta on myönnettävä se, että on olemassa tilanteita, joissa kollektivismi palvelee liberaaleja päämääriä ja yksilön vapautta (Marshall 1963, 247). Erityisen riippuvaisia kollektivismista ovat alemmassa yhteis-

kunnallisessa asemassa olevat kansalaiset. Heidän kohdallaan kollektivismi tukee hyvinvointivaltion individualismia tuottaen mahdollisuuksia kohota yhteiskunnan hierarkiassa yhtenäisemmän, tasa-arvoisemman koulujärjestelmän avulla. Lisäksi, esimerkiksi vastustaessaan lahjakkaimpien lapsien opettamista muilta suljetuissa erityiskouluissa, kollektivismi asettuu myös liian pitkälle menevää asiantuntijavaltaa ja selektivismia vastaan (Marshall 1963, 252–254). Rajanveto yksilökeskeisyyden ja kollektivismin välillä on kuitenkin vaikea tehdä. Kollektivismi saattaa erheellisesti asettua vastustamaan kaikenlaista eriarvoisuutta lopputuloksissa, kun siinä puututaan erilaisista lähtökohdista olevien yksilöiden mahdollisuuksien tasa-arvon eroihin. Tämä olisi askel kohti totalitarismia, sillä liberaalin yhteiskunnan perusta on, paitsi siinä kuinka se kannustaa jäseniään ponnistelemaan oman elintasonsa parantamiseksi, myös siinä moninaisuudessa, jota yhteiskunnalliset erot sen julkiseen ja poliittiseen elämään tuovat.

Vasta 1950–60-lukujen taitteessa Marshallin hyvinvointivaltiota koskeva poliittinen ambivalenssi kypsyi kuitenkin avoimeksi irtiotoksi klassisesta brittiläisestä hyvinvointivaltiosta kohti marshallilaista kansalaisuuskäsitystä tyyppiä II (Rees 1995). Tällöin toisen maailmansodan melkeistä alkanut ”ideologian aika” oli päättynyt, ja keskustelu brittiläisen hyvinvointivaltion ongelmista oli normalisoitunut osaksi julkista elämää (Jones 1991, 162–165). Tuolloin ”hyvinvointivaltio” oli enää vain yksi kulunut poliittinen ohjelma muiden sosiaalipolitiikan vaihtoehtojen joukossa. 1960-luvun alussa edes hyvinvointivaltion asettaminen lainausmerkkeihin ei Marshallin mielestä enää riittänyt lieventämään käsitteen ongelmallisuutta. Perusturvaa ja -palveluja säästeliäästi jakava beveridgeläinen hyvinvointivaltio oli Marshallin mukaan jäänyt ajastaan jälkeen ja muuttunut yhteiskunnallisen kehityksen vertauskuvasta sodan aikaiseen poikkeustilaan viittaavaksi ”niukkuuden yhteiskunnaksi” (*austerity society*), jolla ei ollut aitoa yhteyttä työelämässä menestymiseen ja elintasonsa kohottamiseen suuntautuneisiin kansalaisiin. Tämän vuoksi realistisempaa vaihtona kuin hyvinvointivaltion alkuperäisen merkityksen liudentamista lainausmerkeillä, Marshall piti sen korvaamista käsitteellä ”runsauden yhteiskunta” (*affluent society*), kuten hän argumentoi kolmessa J. K. Galbraithin (1958) samanimisestä kirjasta vaikutteita saaneessa, *Cross-*

¹⁰ Marshall ei viittaa tässä kohden kehenkään. Hänen esittämä ajatuksensa yksilön ja valtion suhteesta on kuitenkin huomattavan analoginen sen kanssa, mitä hyvinvointivaltion käsitteen keksijäksi kutsuttu William Temple (1967) on esittänyt. Hänen mukaansa hyvinvointivaltion käsite tulee mielekkääksi kun sitä tarkastellaan vastakohdansa, totalitaristisen valtion (power state) kautta. Templen (1967, 20–24) mukaan totalitaristisessa valtiossa, esimerkiksi fasismin tai sosialismin oloissa, kansalaisten tehtävänä on palvella valtiota. Hyvinvointivaltiossa valtio on olemassa kansalaistensa palvelemiseksi. Temple (1967) esitti tämän ajatusrakennelman ensimmäisen kerran vuonna 1941 julkaisemassa teoksessaan *The Citizen and the Churchman*.

roads -kirjassa julkaistussa artikkelissa (Marshall 1963, 267–328).

Marshallin 1960-luvun ajattelun keskeiset teesit sisältävänä huipentumana voidaan mielestäni pitää hänen vuonna 1961 esittämäänsä luentoa *The Welfare State and the Affluent Society* (Marshall 1963, 267–288). Viimeistään tässä artikkelissa Marshall irtautui varhaisemmasta kansalaisuus käsityksestään ja alkoi aktiivisesti muodostaa marshallilaista kansalaisuus käsitystä tyyppiä II (Rees 1995). Edellä mainitun niukkuuden yhteiskuntaa koskevan argumentin lisäksi Marshallin (1963, 285–286) *Affluent Society* -artikkeli sisälsi seitsemän muutakin perustelua koskien sitä, miksi hyvinvointivaltiosta ei enää tuolloin voinut puhua muuten kuin imperfektissä. Sodan jälkeisinä vuosina tapahtuneen 1) inflaation etenemisen ja elintason nousun vuoksi hyvinvointivaltion tarjoamat etuudet olivat heikenneet vuosi vuodelta. Tämän vuoksi 2) harjoitetun politiikan peruseriaatteet – eroon puutteesta (Beveridge 1969) ja tasa-arvo (Marshall 1992) – olivat kääntyneet asteittain pääläelleen, ja brittiläinen sosiaalipolitiikka alkoi saada yhä enemmän menneiden aikojen köyhäinhuollon piirteitä. Samalla kun 3) hyvinvointivaltion tuloja uudelleen jakava merkitys oli vähentynyt, se oli joutunut eri suunnilta poliittista kenttää lähtöisin olevan kritiikin kohteeksi. Hyvinvointivaltion ytimenä olleen konsensuksen rakoillessa 4) sosiaaliset etuudet menettivät sitä arvostusta, jota ne aikaisemmin olivat nauttineet. Sosialistien näkökulmasta hyvinvointivaltio oli ilmaisten hyvinvointipalvelujen tuottamista keskiluokalle, keskiluokka puolestaan piti sitä sodan jälkeen vaurastuneen työväenluokan etuja yksipuolisesti palvelevana instituutiona. Tämän seurauksena myös 5) klassisen brittiläisen hyvinvointivaltion ohjenuorana ollut sosiaalipolitiikan kattavuus (universalismi) alkoi murentua jopa eläkepolitiikan kaltaisilla sosiaaliturvan ydinalueilla sekä 6) palveluissa, erityisesti koulujärjestelmässä. Kun lisäksi 7) hyvinvointivaltion sotataloudesta kummunnut hallintojärjestelmäkin alkoi vaikuttaa yhä kömpelömmältä, epäloogisemmalta ja taloudellisestikin tehottomalta verorahojen kierrätykseltä, ei Marshallille jäänyt oikeastaan muuta vaihtoehtoa kuin kirjoittaa muutama sana hyvinvointivaltion muistolle.

Marshallin (1963, 287) mielestä hyvinvointivaltio oli 1960-luvun alussa tehnyt tehtävänsä – kapitalismi oli kesytetty, toinen maailmansota oli soiduttu ja siirtymä rauhan tilaan oli jo ohi:

The phase has ended, as it is bound to do. The British Welfare State of the 1940's was, as I have tried to explain, the culmination of long process which began in the last quarter on the nineteenth century, a process during which, as Mr Crossman puts it, 'capitalism has been civilized'. But it was also the product of an explosion of forces which chance and history had brought together in Britain's unique experience in the war and in the transition to a state of peace. As this situation dissolved the society changed, and the thing to which we had first given the name of 'Welfare State' passed away. (Marshall 1963, 287).

Kysymys oli enää lähinnä sitä, miten tunnustaa se realiteetti, että hyvinvointivaltion utooppisuus oli kadonnut. Jäljelle oli jäänyt ainoastaan hyvinvointivaltiota koskeneet epäilyt ja kysymys siitä, miten minimoida hyvinvointivaltion päättymisen sosiaalisille oikeuksille aiheuttamat tappiot. Tilanteen kääntäminen parhain päin ei ollut helppoa. Vaarana oli se, että hyvinvointivaltiosta tulee ”elävä kuollut”, jonka maalliset jäännökset jäävät kummitelemaan yhteiskunnassa, vaikka sen sielu onkin jo kuollut¹¹. Tätä vaaraa kärjisti vielä se, että hyvinvointivaltion seuraajaksi tarjolla ollut runsauden yhteiskunta oli ideologisesti tyhjä käsite huolimatta kulutuksen ja tuotannon välisestä taloudellisesta dynaamisuudestaan. Marshallia (1963, 287–288) huolettikin se, miten höystää amerikkalaisperäistä runsauden yhteiskuntaa edes ripauksella hyvinvointivaltion alkuperäisellä eetosta samalla, kun sosiaalipolitiikan instituutiota muokataan joustavammiksi ja paremmin muuttunutta elämänmenoa vastaaviksi.

From this I conclude that, if we are to preserve the essential spirit of the Welfare State, and not merely the bits and pieces of its machinery, we need to develop a new model so adjusted to the conditions of the time that it may once more become a central part of a social system accepted by all. That is why I started this lecture by insisting that 'Welfare State' cannot serve as a general concept or an ideal type. To use it as such is bound to falsify the issue by suggesting

¹¹ Ulrich Beck (1996) on keskustellut tästä samasta ilmiöstä zombi-kategorian käsitteellä. Hyvinvointivaltion ohella hän mainitsee esimerkkinä zombi-kategoriasta puoleen, joka jatkaa olemassaoloaan vaikka sen luokkaperustaiset juuret olisivatkin hävinneet.

that there is one structural pattern which is, so to speak, the orthodox or correct one. Whereas in fact the pattern must change with the times. (Marshall 1963, 287).

6. Lopuksi

Edellä esitetyn perusteella on ilmeistä, että oppikirjamainen tapa viitata marshallilaisen kansalaisuuskäsitteen mukaisiin sosiaalisiin oikeuksiin hyvinvointivaltiollistumisen selittäjinä ja oikeuttajana on ongelmallinen. Marshallista ja hänen sosiaalisia oikeuksia korostaneesta kansalaisuuskäsitteestään ei ole hyvinvointivaltiollistumisen regulatiiviseksi periaatteeksi, jonka avulla voitaisiin perustella laajan sosiaalipolitiikan etevämyyttä muihin sosiaalipolitiikan vaihtoehtoihin nähden. Mielestäni myöskään marshallilaisten kansalaisuuskäsitteen ja sosiaalipolitiikan nykykeskustelujen välillä ei ole sen kaltaista hyvinvointi-ideologista kuulua, kuten edellä esitetty Dahrendorfin (1988, 35–47) ”täydellistä maailmaa” koskeva kommentti ehkä antaa ymmärtää. Marshallin ja Dahrendorfin, tai vaikkapa Marshallin ja 1990-luvun elämänpolitiikkaa korostaneen Giddensin (1990; 1994; 1998), välillä ei nähdäkseni ole sellaisia käsitteellisiä tai ideologisia vastakkainasetteluja, jotka räikeästi eroaisivat sosiaalipolitiikan keskusteluille tyypillisestä mielipiteiden kirjosta. Keskeinen syy marshallilaisen kansalaisuuskäsitteen tyyppiä I (Rees 1995) vanhahtavuudelle on se, ettei Marshall (1992) *Citizenship and Social Class* -klassikkoa kirjoittaessaan kyennyt ottamaan huomioon sitä ”kansalaisuuden eroosiota” (Turner 2001), joka jo 1960-luvun alussa alkoi merkittävästi vaikuttaa hyvinvointivaltion elinvoimaisuuteen.

Artikkelini ytimessä olevaan kysymykseen marshallilaisen kansalaisuuskäsitteen ja hyvinvointivaltion suhteesta voidaan nähdäkseni vastata sekä hahmottelemieni utopioiden ja epäilysten kautta että painottaen Marshallin ajattelun muutosta. 1) Utopioiden ja epäilysten välisen jatkuvan rajankäynnin vuoksi marshallilainen käsitys sosiaalisista oikeuksista, vaikka olikin perusasenteeltaan enemmän tai vähemmän sympaattinen sosiaalipolitiikan kohtuullista laajentumista kohtaan, ei missään mielessä oikeuttanut kollektivismiin ylikorostamista. Marshallille sosiaaliset oikeudet olivat lopultakin aina alisteisia yksilön vapaudelle, mukaan lukien yksilön vapaus toimia markkinoilla omaa etuaan edistäen. 2) 1960-luvun alku oli Marshallin tuotannossa taitekohta. Tyytymättömänä siihen, ettei klassinen brittiläinen hyvinvointivaltio ollut kehittynyt tapahtunutta yhteiskunnallista muutosta vastaavasti, Marshall joutui tuolloin ottamaan kriittisemmän asenteen kotimaassaan harjoitettua sosiaalipolitiikkaa kohtaan. Alkoi näyttää vahvasti siltä, ettei viidentoista vuoden takainen beveridgeläinen ajatus kattavasta sosiaalipolitiikasta enää sellaisenaan vastannut kansalaisten tarpeita ja etuja. Taloudelliselta asemaltaan vaurastunut ja vakiintunut yhteiskunnan suuri enemmistö, mukaan lukien vakinaisissa työsuhteissa oleva työväenluokka, kallistui mielipiteiltään yhä vahvemmin joustavampien ja markkinoita valtion sijaan suosivien sosiaalipoliittisten periaatteiden kannalle. Voidaan siis ajatella, että ainakin edellytykset Britanniassa hyvinvointivaltion ajan jälkeen, 1970-luvun lopulta alkaen, koetulle ”thatcheriläiselle” uusliberalismille oli kylvetty jo tuolloin (vrt. Wilding 1993).

LÄHTEET

- Barbalet, J. M. 1988. *Citizenship. Rights, Struggle and Class Inequality*. Milton Keynes: Open University Press.
- Beveridge, William. 1969. *Social Insurance and Allied Services*. New York: Agathon Press.
- Berlin, Isaiah. 2001. *Vapaus, ihmisyy ja historia. Valikoima esseitä*. Helsinki: Gaudeamus 2001.
- Beck, Ulrich. 1996. *The Reinvention of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Bottomore, Tom 1992. Citizenship and Social Class, Forty years on. Teoksessa T. H. Marshall ja Tom Bottomore, *Citizenship and social class*. London: Pluto Press.
- Bulmer, Martin ja Rees, Anthony M. (toim.). 1996. *Citizenship today. The contemporary Relevance of T. H. Marshall*. London: UCL Press.
- Dahrendorf, Ralf. 1988. *The Modern Social Conflict. An Essay on the Politics of Liberty*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Faulks, Keith. 2000. *Citizenship*. London: Routledge.
- Galbraith, J. K. 1958. *The Affluent Society*. New York: New American Library, Inc.
- Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony. 1994. *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony. 1998. *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Halsey A. H. 1984. T. H. Marshall: Past and Present 1893–1981. Precedent of the British Sociological Association 1964–69. *Sociology* 18:1, 1–18.
- Halsey A. H. 1996. T. H. Marshall and Ethical Socialism. Teoksessa Martin Bulmer ja Anthony M. Rees (toim.), *Citizenship today. The contemporary Relevance of T. H. Marshall*. London: UCL Press.
- Isin, Engin, ja Wood, Patricia. 1999. *Citizenship & Identity*. London: Sage.
- Kymlicka, Will ja Norman, Wayne. 1994. Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory. *Ethics* 104:1, 352–381.
- Jones, Kathleen. 1991. *The Making of Social Policy in Britain 1830–1990*. London: The Athlone Press.
- Lister, Ruth. 1997. *Citizenship: Feminist Perspectives*. London: Macmillan Press Ltd.
- Lowe, Rodney. 1994. Lessons from the Past: the Rise and Fall of the Classic Welfare State in Britain 1945–76. Teoksessa Ann Oakley ja A. Susan Willams (toim.), *The Politics of the Welfare State*. London: UCL Press.
- Marshall, Tom. 1963. *Sociology at the Crossroads – and Other Essays*. London: Heineman.
- Marshall, Tom. 1964. *Class, Citizenship and Social Development*. Garden City, N.Y.: Doubleday.
- Marshall, Tom. 1973. A British Sociological Career. *International Social Science Journal* 24:1–2, 88–100.
- Marshall, Tom. 1981. *The Right to Welfare and Other Essays*. London: Heineman.
- Marshall, Tom. 1992/1949. Citizenship and Social Class. Teoksessa Tom Marshall ja Tom Bottomore (toim.), *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press.
- Powell, Martin. 2002. The Hidden History of Social Citizenship. *Citizenship studies* 6:3 229–244.
- Rees A. M. 1995. The Other T. H. Marshall. *International Social Policy* 24:3, 341–362.
- Sipponen, Kauko. 1954. Yksilön vapaus ja yhteishyvävaltio. *Valtiotieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1952–1953*, 42–49.
- van Steenberg, Bart (toim.). 1994. *The Condition of Citizenship*. London: Sage.
- Temple, William. 1967. The State. Teoksessa Charles I. Scotland (toim.), *The Welfare State*. London: Harper Torchbooks.
- Therborn, Göran. 1995. *European Modernity and Beyond. The Trajectory of European Societies 1945–2000*. London: Sage.
- Titmuss, Richard M. 1974. *Social Policy. An Introduction*. New York: Pantheon Books.
- Titmuss, Richard M. 1997. *The gift relationship. From human blood to social policy*. London: LSE Books.
- Turner, Bryan S. 1986. *Citizenship and Capitalism. The Debate Over Reformism*. London: Allen & Unwin.
- Turner, Bryan S. (toim.). 1993. *Citizenship and Social Theory*. London: Sage.
- Turner, Bryan S. 1999. *Classical Sociology*. London: Sage.
- Turner, Bryan S. 2001. The Erosion of Citizenship. *British Journal of Sociology* 52:2, 189–209.
- Wilding, Paul. 1993. Romahtiko brittiläinen hyvinvointivaltio 1980-luvulla? *Janus* 1:1, 69–79.

II

**T. H: MARSHALLIN
YHDYSVIIVAYHTEISKUNNALLISUUDEN KÄSITE.
NÄKÖKULMA BRITTLÄISEN HYVINVOINTIVALTION
1970-LUVUN MURROKSEEN**

by

Kokkonen, T 2006

Janus vol. 14 (1) 2006 4-17

Reproduced with kind permission by Sosiaalipoliittinen yhdistys,
Sosiaalityön tutkimuksen seura & Sosiaalipoliittinen yhdistys.

T. H. Marshallin yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsite

Näkökulma brittiläisen hyvinvointivaltion 1970-luvun murrokseen

Tuomo Kokkonen: *YTL, yliopistonopettaja, Chydenius-instituutti, Jyväskylän yliopisto*
t_kokkonen@kolumbus.fi

Janus vol. 14 (1) 2006, 4-17

Janus

Tiivistelmä

Artikkeli analysoi brittiläisen T. H. Marshallin myöhäistuotantoa keskittyen erityisesti hänen yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteeseen. Käsite muodostui demokratian, hyvinvoinnin ja kapitalismin osajärjestelmistä ja sen perusrakenne muistutti Marshallin vuonna 1949 pitämässä *Citizenship and Social Class* -luennossa esitettyä kansalaisuuden kolmijakoa. Yhdysviivayhteiskunnallisuus täydentää käsitystämme Marshallin annista sosiaalipolitiikan teorialle. Marshall ei ollut ainoastaan Beveridge-suunnitelmalle rakentuneen brittiläisen hyvinvointivaltion oikeutusta perustelemaan pyrkivä sosiaalisten oikeuksien teoreetikko, vaan hän painotti myös muille liberalismiin elementeille sekä käsitykselle yhteiskuntakehityksen prosessin omaisesta, avoimesta ja anti-utooppisesta luonteesta. Marshall oli ensimmäisiä sosiaalipolitiikkoja, jotka uskaltautuivat kritisoimaan hyvinvointivaltiota ja vaatimaan sen uudistamista. Marshallin myöhäistuotanto tarjoaa mahdollisuuksia tarkastella sosiaalipolitiikkaa tavalla, jossa sen keskeisin tehtävä ei ole toimia kapitalismin ja markkinoiden vastavoimana.

Abstract

T. H. Marshall's hyphenated society is a concept formulated in the early 1970s, when analyzing the changing situation of post-war welfare state. The general layout of hyphenated society follows the ideas Marshall had already presented in his classic *Citizenship and Social Class* -lecture in 1949. It places the civil element of citizenship with capitalism, political element with democracy, and in place of the social element of citizenship – social rights, hyphenated society speaks of welfare recognising altruism as its axial principle. The article argues that the change from Marshall's *Citizenship* -lecture to hyphenated society is a seminal break in his thinking, crucial to the theory of social policy. Although hyphenated society shared many normative assumptions with its predecessor, it was critical to the institutional structure and practices of classic British welfare state. Through hyphenated society Marshall aspired a more open and process-like theory of social policy. In this respect his thinking is an important link between the golden period post-war welfare state and current less optimistic epoch of social policy.

Johdanto

Analysin tässä artikkelissa sosiaalipolitiikan avainkäsitteiden muotoutumista sekä niitä koskevia kiistoja brittiläisen sosiologin T. H. Marshallin (1893–1981) 1970-luvun tuotannon kautta. Kiinnostan huomioni erityisesti siihen, miten Marshall ottaa kantaa universaalin perusturvan ja kattavan

palvelujärjestelmän sisältäneen klassisen brittiläisen hyvinvointivaltion (Lowe 1994) asemaan toisen maailmansodan jälkeisessä yhteiskunnallisessa muutoksessa. Avainteksteiksi myöhäisen Marshallin ajatteluun nostan hänen postuumisti julkaistun *The Right to Welfare* -teoksensa (Marshall 1981) sekä

”T. H. Marshall...”

erityisesti sen sisältämät vuodelta 1972 olevan Value Problems of Welfare Capitalism -artikkelin ja 1980-luvun alussa kirjoitetut jälkisanat (Marshall 1981, 104–122, 123–136). Näissä teksteissä Marshall pohtii sosiaalipolitiikan murrosta yhdysviivayhteiskunnallisuuden – demokraattinen-hyvinvointi-kapitalismi (democratic-welfare-capitalism) – käsitteen avulla.

Yhdysviivayhteiskunnallisuutta, sanatarkasti käännettyinä yhdysviivayhteiskuntaa (hyphenated society), koskeva keskustelu on Suomessa rajoittunut muutamaaan sosiaalipolitiikan teoriakehitystä koskevaan huomautukseen. Risto Eräsaari (1984, 164–165)¹ on keskustellut siitä viitaten niihin käsitteellisiin ratkaisuihin, joilla hyvinvointivaltioiden kulkutakauden sosiaalipolitiikassa pyrittiin sovittamaan sosiaalisen ja taloudellisen välistä vastakkaisuutta. Juho Saari (1996, 92–93) puolestaan toteaa, tosin yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitettä nimeltä mainitsematta, Marshallin keskustelleen valtion tehtävästä pitää yhteiskunnan eri elementit erillään, säädellä niiden välisiä suhteita sekä tasapainoilla eri yhteiskunnallisten intressien välillä. Kansainvälisissä yhteyksissä yhdysviivayhteiskunnallisuuteen on viitattu useimmiten silloin, kun on haluttu korostaa Marshallin sosiaalipolitiikkaa koskevan ajattelun muuttumista 1970-luvulle tultaessa tai sitä, miten hän pyrki tulkitsemaan toisen maailmansodan jälkeisillä vuosikymmenillä tapahtunutta teollisen yhteiskunnan kompleksisuuden lisääntymisen merkitystä sosiaalipolitiikan teoriassa (mm. Turner 1986; Barbalet 1988; Rees 1995; Powell 2002).

Voidaankin sanoa, että yhdysviivayhteiskunnallisuudessa (Marshall 1981, 104–122, 123–136) on kysymys uudistetusta versiosta Marshallin Citizenship and Social Class -luennossa 1940-luvun lopussa hahmottelemasta, ja sittemmin klassiseksi muodostuneesta kansalaisuuden kolmijaosta (Marshall 1992). Yhdysviivayhteiskunnallisuuden demokraattista komponenttia vastaavat kansalaisuusteorian poliittiset oikeudet, hyvinvointia sosiaaliset oikeudet ja kapitalismia yksilön vapausoikeudet. Kummassakin tapauksessa nämä kolme elementtiä

muodostavat järjestelmän, joka voidaan ymmärtää kuvaukseksi niin liberalismiin peruseriaatteista kuin kehittyneen ja sosiaaliset periaatteet huomiioon ottavan länsimaisen yhteiskunnan instituutionaalista rakenteestakin. Yhdysviivayhteiskunnallisuudessa järjestelmän perusteet eivät kuitenkaan ole Citizenship -luennon tapaan painotuksiltaan normatiivisia. Tavoitteena on enemmän realistinen analyysi sosiaalipolitiikan tuolloisesta tilanteesta sekä niistä yhteiskunnallisista prosesseista, kuten sosiaalisista ongelmista, elämäntavan muutoksesta tai elintason noususta, jotka ohjaavat sosiaalipolitiikan kehitystä ja asettavat sille uusia vaatimuksia².

Sosiaalipolitiikan teoriaa koskevan tutkimuksen kannalta yhdysviivayhteiskunnallisuus on ainakin kahdella tavalla kiinnostava käsite. Ensinnäkin sen synty ajoittuu Britannian sosiaalipolitiikan historiassa murrosvaiheeseen, jonka merkitystä sosiaalipolitiikalle keskusteluille voidaan verrata toisen maailmansodan jälkeiseen hyvinvointivaltion perustamiseen. Kun Marshall vuonna 1972 toi ajatuksen yhdysviivayhteiskunnallisuudesta julkisuuteen, alkoi kolmekymmentä vuotta aikaisemmin, vuonna 1942 laaditun Beveridge-suunnitelmaan (Beveridge 1969) pohjautuvan klassisen brittiläisen hyvinvointivaltion aika olla jo ohi, mutta 1980-luvun thacheriläisen uusliberalismin ”uhka” ei ollut vielä konkretisoitunut. Lähes kaikki tuolloisessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä entelli muutosta. Muun muassa köyhyyden lisääntyminen, kansantalouden hidas kasvu sekä sosiaalipolitiikkaa kohtaan esitetyn kritiikin voimistuminen olivat 1960-luvulta alkaen etäännyttäneet Britanniaa hyvinvointivaltion alkuperäisistä periaatteista suuntaan, joka nojautui sosiaaliturvan kustannuksien leikkauksista tavoittelemaan politiikkaan. Sosiaalipolitiikan suosiota kansalaisten keskuudessa heikensivät massiiviset ongelmat olemassa olevien etuuksien toteuttamisessa. Toisen maailmansodan aikaisesta keskusjohtoisesta sotataloudesta keskitetyn hallintorakenteen perinyt hyvinvointivaltio oli osoittautunut toiminnassaan tehottomaksi; sen ongelmia pyrittiin ratkaisemaan jakamalla lisää valtaa paikallistasolle sekä uudistamalla terveydenhuollon

”T. H. Marshall...”

ja sosiaaliturvan hallintoa. (Jones 1991, 166–187; Lowe 1994.)

Toiseksi yhdysviivayhteiskunnallisuus täydentää tärkeällä tavalla ymmärrystämme Marshallin vuonna 1949 pitämän Citizenship and Social Class -luennon (Marshall 1992) merkityksestä sosiaalipolitiikan teorialle. Käsitystä Marshallista ei tulekaan rakentaa Citizenship-luennon oppikirjamaisen tulkinnan varaan, vaan huomiota on kiinnitettävä myös Marshallin ajattelun moniaineksisuuteen sekä hänen pyrkimyksiinsä uudistaa tulkintojaan (Kokkonen 2004). Paitsi sosiologi ja yliopistomies, vuonna 1956 London School of Economicsin (LSE) virastaan eläkkeelle jäänyt Marshall oli myös vielä brittiläisen hyvinvointivaltion vaikeuksien kärjistyksenkin aikaan aktiivinen sosiaalipoliittinen vaikuttaja ja sosiaalipolitiikan kriittinen kommentaattori (Marshall 1973; Halsey 1984). Hänen ajattelunsa kallistui toisen maailmansodan jälkeisenä aikana vähitellen yhä selkeämmin suuntaan, joka korosti yhteiskuntakehityksen avoimuutta sekä sitä, etteivät sosiaalipolitiikkaa ja markkinat ole toisilleen vastakkaisina hankkeita. 1900-luku oli Marshallille sosiaalisten oikeuksien vuosisata (emt., 10–11), mutta samalla hän halusi tuoda esiin sen, ettei kapitalismi ole ainoastaan hyvinvointia ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta murentava yhteiskunnallinen voima. Sosiaalipolitiikalla ja kapitalismin perustana olevilla yksilöllisillä vapausoikeuksilla oli hänen ajattelussaan yhteinen perustavoite, vapaus (emt., 44–49). Tälle näkökohdalle Marshall oli uskollinen läpi tuotantonsa, mutta onnistui tuomaan sen kokonaisuudessaan esille vasta viimeisimmässä teksteissään.

Yhdysviivayhteiskunnallisuuden yleispiirteitä

Citizenship and Social Class -luento (Marshall 1992) ja yhdysviivayhteiskunnallisuus (Marshall 1981, 104–122, 123–136) ovat selkeästi oman aikakautensa tuotoksia ja siten eetoseltaan erilaisia. Siinä missä Citizenship-luento voi luonnehtia

sosiaalipolitiikan legitimizeetin puolustajaksi sekä yritykseksi vahvistaa hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikan itseymmärrystä, henkii yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteen ympärille rakentunut Value Problems -artikkeli (Marshall 1981, 104–122) hyvinvointivaltion jälkeisen ajan tunnelmaa. Marshall (emt., 104–106) kehitti yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteen mielessään sellaiset toisen maailmansodan jälkeisissä keskusteluissa käytetyt sanaparit kuin ”demokraattinen kapitalismi”, ”demokraattinen sosialismi”, ”hyvinvointi-demokratia” tai ”hyvinvointi-kapitalismi”. Pyrkimyksenä oli uudistaa käsityksiä sosiaalipolitiikasta ja sen ohjausperiaatteista. Citizenship-luennossa Marshallin (1992, 7) ajattelun taustaoletuksena oli ollut kasvoton mutta edistysmielinen liberaalin kansalaisuuden evoluutio sekä sosiaalisten oikeuksien vakiintuminen osaksi liberaalia kansalaisuuskäsitystä.

Yhdysviivayhteiskunnallisuuden painotukset olivat konkreettisempia. Historiallisen kehityksen tai yleisten yhteiskunnallisten voimien sijaan se nosti sosiaalipolitiikan keskiöön etuuksista ja palveluista päätöksiä tekevät sosiaalityöntekijät, hallinnon syövereissä puurtavat byrokraatit sekä konkreettisella tavalla yhteiskuntatieteen tuloksia käytäntöön soveltavat sosiaaliteknoteknikat. Value Problems -artikkelissaan Marshall (1981, 110–111) korosti, että sosiaalipolitiikan on kyettävä hyödyntämään niin byrokraatin kuin professionaalinkin palveluksia, sillä kummatkin kantavat omia hyvän hallinnon elementtejään. Byrokraatin vastuulla on hallinnon perustehtävän toteuttaminen. Hänen on tiukoista säännöksistä kumpuavan reilun hengessä kohdeltava kaikkia kansalaisia samanarvoisesti ja lain kirjaimen mukaisesti. Professionaalien toimintaa ohjaavana periaatteena ei puolestaan ole reiluus, vaan pyrkimys tehdä niin kuin on parasta. Näin ollen professionaali nauttii byrokraattia suurempaa vapautta, mukaan luettuna jopa se, että hänen edellytetään kehittävän hallintoa kritisoidulla sen käytäntöillä.

Yhdysviivayhteiskunnallisuus (Marshall 1981, 104–122, 123–136) korostaa anti-utooppista ajattelua

”T. H. Marshall...”

ja sosiaalipolitiikan prosessinomaisuutta. Käsitteenä yhdysviivayhteiskunnallisuus on ilmentymä anglosaksisesta pragmatismista. Käsite sisältää myös yhteyden Karl Popperin (1966a & b) *The Open Society and its Enemies* -teoksessa esittämään kuuluisaan ja paljon kritisoituun ideaan vähittäisestä sosiaali-insinööriydestä (piecemeal social engineering). Siitäkin huolimatta, että Marshall vältti toisen maailmansodan jälkeisessä tuotannossaan suoria Popper-viittauksia, oli popperilaisen ajattelun ja sosiaalipolitiikan välisen yhteyden analyysi Marshallille niin tärkeä asia, että se voidaan ymmärtää eräänlaiseksi hänen toisen maailmansodan jälkeisen tuotantonsa sivuprojektiksi kansalaisuutta koskevan keskustelun rinnalla. Yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteen avulla Marshall vei loppuun 1946 pitämässään *Sociology at the Crossroads* -virkaanastujaisesityksessään (Marshall 1963, 3-24) esille nostamansa ja *International Comprehension in Social Science* (emt., 44-64) sekä *Sociology – the Road Ahead* (emt., 25-43)³ jatkamansa, sosiologian käytännöllisyyttä korostaneen tieteenfilosofisen hankkeen.

Popperilaisesta näkökulmasta kiinnostavinta Marshallin yhdysviivayhteiskunnallisuudessa on sen kolmen elementin – demokratian, hyvinvoinnin ja kapitalismin – keskinäisten suhteiden kompleksisuus ja häilyväisyys. Popperin (1966a; 1966b) *Open Society* -teoksen tapaan yhdysviivayhteiskunnallisuus oli teoria avoimesta yhteiskunnasta, jonka tulevaisuutta määrittivät inhimillinen toiminta ja päätökset, ei mikään ihmiskunnan päätösten yläpuolella oleva voima. Yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitys edistyksestä oli luonteeltaan konkreettinen ja sosiaalipolitiikan käytäntöihin palautuva. Siihen sisällytynyt yhteiskunnan mikrotason painotus oli jopa niin voimakas, että se saattaa antaa perusteita näkemykselle Marshallin irtautumisesta sosiologisesta funktionalismista suuntaan, joka saattoi enteillä instituutioiden eriytymiskehityksen hallitsemattomuutta – jopa monikeskuksista yhteiskuntaa, jossa valtiovallan mahdollisuudet koordinoituun toimintaan ovat perin rajalliset (Wilke 1995). Yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsite oli paitsi teoria avoi-

mesta yhteiskunnasta myös teoria yhteiskunnan toisiinsa nähden autonomisten osa-alueiden keskinäisistä suhteista ja vuorovaikutuksesta (Pinker 1981). Yhdysviivayhteiskunnallisuus pyrki samaan aikaan sekä sosiaalipolitiikan toimintaperiaatteiden ja -ympäristön äärimmäiseen yksinkertaistukseen että tulkintaan yhteiskunnan ja historiallisen kehityksen monimutkaisuudesta.

Popperin (1966a; 1966b) ideologioita ja ismejä vastaan käymään suuruuntaiseen taisteluun verrattuna Marshallin tieteenfilosofiset kannat olivat maltillisia ja tiukasti kiinni sosiologian ja sosiaalipolitiikan yhteiskunnallisessa tehtävässä. Marshall (1981, 104-122, 123-136) oli kiinnostunut ennen muuta yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ja teorianmuodostuksen tuottamista hyödyistä, ei yhteiskuntatieteestä sinänsä. Hän ei pyrkinyt muuttamaan koko yhteiskuntaa paremmaksi, vaan ainoastaan kehittämään sitä puhuen sosiologiasta professiona, jonka tehtävänä oli tuottaa tietoa hyvinvointi-instituutioiden ohjaamiseksi tosiasioiden sekä arvojen välisessä mahdollisuuksien avaruudessa. Kyseessä ei siis ollut puhtaaksi viljellyn sosiaaliteknokraatin asenne, vaan pikemminkin poliittista realismia omaavan yhteiskuntatieteilijän pyrkimys katsoa asioita tosiasiallisuuden ohella myös hallinnon realiteettien kannalta. Marshallin mukaan yhdysviivayhteiskunnallisuuden hyvinvointi-elementin perimmäisin piirre ei ollut tieteen ja asiantuntijuuden keinoin tapahtuva sosiaaliteknokraattinen hallinta, vaan pikemminkin muun yhteiskunnan egoistisia toimintaperiaatteita kompensoiva altruismi (emt., 108). Vaikkei Marshall tässä kohdin viittaakaan Wilensky ja Lebeauxin (1965) *Industrial Society and Social Welfare* -teoksessa esitettyyn amerikkalaiseen versioon hyvinvointivaltiosta, on selvää, että yhteys Atlantin yli oli olemassa. Wilensky ja Lebeauxin sosiaalipolitiikka -käsityksen keskiössä oli ammattinsa osaava ja teollisen yhteiskunnan sosiaaliset ongelmat perusteellisesti ymmärtävä casework-opin mukaisesti toimiva sosiaalityöntekijä. Wilensky ja Lebeauxin (emt., 285-286) mukaan sosiaalityön pyrkimys kohti ammatillistumista on tieteen ja sosiaalityön opin kehitykseen

”T. H. Marshall...”

kytketty hanke, mutta edustaa myös pyrkimystä terävöittää tämän ammattikunnan omaa moraalia, etiikkaa sekä palveluidealeja.

Tiivistetysti ilmaistuna yhdysviivayhteiskunnallisuudessa ilmenevä yhteiskunnan osajärjestelmien vuoropuhelu sekä yhteiskuntakäsityksen kompleksisuus ilmeni seuraavilla tavoilla. Yhdysviivayhteiskunnallisuuden myötä Marshall otti vakavasti sen, että yhteiskunnassa on kansalaisuuden elementtejä vastaavia instituutioita, joiden suhteet vaihtelevat tilannekohtaisesti tavalla, jota ei voi selittää millään yleisellä arvolla, periaatteella tai teoriolla. Hyvinvoinnin elementistä Marshall (1981, 113–114) toteaa, että sillä on omat ydinarvonsa, joiksi voidaan nimetä altruismin ohella yksilön vapauden ja riippumattomuuden ihanteiden toteuttaminen⁹. Samassa yhteydessä hän kuitenkin korostaa yhdysviivayhteiskunnallisuuden koostuvan myös sen osia yhteen liittävästä yhdysviivoista. Sosiaalipolitiikan kannalta tämä ilmentää vaatimusta, että hyvinvointi-instituutioiden on käytännön toimisaan liittouduttava yhteen muiden instituutioiden kanssa. Ajatus siitä, että hyvinvointia edistettäisiin yksin hyvinvoinnin osajärjestelmän piirissä, on epärealistinen tai utooppinen. Esimerkiksi sosiaalivakuutuksesta Marshall toteaa, ettei se ole yksin hyvinvoinnin kysymys vaan hyvinvoinnin ja kapitalismin yhdessä muodostama hybridi (emt., 113–117). Hybridisoitumiseen liittyen Marshall (1981, 127–129) korosti myös sitä, ettei yhteiskunnan osajärjestelmien sisäisiä ongelmia pidä vähätellä. Osajärjestelmän toiminta vaikeutuu esimerkiksi silloin, jos se kohotetaan muun yhteiskunnan yläpuolelle ja näin estetään sen mahdollisuudet hybridisoitua muiden osajärjestelmien kanssa. Näin tapahtui Marshallin mukaan (emt., 128) esimerkiksi Beveridge-suunnitelman (Beveridge 1969) toteuttamisen yhteydessä, kun hyvinvointivaltion hallinnollista eheyttä korostavat yleistavoitteet kohotettiin niin tärkeiksi, että niiden annettiin sanella myös sosiaalipolitiikan käytäntöjä.

Irtiotto hyvinvointivaltiosta

Marshallin (1981) Value problems -artikkelin sisältävä Right to Welfare -teos alkaa Rober Pinkerin (1981, 1–28) kirjoittamalla johdannolla, jossa hän korostaa Marshallin myöhäistuotannon merkitystä. Pinkerin mukaan Marshallin viimeisimmät tekstit olivat sekä tuotannon laadullinen huipentuma että luonteva jatko hänen aikaisemmille kirjoituksilleen. Marshallin ajattelun ominaispiirteiksi Pinker nimeää sosiaalipolitiikan tarkastelemisen markkinoille ja demokratialle rinnakkaisena yhteiskunnan osajärjestelmänä sekä epäilevän asenteen valtiollistumiskehityksen itseisarvoisuutta kohtaan. Marshall ei nähnyt markkinoiden ja julkisen vallan harjoittaman sosiaalipolitiikan suhdetta lähtökohdiltaan dualistiseksi, vaan tarkasteli sitä pikemminkin yhteistoiminnan ja edellä hahmotellun hybridisoitumisen kannalta (emt., 113–117).

Hybridisoitumisen käytäntöä sekä sen normatiivisuuteen saakka käyvää merkitystä voidaan konkretisoida esimerkiksi Marshallin toteamuksella, jonka mukaan kansalaisten hyvinvointia tulisi edistää kapitalismin ja sosiaalipolitiikan yhteishankeena. Lisäksi Marshall korosti, että näiden kahden osajärjestelmän väliset konfliktit kuuluvat jokaisen terveen yhteiskunnan arkeen (emt., 119–120.) Marshallin pragmaattisuus koski siis jossain määrin myös arvoja. Tässä hän erosi selvästi muun muassa Richard Titmussista (1974; 1997), jonka käsitteistö, esimerkiksi institutionaalinen sosiaalipolitiikka, stigma sekä ajatus sosiaalipolitiikasta lahjana, oli loppuun saakka viritetty korostamaan valtion periaatteellista merkitystä kapitalististen markkinoiden vastavoimana.

Yhdysviivayhteiskunnallisuus on tärkeä osa Marshallin tuotantoa, koska sen kautta hän sai käyttöönsä työkalun sosiaalipolitiikan ja yhteiskunnan välisten suhteiden kuvaamiseen. Right to Welfare -teosta (Marshall 1981) edeltäneeseen Sociology at the Crossroads -teokseen (Marshall 1963) koottua Marshallin 1950-luvun ja 1960-luvun alun tuotantoa vasten tarkasteltuna on selvää, että hy-

”T. H. Marshall...”

vinvointivaltiota koskevan puheen korvaaminen yhdysviivayhteiskunnallisuudella on täytynyt olla useita vuosikymmeniä hänen tavoitteenaan. Jo Crossroads-teoksessaan Marshall (1963) kritisoi hyvinvointivaltion käsitettä tyhjäksi poliittiseksi iskusanaaksi, pohti kriittisesti siinä vallinnutta kollektivismiin ja individualismiin tasapainoa sekä sovitteli J. K. Galbraithin (1958) runsauden yhteiskunnan amerikkalaisperäistä käsitettä kuvaamaan tuon ajan sodan oloista rauhan tilaan palannutta brittiläistä yhteiskuntaa. Marshallia (1963, 267–288) kiehtoi runsauden yhteiskunnan taloudesta, tuotannosta ja kulutuksesta kumpuava dynamiikka, mutta hän suhtautui varauksellisesti sen moraalisen perustan ohuuteen sekä solidaarisuuden puutteeseen. Hän oli selvästi tietoinen siitä, että yksilöllisyyttä korostava sekä tuotantoon ja kulutukseen keskittynyt runsauden yhteiskunta olisi liiankin täydellinen vastakohta Citizenship and Social Class -luennossa (Marshall 1992) kuvaillulle sodan aikaisesta yhteis- hengestä kumpuavalle hyvinvointivaltiolle. Näin ollen, vaikkei runsauden yhteiskunta ei kyennytkään juuri tarjoamaan konkreettisia aineksia Britannian sosiaalipoliittikan kehittämiseksi 1960-luvun alussa, sen sijaan se tarjosi aineksia siihen näkökulman muutokseen, jonka myötä 1940-luvulla muotoutunut niukkojen tasasuorten etuuksien (Beveridge 1969) kurinalaiseen jakamiselle perustunut ”yhteiskunnallisuusyhteiskunta” (vrt. Marshall 1992) kyseenalaistui.

Galbraithin (1958) runsauden yhteiskuntaa koskevien pohdintojen lisäksi Marshallin (1963) Crossroads-teos sisältää toisenkin mielenkiintoisen yhdysviivayhteiskunnallisuudelle tilaa tekevän tarkennuksen Citizenship and Social Class -luennon (Marshall 1992) oletuksiin. Kansalaisuuden teoriassaan Marshall oli määritellyt liberaalin kansalaisuuden siihen sisältyneiden kolmen elementin – yksilöllisten vapausoikeuksien, poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien – kautta korostamalla yksilön kansalaisaseman statuksenomaisuutta ja tasa-arvoa kansalaisuuden päämääränä (emt., 18). Luonnehdinta jätti tilaa monensuuntaisille tulkinnoille, vaikka se selvästi viittasikin yhteyteen sosiaalisten

oikeuksien ja beveridgeläisen kattavan perusturvan välillä. Vuosilta 1952 ja 1953 olevissa A Note on 'Status' sekä The Nature and Determinants of Social Status -esseissään Marshall (1963, 181-207, 208-217) selvensi tätä määritelmää sosiologisella lisäyksellä, joka ei suoranaisesti ota kantaa hyvinvointivaltioon, mutta jota voidaan pitää painotuksiltaan individualistisena ja siten sosiaalipoliittikan kollektivismia heikentävänä. Toisin kuin Citizenship-luennossa muutamaa vuotta aikaisemmin, Marshall linjasi 1950-luvun alun teksteissään statuksen käsitteen siten, että hän liitti sen toimijuuteen, erityisesti niihin yhteisöstä lähtöisin oleviin luonteeltaan normatiivisiin odotuksiin, joita yksilöön kohdistetaan (emt., 211). Status ei siten ollut luonteeltaan peruuttamaton tai kiveen hakattu, vaan se heijasti yksilön ja yhteisön luokkasuhteista riippumattomia sosiaalisia suhteita. Statuksella oli siis myös toimijuuteen viittaava ulottuvuutensa. Lisäksi Marshall painotti, että statuksen toimijuutta koskevan ulottuvuuden korostaminen oli yhteiskunnan muuttumisen vuoksi tullut ajankohtaisemmaksi. Vaikka statuksen käsitteen historia käsitteeleekin paljolti säätyjen ja yhteiskuntaluokkien kaltaisiin pääosin perittyjä ja hierarkkisesti järjestettävissä olevia sosiaalisia ominaisuuksia, niin sen sisällöt ovat olleet voimakkaassa muutoksessa etenkin 1900-luvun aikana. Yhteiskunnan modernisoituessa status on kietoutunut yhtäällä sosiaaliin oikeuksiin, toisaalla taas ammatin, elämäntavan ja perheen kaltaisten, yksilön autonomialle tilaa antavien ja kulttuurin muutosta nopearytmisesti seuraavien instituutioiden kanssa (emt., 203–204).

Edellä hahmotellut sosiologiset irtiotot Citizenship-luennosta (Marshall 1992) loivat pohjaa sille, miten Marshall problematisoi vallitsevan käsityksen hyvinvointivaltiosta vuonna 1965 ensipainoksensa saaneessa Social Policy -oppikirjassaan (Marshall 1975). Tuolloin hän kirjoitti selkeästi ja yhdysviivayhteiskunnallisuuteen viittaavalla tavalla auki sen, etteivät sosiaaliset oikeudet suoranaisesti palautuneet sosiaalipoliittisen julkisuuden keskiössä olleeseen hyvinvointivaltion kohtaloon. Sosiaaliset oikeudet ja hyvinvointivaltio olivat eri asioita. Sosi-

”T. H. Marshall...”

aaliset oikeudet olivat joustava ja sosiaalipolitiikan yksittäisiä ilmenemismuotoja laajempi kategoria, joiden suhde sosiaalipolitiikan kulloiseenkin malliin oli viimekädessä vain ehdollinen (Barbalet 1988, 65–72).

Lisäksi Marshall (1975, 205–207) korosti oppikirjassaan sitä, ettei sosiaalisten oikeuksien instituutionaalinen ja lakeihin perustuva olemassaolo vielä taannut niiden toteutumista kansalaisten elämässä. Tämä sosiaalisten oikeuksien ehdollisuus ilmeni ensinnäkin siinä, että päästäkseen käsiksi sosiaaliin oikeuksiinsa kansalaisen oli Marshallin (1975, 205–207) mukaan tunnistettava oma tilanteensa etuuksien näkökulmasta ja ymmärrettävä sosiaalipolitiikan säädökset tavalla, joka antoi hänelle edellytykset esittää asiansa oikeassa valossa. Toiseksi kansalaisen oli omattava sellainen elämänhallinta ja sosiaaliset suhteet, joiden avulla hän kykeni kääntämään saamansa sosiaaliturvan tai -palvelut todelliseksi hyvinvoinniksi. Klassinen tähän ongelmaan pureutuva sosiaalipoliittinen pohdinta koskee sosiaalisten etuisuuksien vastaanottamiseen liittyvää stigmaa, joka leimaa heikompiosaisia kansalaisia estäen heidän normaalin osallistumisensa yhteiskuntaan. Marshall (emt., 210–211) oli huolissaan stigmatisoitumisen seurauksena olevasta syrjäytymisestä, sillä 1970-luvulla oli hänen mukaansa nähtävissä, että hyvinvoinnin toteutumisen perustat murentuvat muuallakin kuin perinteisesti heikompiosaisen väestön piirissä. Kansainyhteisön maista Britanniaan muuttavien siirtolaisten määrä oli tuolloin kasvussa ja yhteytensä brittiläiseen elämäntapaan sekä viranomaisjärjestelmään oli heikko ja rasimin synkistämä.

Sosiaalisten oikeuksien muuttuva luonne

Marshallin ajattelussa hyvinvointivaltio olikin eräänlainen erityistapaus, ”historian oikku”. Hänen mukaansa sosiaaliset oikeudet instituutionalisoituivat 1940-luvun lopun klassiseen brittiläiseen hyvinvointivaltioon, mutta niiden perimmäinen luonne

oli avoin, jokaisessa yhteiskunnassa ja ajassa erikseen määriteltävissä (Marshall 1992, 20–21). Näin ollen ei ollutkaan yllättävää, että Marshall keskusteli sosiaalipolitiikasta yhdysviivayhteiskunnallisuuden kautta eri sävyyn kuin hän oli tehnyt vuoden 1949 *Citizenship and Social Class* -luennossaan. 1970-luvulle tultaessa Marshallille oli selvinnyt sekä teorian että sosiaalipolitiikan käytännön tasoilla, että sosiaaliset oikeudet ovat avoin ja jatkuvassa prosessissa oleva ilmiö. Yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteen tehtävä oli ”kristallisoida” tämä oivallus. Se päästi sosiaalipolitiikan ”kellumaan vapaasti vailla muita normatiivisia ankkureita” kuin mitä sosiaalipolitiikan omat instituutiot ja asiantuntijuus kykenivät sille tuottamaan. Samalla yhdysviivayhteiskunnallisuus kyseenalaisti sosiaalipolitiikan keskusteluissa usein vallinneen käytännön, jossa keskeiset käsitteet – mukaan luettuna sosiaaliset oikeudet – pyrittiin johtamaan muuttumattomiksi mielletyistä ja universaaleista arvoperustasta ja tavoitteista. Yhdysviivayhteiskunnallisuuden myötä modernin sosiaalipolitiikan aikakausi oli siis Marshallin kohdalla päättynyt, ja sosiaalipolitiikka oli astunut modernin murroksen aikaan.

Merkittävistä Marshall-kommentaattoreista Bryan S. Turner (1986, 24) suhtautuu tähän aikakauden vaihdokseen ehkä kaikkein epädramaattisimmin. Hänen mukaansa yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteen syntyprosessi heijasti kapitalististen yhteiskunnan yleisiä kehitystendenssejä, ja teoriana se oli monessa suhteessa, muun muassa tavassaan käsitellä yhteiskunnallisia ristiriitoja. *Citizenship and Social Class* -luentoa kehittyneempi. A. M. Rees (1995) on puolestaan kuvannut siirtymää kansalaisuuden teoriasta yhdysviivayhteiskunnallisuuden teesillä, ettei Marshall kehittänyt yhtä, vaan kaksi teoriaa kansalaisuudesta. Reesen mukaan 1940-luvun lopun tilannetta kuvannut alkuperäinen marshallilainen kansalaisuuskäsitys korvautui 1970-luvulle tultaessa aikaisempaa markkina-ymönteisemmällä sekä sosiaaliset oikeudet joustavammin ja ehdollisemmin tulkitsevalla kansalaisuuskäsityksellä. Konkreettisesti näiden kahden kansalaisuuskäsityksen ero ilmenee sosiaalipoliti-

”T. H. Marshall...”

kan painopisteen siirtymisenä beveridgeläisestä perusturvasta sosiaalietuuksien tarveharkintaisuuteen sekä julkisen sektorin byrokraattisuuden kritiikkiin.

Reese (emt., 352–353) kuvaa Marshallin ajattelun muuttumista liukumaksi kansalaisuuteen liittyvien oikeuksien korostuksesta ”legitiimien odotuksien” (legitimate expectations) ja kansalaisten velvollisuuksien painotukseen. Hän perustaa väitteensä muun muassa sille, että yhdysviivayhteiskunnallisuuteen kytkeytyneen hallinnon roolin ja ammatillisen harkinnan korostamisen painotus tekee sosiaalista oikeuksista yksilöllisiä vapausoikeuksia tai poliittisia oikeuksia häilyvämmän kategorian. Reesen asenne 1970-luvulla kypsyntämarshallilaista kansalaisuus käsitystä kohtaan onkin pääsääntöisesti kriittinen. Vaikka hän noteeraa Right to Welfare -teoksen realismiin pyrkivät sosiaalipoliittiset analyysit ja tulevaisuudenvisiot tärkeiksi, hän jää kaipaamaan nuoren Marshallin vahvaa teoriaa kansalaisuudesta (emt., 359–360). Reesen mukaan kansalaisuus käsitys, johon Marshall päätyi 1970-luvulla, on perimmäiseltä luonteeltaan sellainen, että sille on luontevaa hakea vertailukohteita esimerkiksi amerikkalaisesta sosiaaliliberalismista (emt., 354).

Anthony Giddensin (1990; 1994; 1996; 1998) elämänpolitiikan käsitteeseen kulminoituvaan 1990-luvun tuotannon ja yhdysviivayhteiskunnallisuuden suhteeseen Rees (1995) ei ota kantaa, vaikka hänen analyysinsä siihen mahdollisuuksia tarjoaisikin. Yhtäkaikki Reesin teesi sosiaalisten oikeuksien käsitteen liudentumisesta auttaa meitä hahmottamaan sitä jännitettä, joka vallitsee klassisen hyvinvointivaltion ja Giddensin poliittisen sosiologian välillä. Marshallin (1981) tavoin myös Giddens on rakentanut 1990-luvun tuotantonsa poliittiset argumentit toisen maailmansodan jälkeisen Beveridge-suunnitelmassa hahmotellun hyvinvointivaltion vanhentuneisuuden varaan – brittiläisen kokemuksen valossa ilmeisen todellinen tilanne, jonka syntipukiksi Giddens nimeää Beveridgen (1969) ohella myös Marshallin Citizenship-luen-

non (Giddens 1994, 73–75). Giddensin Marshall-kritiikki menee kuitenkin sikäli ohi maalinsa, ettei hän tunnu huomioivan sitä, että loppupäätelmisensä kummatkin kääntyvät pääpiirteissään varsin samalla tavalla hyvinvointivaltion kollektivismia vastaan.

Sekä myöhäinen Marshall että 1990-luvun Giddens asettavat esimerkiksi dekommodifikaation (Cox 1998) toisen maailmansodan jälkeisen hyvinvointivaltio-eetoksen peruspilareina kyseenalaiseksi. Samalla he myös arvioivat uudelleen yhteisöllisyyden asemaa yhteiskunnassa, jossa solidaarisuuden merkitys julkisen vallan harjoittaman sosiaalipolitiikan oikeutuksena heikkenee. Giddens tunnetaan teoreetikkona, joka on analysoinut jälkitraditionaalista, ennaltamäärävän traditionaalisuuden jälkeistä yhteiskuntaa, mutta Marshallin myöhäisessä ajattelussa oli samanlaisia sävyjä. Hänen jälkitraditionaalisuus jälkitraditionaalisuutensa näkyy elämäntavan muutosta koskeissa runsauden yhteiskuntaa sivuavissa pohdintoissa (Marshall 1963) sekä luottamuksessa hyvinvointijärjestelmän ammatilliseen toimintaan. Giddensillä (1994, 104–133) solidaarisuus palautuu puolestaan elämänpolitiikan kysymykseksi ja yleiseksi vaatimukseksi demokratian edistämiseksi, jolloin sen keskeisiksi määreiksi nousevat monikulttuurisuus, sallivuus sekä fundamentalismin vastustaminen. Giddens (1996, 74–76) käyttää tästä pyrkimyksestä nimitystä dialoginen demokratia, joka tarkoittaa vuorovaikutuksen tasa-arvoa sekä jokaisen yksilön oikeutta tulla kuulluksi – tai ainakin saada julkisesti ilmaista asiansa.

Yhteenvetona edellä esitettyyn voidaankin sanoa, että siirtyminen nuoren Marshallin hyvinvointivaltion rinnakkainelosta myöhäisen Marshallin yhdysviivayhteiskunnallisuuteen on samaan aikaan paradoksaalisesti sekä maailmankatsomuksellinen muutos, joka ilmensi modernin sosiaalipolitiikan kukoistuskauden päättymistä, että yritys tulkita sosiaalipolitiikan asemaa yhteiskunnassa aiempaa analyttisemmin. Marshall oli rauhaton ajattelija, joka kuului samaan aikaan sosiaalipolitiikan puolus-

”T. H. Marshall...”

tajiin ja sen kriitikoihin – mutta ei toisaalta kokenut oloaan kotoisaksi kummassakaan leirissä (Halsey 1984; Barbalet 1988). Omaa kieltään tästä poliittisesta tasapainoilusta kertoo muun muassa se, että Marshall (1981, 105) väitti yhteiskunnallisessa keskustelussa tapahtuneen muutoksen, jossa ”socialismi” oli korvautunut ”hyvinvoinnilla”. Kysymys oli Marshallin arvomaailman kannalta keskeinen, sillä hyvinvointi oli hänen mukaansa sisällöltään sosialismia konkreettisempaa sekä ideologialtaan vähemmän vastakkaista kapitalistiseen talouteen nähden. Yhdysviivayhteiskunnallisuuden yhteydessä sosialismista voidaan puhua Marshallin (emt., 127) mukaan vain siinä merkityksessä, jonka keskeinen sisältö on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kompleksisuuden korostaminen, kuten hän Value Problems -artikkelinsa jälkisanoina asiaa pohtii vuonna 1948 kuolleen taloustieteilijän, Evan Durbinin äänellä. Marshallin sosialismi-käsitys eroaa näin ollen ratkaisevasti sosialismin kapeasta tulkinnasta, joka olettaa, että kansalaisten elinoloja voidaan ainoastaan keskitetyn ja keskusjohtoisen talousjärjestelmän keinoin.

Hyvinvointi hyvinvointivaltion jälkeen

Yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteestä on nostettavissa esiin kolme tärkeää sosiaalipolitiikan kehitystä koskevaa huomiota, joista jokainen liittyy Marshallin harmistuneeseen puuskahdukseen Value Problems -artikkelin jälkisanoina: britit olivat ainoa kansa Euroopassa, joka juuttui ”ihannoimaan hyvinvointivaltiota jo silloin, kun se vielä oli epätäydellinen ja puolinen” (Marshall 1981, 106). Ensinnäkin yhdysviivayhteiskunnallisuus korostaa prosessinomaisuutta sosiaalipolitiikan perusluonteena. Tässä suhteessa se on ideologisesti liberaalimpi, mutta mitään itsestään selvää pyrkimystä sosiaalisten oikeuksien alas ajamiseksi se tuskin sisältää. Toiseksi myöhäinen Marshall oli pragmaattinen sosiaaliteknooraatti, joka ei halunnut kääntää selkäänsä sosiaalipolitiikan perusarvoille, kuten altruismille ja tasa-arvolle. Kiinnittäessään huo-

mion hyvinvoinnin osajärjestelmän hallinnollisiin ja professionaalisiin käytäntöihin Marshall osoitti näin yhden vaihtoehdon sille, miten Popperin (1966a; 1966b) yhteiskuntateoriassa hahmoteltu vähittäismenetelmä saattaa sosiaalipolitiikan osalta tarkoittaa ja liittyä alan omiin arvopäämääriin. Kolmanneksi yhdysviivayhteiskunnallisuus lienee ensimmäisiä sosiaalipolitiikan keskusteluperinteen sisältä nousseita konkreettisia esityksiä sosiaalipolitiikasta hyvinvointivaltion jälkeen. Toisin kuin lähes kaikki muut toisen maailmansodan jälkeiset klassikot, Marshall kykeni keskustelemaan sosiaalipolitiikasta vailla sosiologiasta kumpuavaa ”sosiaalisten pyrkimysten” kaiken ylittävää normatiivisuutta, vastakkaisuutta markkinoihin nähden tai utooppista käsitystä hyvinvointivaltiosta.

Yhdysviivayhteiskunnallisuuden antia sosiaalipolitiikan uudistamiseksi on kuitenkin hämmästyttävän vaikea konkretisoida. Marshallin (1981) maa-laamien yleisten näköalojen ja yhteiskunnallisiin tosiasioihin spesifisti pureutuvien kantojen välillä on epäsuhta. Hänen kielenkäyttönsä käy erittäin varovaiseksi silloin, kun keskustelu kääntyy 1970-luvulla tuloilla olleisiin sosiaalipolitiikan uudistuksiin. Value Problems -artikkelinsa lopussa Marshall (1981, 120) esimerkiksi toteaa ykskantaan, että kapitalismi on vaarallisimmillaan, kun se heikko ja peloissaan, ei silloin kun se vahva ja itsevarma⁵. Artikkelinsa jälkisanoina hän ilmoittaa kuuluvansa niiden keskustelijoiden joukkoon, joiden ensimmäinen huoli ei ole kapitalismin kesyttäminen (emt., 135). Marshallin mukaan liian monet kapitalismin kriitikot unohtavat, että virkeä ja elinvoimainen markkinatalous on viimekädessä kaiken hyvinvoinnin lähde sekä kansalaisuuteen kuuluvien vapauksien ensimmäinen alue⁶. Tätä kapitalismin puolustamista on kuitenkin hieman vaikea suhteuttaa siihen, miten vahvasti ja nopeasti Marshall siirtyy esittelemään kapitalismin ongelmallisuutta. Hänen (emt., 135) mukaansa kapitalismi on keskeinen sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden lähde, eikä voida kuvitella, että toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut hyvinvointivaltioistuminen olisi millään perustavanlaatuisella tavalla ”sivilisoitunut” sitä. Ai-

”T. H. Marshall...”

noa mitä voidaan toivoa on, että kapitalismin uhrit saavat jatkossakin hoitonsa köyhäinhuollon sijasta nykyaikaisten ja ammattitaitoisesti ylläpidettyjen hyvinvointipalveluiden piirissä⁷.

Reesen (1995) maalama kuva Marshallin kansalaisuuskäsityksen muutoksesta on nähdäkseni ylläraamaattinen. Vaikka Marshall olisikin liberalismia koskevien teorioiden tasolla kenties ollut valmis toteuttamaan Reesen hahmotteleman kansalaisuuskäsityksen muutokseen sisään kirjoitetut sosiaalisten oikeuksien leikkaukset, niin käytännössä Marshall pyrki kuitenkin varsin pitkälle pitäytymään 1940-luvulla hahmottelemissaan vahvoissa sosiaalisissa oikeuksissa. Marshall näki selvästi sen, että sosiaalipoliittikka oli joutumassa 1970-luvun Britannian oloissa ahdistettuun asemaan markkinaperiaatteiden leviämisen uhatessa tuhota hyvinvointijärjestelmän ominaislaadun. Kysymys oli tavallaan hyvinvointivaltion alkuperäistilanteen kääntymisestä päälaelleen. Vaikka yhdysviivayhteiskunnallisuuden perusluonteeseen kuuluikin osajärjestelmien välinen yhteistoiminta ja hybridisoituminen, niin tämä ei ollut Marshallin mielestä ongelmatonta hyvinvoinnin kannalta. Hyvinvointia koskevissa päätöksissä ei hänen mukaansa voitu edetä rajattoman pitkälle markkinoiden suuntaan, sillä julkisen vallan vastuu hyvinvointipäätöksistä poikkesi yksityisen yrityksen vastuusta (emt., 111–112). Yrityksen toimintatavan perusteisiin kuuluu riskinotto, joka on menestyksellisen yrittäjyyden perusta ja oikeuttaa liiketoiminnan keinoin saavutetut voitot. Julkisen vallan mahdollisuudet ottaa riskejä toiminnassaan ovat yrityksiä pienemmät, ja aivan erityisen vähäisiä ne ovat hyvinvoinnin alueella. Tämän vuoksi (emt., 111) mitään keskeisiä julkisen vallan vastuulla olevia toimintoja ei voi jättää yksityisten yritysten hoidettavaksi ilman vahvaa sääntelyä.

Marshallin 1970-luvun ajattelun toinen ”antiklimaksi” oli hänen kahdella eri tavalla konservatiivinen kantansa sosiaalisten etuuksien uudistamiseen. Se aikakausi, johon Marshallin oma sekä monien hänen kollegojensa elämäntyö kulminoitui, oli päättymässä ilman selkeää kuvaa tulevaisuudesta.

Ensinnäkin Marshall (1981, 112) suhtautui hyvin varauksellisesti mahdollisuuksiin tehdä leikkauksia beveridgeläiselle sosiaalipoliittiselle perinteelle keskeisten hyvinvointipalveluiden alalla, sillä hän oli huolissaan palvelujärjestelmän kattavuudesta. Sosiaalipoliittikan talouden tehostaminen oli Marshallille selvästikin vaikea aihe, niinpä hän jätti sitä koskevat päätelmät ikään kuin puolitiehen. Uudistuksia voitiin tehdä, mutta ei periaatteista tinkien. Jos palveluiden tarjontaa hoidetaan hyvinvoinnin sekataloutena hallitussa yhteistyössä julkisen vallan ja yksityisten yritysten välillä, sen ei pidä antaa vaikeuttaa palveluiden saatavuuteen missään päin kansakuntaa tai yhdenkään kansalaisen kohdalla.

Marshall vastusti suorastaan hämmentävän järeäpäisesti Britannian sosiaalivakuutuksessa tapahtunutta siirtymää tasasuuruudesta perusturvasta ansioperustaiseen järjestelmään. Jo Citizenship-luennossaan (Marshall 1992, 26–27, 41) hän oli luokitellut ansiosidonnaisen sosiaaliturvan markkinoilla määräytyvien ansiotulojen jatkeeksi, eikä hänen asennettaan lieventänyt edes se, että uudistuksen kannalla oli suuri osa kansalaisista, erityisesti ammattiyhdistysliike⁸. Marshallin kielteisessä asennoitumisessa ansiosidonnaista turvaa kohtaan oli kyse ennen kaikkea periaatteellisesta asetelmasta. Perusturvaan painottuneen ja ansiosidonnaisen sosiaaliturvan välinen ero oli hänen mukaansa siinä, minkälaisen arvojen annettiin ohjata sosiaalivakuutuksen instituutiota. Vaikka Marshall olikin toisaalla keskustellut hyvinvointi-instituutioiden välttämättömyydestä olla vuorovaikutuksessa ja hybridisoitua yhteiskunnan muiden instituutioiden kanssa, uhkasi sosiaaliturvan muuttuminen ansiosidonnaiseksi tehdä siitä sillä tavoin keskeisen osan tulopoliittikka, ettei se enää kykenisi kantamaan hyvinvoinnin sanomaa⁹ (Marshall 1981, 112–114).

Toiseksi Marshall (1981) oli pettynyt ja pessimistinen brittiläisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuudennäkälöihin. Beveridgen (1969) osoittama tie, jota hän itsekin kaikkien epäilyjen jälkeen monissa sosiaalipoliittikan käytäntöjä koskevissa linjauksissa lopulta kannatti, ei enää kyennyt luomaan

”T. H. Marshall...”

toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Erityisen huolissaan Marshall oli siitä, että Britannian tuolloiset yhteiskunnalliset ongelmat heijastuivat köyhyyden kolminkertaistumisena. Hän olisi toivonut, että köyhyyden lievittämisen ohella köyhyyttä olisi pystytty myös ennaltaehkäisemään (emt., 132). Kysymys oli Marshallille arka, sillä hänen ajattelussaan köyhyys oli paitsi hyvinvoinnin konkreettinen käsitteellinen vastakohta myös ilmentymä sosiaalipolitiikan tautalla olevien humaaniin arvojen ja sosiaalisen kansalaisuuden toteutumattomuudesta. Köyhyys, niin aineellisenä kuin kulttuurisenäkin ilmiönä, erotti hyvinvoinnin ideaalia muusta yhteiskunnasta ja vaaransi siten hyvinvoinnin osajärjestelmän identiteetin samalla tavalla kuin mitä sosiaalipolitiikan markkinoistaminen tai ansiosidonnaisen turvan yleistymisenkin teki. Köyhyyden lisääntymisen ja syvenemisen seurauksena saattaisi siten olla lopullinen otteen menettäminen hyvinvoinnin osajärjestelmän perusajatuksesta. Vaikka Marshall ei painottanut kansalaisaseman riippumattomuutta markkinoista sosiaalipolitiikan arvona eikä ottanut kantaa pitkälle menevän tulontasauksen puolesta, ei hän missään tapauksessa hyväksynyt 1970-luvulla ollutta köyhyysongelman laajenemiseen liittyntä piirrettä, jossa identiteetistä ja ihmisarvosta alettiin uudelleen päättää markkinoilla (vrt. Pinker 1981). Köyhyys oli hänen (Marshall 1981, 45–48) mukaansa täysin erityyppinen ilmiö kuin eriarvoisuus, vaikka ne usein kietoutuivatkin yhteen. Value Problems -artikkelissaan Marshall (emt., 119) toteasi varsin tiukasti, että ”köyhyys on syöpä, joka tulee leikata pois, ja jonka leikkaaminen on myös teoriassa mahdollista, eriarvoisuus on yhteiskunnan välttämätön elin, joka vain toimii huonosti”¹⁰.

Lopuksi

Marshallin yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteeseen huipentuva myöhäistuotanto näyttää tuottavan kahden suuntaisia päätelmiä hänen 1970-luvun sosiaalipolitiittisen linjansa suhteista klassiseen käsitykseen hyvinvointivaltiosta. On selvää, että Marshall kritisoi hyvinvointivaltiota

kyseenalaistaen sen oikeutuksen sosiaalipolitiikan utopiana. Tässä suhteessa hän oli selkeästi eri linjoilla kuin muut sosiaalipolitiikasta aktiivisesti keskustelleet sosiaalipolitiikan perusmotiveille myönteiset aikalaisensa. Tylyimmillään Marshall ei nähnyt hyvinvointivaltiossa mitään mikä olisi ollut sinällään säilyttämisen arvoista; hän oli huolissaan hyvinvointivaltion pysähtyneisyydestä sekä siitä, ettei sosiaalipolitiikka ottanut huomioon toimintaympäristönsä muutoksia. Marshallille sosiaalipolitiikan kehittäminen ei ollut niinkään kysymys sosiaalimenojen suuruudesta tai hyvinvointivaltion laajuudesta, vaan hän korosti sosiaalipolitiikan suhdetta yhteiskunnan kokonaisuuteen tavalla, joka on hyvinkin linjassa jopa nykyisen ”hyvinvointivaltion jälkeisen” sosiaalipolitiittisen ajattelun kanssa. Esimerkiksi Britannian työväenpuoleen hallitusta vuodesta 1997 johtaneen pääministeri Tony Blairin (1996, 150) pragmaattinen ja hyvinvointivaltiolaisen sosiaalipolitiikan perusteita kyseenalaistava toteamus, jonka mukaan ”sosiaalisessa oikeudenmukaisuudessa on kysymys oikeasta strategiasta, oikeasta järjestelmästä sekä oikeista prioriteeteista – sen jälkeen myös oikeat tavoitteet toteutuvat”¹¹, on lähellä yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteeseen kulminoituvaa irtiottoa klassisesta brittiläisen hyvinvointivaltion ajatteluperinteestä.

Sosiaalipolitiikan uudistamista kohtaan tuntemansa periaatteellisesta avoimuudestaan huolimatta Marshall kieltäytyi myöhäistuotannossaan esittämästä mitään merkittäviä uudistuksia Britannian sosiaalipolitiikkaan. Yksityiskohtaisesti hänen ajatteluaan perkaamalla voidaan kuitenkin löytää kolme avautusta sosiaalipolitiikan uudistamiseksi. Ensinnäkin Marshall vaatii byrokratioiden korvaamista professionaalisella ammatillisella harkinnalla siellä, missä se suinkin oli mahdollista. Hän uskoi, että professionaalinen ja asiantuntijuudelle perustuva toimintatapa olisi kansalaisten oikeuksien ja palveluideaalin toteutumisen kannalta parempi ja sisältäisi potentiaalisen siemenen sosiaalipolitiikan uudistamiseksi tavalla, joka oli hyvinvoinnin osajärjestelmän altuistista toiminta-ajatusta vahvistava. Toiseksi Marshall halusi purkaa hyvinvoinnin ja markkinoiden

”T. H. Marshall...”

välistä vastakkainasettelua sekä korostaa demokration periaatteiden merkitystä. Nämä ajatukset eivät toki olleet hänen ajattelussaan uusia, sillä jo Citizenship and Social Class -luennossa Marshall (1992, 44-45) oli omistanut jakson sen korostamiselle, että jokainen kansalaisuuden elementti osaltaan vaikutti liberalismille keskeisen tasa-arvon ja vapauden periaatteiden toteutumiseen. Yhdysviivayhteiskunnallisuuden käsitteen yhteydessä pohdinta sosiaalisten oikeuksien suhteesta yhteiskuntakokonaisuuteen sai kuitenkin uuden sävyn, joka Citizenship-luennon kaunopuheisuutta konkreettisemmin korostaa sosiaalisten oikeuksien ja kapitalismin yhteyttä sekä talouskasvun merkitystä sosiaalipolitiikalle.

Kolmanneksi on kiinnostavaa miten paljon Marshall omisti viimeisissä teksteissään huomiota köyhyyden ongelmalle. Tässä lähentyi jopa monien Euroopan maiden nykyisten sosiaalipoliittisten ohjelmien painotuksia syrjäytymisen vastustamiseksi. Köyhyysongelman kärjistymisen vuoksi hyvinvointivaltio ei Marshallin silmissä selvästikään ollut täyttännyt tyydyttävästi keskeisintä tehtäväänsä sosiaalisen turvallisuuden, oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon varmistajana, vaan oli muuttunut ansiosidonnaisen sosiaaliturvan kautta operoivaksi ja palkkatyväestön suhteellisen hyvin toimeentulevan enemmistön etuja palvelevaksi työmarkkinapolitiikan jatkeeksi. Tämä kehitys ei ollut hänen mielestään oikea, ja aivan erityisesti se loukkasi ihannetta kansalaisaseman statuksenomaisuudesta. Citizenship-luennossa Marshall (1992, 18) oli viitannut kansalaisuuden statukseen paitsi kansallisvaltion tasoisen humanin yhteisöllisyytenä, joka tulisi liittää kaikki kansalaiset toisiinsa, myös ilmentymänä siitä, että kansalaisuus on perimmäiseltä logiikaltaan markkinoiden toimintaperiaatteista poikkeava järjestelmä. Brittiläisessä hyvinvointivaltiossa 1950-luvun jälkeen samanaikaisesti tapahtunut köyhyyden ongelman lisääntyminen ja sosiaalipolitiikan painottuminen yhä enemmän ansiosidonnaisiin etuuksiin olivat kuitenkin merkkejä siitä, ettei tämä periaate enää toteutunut. Sosiaalisista oikeuksista oli tullut instituutio, jota koskevat päätökset tehtiin ainakin

osittain markkinoilla samassa yhteydessä kun palkkoista ja työehdoista sovittiin.

Marshallin esittämistä epäilyistä huolimatta on kuitenkin todettava, että viimekädessä hän piti läpi toisen maailmansodan jälkeisen tuotantonsa systemaattisesti kiinni samoista eurooppalaisen sosiaaliliberalismin arvoista. Yhdysvallat olivat samaan aikaan sekä hänen ihailunsa että epäilynsä kohde. Martin Lipsetiä lainaten Marshall totesi The Right to Welfare -teokseen sisältyneessä Changing Ideas about Poverty -artikkelissaan (Marshall 1981, 29-49), että yhdysvaltalainen käsitys köyhyyden ja eriarvoisuuden välisestä suhteesta on perustunut sille, että ”jokaisella yksilöllä on mahdollisuus tulla tasa-arvoiseksi”¹². Marshall (1981, 46) sympatisoi yhdysvaltalaisen yhteiskuntakäsityksen avoimuutta, optimismia ja yksilöllisyyttä, vaikka näkikin mahdollisuuksien tasa-arvon ylikorostamisen ongelmalliseksi. Koska yhdysvaltalaisista ajattelua hallitsi käsitys yksilöstä oman onnensa seppänä, se sisälsi myös mahdollisuuden syyllistää köyhiä sekä muita apua tarvitsevia omasta tilanteestaan, mikä saattoi johtaa kantoihin, jotka periaatteessa väheksyvät julkisia ponnisteluja köyhyyden vähentämiseksi.

Viitteet

¹ Eräsaari käyttää lainausmerkkeihin asetettua käsitettä ”yhdysanayhteiskunnallisuus”.

² Ks. tiivistys yhdysviivayhteiskunnan käsitteestä (Kokkonen 2004, 266): ”Yhdysviivayhteiskunnallisuudella Marshall tarkoitti koko yhteiskunnan piiriinsä sulkeneen hyvinvointi-ideologian jälkeistä tilannetta, jossa julkisen vallan harjoittaman sosiaalipolitiikan autonomia oli kyseenalaistunut ja se joutui tomissaan jatkuvasti sulautumaan yhteen talouden ja politiikan osajärjestelmien kanssa. Tämän seurauksena kyseenalaistuvat hyvinvointivaltion kaltaiset selkeälinjaiset sosiaalipoliittiset ratkaisut ja kansalaisten sosiaaliset oikeudet. Yhdysviivayhteiskunnallisuudessa sosiaaliset oikeudet olivat tilannekohtaisia, hallinnollisista ja poliittisista harkinnasta sekä käytettävissä olevista resursseista riippuvia, sillä sosiaalipolitiikan on ollut pakko luopua ainakin osasta sille aikaisemmin kuuluneesta autonomiasta, jotta se voisi toimia yhteistyössä kapitalistisen talouden ja politiikan demokratiaa korostavien periaatteiden kanssa.”

³ Marshall (1963, 25) nimeää tämän luennon ”puolittai-

”T. H. Marshall...”

seksi virkaanastujaisesitysmäkeen” (“quasi-inaugural”).

⁴ “Welfare recognises the values of freedom and independence, not only in the abstract but in its daily work...” (Marshall 1981, 114).

⁵ “Capitalism is most dangerous when it weak and frightened, not when it is strong and confident...” (Marshall 1981, 120).

⁶ “I am one of those who believe that it is hardly possible to maintain democratic freedom in a society which does not contain a large area of economic freedom...” (Marshall 1981, 135).

⁷ “There will always be casualties to be cared for and it will be part of welfare’s task to care for them, but, it is to be hoped, more as a personal social service, than as poor relief... It is by strengthening these that the civilising power of welfare can be most effectively increased.” (Marshall 1981, 135.)

⁸ Value Problems -artikkelissaan Marshall (1981, 107-110) toteaa, että hyvinvoinnista päättäminen on viimekädessä hyvinvoinnin itsensä asia. Demokraattinen päätöksenteko ei voi ulottua kaikille hyvinvoinnin osa-alueille.

⁹ “Now that social security has become linked to the level of earning, the chief difference between them, that the one operated with flat rates and the other with differentials, has disappeared. Social insurance has become part of the income policy. It is no longer a bearer of the welfare message.” (Marshall 1981, 132.)

¹⁰ “Poverty is a tumour which should be cut out, and theoretically could be; inequality is a vital organ which is functioning badly” (Marshall 1981, 119).

¹¹ “A more just society should allow us to invest and in the areas we wish to spend on and cut the areas of spending that are merely the consequence of social delay. Social justice can be extended within existing levels of spending. It is a matter of getting the strategy right, the system right, the priorities right, then we will get the return right.” (Blair 1996, 150.)

¹² “For people to be equal, they need a chance to be equal” (Marshall 1981, 46).

Kirjallisuus

Barbalet, J. M. (1988) *Citizenship. Rights, struggle and Class Inequality*. Milton Keynes: Open University Press.

Beveridge, Sir-William (1969) *Social Insurance and Allied Services*. New York: Agathon Press.

Berlin, Isaiah (2001) *Vapaus, ihmisyy ja historia*. Valikoima esseitä. Helsinki: Gaudeamus.

Beck, Ulrich (1996) *The Reinvention of Politics. Rethinking Modernity in the Global Social Order*. Cambridge: Polity Press.

Blair, Tony (1996) *New Britain. My Vision of a Young*

Country. Lontoo: Fourt Estate.

Cox, Henry (1998) *The Consequences of Welfare Reform: How Social Rights are Changing*. *Journal of Social Policy* 27 (1), 1-16.

Dahrendorf, Ralf (1988) *The Modern Social Conflict. An Essay on the Politics of Liberty*. Lontoo: Weidenfeld and Nicolson.

Eräsaari, Risto (1984) *Sosiaalivaltio ja sosiaalipolitiikan itseymmärrys*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 43. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys.

Faulks, Keith (2000) *Citizenship*. Lontoo: Routledge.

Galbraith, John (1958) *The Affluent Society*. New York: Mentor Books.

Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1994) *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1996) *T. H. Marshall, the state and democracy*. Teoksessa Martin Bulmer & Anthony M. Rees (toim.) *Citizenship today. The contemporary relevance of T. H. Marshall*. Lontoo: UCL Press.

Giddens, Anthony (1998) *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Halsey A. H. (1984) *T. H. Marshall: Past and Present 1893-1981. Precedent of the British Sociological Association 1964-69*. *Sociology* 18 (1), 1-18.

Halsey A. H. (1996) *T. H. Marshall and ethical socialism*. Teoksessa Martin Bulmer ja Anthony M. Rees (toim.) *Citizenship today. The contemporary relevance of T. H. Marshall*. Lontoo: UCL Press.

Insin, Engin, ja Wood, Patricia (1999) *Citizenship & Identity*. Lontoo: Sage.

Kymlicka, Will & Norman, Wayne (1994) *Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory*. *Ethics* 104 (1), 352-381.

Jones, Kathleen (1991) *The Making of Social Policy in Britain 1830-1990*. Lontoo: The Athlone Press.

Lister, Ruth (1997) *Citizenship: Feminist Perspectives*. Lontoo: Macmillan Press Ltd.

Lowe, Rodney (1994) *Lessons from the past: the rise and fall of the classic welfare state in Britain 1945-76*. Teoksessa Ann Oakley & A. Susan Willams (toim.) *The politics of the welfare state*. Lontoo: UCL Press, 37-53.

Marshall, Tom (1963) *Sociology at the Crossroads – and other essays*. Lontoo: Heineman.

Marshall, Tom (1964) *Class, Citizenship and Social Development*. Lontoo: Heinemann.

Marshall, Tom (1973) *A British sociological career: International Social Science Journal* 24 (1/2), 88-100.

Marshall, Tom (1975) *Social Policy in the Twentieth Century*. Lontoo: Hutchinson.

Marshall, Tom (1981) *The Right to Welfare and other essays*. Lontoo: Heineman.

Marshall, Tom (1992/1949) *Citizenship and Social Class*.

”T. H. Marshall...”

- Teoksessa Tom Marshall & Tom Bottomore (toim.) *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press.
- Myrdal, Gunnar (1958) *Beyond the Welfare State. Economic Planning in the Welfare States and its International Implications*. London: Gerald Duckworth & co. Ltd.
- Pierson, Christopher (1991) *Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare*. Cambridge: Polity Press.
- Popper, Karl (1966, a & b) *The Open Society and its Enemies*, Vol. 1 & 2. Lontoo: Routledge.
- Powell, Martin (2002) *The Hidden History of Social Citizenship*. *Citizenship studies* 6 (3), 229-244.
- Rees A. M. (1995) *The Other T. H. Marshall*. *International Social Policy* 24 (3), 341–362.
- Saari, Juho (1996) *Sosiaalipolitiikka markkinariippuvuuden vähentäjänä. Sosiaalitaloudellinen näkökulma jälki-teollistuvan yhteiskunnan sosiaalipolitiikkaan*. Tutkimuksia 69. Helsinki: Stakes.
- Sipponen, Kauko (1954) *Yksilön vapaus ja yhteishyvävaltio*. Valtiotieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1952–1953, 42-49.
- Temple, William (1967) *The State*. Teoksessa Charles I. Scotland (toim.) *The Welfare State*. Lontoo: Harper Torchbooks.
- Titmuss, Richard M. (1974) *Social Policy. An Introduction*. New York: Pantheon Books.
- Titmuss, Richard M. (1997) *The gift relationship. From human blood to social policy*. Lontoo: LSE Books.
- Turner, Bryan S (1986) *Citizenship and Capitalism. The Debate Over Reformism*. Boston: Allen & Unwin.
- Turner, Bryan S (1999) *Classical Sociology*. Lontoo: Sage.
- Turner, Bryan S (2001) *The Erosion of Citizenship*. *British Journal of Sociology* 52 (2), 189-209.
- Wilding, Paul (1993) *Romahtiko brittiläinen hyvinvointivaltio 1980-luvulla?* *Janus* 1 (1), 69–78.
- Wilensky, Harold & Lebeaux, Charles (1965) *Industrial Society and Social Welfare*. New York: The Free Press.
- Wilke, Helmut (1995) *Valtion tragedia – Johdatus monikeskuksisen yhteiskunnan valtioteoriaan*. Teoksessa Risto Eräsaari & Keijo Rahkonen (toim.) *Hyvinvointivaltion tragedia*. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta. Helsinki: Gaudeamus.

III

COMPROMISING THE STATUS OF A CITIZEN - SOCIAL WORK AS AN AGENT OF ACTIVATION POLICY IN FINLAND

by

Kokkonen, T 2010

In book Oldric Chytil & Friedrich W Seibel (eds.): Social Professions for Social Europe. Common Challenges and Discourses. University of Ostrava 2010

Reproduced with kind permission by University of Ostrava.

**COMPROMISING THE STATUS OF A CITIZEN –
SOCIAL WORK AS AN AGENT OF ACTIVATION
POLICY IN FINLAND**

Tuomo Kokkonen

University of Jyväskylä, Finland

This paper attempts to create a framework for analyzing activating policies – active citizenship – from the point of view of status of citizenship. Theoretically I build my arguments on T. H. Marshall's lecture *Citizenship and Social Class* (Marshall 1963). I see Marshall both as a classic of social policy and sociology from the post II world war era, and a liberal thinker whose legacy is still crucial to modern theory of citizenship. Although the marshallian view of citizenship has been eroded due to rapid social change in the latter part of 20th century (Turner 2000), it can be theoretically elaborated to directions that are important in understanding contemporary societies. For an example, the up-to-date discussions about multiculturalism and human rights (Kellner, Isin & Engin) and modern ideas of social democracy (Dahrendorf, Beck, Giddens) owe much to Marshall's original thinking.

Empirically I focus on the reformation of Finnish welfare state. Finland is an example of a small European industrialized country, facing simultaneously the crisis of welfare state and the pressures of globalized capitalism. The economic problems drawing from aging of population, increasing amount of migrants and uncertainties of labor market have been tackled by renewing social policy so that its practices have becoming more 'activating'. Early intervention, rehabilitation, favoring work instead of social security and emphasizing citizenship responsibilities compared to rights are the key themes of this new line of social policy. Another important feature in Finland is the close connection between social policy and social work. The activation policies are largely implemented and coordinated – and sometimes also developed - by social workers. Because of its crucial position in social administration, as well as its client relationships,

social work has found itself in a strategic position in the renewal of Finnish social policy.

In the conclusions of my paper I argue that contemporary welfare reforms may jeopardize the basic values of social policy. Within the theoretical framework I am using in this text, we can say that the “marshallian” idea of social citizenship is in danger of being compromised when problems of welfare are handled in the context of activation. I also argue, that the shift to market oriented governance of social policy places the profession of social work in an awkward ethical position. Social is squeezed between the conflicting interests of state, and economy, and social work clients as persons and human beings. Ultimately this ethical conflict may also affect negatively in the effectiveness of social work. It can already be seen that approaching social problems from views that are alien to social thinking, lead to ineffective and individual-centered working methods. Contemporary activation policies in Finland are good examples of this. They overlook the possibilities of group- and community social work, and the inherent potential of civil society and social life in general.

The concept of status in Marshall’s theory of citizenship

Marshall (1963) presented his seminal lecture *Citizenship and Social Class* in 1949 at a time when the classic British welfare state, based on the recommendations of Beveridge plan from 1941, had just extended the social rights of citizens, and when the building of state-centered welfare states seemed to be the route of modernization to all western European countries. Against this unique historical moment it is understandable that *Citizenship and Social Class* was mostly interpreted emphasizing Marshall’s empirical description of the evolution of citizenship in Britain. According to Marshall, modern British citizenship had evolved in three phases: civil rights in 18th century, political rights in 19th century, and social rights in 20th century (Marshall 1963, p. 81).

The concept of status of a citizen opens a slightly different, more theoretical and abstract plot hidden in Marshall’s (1963) lecture. Status is a crucial concept to Marshall at least in three ways. Firstly,

Marshall defines his idea of citizenship by referring to status: “citizenship is a status bestowed on those who are full members of society” (Marshall 1963, p. 87). Secondly, when elaborating this definition, Marshall draws a parallel between status and equality – another key theme of *Citizenship and social class*. Marshall describes equality as an essential precondition to status of citizenship. Equality is the “stuff of which status is made” (Marshall 1963, p. 87). Both status and equality fight together against all unfair and unreasonable divides in society. Increasing equality and abolishing social divisions of a class society automatically strengthen the status of citizenship.

Thirdly Marshall (1963) juxtaposes status with the principle of contract, and emphasizes that with the evolution of social rights, society is moving away from the principle of contract. To some extent the principle of status is present in all three elements of citizenship – civil rights, political rights and social rights. In 18th and 19th centuries, when modern citizenship slowly replaced remnants of feudal society, equal access to market (civil rights), and later universal suffrage (political rights) were important advancements in equality. However, social rights have a special in carrying the message of status. In post II world war Britain, social rights become the most crucial elements of citizenship in protecting basic human equality (Marshall 1967, p. 72-73). Marshall’s optimistic interpretation was that the development of social rights firmed up “the concrete substance of civilized life”, by creating an atmosphere where equality of status was more important than equality of income (Marshall 1963, p. 107).

Status and contract also concretize the internal tensions of social liberalism. The nature of social liberalism is not based on an unanimous set of values, it is about plurality. This pluralism is not only a cultural one, it also includes the coexistence of social rights and civil rights referring to freedom of the market. If the principle of contract refers ultimately to an individual, and his personal freedom, status is about communities, solidarity, social integration and “good society” (see also Joppke 2007). The ultimate moral nature of status, as Marshall understands it, is summarized by his statement that in pure market society the value of human being was measured by his

ability to make contracts and earn money in the free markets (1963). Therefore, the normative view of citizenship promoting humanity, solidarity and culture is deeply connected in the way how effectively social rights can contribute to the status of citizenship.

All in all, it is important to acknowledge that compared to the typical ways of conceptualize citizenship in discussions about social work and social policy – concentrating on the evolution of three elements of citizenship, the concept of status offers a slightly different possibility to elaborate citizenship theory. In Marshall's (1963) *Citizenship and social class* lecture, understanding status is the key to understanding the reformist or social liberal political ethos of social citizenship. Marshall spoke for a better balance between status and contract in the foundation of liberal society. According to him, only by strengthening the status of citizenship, social life could escape from the grip of class structure created by capitalism, without abolishing the liberties of free market economy.

Besides its political message, status links general discussion about citizenship to the themes of classical sociology, concerning social relations, stratification and the theory of action. In his essays *A note on 'status'* (1963, p. 208-217) and *The nature and determinants of social status* (1963, p. 181-207), Marshall provides some important further insights concerning citizenship theory and sociology. Unlike in a feudal society, or a society deeply divided by class antagonism like 19th century industrial societies, social status in modern societies is not rigidly tied to social class or social stratification (Marshall 1963, p. 203). Along with Talcot Parsons theory of action, Marshall names social status as “the lowest denominator of social structure and personality”. Although status still refers to social positions and hierarchies, it has got a new, more dynamic nature (1963, p. 209, 212.). Status is rigid only in terms that it defines the choices and social roles that are seen as normal, or possible, in a society (Marshall 1963, p. 211).

The outlines of reform in social citizenship in Finland

In terms of social policy and social work, it is easy to interpret the building of Finnish welfare state simply as an evolution of social rights and strong status of citizenship. For the past 40 years Finland has been a representative of Scandinavian model of welfare state. In post II world war years tradition of Finnish social work evolved together with the construction of universal and comprehensive social security and social and health care service systems. Within this process social work established itself as a state-centered profession with close connections to the growing social administration and the welfare service system run mostly by communities.

In Finland this welfarist organization of social work and social policy functioned relatively efficiently until the deep economic recession of early 1990s, triggered by the fall of Soviet Union and amplified by radical changes in political thinking. Since that the key theme of social policy in Finland has been workfare oriented activation policy, combined with cuts in social expenditure. More or less similar reforms of social policy have been also carried out in Denmark and New Zealand, to name a few well known examples. An important international example has also been the new labor “blairist” government in United Kingdom (Jordan 2000; Clarke 2005).

Some of the most novel and controversial features of the transformation of social policy in Finland focus directly on the role of social work. Firstly, social work has acted as a buffer, dealing with social problems and pressures and risks of labor market. The political goal of the Finnish welfare reform has been to encourage individual initiatives and favor work entrepreneurship as an alternative to welfare dependency. In the same time conditions to various entitlements have been gradually systematically restricted. Combined with relatively high structural unemployment, having its origins in the economic recession of early 1990s, this policy has had counterproductive outcomes in terms of increased poverty, social problems and marginalization. Also alcohol and drug abuse and the client cases with need of intensive child protection have become more common.

Secondly, the role of social work as a welfare profession has been deeply changed by the law of work-oriented rehabilitation from the year 2001. In the process of implementing this law social work has become one of the main agents of change in the grass roots of social policy. According to the law of work-oriented rehabilitation, an activation plan must be made to young citizens under 25 years of age after 180 days of unemployment, and to older citizens after 500 days of unemployment. By its nature activation plan is a binding contract, draw up in a multiprofessional meeting between citizen, social worker and authorities from other parts of social administration. If citizen fails to follow the commitments of activation, she/he will be ultimately punished by cuts to her/his social benefits.

The law of work-oriented rehabilitation can be seen as an improvement in synchronized work of various parts of social administration. Thinking positively, it contains a possibility to promote positive discrimination and “second chances” (Giddens 1994). In principle the law of work-oriented rehabilitation can improve citizens’ social rights by demanding social authorities to look into the life-situation of a long term unemployed citizens, having problems also in the area of drug or alcohol addiction and social relations. Instead of letting citizens’ cases to be hidden in the archives of social administration, it underlines the need to organize rehabilitation – for an example physical or mental health care, drug counseling or occupational education – to a person in danger of exclusion.

However, the law of work-oriented rehabilitation is also a classical example of Janus-faced social policy. Its main problem is that the idea of activation presented in it, is very restricted (Kotiranta 2008). There is no place in it for humanity or culture in the wider philosophical sense, art or self creation of a person. The vocabulary of activation also lacks all references towards communities or collective action. It is not an exaggeration to say that in Finland activation is geared around promoting persons’ success in labor market. For social work this a too narrow point of view, because it limits the concept of humanity to mere *homo economicus*. In this context social facts, or the humanistic ethics of social work and social policy, are seen only as instruments to promote capitalism.

To further criticize activation policy in Finland, it must be stressed that the targets of policy are often impossible to reach. There is not yet enough quantitative data on it, but it can be said that after the years of its initial implementation, its influence in lowering unemployment rates has decreased. There are easily activated long-term unemployed left. In Finland the labor market for non-skilled, old or handicapped workforce is very limited. Most citizens falling into the category of being activated, have no realistic possibilities of measuring the demands of “active citizens”. This results in a situation where both the client and all participants of multiprofessional activation policy will already in advance, before the start of the activation process, know that the official goals of activation plan will never be met. For professionals working in social administration this is a frustration (Tuusa 2004), while for the clients activation can arouse feelings of shame or inferiority (Kotiranta 2008).

Status of citizenship as a critical view to social policy

If examined in a broad context, the changes in Finland’s social policy have not been revolutionary. Social rights still exist much in the same way as they existed in the golden era of welfare state. Some forms of social policy, like day care or specific forms of health care and educational policy, have even been developed very positively, although the development has often concentrated more on the efficiency of the service system, rather than strengthening social rights. No major branches of social security or health service institution have been closed down. The level of entitlements has remained roughly the same through the period from 1990s to present, although their standard has dropped compared to the rising standard of living.

All in all, the recent reform of social policy has introduced a new fiscal mentality to Finland. Finland has one of lowest social expenditures in EU. Frugality has become the biggest virtue in policy making. As an opposite to the times of building welfare state, Finland has become a prime example of a country following the path of “new politics of the welfare state”, where rising cost of producing social welfare has transformed to the retrenchment by delicate political change (Pierson 1996, p. 143-144). In the eyes of macro-level policy makers, this kind of political program can even be seen

as “innovative”. Social expenditure has been cut down without major sacrifices to middle class citizens, making it possible to lower taxes and economically prepare the society to the ageing of population, taking place in coming 10-20 years.

However, despite the relative institutional continuity of the welfare state in Finland, the change in the status of those citizens has been radical. The new politics of the welfare state has hit hardest those who are most vulnerable and dependent on public aid of one form or another. Poverty has become more deep and the differences of welfare between social classes have increased. There are also signs of less upward social mobility and greater polarization of urban areas. To put it bluntly, despite the fact that the institutions of welfare state are still among us, Finnish welfare state has become a sort of a zombie-institution (Beck 1996). The ideal status of a citizen – as it was understood in the era of welfare state – has been replaced by a new, vague, flexible and market oriented citizenship. The ideology of workfare seems penetrate all layers of social policy and social work. Although being rather questionable in its practical results, workfare functions effectively on level of identity and moral politics. It rewards better-off citizens and increases both material and moral pressure on those who are in distress.

By now, turning back to the theory of citizenship, I can argue that analyzing the status of citizenship is important, because it is in many ways a very sensitive probe of social change. Unlike broader studies of citizenship rights, distribution of income or entitlements, the concept of status pays attention to the processes of how social rights are put in practice by administration and social work. The most important single aspect of status is its relation to contract – whether social rights are understood as true entitlements or vague matters of contracting and negotiation. According to Marshall (1963, p. 116), social rights should never be matters of bargaining. With this comment he wanted to separate collective bargaining of trade unions from social policy, but I think it can also be turned the other way round. Not only trade unions, but also the policy makers should respect social rights as an institution, separate from market.

It would be interesting to plan an empirical research project analyzing changes of status of citizenship. Most certainly this kind of

research would show how the increasing contracting changes the position of client, and how social rights are little by little made more vague – or contractual – in the interaction of worker-client relationship. Maybe many of the conclusions would be in synchronise with the conclusions of foucauldian analyzes, seeing discourses of power important also in the micro level social interaction. This kind of research could also demonstrate and criticize the strategic position of social work in the new politics of welfare state. In Finland social workers work not only to the best of their citizen-clients, policy makers are also paying for their services. To effectively implement the retrenchment-policy, policy makers need the expertise of social workers. Social workers are expected to innovate and renew their work praxis. Highly educated, and also administratively clever, social workers have potential to swiftly and professionally carry out the new social legislation and – hopefully – in the same time minimize the social costs of retrenchment.

Secondly, in addition to the possibility to use citizenship status as a driving principle of an empirical research, status is also an important link between Marshall's (1963) theory of citizenship and many other politically progressive classics of sociology and social policy, emphasizing the principle of status in accordance to Karl Polanyi's (1957) idea of social economy, presented in the book *The great transformation*. Although Marshall is certainly a less pessimistic and more pragmatic thinker than Polanyi, both Marshall and Polanyi interpreted the modernization of British society from 16th century to mid 20th century in much the same way. They were deeply concerned with the social costs of laissez-faire capitalism and aspired to create an idea of society where liberal freedom would exist simultaneously with spirit of social equality and solidarity. In the concluding part of his book Polanyi discussed about the regulation of economy in terms of "freedoms lost and won" (Polanyi 1957, p. 253-255) much in the same way as understood limits of evolution of social rights (Marshall 1963, p. 122-123).

There is also a definitive theoretical link between Marshall's (1963) idea of status and the principle of decommodification which Esping-Andersen (1989) presented in his book *Three worlds of*

welfare capitalism. Esping-Andersen criticized Marshall bitterly for being much too modest in his description of social citizenship. By seeing the classic British welfare state, with its Beveridgean flat rate social security system, as kind of social utopia, Marshall forsakes those citizens who lived on social security to a noble poverty, Esping-Andersen claims. However, ultimately both status of citizenship (Marshall) and de-commodification (Esping-Andersen) are on the same political side. They speak for the alternatives to market driven life. All advanced societies need to protect some areas against the market system. This kind of alternative “exit-from-market” is, firstly, important for reproduction and family life and as safe heaven against illness, social risks and ageing. Secondly, it is also significant in terms of culture. Social spaces that are independent from market, provide possibilities for alternative life-styles and personal growth. Karl Polanyi (1957, p. 255) referred to this by discussing about “right to nonconformity”, which is an integral part of both, liberal idea of freedom and fully evolved idea of social rights.

Conclusion

Marshall’s ideas about the status of citizenship in modern societies stress the importance of social citizenship, and build on principle of status instead of principle of contract. According to Marshall (1963, p. 203-204), strong, mostly institutionally implemented social rights, promote equality, and thus shift the balance of liberal society from individual to community, creating favorable environment for the citizenship status to flourish. However, the contemporary changes in Finnish social policy are examples of a totally opposing development. Cuts in social benefits, and constricting practices of social work and social administration, increase and deepen the poverty of already marginalized citizens, while impairing less the welfare of middle class citizens. Instead of being universalist, citizenship has become selective. The state does not anymore protect members of society as affectively or unconditionally as it used to do. By gearing activation policies and early intervention to individual-centered and economically oriented thinking, citizenship is systematically built on the basis of contract.

The thesis about compromising the status of citizens reflects also to the general neglect of social science as a foundation of policy. When designing governmental strategies it is forgotten that social policy should be developed in accordance with social principles. It is unfortunate that because of the nature of political climate, activation has become an extension of economically minded retrenchment. The most prime aspect of public policy is to minimize all economic risks, even if this would mean taking huge and uncalculable risks in areas of social life. It has become painfully clear that retrenchment is about blame avoidance, rather than credit claiming (Pierson 1996, p. 144). On the level of activation process the spirit of retrenchment is, instead of social development, translated into individualizing governmental practices that treat citizens unequally, based on how easy (or difficult, in most cases) the task of activating them is (Clarke 2005). The good and far-sighted things like equality, solidarity or abolishing social divisions in society, which Marshall (1963) promised to come after investing in status of citizenship have become irrelevant in the political context of society. This is a coarse contrast to the social scientific ideal of empowerment or activation tangling with human dignity (Kotiranta 2008).

These problems of knowledge and macro-level of society are made worse by the fact that there is a definite pressure to move in the same direction in the micro-level of actual worker-client relationships. In Finland the tradition of state-centered social work is, where professional social work is tightly connected to the rule-book of welfare bureaucracy, the hands of a professional social worker are tied. She may be well aware of the real social problems, but when she is commanded to perform the task of activating the client, there is very little room for altruism or individual judgment. The crucial phases of worker-client relationship are geared to the activation plan and its assessment. Using the famous conceptual division between universalism and selectivism by Richard Titmuss (1968, 128-137), it can be argued that status refers to universalism, while even a superficial assessment of the new role of social work implementing the law of work-oriented rehabilitation, has a tendency to define the client-worker relationship in terms of selectivism.

As a concluding remark I want to bring forth that the problem is not activation in itself, but the (wrong kind of) practices of activation policy. What is needed is an innovative and courageous re-introduction of themes of social science to policy making. Social policy should be both politically awake and sociologically up-to-date. When carrying out activation, social workers should recognize that the biggest single problem in contemporary welfare reforms is that they are individualizing. Citizens and families are isolated, and the work on social problems neglects methods of group work, community work and the general recourses of civil society. The concept of status of citizenship can be a help in changing the course of policy. Focusing on the theme of status, increases possibilities to combine the spirit of welfare state with a market ideology.

References

- Esping-Andersen, G. (1990), *Three worlds of welfare capitalism*. London: Polity press
- Clarke, J. (2005), *New Labour's citizens: activated, empowered, resposibized, abandoned?* *Critical social policy* 25(4) 447-463.
- Jordan, B. (2005), *New Labour: choises and values*. *Critical social policy* 25(4) 427-446.
- Kotiranta, T. (2008), *Aktivoinnin paradoksit*. Jyväskylä: Jyväskylä studies in education, psychology and social research
- Marshall, T. (1963), *Citizenship and social class*. In *Sociology at the Crossroads*. London: Heineman
- Pierson, P. (1996), *The new politics of the welfare state*. *World Politics* (48), pp143-179
- Polanyi, K. (1957), *The great transformation*. Boston: Beacon Press
- Turner, B. S. (1988), *Status*. Milton Keynes: Open University Press
- Tuusa, M. (2004), *Sosiaalityö ja työllistäminen*. *Kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöt kuntien aktivointi- ja työllistämispalveluissa*.

IV

**EPÄTOIVON PERINTEESTÄ ONNELLISUUDEN
TAVOITTELUUN. TALOUDELLINEN AJATTELU,
SOSIAALINEN OIKEUDENMUKAISUUS JA ELÄMÄNTAVAN
MUUTOS J. K. GALBRAITHIN RUNSAUDEN
YHTEISKUNNASSA**

by

Kokkonen, T 2008

Janus vol. 16 (1) 2008, 35-47

Reproduced with kind permission by Sosiaalipoliittinen yhdistys,
Sosiaalityön tutkimuksen seura & Sosiaalipoliittinen yhdistys.

Epätoivon perinteestä onnellisuuden tavoitteluun

Taloudellinen ajattelu, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja elämäntavan muutos J. K. Galbraithin runsauden yhteiskunnassa

Tuomo Kokkonen: *YTL, sosiaalityön yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius*

tuomo.kokkonen@chydenius.fi

Janus vol. 16 (1) 2008, 35-47

Janus

Tiivistelmä

Artikkeli analysoi taloustieteilijä J. K. Galbraithin *The Affluent Society* -teoksessa esittelemää runsauden yhteiskuntaa. Runsauden yhteiskunnan idea kumpuaa yhtäältä Galbraithin pyrkimyksistä uudistaa taloustiedettä sekä taloudellista ajattelua. Toisaalla sen lähtökohdana on pragmaattinen ja realistinen analyysi Yhdysvaltojen yhteiskunnallisesta tilanteesta 1950-luvulla. Galbraithin tavoitteena oli irrottaa yhteiskunta niukkuudesta, kiihdyttää taloudellista kasvua sekä muuttaa talouden toimintaperiaatteita inhimillisemmiksi ja sosiaalisesti oikeudenmukaisemmiksi. Kysymys oli laajamittaisesta yhteiskuntapoliittisesta uudistusohjelmasta, joka oli osin rinnakkainen samaan aikaan Euroopassa tapahtuneen hyvinvointivaltioiden rakentamisen kanssa. Galbraithin hahmottelema yhteiskunnallinen muutos kulminoi elämäntavan kulutuskeskeisyyteen sekä koulutuksen kautta määrittyneen uuden luokan syntyyn. Artikkelin loppuosassa kritisoidaan kuitenkin sitä, että Galbraith oli osin liian optimistinen uskossaan laajamittaiseen yhteiskunnalliseen muutokseen. Hän ei ottanut huomioon runsauden yhteiskunnan synnyttämän kulutuskeskeisen elämäntavan merkitystä kulttuurin ja identiteetin muutoksen kannalta.

Abstract

The article analyses J. K. Galbraith's idea of social and economic change presented in his classic book *The Affluent Society*. Galbraith's intentions are twofold. On the pragmatic level Galbraith calls for a realistic and comprehensive analysis of the economic and social situation of the United States in the late 1950's. On a normative and theoretical level he seeks to renew economic thinking as both scientific tradition and everyday practice. In many ways Galbraith's project was parallel to the building of the welfare states in Europe. His goals were to detach society from the grip of economic thinking focused on the theme of scarcity, to accelerate economic growth, and to promote humanity and equality in the social conditions of society. This social change culminated in the rise of a new class. The new class was a social group of a well educated and work oriented middle class living a highly individualized and consumerist way of life. The latter part of the article criticizes that Galbraith was too optimistic in his trust in far-reaching social change. He did not give adequate attention to the problems of consumerism and individualization in terms of culture and identity.

Kanadalais-yhdysvaltalainen taloustieteilijä

J. K. Galbraith (1908–2006) kietoo teoksessaan *The Affluent Society* (Galbraith 1958) yhteen länsimaissa 1900-luvulla koetun yhteiskunnallisen muutoksen tärkeimmät virtaukset – valtiollistumisen, taloudellisen kasvun sekä elämäntavan ja

identiteetin muutokset¹. Galbraithin näkökulma oli toisen maailmansodan jälkeisen aikakauden hengen kyllästävä ja periamerikkalainen. Yhtäällä hän tukeutui talousteoriassa edellisinä vuosikymmeninä tapahtuneeseen kehitykseen ja presidentti Rooseveltin pragmaattisiin ja sosiaa-

lipoliittisesti virittyneisiin pyrkimyksiin katkaista 1920-luvun lopun lamakausi *New Deal* – ohjelmalla. Samalla Galbraith uskoi kuitenkin utooppisesti siihen, että korvaamalla niukkuuden käsitteeseen perustunut taloudellinen ajattelu runsauteen perustuvalla, oli mahdollista purkaa yhteiskuntakehitystä aikaisemmin hallinneita välttämättömyyksiä sekä tuottaa sävyltään optimistinen vaihtoehto varhaisemman kapitalismin muovaamalle elämäntavalle. Koittamassa oli uudenlaisen onnen aika. Runsauden yhteiskunnan tulemisen myötä markkinatalouden suhde työntekoon ja kulutukseen muuttuisi siten, että ihmiskunnalle tarjoutuisi ulospääsy leppymättömän työntöön ja ponnistelun orjuudesta (emt., 220–227).

Huolimatta siitä, että Galbraith (1958) tarkasteli ennen kaikkea taloutta, voidaan hänen luonnostelemansa yhteiskuntakehitys nähdä rinnakkaiseksi ilmiöksi Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen koetulle hyvinvointivaltioiden kultakaudelle². Eurooppalaisen sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisen keskustelun sosiaalisia näkökohtia korostaneesta valtavirrasta (mm. T. H. Marshall, Richard Titmuss, Gunnar Myrdahl) *The Affluent Society* –teos eroaa kuitenkin siinä, että sosiaalisten ongelmien analysoinnin ratkaisemisen sijaan sen perusteema oli tuotannollisuus. Tämä ilmeni paitsi Galbraithin varauksettomassa luottamuksessa nopean talouden kasvun myönteisiin seurauksiin, myös hänen suhteessaan sosiaaliseen muutokseen. Runsauden yhteiskunnan lupaama onni ei ollut eurooppalaisen hyvinvointivaltion jatkuvuutta ja turvallisuutta korostavaa hyvää elämää, vaan se ilmensi uskoa nopean yhteiskunnallisen muutoksen tuottamaan taloudelliseen hyvinvointiin. Kulutus, työnteko sekä yksilölliset valinnat olivat etenkin kaupunkilaisten, hyvin toimeen tulevien ja ammatissaan menestyvien yksilöiden hyvinvoinnin keskiössä. Korostaessaan tämän ”uuden luokan” merkitystä Galbraithin ajatus elämäntavasta liikkui suuntaan, jota nykyisin voitaisiin luonnehtia käsitteellä jälkitraditionaalinen (Giddens 1990;

1991; Beck 1992). Runsauden yhteiskunnan näköalan mullistavuus ei rajoittunut uusien taloudellisten periaatteiden hahmottelemiseen, vaan se oli sosiaalisessakin mielessä ”keinotekoinen yhteiskunta”, jossa kulttuurin periaatteet ja elämäntapa tuotettiin ajassa ja paikassa ihmisen itsensä toimesta (vrt. Heiskala 1996, 193–195).

Lähestyn Galbraithin (1958) *The Affluent Society* – teosta artikkelissani sekä taloudellisista että sosiaalisista muutoksista käsin. Alkuosassa esittelen Galbraithin argumentaation keskeisempiä, klassisen talousteorian kritiikistä sekä Yhdysvaltain taloushistoriasta kumpuavia väitteitä ja oletuksia. Vastaan kysymykseen hänen konkreettisesta annistaan talous- ja etenkin sosiaalipoliitikalle. Keskeiset tähän liittyvät kiinnostukseni kohteet koskevat Galbraithin käsitystä talous- ja sosiaalipoliittikan yhteistyöstä sekä köyhyyden vähenemisestä³. Artikkelin lopussa siirrän tarkastelun painopisteen runsauden yhteiskunnan sosiaalisiin muutoksiin, erityisesti sen kulminaatiopisteessä olevaa ”uuteen luokkaan” ja onnellisuuden teemaan. Kysyn, minkälaista yksilöllisyyttä ja yhteiskunnan jäsenyyttä Galbraith näki runsauden yhteiskunnan tuottavan, ja miten kestävä hänen onnellisuuteen huipentuva utopiansa oli.

Talous onnellisuuden hallinnointina

Taloustieteilijänä Galbraith (1958) liikkui ominitakeisella tavalla kulutuskysynnän ja taloudellisen kasvun yhteyttä korostaneen keynesiläisyyden sekä talouden yhteiskunnallisia toimintaedellytyksiä pohtineen institutionalistisen perinteen välissä. Galbraithia voidaan pitää myös amerikkalaisen pragmatismien perinteen jatkajana. Hänen ajattelunsa pohjavireenä oli pyrkimys kohti tieteenalojen rajat ylittävää realismia. Tämä ilmeni paitsi tavassa ottaa etäisyyttä taloustieteen teorian pelkistetyimmistä muodoista ja painottaa markkinaprosessien ohella sosiaalisia ja poliittisia prosesseja taloudellisen toiminnan

muovaajina, myös sitoutumisessa aikakauden ongelmien erityisluonteeseen. Galbraith pyrki tekemään taloustiedettä, joka olisi kykenevää antamaan vastauksia kulloinkin keskeisiin huolenaiheisiin (Pressman 1999, 153–157; Rima 2000, 549–550; Dunn & Pressman 2007, 180).

Yhdysvaltalaisessa politiikassa Galbraith oli demokraatti, joka toimi muun muassa presidentti Kennedyn neuvonantajana sekä muissa vastuullisissa ja poliittista valtaa lähellä olleissa julkisissa viroissa. Eurooppalaiseen poliittiseen keskusteluun suhteutettuna häntä voitaisiin kenties luonnehtia reformistiksi, joka lähestyi yhteiskunnallisia ongelmia pyrkien ottamaan huomioon tosiasioiden ohella myös arvonäkökohdat. Galbraith ei nähnyt taloudellisen toiminnan täydellistä vapautta itsetarkoituksellisena, vaan tarkasteli sitä "hyvän yhteiskunnan" kehityksessä, joka eurooppalaisen sosiaaliliberalismin tavoin otti etäisyyttä varhaisemman liberalismiin vapausihanteesta. Galbraith suhtautui muun muassa myönteisesti valtion roolin kasvattamiseen yhteiskunnassa. Valtio oli hänelle sekä taloudellisen vakauden tuottaja että sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäjä. Lisäksi, kuten jatkossa osoitan, Galbraith suhtautui myönteisesti myös sosiaalipolitiikan laajenemiseen niin tulonsiirtojen, köyhyyden lievittämisen kuin koulutuspolitiikankin osalta. (Pressman 2007, 183–185.)

Keynesiläisyyden ja institutionalismin ohella Galbraith (1958) ammensi tukea ajattelulleen muun muassa Keynesiä edeltäneen brittiläisen taloustieteilijän Alfred Marshallin tuotannosta. Marshall oli Galbraithin mukaan tärkeä taloustieteilijä, koska hänet voidaan ymmärtää eräänlaiseksi siirtymähahmoksi varhaisemman neoklassisen taloustieteen ja uudemman ajattelun välillä. Euroopassa Marshall oli yksi 1900-luvun sosiaalisen kehityksen varhaisista innoittajista ja ensimmäisiä näkyviä taloustieteilijöitä, jotka kiinnostuivat köyhyydestä välttämättömyyden sijaan yhteiskunnallisena ongelmana (Galbraith 1958, 38–39, 250–251; Marshall 1992). Ennen

Marshallia kohtuuttomat tuloerot sekä heikkojen yksilöiden sortuminen kurjuuteen oli ymmärretty markkinoiden vapauden välttämättömiksi sivutuotteiksi, joihin puuttuminen väistämättä heikentäisi talouden tehokkuutta. Marshall raivasi näin tilaa keynesiläisessä ja institutionaalisessa talousteoriassa sittemmin pidemmälle kehitetylle käsitykselle, jonka mukaan massatuotanto ja väestön kulutuskyvyn nousu saattaisivat olla voimakkaampia taloudellisen kasvun yllykkeitä kuin väestön enemmistön eläminen puutteessa ja epävarmuudessa (emt., 81–83; Rima 2000, 550).

Näihin lähtökohtiin tukeutuen Galbraith (1958) teki *The Affluent Society* -teoksensa talousteoriaa käsittelevässä osassa irtioton David Ricardon (1772–1823) ja Thomas Malthusiin (1766–1834) konkretisoituvan klassisen taloustieteen yhteiskuntakäsityksestä. Vaikka Galbraith arvostikin Ricardon ja Malthusin panosta taloustieteen perustan rakentamisessa, kritisoi hän vahvasti heidän ajatteluunsa kätkeytyvää moraalista ja poliittista sanomaa. Galbraith paikansi varhaisemmille kapitalistisille yhteiskunnille ominaisten sosiaalisten ongelmien ja kohtuuttomien eriarvoisuuksien syyt nimenomaan Ricardon ja Malthusin ajatteluun, kutsuen heidän taloudellisen ajattelunsa läpäissyttä käsitystä köyhyyden ja kurjuuden väistämättömyydestä "epätoivon perinteeksi" (emt., 27–36). Malthusia soveltaen Galbraith muotoili talouden tehtäväksi paitsi rahan, myös ihmisten onnellisuuden hallinnoinnin. Samalla hän kuitenkin totesi sarkastisen kriittisesti, ettei länsimaisten yhteiskuntien kehitystä menneinä vuosisatoina hallinnut taloudellinen ajattelu edes harkinnut tavallisille ihmiselle juuri muuta osaa elämässä, kuin sinnitellä päivästä toiseen toimeentulon kurjuudessa rajamailla, odottamassa satunnaisen onnenkantamoisen osumista kohdalle (emt., 31–34).

Richardon ja Malthusin myötä valtavasta puutteesta ja suuresta epätasapuolisuudesta tuli talouden perusedellytys... ..Juuri Richar-

doon ja Malthusiin Carlyle viittasi puhuessaan vuonna 1850 "synkän tieteen kunnioitettavista professoreista" jotka olivat antaneet taloustieteelle julman leiman, josta se ei ole sittemmin päässyt vapautumaan, koska leima ei ole ollut aiheeton. (Galbraith 1958, 31.)⁴

Klassisen taloustieteen kritiikin ohella Galbraithin (1958) taloustieteellisen ajattelun toinen ominaispiirre oli laajentaa institutionaalisen taloustieteen julkiseen valtaan ja lainsäädäntöön rajoittuvaa näkökulmaa aina kulttuuriin ja arkipäiväisiin ajattelumalleihin saakka. Tässä suhteessa näen hänen saaneen vaikutteita myös Thorstein Veblenin vuonna 1899 julkaisemasta teoksesta *Joutilas luokka* (Veblen 2002). Kulttuurin merkitys ilmenee *The Affluent Society* -teoksessa ennen muuta siinä, että se korostaa taloudellisen ajattelun kaksoisluonnetta, yhtäällä tieteeseen ja tietoon perustuvana rationaalise- na päätöksentekona, toisaalla taas laajempaan kulttuurisena ja moraalise- na kategoriana, "tavanomaisena viisautena".

Tavanomainen viisaus on Galbraithin (1958) mukaan taloustieteen klassisen kauden pessimismien ja kohtuuttomien yksinkertaistusten pitkä varjo, joka ongelmallisella tavalla kietoo yhteen taloustieteen ankarimmat teoriat sekä länsimaisen kulttuurin kaikkein puritaanisimmat virtaukset (emt., 17–26). Tavanomainen viisaus lannistaa jo lähtökohdissaan pyrkimykset muuttaa taloutta. Se vaatii elämään "suu säk- kiä myöden", työntekoa ja budjetin tasapainoa korostaen, niin julkisessa kuin yksityisessäkin elämässä (emt., 18–19). Sanonta "sen ei pidä leipää syömän joka ei työtä tee", tiivistää tavanomaisen viisauden oleellisimman sisällön. Vaikka tavanomaisen viisauden periaatteet ovatkin Galbraithin mukaan sinänsä hyvää tarkoittavia, liittyessään epätoivon perinteeseen ne antavat oikeutuksen klassisen taloustieteen taipumukselle sortaa köyhiä, työkyvyttömiä ja sairaita sillä perusteella, että kaikki järkevää ja vastuullinen taloudenpito – johtoteemoinaan resurssien niuk-

kuus, kaikkialla vallitseva kilpailu sekä rajatuotta- vuuden lainalaisuudet – edellyttävät sitä.

Klassisesta taloustieteestä kumpuavan taloudellisen ajattelun kolmanneksi ongelmaksi, köyhyyden väistämättömyyteen sitoutumisen ohella, Galbraith (1958) nimesi taloustieteelli- sen ajattelun kyvyttömyyden tarkastella itseään kriittisesti ja uudistua. Itselfrefleksiivisuuden puu- teesta kumpuavaa väistämättömyyttä ja pes- simismia hän piti varhaisen taloustieteen kaikkein julmimpana piirteenä (emt., 69–72, 84–85). Uskoessaan epäilyksettä asettamiinsa oletuksiin talouden rajoista ja ihmisen käyttäytymisestä, se ei jättänyt sijaa sääällille, myötätunnon tai inhimil- lisyydelle. Tämän vuoksi länsimaista sivistystä oli vuosisatojen ajan hallinnut uskomus, että epä- tasa-arvo ja taloudellinen turvattomuus olivat väistämätön osa tehokasta toimintaa ja eteen- päin pyrkivää modernia elämää. Polemisoiden, mutta oman taloudellisen ajattelunsa valossa johdonmukaisesti, Galbraith väittikin, että näkö- kulmansa kapeuden vuoksi klassinen taloustiede kristallisoitui lopulta eräänlaiseksi Darwinin evo- lutioniajattelun yhteiskunnallistetuksi versioksi. Sitä hallitsi Malthusin väestöteorian oletus, että on normaalia ja oikein antaa puutteen ja nälän rajoittaa sekä syntyneiden että hengissä selvin-neiden ihmisten määrää (emt. 31–32, 39–44).

Galbraithin ajattelun suuntautuneisuus aika- kauden ongelmiin ilmeni puolestaan siinä, että hän perusteli taloustieteellisen ajattelun muut- tamisen välttämättömyyttä 1700-luvun lopulta alkaen tapahtuneella teollisen tuotannon te- hostumisella (Pressman 2007, 74–77). Hänen mielestään oli tärkeää tehdä ero 1900-luvun puolivälissä todelliseksi muuttuneen, tuotanto- kyvyn kasvunäkymiltään lähes rajattoman yh- teiskunnan ja aikaisempien yhteiskuntien välillä. Galbraithin (1958) mukaan teollisuustuotannon tehostuminen loi tosiasiallisia mahdollisuuksia koko väestön elinolojen parantumiselle samalla kun väestön kohonnut kulutuskyky omasi tai- pumuksen entisestään kiihdyttää taloudellista

kasvua. Lisäksi mullistukset talouden perusteissa muuttavat yksilön käyttäytymistä, minkä vuoksi myös hinnanmuodostukseen vaikuttavat tekijät oli arvioitava uudelleen.

Taloustieteen käsittein ilmaistuna ero runsauden yhteiskunnan ja aikaisempien yhteiskuntamuotojen välillä konkretisoitui rajatuottavuuden taloudellista toimintaa ohjaavan merkityksen vähentymiseen. Kun tuotteita oli tehokkaan teollisen tuotannon ansiosta markkinoilla tarjolla lähes rajattomasti, alkoi niiden hinta määräytyä tavaran riittävyden sijaan niiden tyylistä, ominaisuuksista ja haluttavuudesta, Galbraith (1958, 120–121) kirjoitti. Tuloksena oli näköala uudelleen, luonnon rajoituksista vapautuneeseen ja ihmisen toiminnan ohjaamaan talouteen, jonka kasvu ja vakaus perustuivat siihen, että sen tuotteet olivat kiinnostavia ja haluttavia, ja että tarpeita voitiin myös synnyttää mainonnan keinoin (emt., 126–127).

Uusi yhteiskunnallinen järjestys

Runsauden yhteiskuntaa (Galbraith 1958) leimasi siis sekä teollistumisen ja uusien teknologioiden avaama mahdollisuus kiihdyttää taloutta "keinotekoisesti" kuluttamisen avulla (vrt. keynesiläisyys) että valistuneen taloudellisen ajattelun ymmärrys ei-taloudellisten instituutioiden ja kulttuurin vaikutuksesta taloudelliseen toimintaan (vrt. institutionalismi). Runsauden yhteiskunta ei näin ollen ollut aineellisista rajoitteista vapaa yhteiskunta, mutta sillä oli uusia välineitä taloutensa hallitsemiseen.

Yksilön kannalta Galbraithin (1958) yhteiskuntakäsityksen keinotekoisuus huipentui pyrkimykseen loitontaa talouden määrälliset rajoitteet perustarpeista. Tällöin taloudella ei olisi enää samanlaista kaikkia valintoja määrittävää yhteyttä muihin elämänalueisiin, kuin sillä oli ollut Malthusin tai Richardon niukkuuden yhteiskunnassa. Hallitsevia toimijoita Galbraithin

hahmottelemassa uudessa yhteiskuntakokonaisuudessa olivat paitsi valtio ja julkinen valta, myös suuryritykset. Niillä oli puolellaan teollisen tuotantotavan mittakaavaedut ja riittävät resurssit uusimman teknologian hyödyntämiseen ja sen edelleen kehittämiseen. Lisäksi valtion roolin korostuminen oli omiaan lisäämään taloudellista vakautta, mikä sekin paransi suuryritysten mahdollisuuksia menestyä. Runsauden yhteiskunnassa aika oli siten ajanut ohi pienteollisuudelle ja perheyrityksille ominaisesta käsityöläisvaltaisesta tuotantotavasta. (Galbraith 1958, 103–105; 1970; Pressman 2007, 75–76).

Teknologisen kehityksen liikkeelle paneman näkökulman vaihdoksen myötä Galbraith (1958) nosti runsauden yhteiskunnan sankareiksi jatkuvaa taloudellista kasvua ammattitaitoisesti ja järkipäisesti vaalivan taloustieteilijän sekä sen tuotannolle tarpeidensa ja mielihaluja kautta herpaantumatta edellytyksiä luovan kuluttajan. *The Affluent Society* –teos piirtää näiden kahden toimijan välille selkeän työnjaon, joka korostaa kuluttamisen potentiaalista rajoittamattomuutta eikä jätä taloustieteilijälle oikeutta tehdä moraalisia arvioita kuluttajan toiminnasta. Taloustieteilijästä oli tullut haluja tyydyttämään pyrkivä kuluttajan, ja täten myös yhteiskunnan kokonaisedun palvelija (emt., 128–130).

Kulutuskysynnän teoria on selvästikin erityisen petollinen taloustieteen nykytavoitteiden ystävä. Ensisilmäyksellä se näyttää tukevan tuotannon jatkuvaa tärkeyttä ja muita asioita, joita pidämme keskeisinä taloudellisina tavoitteina. Taloustieteilijä ei ryhdy epäilyttäviin moraalisiin pohdiskeluihin siitä, ovatko tyydytettävät tarpeet tärkeitä tai sopivia. Hän ei teeskentelekään voivansa verrata saman ihmisen tai eri ihmisten mielentiloja eri aikoina eikä pyri väittämään, että yksi asia on vähemmän tärkeä kuin toinen. Halu on olemassa. Se riittää hänelle. Hän käyttää kaiken ammatitaitonsa tyydyttäkseen tuon halun. Sen mukaan taloustieteilijä panee asianmukaista painoa tuo-

*tannolle, joka tyydyttää tarpeet. Hänen työnsä on kuin perheenemännän: se ei tule koskaan valmiiksi. (Galbraith 1958, 129.)*⁵

Yhteiskunnan heikompiosaisten aseman kannalta taloudellisen ajattelun muuttuminen näyttäytyi kirkkaimmillaan siinä, että runsauden yhteiskunnassa köyhyysongelmaa voitiin tarkastella moraalisten näkökulmien sijaan tietoon ja tutkimukseen perustuen. Muutoksen merkitystä korosti vielä se, että Yhdysvalloissa 1940 ja 1950-lukujen aikana tapahtunut vaurastuminen oli jo sinälläänkin vähentänyt köyhyyttä. Galbraithin (1958) mukaan köyhyys ei ollutkaan runsauden yhteiskunnassa enää kohtalo, vaan pikemminkin yhteiskunta- ja sosiaalipoliittisin keinoin ratkaistavissa oleva yhteiskunnallinen kysymys. Köyhyyden yleisimmäksi muodoksi oli vakiintunut suurkaupunkien ghettojen sekä maaseudun heikosti kehittyneiden alueiden köyhyys, saarekeköyhyys. Oleellista tässä köyhyyden muodossa oli, että siinä alueiden kehittämättömyyteen liittyvät ongelmat yhdistyivät ihmisten toiveeseen elää koko elämänsä samassa paikassa (emt., 252–253).

Galbraith (1958) korosti, että saarekeköyhyys, ja erityisesti sen yleisyys rodullisten vähemmistöjen keskuudessa, oli yhdysvaltalaisen yhteiskunnan häpeätahra, jota vastaan oli taisteltava systemaattisesti. Karkeistaen hänen hahmottelemansa ratkaisumallit voidaan jakaa kolmeen: Ensimmäkin runsauden yhteiskunnan tavanomaisesta viisaudesta ja epätoivon perinteestä irronnut kulttuurinen ja taloudellinen ilmapiiri paransi jo itsessään köyhien ihmisten elinoloja. Se ei pyrkinyt syylistämään tai leimaamaan köyhiä heidän vaikeuksistaan ja näin sulkemaan heitä yhteiskunnallisen kehityksen ulkopuolelle. Toiseksi runsauden yhteiskunta tarjosi mahdollisuuksia yritteliäille yksilöille. Voitiin ajatella runsauden yhteiskunnan taloudellisen dynamiikan ikään kuin liuottavan köyhyysongelman itseensä. Kolmanneksi runsauden yhteiskunta oli aikaisempaa yhdysvaltalaista yhteiskuntaa sallivampi julkisten

varojen käyttämiseen muun muassa ilmaisen koulujärjestelmän, sosiaaliturvan ja muiden julkisten palveluiden kehittämiseksi. Galbraith tiedosti sen, että köyhyys ei ollut ainoastaan taloudellisten tekijöiden aiheuttama ongelma. Sitä pitivät yllä myös yksilölliset sosiaaliset ongelmat, kuten alkoholismi, mielenterveysongelmat ja aivan erityisesti koulutustason alhaisuus, minkä kohottamista koulutuspolitiikan keinoin hän korosti. (Galbraith 1958, 250–258.)

Purettuaan näin köyhyysongelman kohtalon-omaisuuden ja otettuaan sen systemaattisen yhteiskunta- ja sosiaalipoliittikan kohteeksi, Galbraith (1958) kiinnitti huomiota siihen, miten jo ennestään hyvin toimeentulevan ja työelämässä menestyvän keskiluokan elämäntapa ja yhteiskunnallinen asema oli muuttumassa. Kuten jo artikkelin alussa esitin, runsauden yhteiskunnan kehitystendenssit kulminoituivat kaupunkilaiseen, hyvin koulutettuun ja työtätekevään väestöön, josta Galbraith käytti käsitettä uusi luokka.

Teoksessaan Galbraith (1958) nimeää uuden luokan roolin keskeisyydelle kolmelle eri tasolle jäsennettävissä olevia syitä. Ensimmäkin yhteiskunta oli tulossa riippuvaiseksi myös muista työnteon motiiveista kuin rahasta. Yltäkylläisyyden oloissa ihmiset eivät enää kaipaa lisätuloja yhtä kiihkeästi kuin aikaisemmin, minkä vuoksi työn sisältö ja yksilön mahdollisuus toteuttaa itseään työn kautta oli nousemassa entistä tärkeämpään asemaan. Toiseksi uusi luokka ilmensi sitä, että sosiaalinen liikkuvuus oli lisääntymässä ja sen esteet madaltumassa. Runsauden yhteiskunnassa yksilön luokka-asema ei perustunut enää yksinomaan syntyperään tai varallisuuteen, vaan koulutuksesta oli tulossa yhä keskeisempi sosiaalisen nousun väylä (emt., 266–268). Kolmanneksi uuden luokan muotoutumisessa oli kysymys eksistentiaalisesta muutoksesta. Runsauden yhteiskunnan ytimessä oli oletus uuden luokan elämän johtoteeman vaihtumisesta ole-massaolon taistelusta onnen tavoittelemiseksi

(emt., 260). Uuteen luokkaan kuuluvan yksilön oli konstruoitava käsitys itsestään yhteiskuntaluokan tai muiden kollektiivisten määreiden sijaan kuluttamisen, yksityiselämän ja erityisesti työn teon kautta.

Uusi luokka antoi hahmon Galbraithin (1958) utooppiselle toteamukselle, jonka mukaan runsauden yhteiskunta on "rationaalisesti kiinnostunut omasta onnellisuudestaan" (emt., 260). Uusi luokka oli paitsi tapa kuvata runsauden yhteiskunnan luokkasuhteita, niin myös työ- ja kuluttajakansalaisten joukko, joka preferensseillään ja valinnoillaan ilmensi laajamittaisesti sitä, että tavanomaisen viisauden ja epätoivon perinteen ote yhteiskunnasta oli herpaantumassa myös arkielämässä. Uuden luokan uudenlainen asenne elämään ilmeni puhtaimmillaan siinä, että se etsi työn teon motiiveja taloudellisten kiihokkeiden sijasta työn sisällöistä sekä mahdollisuuksista toteuttaa itseään työn kautta. Kysymys oli kulttuurista, identiteetistä ja valinnanvapaudesta. Galbraithin mukaan uuden luokan aktiivista jäsentä, olipa hän sitten liikemies, runoilija tai professori, voi tuskin pahemmin loukata kuin toteamalla, että hänen ensisijainen motivaatio edetä urallaan on taloudellinen (emt., 264–265).

Runsauden yhteiskunnan sosiaaliset päämäärät

Runsauden yhteiskunnan onnellisuus ei ollut ainoastaan yksilöllistävää kehityskulku. Onnellisuus ja rationaalisuus löivät runsauden yhteiskunnassa toisilleen kättä myös sen vuoksi, että Galbraith (1958) oletti teknologian kehityksen ja talouden muutosten edellyttävän yhteiskunnan hallitsemista kokonaisvaltaisesti. Tähän kokonaisvaltaisuuteen sisältyi normatiivinen komponentti – julkisen vallan sosiaalinen vastuu kansalaisista. Niukuuden periaatteesta, epätoivon perinteestä ja tavanomaisesta viisaudesta luopuminen loivat tilaa yksityisen kulutuksen ohella myös julkisen kulutuksen lisääntymiselle.

Taloudellisessa ajattelussa tapahtuneen murroksen myötä kansalaiset saattoivat kokea elämänsä turvatumaksi jo senkin vuoksi, ettei funktionaaliseen köyhyydelle ollut enää sen enempää tiedollisia kuin moraalisiakaan perusteita (emt., 228–229). Lisäksi runsauden yhteiskunta oli antanut oikeutuksen työttömyysturvan ja muiden sosiaaliturvan perusrakenteiden kehittämiseksi, vaikkakin sivuhuomautuksella, etteivät korvaukset saaneet olla tasoltaan markkinoiden tervettä toimintaa uhkaavia, ja että sosiaalipoliittisen järjestelmän reunaehdot määrittivät viimekädessä aina taloudesta (emt., 229–239).

Galbraithin (1958) ajattelu oli tässä suhteessa rinnakkaista Euroopassa 1940-lopulta alkaen vilkkaina lainehtineille hyvinvointivaltiota koskeville keskusteluille. Hän ei kuitenkaan mennyt niin pitkälle, että olisi suositellut eurooppalaistyylisen hyvinvointivaltion perustamista Yhdysvaltioihin liittovaltion tasolla. Hyvinvointivaltiolisuuden sijaan runsauden yhteiskunnan yhteydessä olisi ehkäpä täsmällisintä puhua hyvinvointiyhteiskunnallisuudesta. Sosiaalipoliittikan laajentaminen oli Galbraithille toissijaista suhteessa julkisen vallan velvoitteeseen vaalia talouden vakautta (emt., 228–239). Työttömyys ja inflaatio tuli pitää niin alhaisella tasolla kuin mahdollista, sillä talouden epätasapaino tuottaisi väistämättä kielteisiä sosiaalisia seurauksia (emt., 200–204).

Kuitenkin Euroopassa yhdysvaltalaisesta ajattelusta vallitsevien käsitysten kannalta hieman yllättävästi, veroasteen nousu oli Galbraithin (1958, 223) mielestä perustaltaan myönteistä ja *The Affluent Society* –teoksen perustana olleeseen taloudellisen ajattelun muutokseen oleellisesti liittyvä ilmiö. Suhteellisen korkea verotus oli omiaan lisäämään yhteiskunnallista tasa-arvoa sekä jakamalla tuloja uudelleen että luomalla perustaa julkisten palveluiden rahoitukselle (emt., 206–207, 240–245). Oikein suunniteltu verojärjestelmä on Galbraithin mukaan niin legitiimi ja oikeudenmukainen, että "tulevaisuudes-

sa jokainen rationaali liberaali vastustaa kaikkia sosiaalista tasapainoa vaarantavia veronalennuksia, jopa niitä, jotka näennäisesti suosivat köyhiä" (emt., 244).

Ehkä vieläkin painokkaammin Galbraithin huoli talouden vakaudesta tuli esille hänen myöhemmässä *Uusi yhteiskunta* –teoksessaan (Galbraith 1970). Tuolloin hän oli valmis suorasanaisesti toteamaan, että yltäkylläisyys lisää kokonaiskyntää vakiinnut-tavan politiikan tarvetta. Toimeentulon rajamail-la elävä "niukkuuden yhteiskunnan" ihminen oli Galbraithin mukaan ollut siinä mielessä luotettava taloudellinen toimija, että hänen voitiin luottaa kuluttavan ansaitsemansa varat perustarpeittensa tyydyttämiseen. Runsastuloinen ihminen on puolestaan kulutustottumuksiltaan häilyvä ja vaikeasti ennustettavissa, eikä säästämisen ja kuluttamisen suhdekaan ole hänellä vakaa. Tämän vuoksi taloudellisen toiminnan riskit ja suhdannevaihtelut lisääntyvät yhteiskunnan vaurastuessa. Runsauden yhteiskunnassa tavaroiden menekki markkinoilla ei riipu ainoastaan niiden oikeasta hinnoittelusta, vaan se kietoutuu yhteen uuden luokan yksilöllis-tyneiden itsensä toteuttamisen mekanismien sekä onnen etsimisen kanssa. Esimerkkinä uudenlaisen epävakauden seurauksista on yhtiö, joka tarjoaa

markkinoille uudentyyppistä autoa. Nykyaikaisten kulutushyödykkeiden mainostamisen ja "brändää-misen" kannalta Galbraith listaa autotuotannon riskiksi paitsi sen, onko kuluttajilla varaa uuden au-ton ostamiseen, myös sen, haluavatko ihmiset os-taa juuri sellaisen auton siihen vuodenaikaan, juuri senhetkisten muotivirtauksien vallitessa (emt., 19; Hodgson 2003).

Runsauden yhteiskunnassa politiikan eri lohkot saivat siis hieman erilaisen painoarvon verrattuna saman ajan eurooppalaisiin hyvinvointivaltioihin. Galbraith (1958) ei itseisarvoisesti korostanut val-tiovallan sosiaalipoliittista roolia, mutta antoi tilaa sosiaalipolitiikan harjoittamisen mahdollisuudelle ja jopa vaatii valtiovaltaa harjoittamaan sen kaltaista "sosiaalista talouspolitiikkaa", joka pyrki köyhyyden ja huono-osaisuuden vähentämiseen, lisäten näin yksilön mahdollisuuksia ponnistella oman elämän-sä edellytysten parantamiseksi.

Tuloksena on kolmitasoinen rakenne, jonka tasot ovat markkinoiden tehokkuutta korostava talou-dellinen ajattelu, solidaarinen yhteiskunta sekä itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia korostava käsitys yksilöstä (Taulukko 1.).

Taulukko 1. Galbraithin sosiaalisen yhteiskuntakehityksen tasot

1. Taloudellinen ajattelu	Runsauden yhteiskunta perustuu klassisen talousteorian oletuksista luopumiselle. Tästä huolimatta runsauden yhteiskunta vaalii kapitalistisen talouden perustaa ja pyrkii kiihdyttämään taloudellista kasvua.
2. Yhteiskunta	Taloudellisen ajattelun muutos heijastuu käytännön kulttuurin muutoksiin. Taloudellisen toiminnan kriteerit muuttuvat solidaarisimmiksi ja inhimillisemmiksi. Runsauden yhteiskunnan individualismi ei ole samanlaista kuin aikaisempi taloudellinen individualismi.
3. Yksilöllisyys	Runsaus kääntää elämisen olemassaolon taistelusta onnellisuuden tavoitteluksi. Tämä oletus konkretisoituu uuden luokan elämäntavassa ja preferensseissä. Runsauden yhteiskunta tarjoaa uuteen luokkaan kuuluvalla yksilölle mahdollisuuden toteuttaa itseään ja pyrkiä kohti onnea, keskeisinä areenoina työnteko ja kuluttaminen.

Taloudellisen ajattelun, yhteiskunnallisuuden ja yksilöllisyyden kolmijaossa hahmottuu myös eräänlainen runsauden yhteiskunnan ominaispiirteet tiivistävä kaava. Se voidaan esittää myös seuraavasti: Taloudellisesta ajattelusta on karsittava kaikki epätoivon perinteeseen ja tavanomaiseen viisauteen konkretisoituneet epäinhimilliset, yksilöiden välistä nollasummapieliä kärjistävät sekä tarpeetonta epätasa-arvoa tuottavat piirteet. Talouden ei tule rajoittaa inhimillistä onnea vaan palvella sitä. *The Affluent Society* –teoksen alussa tämä tuli esille tavassa, jolla Galbraith (1958) rajasi taloudellisen ajattelun kentän: taloudellinen ajattelu ei ollut pelkkää talousteoriaa tai muuta alalle ominaista erityistä asiantuntijuutta, vaan sen todellinen merkitys kumpusi siitä, että kysymyksessä oli laaja moraalinen ja arkiajattelun alueille ulottuva kulttuurinen ja "sosiaalitaloudellinen" konstruktio. Teoksensa jälkipuolella Galbraith siirtää keskustelun painopisteen köyhyyden muutoksiin sekä uuden luokan elämäntapaan. Hän uskoo siihen, että epätoivon perinteen ja tavanomaisen ajattelun moraalisen kehityksen hävittäminen ja yhteiskuntakehityksen kytkeminen runsauden logiikkaan vapauttaa myös elämäntavan taloudellisten välttämättömyksien rautahäkistä. Yksilön kohdalla runsauden yhteiskunnan onni konkretisoituu valinnanmahdollisuuksien avartumiseen niin työelämässä kuin kuluttamisessakin sekä siihen, että yhteiskunnan yleinen avoimuus tarjoaa mahdollisuuksia sosiaaliselle nousulle.

Elämää teollisessa järjestelmässä

Galbraithin (1958) runsauden yhteiskunta on Yhdysvalloissa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana vallinneiden olojen ja tunnelmien muovaama kuva tulevaisuudesta, jonka olemusta on mahdollista ymmärtää ilman "ajan hengen" apua. Runsauden yhteiskunnan tiedollinen perusta on taloudellisen ajattelun muutoksessa ja teknologisessa kehityksessä, mutta viime kädessä se tuli poliittisesti mahdolliseksi Yhdysvalloissa toisen

maailmansodan jälkeisenä aikana vallinneen aineellisen yltäkyläisyyden ja yhteiskunnallisen vakauden ansiosta – aikana ennen presidentti Kennedyn murhaa, aikana, jolloin Vietnamin sota ei ollut muodostunut kansalliseksi traumaksi eivätkä teollisen järjestelmän murrokset vielä uhanneet suuryritysten asemaa tai työllisyyttä. Tuolloin oli mahdollista kääntää selkä menneelle ja toivottaa uusi aikakausi uusine kulttuureineen ja arvoineen tervetulleeksi.

Aikalaisluonteensa ohella Galbraithin (1958) *The Affluent Society* on edelleen kiinnostavaa luettavaa, koska se tarjoaa eurooppalaisista hyvinvointivaltioon keskittyneistä keskusteluista poikkeavan näkökulman talouden kasvun ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden yhdistäneeseen toisen maailmansodan jälkeiseen kultakautteen. Runsauden yhteiskunta otti etäisyyttä klassisen talousteorian pessimismistä luottamalla siihen, että epätoivon perinteestä irtautuneen taloudellisen ajattelun inhimilliset perusperiaatteet yhdistettynä Yhdysvaltain suuriin ja vakaisiin markkinoihin antavat toimeliaalle yksilölle mahdollisuuden nauttia riittävästä aineellisesta elintasosta sekä muuntaa aineellista hyvinvointiaan onnellisuudeksi valitsemalla aktiivisesti oman elämäntilanteensa kokonaisuuden kannalta mahdollisimman edullisia toimintavaihtoehtoja. Tässä suhteessa Galbraithia voi pitää yhtenä amerikkalaisen hyvinvointiyhteiskunnan perustajista – ajattelijana, joka yhdisti yksityisen edun yhteisöön ja täten kollektivisoi aikaisemman, vain harvojen onneksi koituneen amerikkalaisen unelman yksilöstä oman onnensa seppänä.

Vaikka Galbraithin (1958) ajattelussa onkin piirteitä, jotka ovat voimallisimmin toteumassa vasta meidän aikanamme – tarkoitan tällä erityisesti uuden luokan elämäntapaa – on nykylukijan kuitenkin vaikea eläytyä hänen maailmankuvansa optimismiin. Ensinnäkin mittakaava ja kehys, jossa Galbraith keskustelee yhteiskunnallisesta muutoksesta, on muuttunut. Globalisaation ja kansallisvaltioiden taloudellisen itsenäisyyden

vähentymisen myötä teollisessa tuotantotavassa, kansainvälisessä järjestelmässä sekä yhteiskunnallisessa ajattelussa on tapahtunut muutoksia, joiden vuoksi *The Affluent Society* -teoksen taloustieteellinen ja -poliittinen anti on menettänyt käytännöllistä merkitystään. Toiseksi vaikka Galbraithin analyysi urbaanista, hyvin koulutetusta ja työlleen elävästä uudesta luokasta sisältääkin sävyjä, jotka ovat tuttuja 1900-luvun lopun jälkitraditionaalista tai postmodernia yhteiskuntaa käsittelevästä sosiologisesta aikalaiskeskustelusta, häneltä puuttuvat käsitteet keskustella syvemmin hahmottelemastaan elämäntyylistä ja sen ongelmista. Sosiaalipolitiikan ja sosiologian kannalta Galbraithin (1958) voi kritisoida tyytyvän uutta luokkaa koskeissa päätelmissään liian helpoihin ratkaisuihin, minkä vuoksi runsauden yhteiskunnan – periaatteessa realismiin pyrkivä – ihmiskuva jää viime kädessä abstraktiksi ja epätodellisen tuntuiseksi. Vaikka Galbraith ottaakin lähtökohteisesti etäisyyttä *homo economicuksen* rationaalisuudesta, yliarvioi hän ihmisen sopeutuvuutta moderniin teolliseen järjestelmään, kuten hänen *Uusi yhteiskunta* -teoksessa (Galbraith 1970) esittämänsä kuvaus työelämän ja vapaa-ajan suhteista osoittaa:

...Jos siis puhutaan lyhyemmän työajan ja pidemmän vapaa-ajan puolesta teollistuneen ihmisen luonnollisina päämäärinä, se merkitsee, että teollisen järjestelmän luonne on ymmärretty väärin. Mitään sisäistä syytä, jonka vuoksi työ olisi epämiellyttävämpää kuin ei-työ, ei ole olemassa. Harkkojen liikkeitä terästehtaan läpi ohjaavan valvontapöydän tarkkaileminen saattaa olla yhtä mukavaa kuin lomailu kalastusta harrastavan vaimon kanssa. Vapaa-ajan lisäämisen ajaminen on mitätöntä puuhaa niin kauan kuin teollinen järjestelmä kykenee saamaan ihmisensä uskomaan, että tavarat ovat tärkeämpiä. Ihmiset arvostavat vapaa-aikaa enemmän kuin työtä vain, jos he toteavat vapaa-ajan käytön mielenkiintoisemmaksi ja antoisammaksi kuin työajan käytön tai jos he pystyvät vapautumaan tarpeisiinsa vastaa-

vasta ulkopuolisesta ohjailusta. Vapaa-aikaa ei kaivata sinänsä, vaan ainoastaan silloin, kun nämä ennakkoodellytykset toteutuvat. (Galbraith 1970, 438.)

Galbraithin (1958) teesit runsauden yhteiskunnan elämäntavasta ja onnellisuudesta ovat hetkittäin samalla tavoin suurpiirteisiä ja yleistäviä, kuin mistä hän syytti epätoivon perinteen oppimestareita, Richardoa ja Malthusia. Vähintäänkin Galbraithilta olisi voinut odottaa huolellisempaa ja laajempaa perehtymistä kotimaansa sosiaalisia oloja koskeviin tutkimuksiin. Realistisemmän kuvan köyhyyden uudesta asemasta (emt., 250–258) voi löytää esimerkiksi Wilenskyn ja Lebeauxin (1965) teoksesta *Industrial Society and Social Welfare*. Siinä he kuvaavat nopeasti teollistuvan, kaupungistuvan ja laajan muutto liikkeen myllertämän kansakunnan oloja. Wilenskyn ja Lebeauxin mukaan teollistuminen oli toki kohottanut yhteiskunnan vähäosaisempienkin elintason korkealle Richardon ja Malthusin perspektiivien yläpuolelle, mutta samalla modernit sosiaaliset ongelmat, kuten nuorisorikollisuus tai parisuhdeongelmat, nostivat päätään. He korostavat, ettei tuotannon tehostuminen ja elintason nousu vähennä sosiaalisen tuen tarvetta, vaan se saattaa olla jopa omiaan korostamaan kulttuurin ja yhteiskunnallisen integraation ongelmia. Teollisuudessa ja tuotannossa tapahtunutta teknologista murrosta seuraa kansalaisten lisääntyvä riippuvuus arkielämän hallintaa tukevista ja sen mielekkyyttä varmistavista sosiaalisen ja psykologisen asiantuntijuuden muodoista, kuten sosiaalityöstä ja terapioidista (emt., 337–351).

Kaikkein syvin särö runsauden yhteiskunnan onnellisuuteen syntyykin siitä, ettei edes uusi luokka ollut vapaa sosiaalisista ongelmista. Nopea sosiaalinen ja kulttuurinen muutos koski kaikkia yhteiskuntaluokkia, mutta kulttuurin tasolla sen tuottamat paineet kohdentuivat koulutettuihin ja hyvin toimeentuleviin kansalaisiin. Kriittisiä elämänalueita olivat muun muassa kasvatus ja

perhe-elämän eri alueet sekä yksilöllisen identiteetin kysymykset, kuten seksuaalisuus. Uuden luokan, ja siihen nousua tavoittelevien kansalaisten näkökulmasta tuon ajan Yhdysvallat oli kyllä vaurastuva yhteiskunta, mutta aineellisen hyvinvoinnin ja laajenevien itsensä toteuttamisen mahdollisuuksien kääntöpuolena oli, ettei yhteiskunnalla ollut välttämättä lopulta tarjota heille muita mahdollisuuksia kuin elämä suurkaupunkien ympärille kasvavissa lähiöissä (Wilensky & Lebeaux 1965, xxvi–xxviii). Elämä kaupunkien ympärille nousevien omakotitalojen rivistöissä saattoi ehkä hetkellisesti vaikuttaa edistykseltä, mutta tämä ei kuitenkaan riittänyt peittämään kulutuskeskeisen ja perinteistä irronneen elämäntavan tyhjiyttä, kuten myös Wilensky ja Lebeaux Malvina Reynoldsia (1962) siteeraten toteavat (emt., xxvi).

*Little boxes on the hillside
Little boxes made of the ticky-tacky
Little boxes on the hillside
Little boxes all the same*

*There's a green one and a pink one
A blue one and a yellow one
And they're all made out of ticky-tacky
And they all look just the same⁶*

Lopuksi

Toisen maailmansodan jälkeisen yhteiskuntatieteen ja yhteiskunnallisen keskustelun kaareissa Galbraithin (1958) *The Affluent Society* ajoittui vaiheeseen, jota leimasi kiinnostus tulevaisuutta pohtivia ja optimismin sävyttämiä yhteiskunnallisia raportteja kohtaan (Rahkonen 1996, 44–46). Vaikka Galbraith olikin teknokraatti, joka kehotti lisäämään kierroksia talouden moottoriin, näyttäytyy hänen ajattelunsa nykylukijalle ihmiskasvoisena. Runsauden yhteiskunta tarjosi jokaiselle jotakin. Sen kapitalismi oli hallittavissa olevaa ja inhimillisiä tarpeita palvelevaa. Se ei riistänyt kansalaisia tai aiheuttanut epävarmuutta, vaan

pikemminkin toivotti heidät lämpimästi mukaan tuottamaansa onneen. Taloudellinen hyvä oli myös sosiaalista hyvää. Taloudellisen kasvun ansiosta köyhyys oli vähenemässä, työttömyys alhaista ja työnteon kannustimet selkeitä. Ei ihme, että tämänkaltaisen kompromissien yläpuolelle nouseminen ja nollasummapeleistä irrottautuminen on myös nykyisten markkinataloutta, työnteon ja hyvinvointia yhdistelevien hyvinvointiyhteiskuntaohjelmien ytimessä, niin Suomessa kuin muuallakin Länsi-Euroopassa.

Toisaalta vanhan ja uuden maailman väliselle jakolinjalle pysähtyminen on Galbraithin (1958) klassikkoteoksen keskeinen heikkous. Vaikka Galbraith keskustelikin kirjassaan laajamittaisesta yhteiskunnallisesta muutoksesta, luvaten ajattelumallien ja elämäntavan vallankumousta, vältti hän ottamasta askelia teollisen yhteiskunnan kehityksen ulkopuolelle. *The Affluent Society* –teos ei missään kohdin vahvasti problematisoi tavarantuotantoa kapitalististen markkinoiden keskeisenä muotona. Se ei myöskään viittaa käsittelemisiinsä sosiaalisiin ilmiöihin tavalla, joka ilmentäisi tietoisuutta käsillä olleen yhteiskunnallisen murroksen syvällisyydestä. Mielestäni Galbraithin käymä keskustelu on tässä suhteessa joko vajaata – tai sitten hänet voidaan ymmärtää hahmoksi, joka venytti varhaisemman modernin kehityksen äärimmilleen, osoittaen näin rajan modernin ja sen murroksen välillä.

Ero esimerkiksi Galbraithin ja jälkiteollisen yhteiskunnan käsitteen keksijänä pidetyn Daniel Bellin (1974) välillä on selvä. Bell kertoo käytäneensä jälkiteollisen yhteiskunnan käsitettä ensimmäisen kerran vuonna 1959 pidetyssä seminaarissa (Bell 1974, 36–40). Hän tarkoitti sillä paitsi 1900-luvun lopulla odotettavissa olevaa taloudellisen toiminnan painopisteen siirtymistä teollisesta tavarantuotannosta palveluihin, myös uusien eliittien nousua ja yhteiskunnan luokkarakenteen muutosta. Näiden murrosten syvällisyyden vuoksi myös sosiologisen ajattelun oli muututtava. Bellin jälkiteollinen yhteiskunta

ei ollutkaan ensisijassa taloustieteellinen vaan myös uudenlaista sosiologiaa kuuluttava hanke, jonka keskeiset määreet olivat "post" ja "beyond" (emt., 50–54).

Viitteet

¹ Julkaistu suomeksi nimellä *Runsauden yhteiskunta* (Galbraith 1969).

² Suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen Galbraithin näkemykset runsauden yhteiskunnasta ovat vaikuttaneet selkeimmin Pekka Kuusen (1968) *60-luvun sosiaalipoliittika* –teoksen kautta. Galbraithin ajatuksia soveltaen Kuusi hahmotteli teollistuvan ja taloudelliseen kasvuun pyrkivän Suomen yhteiskuntapoliittikkaa.

³ Suomeksi Galbraithin tuotannosta on käännetty kahdeksan teosta: (Runsauden yhteiskunta (1969), *Uusi yhteiskunta* (Galbraith 1970), *Sotilasmahdin valvonta* (Galbraith 1970), *Taludellinen ajattelu* (Galbraith 1972), *Valta ja raha* (Galbraith 1974), *Epävarmuuden aika* (Galbraith 1977), *Raha, mistä se tulee, minne se menee* (Galbraith 1979), *Vallan anatomia* (Galbraith 1984) sekä *Vallankumous amerikkalaiseen tapaan* (Galbraith 1984).

⁴ Kari ja Paula Sajavaaran käännöksestä (Galbraith 1969) mukaillen suomentanut TK.

⁵ Kari ja Paula Sajavaaran käännöksestä (Galbraith 1969) mukaillen suomentanut TK.

⁶ Malvina Reynolds 1962. Koko sanoitus:

Little boxes on the hillside
 Little boxes made of the ticky-tacky
 Little boxes on the hillside
 Little boxes all the same
 There's a green one and a pink one
 A blue one and a yellow one
 And they're all made out of ticky-tacky
 And they all look just the same
 And the people in the houses
 All went to the university,
 Where they were put in boxes
 And they came out all the same,
 And there's doctors and lawyers,
 And business executives,
 And they're all made out of ticky tacky
 And they all look just the same.
 And they all play on the golf course
 And drink their martinis dry,
 And they all have pretty children
 And the children go to school,
 And the children go to summer camp

And then to the university,
 Where they are put in boxes
 And they come out all the same.
 And the boys go into business
 And marry and raise a family
 In boxes made of ticky tacky
 And they all look just the same.
 There's a green one and a pink one
 And a blue one and a yellow one,
 And they're all made out of ticky tacky
 And they all look just the same.

Kirjallisuus

Beck, Ulrich (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*. Lontoo: Sage.

Bell, Daniel (1974) *The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. Lontoo: Heinemann.

Dunn, Stephen & Pressman, Steven (2007) The lasting economic contributions of John Kenneth Galbraith, 1908-2006. *Journal of Post Keynesian Economics* 29 (2), 179-190.

Galbraith, John Kenneth (1958) *The Affluent Society*. New York: New American Library, Inc.

Galbraith, John Kenneth (1969) *Runsauden yhteiskunta*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Galbraith, John Kenneth (1970) *Uusi yhteiskunta*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Galbraith, John Kenneth (1970) *Sotilasmahdin valvonta*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Galbraith, John Kenneth (1972) *Taludellinen ajattelu*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Galbraith, John Kenneth (1974) *Valta ja raha*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Galbraith, John Kenneth (1977) *Epävarmuuden aika*. Porvoo: WSOY.

Galbraith, John Kenneth (1979) *Raha, mistä se tulee, minne se menee*. Porvoo: WSOY.

Galbraith, John Kenneth (1984) *Vallankaappaus amerikkalaiseen tapaan*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Galbraith, John Kenneth (1984) *Vallan anatomia*. Porvoo: WSOY.

Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

-
- Heiskala, Risto (1996) Kohti keinotekoista yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Hodgson, Geoffrey (2003) The hidden persuaders: institutions and individuals in economic theory. *Cambridge Journal of Economics* 27 (26), 159–175.
- Kuusi, Pekka (1968) 60-luvun sosiaalipolitiikka. Porvoo: WSOY.
- Marshall, Tom (1963) *Sociology at the Crossroads*. Lontoo: Heineman.
- Pressman, Steven (1999) *Fifty Major Economists: A Referee Guide*. Lontoo: Routledge.
- Pressman, Steven (2007) Economic Power, the State, and Post-Keynesian Economics. *International Journal of Political Economy* 35 (4), 67–86.
- Rahkonen, Keijo (1996) utopiat ja anti-utopiat. Kirjoituksia vuosituhatosen päätyessä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rima, Ingrid (2000) *Development of Economic Analysis*. Florence, USA: Routledge.
- Turner, Bryan S. (1999) *Classical Sociology*. London: Sage.
- Veblen, Thorstein (2002) *Joutilasluokka*. Helsinki: Art House.
- Wilensky, Harold & Lebeaux, Charles (1965) *Industrial Society and Social Welfare*. The impact of industrialization on the supply and organization of social welfare in the United States. New York: The Free Press.

V

**ACTIVE CITIZENSHIP AND PARTICIPATION AS
TRANSFORMATION OF THE FINNISH WELFARE STATE**

by

Tuomo Kokkonen, Kati Närhi & Aila-Leena Matthies 2015

Manuscript